

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Wybory, prawo wyborcze, systemy wyborcze w państwach Grupy Wyszehradzkiej

Author: Marek Barański, Anna Czyż, Sebastian Kubas, Robert Rajczyk

Citation style: Barański Marek, Czyż Anna, Kubas Sebastian, Rajczyk Robert. (2016). Wybory, prawo wyborcze, systemy wyborcze w państwach Grupy Wyszehradzkiej. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

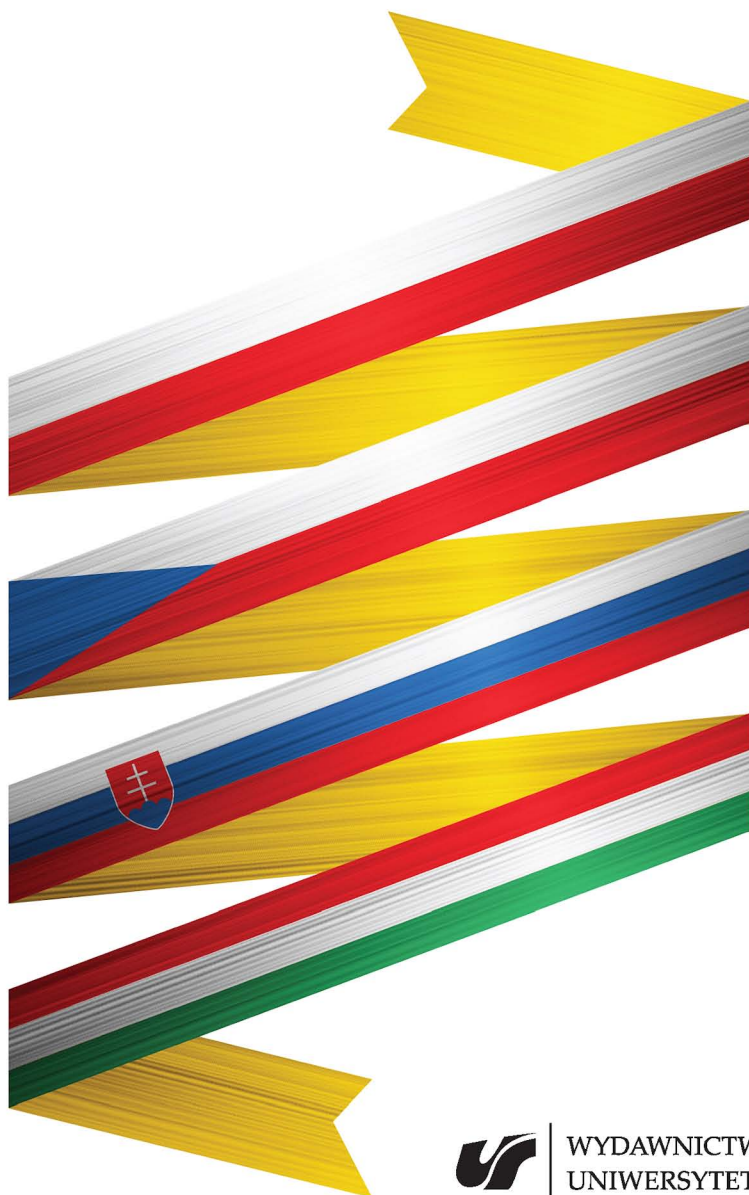
Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

WYBORY, PRAWO WYBORCZE, SYSTEMY WYBORCZE W PAŃSTWACH GRUPY WYSZEHRADZKIEJ

Marek Barański, Anna Czyż, Sebastian Kubas, Robert Rajczyk

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu śląskiego
KATOWICE 2016

**WYBORY, PRAWO WYBORCZE,
SYSTEMY WYBORCZE
W PAŃSTWACH GRUPY WYSZEHRADZKIEJ**

NR 3520

**WYBORY, PRAWO WYBORCZE,
SYSTEMY WYBORCZE
W PAŃSTWACH GRUPY WYSZEHRADZKIEJ**

Marek Barański, Anna Czyż, Sebastian Kubas, Robert Rajczyk

Redaktor serii: Nauki Polityczne
Mariusz Kolczyński

Recenzent
Jerzy Mizgalski

Spis treści

Wstęp	7
Wybory i systemy wyborcze w ujęciu teoretycznym	11
1.1. Wybory	11
1.1.1. Wybory jako podstawowa instytucja reżimu demokratycznego	13
1.1.2. Wybory i zasady ich przeprowadzania	16
1.1.3. Funkcje wyborów	19
1.2. Systemy wyborcze	25
1.2.1. Systemy większościowe	29
1.2.2. Systemy proporcjonalne	30
1.2.3. Systemy mieszane	32
Wybory, prawo wyborcze i system wyborczy w Republice Czeskiej	35
2.1. Parlament: Izba Poselska i Senat	35
2.1.1. Analiza wyborów do Izby Poselskiej i Senatu	37
2.2. Prezydent	52
2.2.1. Analiza wyborów na urząd prezydenta	53
2.3. Parlament Europejski	56
2.3.1. Analiza wyborów do Parlamentu Europejskiego	57
2.4. Samorząd terytorialny	59
2.4.1. Analiza wyborów do organów samorządu terytorialnego	63

Wybory, prawo wyborcze i system wyborczy w Rzeczypospolitej Polskiej	71
3.1. Parlament: Sejm i Senat	72
3.1.1. Analiza wyborów do Sejmu i Senatu RP	73
3.2. Prezydent	82
3.2.1. Analiza wyborów prezydenckich w Polsce	84
3.3. Parlament Europejski	87
3.3.1. Analiza wyborów do Parlamentu Europejskiego w Polsce	89
3.4. Samorząd terytorialny	91
3.4.1. Analiza wyborów samorządowych w Polsce	93
 Wybory, prawo wyborcze i system wyborczy w Republice Słowackiej	 99
4.1. Parlament: Rada Narodowa Republiki Słowackiej	99
4.1.1. Analiza wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej	100
4.2. Prezydent	108
4.2.1. Analiza wyborów powszechnych na urząd prezydenta	113
4.3. Parlament Europejski	117
4.3.1. Analiza wyborów do Parlamentu Europejskiego	121
4.4. Samorząd terytorialny	124
4.4.1. Analiza wyborów do organów jednostek samorządu terytorialnego	127
4.4.2. Analiza wyborów do przedstawicielstwa krajowego i przewodniczącego samorządowego kraju	135
 Wybory, prawo wyborcze i system wyborczy na Węgrzech	 143
5.1. Zgromadzenie Krajowe	144
5.1.1. Analiza wyborów do Zgromadzenia Krajowego Węgier w latach 1990–2014	159
5.2. Prezydent	181
5.2.1. Analiza wyborów na urząd prezydenta	182
5.3. Parlament Europejski	186
5.3.1. Analiza wyborów do Parlamentu Europejskiego	189
5.4. Samorząd terytorialny	192
5.4.1. Analiza wyborów do organów samorządu terytorialnego	198
 Bibliografia	 207
Spis tabel	221

Wstęp

Proponujemy czytelnikowi interesującemu się państwami Grupy Wyszehradzkiej pracę poświęconą wyborom i systemom wyborczym w systemie politycznym Czech, Polski, Słowacji oraz Węgier. Kolejna monografia poświęcona fenomenowi wyborów, prawu wyborczemu i systemom wyborczym ma na celu rekonstrukcję ukształtowanych w ciągu ćwierćwiecza narodowych modeli prawa wyborczego i systemów wyborczych.

Rozdział pierwszy jest poświęcony wyborom i systemom wyborczym w ujęciu teoretycznym. Wybory są podstawowym narzędziem współczesnej demokracji. Umożliwiają one bezpośredni udział obywateli w kształtowaniu życia publicznego poprzez wyrażenie woli dotyczącej reelekcji władzy lub jej alternacji. Poza tym uzewnętrzniają szereg innych funkcji, jak na przykład legitymizację i kontrolę władzy, egzekwowanie jej odpowiedzialności politycznej, czy selekcję elit politycznych. Przeprowadzanie wyborów opiera się na zasadach, do których zaliczamy: powszechność, tajność, równość, bezpośredniość, a także wolność. Szerszym otoczeniem wyborów jest system wyborczy, który zajmuje się między innymi takimi kwestiami, jak: rozmiar i kształt okręgu, uprawnienia wyborców, zasady regulujące zachowanie kandydatów i partii politycznych w okresie wyborczym i powyborczym, sposoby ustalania wyników i ich wpływu na zachowanie elektoratu i elit politycznych. Z systemem wyborczym związane jest prawo wyborcze, które ma nieco węższy charakter i dotyczy wyłącznie norm związanych z prowadzeniem kampanii, aktem głosowania, uprawnieniami podmiotów uczestniczących w nim, a także sposobami ustalania wyników.

Wybory, prawo wyborcze i system wyborczy w Republice Czeskiej stanowi zawartość drugiego rozdziału. Tekst prezentuje wyniki wyborów do najważniejszych organów władzy w Republice Czeskiej oraz ich analizę i znaczenie dla funkcjonowania sceny partyjnej na szczeblu krajowym, regionalnym

i lokalnym. Autorka przedstawia zasady prawa wyborczego obowiązujące w poszczególnych elekcjach oraz w odniesieniu do wyborów określonych organów władzy, system wyborczy przyjęty w celu obsadzenia mandatów, poddaje analizie wyniki wyborów w wyborach do obu izb czeskiego parlamentu (do Izby Poselskiej i do Senatu), w wyborach prezydenta oraz w wyborach do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego na szczeblu gminy i samorządowego kraju.

Problematykę wyborczą, prawa wyborczego i systemu wyborczego Polski przedstawiamy w rozdziale trzecim. Artykuł poddaje analizie wskazane zjawiska w przestrzeni czasowej od 1990 do 2015 roku. Geneza rozwiązań wyborczych III Rzeczypospolitej sięga porozumień zawartych podczas obrad Okrągłego Stołu. W późniejszym okresie były one wielokrotnie zmieniane, ale zawsze mieściły się w ramach demokratycznego reżimu.

Kolejny rozdział dotyczy roli wyborów i systemu wyborczego w Republice Słowackiej. Artykuł prezentuje wyniki wyborów do najważniejszych organów władzy w Republice Słowackiej oraz ich analizę i znaczenie dla funkcjonowania sceny partyjnej na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym. Autorzy przedstawiają zasady prawa wyborczego obowiązujące w poszczególnych elekcjach oraz w odniesieniu do wyborów określonych organów władzy, system wyborczy przyjęty w celu obsadzenia mandatów, poddają analizie wyniki wyborów w wyborach do Rady Narodowej, w wyborach Prezydenta RS wybieranego do 1999 roku przez Radę Narodową Republiki Słowackiej, a następnie po zmianie konstytucji oraz uchwaleniu ordynacji wyborczej Prezydenta RS w wyborach powszechnych oraz w wyborach do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego na szczeblu gminy i samorządowego kraju. Rozważania zamyka problematyka ordynacji wyborczej do Parlamentu Europejskiego oraz analiza wyników trzech edycji w latach 2004, 2009 oraz 2014.

Rozdział piąty jest poświęcony wyborom, prawu wyborczemu i systemowi wyborczemu na Węgrzech. Do 2016 roku Węgrzy siedmiokrotnie wybierali Zgromadzenie Krajowe i brali udział w wyborach samorządowych, trzykrotnie wyłaniali reprezentację do Parlamentu Europejskiego oraz sześciokrotnie byli świadkami wyboru prezydenta państwa. Podstawowe uzgodnienia dotyczące prawa i systemu wyborczego do parlamentu oraz organów władzy samorządowej zostały ustalone w trakcie rozmów węgierskiego trójkątnego stołu w 1989 roku. Nie zdołano jednak porozumieć się co do sposobu wyboru prezydenta. Wybór węgierskiej legislatury oparto na systemie mieszanym

z trzema poziomami alokacji mandatów: okręgi jednomandatowe, wielomandatowe okręgi regionalne oraz ogólnokrajowa lista. Reforma z 2011 roku uszczupliła liczbę wybieranych deputowanych z 386 do 199, zlikwidowała wielomandatowe okręgi regionalne, a także wprowadziła kilka innych zmian. Wybory samorządowe odbywają się na szczeblu gminnym, w miastach na prawach komitatów i w komitatach. W gminach i miastach na prawach komitatów poza organem uchwałodawczym obywatele wybierają także organ wykonawczy w postaci burmistrza. Po listopadowym referendum w 1989 roku przyjęto pośredni wybór prezydenta, który do 2010 roku był wybierany w systemie trzech tur, a obecnie dwóch. Od 2004 roku Węgrzy dokonują także elekcji posłów do Parlamentu Europejskiego.

Rozdział 1

WYBORY I SYSTEMY WYBORCZE W UJĘCIU TEORETYCZNYM

Elections are a principal tool of modern democracy. They enable citizens to directly participate in shaping the public life through expressing their will concerning reelecting the authority or its alteration. Moreover, they serve multiple other functions, for instance the legitimisation and control of the government, enforcement of its political liability and selection of political elites. Holding elections is founded on the principles including universality, confidentiality, equality, directness and freedom. A wider context of elections is an electoral system, which determines issues such as: the size and shape of a constituency, voters' rights, principles regulating the conduct of candidates and political parties during election and in the post-election period, and ways of finalising election results and their impact on the electorate and political elites. An electoral system relates to election law, which has a slightly narrower character and applies exclusively to the norms of conducting an election campaign, ballot casting, rights of the participants and ways of finalising the election results.

Key words: *elections, election law, electoral systems*

1.1. Wybory

Wybory są fenomenem demokracji i jako taki podlegają działaniu jej norm i procedur. W demokracjach skonsolidowanych normy i procedury muszą mieć trwały i względnie niezmienny charakter. Wybory realizują zasadę

suwerenności narodu, ale nie są jedyną instytucją, która w bezpośredni sposób umożliwia udział obywateli w życiu publicznym. Czynią to także referendum, weto obywatelskie, inicjatywa obywatelska, konsultacje społeczne, czy też zebrania mieszkańców¹. Wojciech Sokół zwraca uwagę na to, że wybory chronią przed próbami pozbawienia obywateli ich fundamentalnych praw. Wśród dwóch teorii społeczeństwa wyróżnia się po pierwsze taką, która mówi, że społeczeństwo podzielone jest na stabilne grupy z przeciwnymi interesami (teoria pluralistyczna). Wybory mają tutaj utrudnić zdominowanie polityki państwa przez jedną grupę interesu, zapewniają poszczególnym segmentom wyborców wyłonienie swoich reprezentantów. Druga teoria nie zakłada tezy o podzielonym społeczeństwie. Wybory wyznaczają sytuację, w której dochodzi do rywalizacji etycznie i merytorycznie postępujących kandydatów. W drodze reelekcji wybiera się tych, którzy potwierdzili swoje kwalifikacje. W. Sokół zauważa ponadto fakt wywierania wpływu przez wybory na socjalizację obywateli dzięki temu, że są one podstawowym elementem partycypacji politycznej. Okazuje się, że udział w debacie politycznej poprzedzającej wybory jest tak samo ważny jak wybory. Organizacja kampanii wyborczej i wyborów powinna skłaniać polityków i aktywistów politycznych do kształcenia i informowania obywateli². W ten sposób W. Sokół odwołuje się do tezy głoszonej już w XIX wieku przez Johna Stuarta Milla. Filozof ten uważał, że uczestnictwo w procesie politycznym, w tym w wyborach, przyczynia się do samorozwoju i edukacji politycznej obywateli. Pamiętajmy jednak o tym, że J.S. Mill mimo optowania za wolnymi wyborami, prawo udziału w nich ograniczał jedynie do tych ludzi, których cechowała „większa wiedza i inteligencja”. To elitystyczne podejście występowało u niego na równi z uznaniem praw politycznych kobiet³.

Wybory związane są z prawem wyborczym oraz systemem wyborczym. Prawo wyborcze może być rozumiane w znaczeniu przedmiotowym, jako całość norm prawnych, reguł i trybu wyboru organów przedstawicielskich, oraz podmiotowym, jako zespół uprawnień obywatela do udziału w wyborach do organów przedstawicielskich. Katalog zasad prawa wyborczego obejmuje powszechność, równość, bezpośredniość, tajność oraz jedno z pojęć systemu wyborczego: zasadę wyborów większościowych lub proporcjonalnych.

1 Szerzej: M. BARAŃSKI: *Samorząd terytorialny. Zmiany instytucjonalne: od demokracji bezpośredniej i przedstawicielskiej do partycypacyjnej*. Katowice 2013, s. 105–176; M. MARCZEWSKA-RYTKO: *Demokracja bezpośrednia w teorii i praktyce politycznej*. Lublin 2001, s. 105–123.

2 W. Sokół: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*. Lublin 2007, s. 20–21.

3 Cyt. za: D. HELD: *Modele demokracji*. Przeł. W. Nowicki. Kraków 2010, s. 122.

System wyborczy będący zespołem reguł odnoszących się do sposobu wyrażania preferencji przez wyborców i sposobu transformacji głosów na mandaty polega na ich przydziale rywalizującym ugrupowaniom lub/i kandydatom. W niniejszym podrozdziale skupimy swoją uwagę na określeniu istotności wyborów dla demokracji, a także dokonamy analizy ich zasad oraz funkcji, natomiast prawo i systemy wyborcze będą przedmiotem zainteresowania w drugim podrozdziale.

1.1.1. Wybory jako podstawowa instytucja reżimu demokratycznego

Wagę i znaczenie wyborów politycznych we współczesnych państwach demokratycznych podkreśla wielu autorów. O konieczności ich przeprowadzenia pisali już John Locke, Monteskiusz, James Madison, czy John Stuart Mill. Natomiast pierwszym, który uznał wybory za kluczowy element demokracji, był Joseph Schumpeter. Odrzucał on teorie demokracji podkreślające konieczność uwzględniania woli całego ludu, upatrując istoty tego reżimu w jasno określonych zasadach, które przede wszystkim odwoływały się do proceduralnego i instytucjonalnego rozumienia wyborów. W związku z tym, że J. Schumpeter przekreślał istnienie pojęcia rządów ludu, dokonał on delegacji uprawnień wynikających z jego suwerenności na rzecz reprezentantów. Główną funkcją wyborów było wyłonienie reprezentatywnego rządu w pośredni sposób. Wyglądało to następująco: najpierw obywatele wybierają parlament, a ten następnie dokonuje elekcji egzekutywy. W wyborach uczestniczą ci kandydaci, którzy wcześniej zgłosili swój akces. Jednakże są oni uzależnieni od poparcia partii politycznych, które nominują kandydatów. Partie konkurują o głosy elektoratu. Polityk sprawuje swoje funkcje w zawodowy sposób, służąc interesowi grupy lub klasy. W celu utrzymania swojej pozycji notorycznie poddaje się on osądowi wyborczemu. W wyborach powinni uczestniczyć ci, których cechuje wiedza i doświadczenie. Swoje uwagi na temat demokracji oraz wyborów J. Schumpeter wywodził z ekonomii, dlatego wyborcę utożsamiał z klientem, który na rynku politycznym ocenia i dokonuje zakupu odpowiedniej kandydatury ubiegającej się o elekcję. Ten austriacki filozof negatywnie oceniał zdolność i możliwość udziału poszczególnych obywateli w życiu politycznym, dlatego udowadniał tezę o konieczności ograniczenia aktywności przeciętnego obywatela tylko do aktu głosowania. Teoria J. Schumpetera ma wyraźnie elitystyczny charakter, gdyż wskazuje,

że tylko nieliczni są w stanie w pełni uczestniczyć w życiu publicznym, podczas gdy pozostali mogą wyłącznie brać udział w akcie głosowania. Nie wskazuje jednak *a priori*, kto należy do jednej bądź drugiej kategorii, pozostawiając ten wybór elektoratowi posiadającemu powszechne prawo wyborcze⁴.

Michael Saward zauważa, że rozwinięcie tezy o istotności wyborów dla demokracji głoszonej przez J. Schumpetera należy przypisać Robertowi Dahlowi⁵. Ten amerykański politolog traktował wybory jako klucz do zrozumienia demokracji. Postrzegał ją w proceduralny i instytucjonalny sposób, odbiegając od jej substancjonalnego charakteru. Robert Dahl zauważył, że w demokratycznych państwach występuje zależność pomiędzy rządem a wolą obywateli. Obywatele powinni mieć możliwość kształtowania swoich preferencji, które są okazywane w trakcie wyborów politycznych. Według tego amerykańskiego politologa takie założenie stanowi gwarancję instytucjonalnego rozwoju demokracji. Klasyczna koncepcja idealnej demokracji, nazwanej przez R. Dahla poliarchią, składa się z kilku elementów. W różnych okresach życia autor uznawał odmienną liczbę tych elementów za konieczną do spełnienia, aby dane państwo mogło być nazwane poliarchią. Za każdym jednak razem przeprowadzanie wolnych wyborów posiadało priorytetowe znaczenie. Warunki funkcjonowania poliarchii zależą od okoliczności, które pojawiają się zarówno w trakcie, jak i pomiędzy wyborami. Podstawowym celem wyborów jest wymiana władzy. W związku z tym, że w społeczeństwie istnieje równowaga między aktywnością a biernością, dopiero wybory przyczyniają się do podejmowania działania przez obywateli. W walce o władzę nie wszyscy mogą brać udział z powodu posiadania niedostatecznych zasobów o znaczeniu materialnym, niemniej ludzie posiadają wystarczające kompetencje do moralnej oceny, co wystarcza, żeby uznać ich za zdolnych do posiadania czynnego prawa wyborczego i wskazania swoich reprezentantów. Mimo że nie ma możliwości bezpośredniego sprawowania władzy, to proces decyzyjny w poliarchii będzie demokratyczny, jeśli będzie on spełniał pięć warunków: skuteczny udział obywateli polegający na możliwości wyrażania przez nich swoich preferencji, równe traktowanie głosów w ustalaniu ostatecznych decyzji, możliwość swobodnej oceny potencjalnych efektów decyzji, kontrola obywateli przy ustalaniu agendy, inkluzja wszystkich dorosłych członków społeczności do grona obywateli⁶. W przeciwieństwie do J. Schumpetera, R. Dahl twierdzi, że procedura demokratyczna uniemożliwia pojawienie się

4 J.A. SCHUMPETER: *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*. Przeł. M. Rusiński. Warszawa 2009, s. 304–318, 341–353.

5 Zob. M. SAWARD: *Demokracja*. Przeł. A. BUREK. Warszawa 2008, s. 50–51; R. DAHL: *A Preface to Democratic Theory*. Chicago 1956.

6 R. DAHL: *Demokracja i jej krytycy*. Przeł. S. AMSTERDAMSKI. Warszawa 2012, s. 157–194.

skoncentrowanej grupy skupiającej władzę, gdyż wybory każdorazowo dokonują weryfikacji reprezentantów ludu. W tym znaczeniu R. Dahl nie jest elitystą.

Maria Marczevska-Rytko zauważa, że koncepcja R. Dahla wpłynęła na rozważania Giovanniego Sartoriego. Ten włoski politolog twierdził, że R. Dahl wyróżnił demokrację madisonowską, populistyczną i poliarchiczną. G. Sartoriego interesuje demokracja polityczna, która jest niezwykle trudnym konceptem do przeprowadzenia, gdyż wiąże się ona z transformacją opinii i preferencji obywateli na decyzje kształtujące publiczny wymiar życia⁷. G. Sartori wyróżnia demokrację wyborczą, partycypacyjną, za pomocą referendum i teorię konkurencji. Uznaje on tezę J. Schumpetera o tym, że obywatele niewiele wiedzą na temat spraw publicznych, nie interesują się polityką, a ich uczestnictwo w życiu publicznym jest minimalne. Kiedy wkraczą oni do świata polityki, to spadają na niższy poziom mentalności, na który wpływ ma skomplikowany charakter spraw politycznych. Pogrąża to ludzi w niekompetencji wynikającej z braku wiedzy. Temu zjawisku towarzyszy apatia. G. Sartori konstatuje, że pomimo wieku od opisanego tego stanu rzeczy przez J. Schumpetera, niewiele się zmieniło w omawianym względzie. Współczesna demokracja opiera się na powszechnym prawie wyborczym, uwzględniając jednocześnie podejście elitystyczne, dlatego G. Sartori wskazuje na dwa modelowe zachowania obywateli w trakcie wyborów. Po pierwsze, występuje głosowanie według kwestii, na które składa się: preferencja rozpatrywanej kwestii, percepcja kwestii i oddanie głosu na partię/kandydata, którzy są nam najbliżsi. Po drugie, mamy do czynienia z utożsamieniem partyjnym, w którym występuje: określenie swojego położenia na osi lewica-prawica, poszukiwanie odpowiedniej partii, oddanie głosu na partię ideologicznie nam najbliższą. Dwa wskazane typy postaw mają charakter skrajny i najczęściej postawy obywateli mieszczą się pomiędzy nimi. G. Sartori jest sceptyczny co do możliwości występowania racjonalnych wyborów w trakcie elekcji politycznych. Uważa, że nie ma żadnych dowodów na takie twierdzenie. Demokracja wyborcza jest warunkiem wstępnym demokracji przedstawicielskiej. Dzięki wyborom współczesna demokracja może obejmować szerokie grupy ludności i daje im prawo współuczestnictwa w życiu publicznym w takim technicznym wymiarze, jaki jest obecnie możliwy⁸.

7 M. MARCZEWSKA-RYTKO: *Demokracja bezpośrednia...*, s. 105.

8 G. SARTORI: *Teoria demokracji*. Przeł. P. AMSTERDAMSKI, D. GRINBERG. Warszawa 1998, s. 135–145.

1.1.2. Wybory i zasady ich przeprowadzania

Zasady wyborów stanowią podstawę kształtowania i wykonywania prawa wyborczego w państwach demokratycznych. Są one z reguły wymieniane w konstytucji, a następnie rozwijane w bardziej precyzyjny sposób w ordynacji wyborczej państwa. Wyznaczają standardy przeprowadzania w pełni demokratycznych wyborów. W klasycznym ujęciu mówimy o występowaniu czterech zasad: powszechności, równości, bezpośredniości i tajności głosowania. Poza tym występuje także zasada większości i proporcjonalności, która odnosi się do skutków głosowania i konstytuuje rodzaj modelu podziału mandatów wyborczych. W literaturze przedmiotu pięć wskazanych zasad nie wyczerpuje problemu, gdyż badacze wymieniają jeszcze następujące zasady: globalność, konkurencyjność, okresowość i ostateczność.

Analizę rozpocznę od prezentacji klasycznych zasad, po czym omówię te, które pojawiły się w ostatnich dziesięcioleciach. Zasada powszechności wiąże się z brakiem występowania cenzusów ograniczających dostęp do udziału w głosowaniu, takich jak: majątek, płeć, pochodzenie, wykształcenie, zasługi. Likwidacja tych ograniczeń wpływała na rozwój zasady powszechności do stopnia i zakresu, w jakim występuje ona współcześnie, czyli do przyznania prawa wyborczego wszystkim pełnoletnim obywatelom posiadającym prawa publiczne. Najogólniej można powiedzieć, że zasada powszechności oznacza zbiorowe uczestnictwo w wyborach. W państwach demokratycznych wyróżnia się wiekowe ograniczenie w postaci przyznania obywatelom biernego i czynnego prawa wyborczego, co wynika z zapewnienia dojrzałości obywatelskiej w procesie wyboru reprezentantów narodu. Jeżeli chodzi o ograniczenie praw publicznych, to wynika ono z dokonania czynów niezgodnych z prawem i przyznaniem dodatkowej sankcji karnej w postaci całkowitego lub częściowego odebrania praw publicznych. Praw wyborczych nie posiadają także osoby ubezwłasnowolnione, które uznaje się za niezdolne do świadomej refleksji nad sobą i otaczającym światem. Domicyl, czyli konieczność zamieszkiwania na danym terenie, wiąże się z przypisaniem prawa wyborczego do konkretnego miejsca⁹. Wybory powinny odzwierciedlać zasadę równości, którą możemy rozumieć w jej dwóch odsłonach: formalnej i materialnej. Równość formalna polega na przyznaniu jednemu obywatelowi jednego głosu, co wynika z faktu, że każdy obywatel powinien posiadać taką samą liczbę głosów. Odstępstwem od tej równości

9 W. SKRZYDŁO: *Ustrój polityczny w świetle Konstytucji z 1997 r.* Warszawa 2008, s. 116–117.

jest głosowanie pluralne, w którym obywatelowi przyznaje się więcej niż jeden głos lub umożliwienie głosowania w większej liczbie obwodów wyborczych. Równość materialna polega na przyznaniu każdemu obywatelowi równej siły głosu, co skutkuje tym, że każdy ma równy wpływ na wybór danego organu¹⁰. Równość materialna wyznaczana jest przez przyznanie równej wagi głosów wszystkim obywatelom. W celu określenia równości materialnej ustala się normę przedstawicielstwa poprzez podział terytorium państwa na okręgi, a następnie przyznaje się tym okręgom taką samą liczbę wybieranych reprezentantów. Jednakże ustalenie podziału państwa na okręgi, w których taka sama liczba obywateli miałaby możliwość wyboru identycznej liczby reprezentantów, jest w praktyce bardzo trudna do przeprowadzenia. Dlatego też dochodzi do różnych korekt w ramach zasady równości materialnej w celu uniknięcia jej deformacji¹¹. Jak pisze Wojciech Sokół, zjawiskiem nierównej reprezentacji odstającej od zasady równości materialnej jest tzw. *malapportionment*, polegający na tym, że jedne okręgi mają więcej mandatów do przyznania niż inne. Problem ten zaobserwowano w trakcie rozwoju demokracji, kiedy okręgi wiejskie przy mniejszej liczbie ludności miały taką samą liczbę wybieranych reprezentantów jak bardziej zaludnione okręgi miejskie. Przy okazji wskażmy też na inną manipulację deformującą demokratyczny charakter wyborów. Chodzi o *gerrymandering*, który wiąże się z wyznaczaniem granic okręgów tak, aby 1) w ich ramach znajdowało się najwięcej zwolenników danego kandydata lub partii, lub 2) dzieliły zwolenników kandydata lub partii i przypisywały ich do różnych okręgów, uniemożliwiając zdobycie im przewagi¹².

Zasada tajności odwołuje się wyłącznie do aktu głosowania i pozwala wyborcy na swobodne oddanie głosu zgodnie z wewnętrzną preferencją polityczną. Zasada ta daje gwarancję nieujawniania politycznej identyfikacji obywatela. W celu realizacji zasady tajności zapewnia się odosobnione miejsca w lokalu wyborczym, aby wskazać swoją preferencję, nie oznacza się kart do głosowania, można wprowadzić ciszę wyborczą, umożliwiającą przedwyborczą spokojną refleksję nad wyborem. Zasada bezpośredniości wiąże się z głosowaniem osobistym, które uniemożliwia oddawanie głosu przez podmiot pośredniczący. Głosownie osobiste oznacza to, że żaden pełnomocnik nie może skorzystać z prawa wyborczego innej osoby. Wiesław Skrzydło zaznacza, że

10 W. Sokół: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych...*, s. 21.

11 W. Skrzydło: *Ustrój polityczny...*, s. 118.

12 W. Sokół: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych...*, s. 29–33.

zasada bezpośredniości i głosowanie imienne są dwoma odrębnymi zjawiskami, z których to drugie wzmacnia bezpośredniość wyborów¹³. Dlatego też bezpośredniość wpływa na jednostopniowe głosowanie, co skutkuje tym, że o ostatecznym wyniku decyduje obywatel wrzucający swój głos do urny. Przeciwnieństwem zasady bezpośredniości jest wybór przedstawicieli, którzy w imieniu wyborców dokonują elekcji organu władzy. Jak pisze Wiesław Skrzydło, pośredniość wyborów cechuje się tym, że, mimo ostatecznie nieznanego wyniku, już na pierwszym etapie, czyli wyborze elektorów, można wnioskować o końcowym efekcie ze względu na skład elektorów i ich preferencje polityczne¹⁴.

Formuła wyborów składa się również z zasady proporcjonalnego lub większościowego sposobu ustalania wyników elekcji, które w skali makro oznaczają występowanie trzech modeli systemu wyborczego: proporcjonalnego, większościowego i mieszanego. Zasada proporcjonalności dokładniej odzwierciedla polityczne preferencje występujące w danym społeczeństwie. Polega na przyznaniu mandatów z uwzględnieniem proporcjonalnego poparcia dla listy kandydatów wynikającej z preferencji elektoratu. Zasada proporcjonalności a) może istnieć tylko w okręgach wielomandatowych, b) funkcjonuje, gdy na scenie politycznej istnieje więcej relewantnych partii politycznych, a społeczeństwo nie ma charakteru homogenicznego, c) ma sens, gdy zgłasza się wiele podmiotów do udziału w wyborach. Zasada większości ogranicza preferencje polityczne obywateli poprzez konieczność uzyskania większości głosów przez kandydata przy jednoczesnym usunięciu zasady zachowania różnorodności opcji politycznych. Ta zasada występuje w dwóch formułach: większości względnej i bezwzględnej. Większość względna polega na przyznaniu mandatu kandydatowi, który uzyskał największą liczbę głosów, prowadzi się do jednoturowego głosowania. Większość bezwzględna warunkuje uzyskanie mandatu od otrzymania określonej z góry liczby głosów, najczęściej od ponad połowy osób biorących udział w wyborach. Generalnie uważa się, że zasada proporcjonalna sprzyja pluralistycznemu systemowi partyjnemu, w którym funkcjonują małe, średnie i duże partie, a zasada większościowa preferuje tylko duże partie.

Zasada globalności rozszerza zasadę równości i powszechności poprzez umożliwienie wzięcia udziału w wyborach wszystkim formalnym i nieformalnym grupom obywateli. Ta zasada znosi instytucjonalne ograniczenia do

13 W. SKRZYDŁO: *Ustrój polityczny...*, s. 119.

14 Ibidem.

zgłaszania kandydatów tylko przez partie przy jednoczesnym umożliwieniu nieformalnym podmiotom, a także samym kandydatom zgłaszać akcesu do udziału w elekcjach. Takie ujęcie problemu pozwala na wyjście poza upartyjnienie wyborów. Zasada konkurencyjności powinna tworzyć równe warunki partiom i kandydatom do udziału w kampanii i samych wyborach. Chodzi o warunki prawne, finansowe, promocyjne. Konkurencyjność jest gwarantowana przez: a) objęcie prawem wyborczym wszystkich dorosłych obywateli, b) istnienie uczciwości wyborów tzn. niezależność ciał obliczających wyniki wyborów, tajność głosowania, niewystępowanie zastraszania czy oszustw, c) wybór przez elektorat partii i kandydatów, którzy prezentują konkurujące ze sobą programy rozwoju życia publicznego. Zasada okresowości (periodyczność, cykliczność, kadencyjność) wyznacza okres sprawowania urzędu wyłanianego przez wybory, wskazuje termin elekcji, określa etapy przeprowadzania wyborów. Okres wykonywania funkcji może jednak ulec wydłużeniu lub skróceniu ze względu na specyficzne warunki, które są bardzo precyzyjnie określone w prawie. Skrócenie kadencji może wynikać przede wszystkim ze śmierci, złożenia urzędu, przedwczesnego wygaśnięcia mandatu. Wydłużenie kadencji występuje m.in. w wyniku wprowadzenia stanu wojennego lub wyjątkowego, które wpływają na fakt niemożności przeprowadzenia wyborów w określonym czasie. Kadencyjność prowadzi do walki politycznej o uzyskanie władzy zarówno dla podmiotów, które chcą jej alternacji lub dążą do reelekcji. Ostateczność wyborów oznacza spełnienie warunków stawianych demokratycznym elekcjom. Uznanie ostateczności wyborów dokonuje predysponowany do tego organ władzy sądowej po rozpatrzeniu skarg, odwołań i protestów składanych przez obywateli. Poza tym proceduralnym uznaniem legalności przeprowadzenia wyborów mamy do czynienia z politycznym przyjęciem zasady ostateczności za spełnioną. Dzieje się to wówczas, gdy żadna ze stron uczestniczących w elekcji nie podważa wyników i nie uważa, że zwycięzcy zostali wybrani w drodze zafałszowanych wyborów¹⁵.

1.1.3. Funkcje wyborów

Funkcjami wyborów będą zadania wynikające z oddziaływania zbiorowego suwerena na stosunki polityczne, społeczne i gospodarcze w państwie przy pomocy narzędzia, jakim jest sprawowanie władzy. Wybory mogą wypełniać

15 W. Wojtasik: *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej. Teoria i praktyka*. Katowice 2012, s. 26–29.

swoje funkcje wówczas, gdy są przeprowadzane zgodnie z określonymi procedurami legitymizującymi poczynania organów państwa w imieniu suwerena¹⁶. W literaturze przedmiotu nie ma jednego stanowiska dotyczącego powszechnej akceptacji określonego zestawu funkcji wyborów. Wiąże się to nie tylko z odmiennymi poglądami badaczy na pozycję samych wyborów w systemie politycznym, ale także ze zmiennością czasu, w którym dokonywane są analizy. Nie istnieje także koncepcja jednofunkcyjnego charakteru wyborów. Dieter Nohlen pisze o tym, że „wybory spełniają [...] jednocześnie kilka funkcji, które istnieją obok siebie i historycznie występują w różnej kolejności”¹⁷. Wymienia on trzy elementy struktury wyborów, które wpływają na określenie ich funkcji: struktura społeczna, struktura systemu politycznego i struktura systemu partyjnego¹⁸. Należy dodać, że także system wyborczy oddziałuje na funkcje wyborów. Poza tym zakres i sposób wypełniania funkcji uzależniony jest od charakteru organów, które są wyłaniane podczas elekcji.

Waldemar Wojtasik dokonał wyróżnienia typologii funkcji wyborów z uwzględnieniem kryterium ilościowego. Wśród typologii dwufunkcyjnych wymienia m.in. podejście Andrzeja Stelmacha rozróżniającego funkcję programową i personalną. Do typologii trójfunkcyjnej zalicza koncepcję Thomasa R. Dye’a, Louisa Schuberta i Harmona Zeiglera, którzy wskazali na legitymizację rządu, wybór przedstawicieli spośród obywateli, zabezpieczenie przed nadużyciem władzy. W czterofunkcyjnej typologii mieści się podejście Richarda S. Katza wymieniającego funkcje: zapewnianie kontroli, uspołecznienie kierunku polityki, wybór politycznej reprezentacji, prawomocność władzy. Rafał Glajcar wskazuje na pięć funkcji wyborów: partycypacja, legitymizacja, alternacja władzy, kreacja, artykulacja. O istnieniu sześciu funkcji jest przekonany Radosław Markowski wyliczający funkcje: zapewnienie sprzężenia zwrotnego pomiędzy wyborcami a wybranymi, tworzenie podstaw formowania rządów, ujawnienie poparcia politycznego, rekrutacja przywódców politycznych, mechanizm odpowiedzialności i rozliczania rządu, prezentowanie opcji politycznych i wspieranie rozwoju dyskursu pomagającego zrozumieć wyborcom polityczną alternatywę. Arkadiusz Żukowski zauważa osiem funkcji wyborów: przeniesienie na przedstawicieli prawa

16 Cyt. za: K. SKOTNICKI: *Wpływ funkcji wyborów na prawo wyborcze i system wyborczy. Zarys problematyki*. „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 79 (2), s. 11; A. STELMACH: *Funkcje wyborów i ich weryfikacja we współczesnym świecie*. W: *W poszukiwaniu modelu demokratycznego*. Red. S. ZYBOROWICZ. Toruń 2009, s. 199; W. WOJTASIK: *Funkcje wyborów...*, s. 45.

17 Cyt. za: D. NOHLEN: *Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych*. Warszawa 2004, s. 30; W. WOJTASIK: *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej...*, s. 46.

18 Cyt. za: D. NOHLEN: *Prawo wyborcze i system partyjny...*, s. 31; W. WOJTASIK: *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej...*, s. 46.

wypowiadania się w imieniu obywateli, selekcja elit politycznych, kontrola władzy, odpowiedzialność polityczna wybranych przed wyborcami, odpowiedzialność programowa wybranych przed wyborcami, wyrażanie woli wyborców, odtwarzanie opinii publicznej, wyłanianie stabilnej większości rządowej. Jeszcze większą liczbę funkcji, bo dziewięć, wymienia Wojciech Kręcis: kreacyjna, polityczno-programowa, legitymująca, integracyjna, legitymizacyjna, wyrażanie woli wyborców, odtwarzanie obrazu opinii publicznej, wyłonienie większości rządowej, petryfikacyjna. Krzysztof Skotnicki wymienia dwanaście funkcji: identyfikacja problemów życia i wskazywanie na sposoby ich rozwiązania, dyferencjacja poglądów wyborców, rozwiązywanie napięć społecznych, programowa, integracyjna, wyrażanie woli wyborców, kreacyjna, odzwierciedlenie poglądów wyborców, wyłonienie stabilnej większości rządowej, kreowanie elit politycznych, legitymująca, kontrolna¹⁹.

Na zagadnienie funkcji wyborów możemy popatrzeć również w węższym zakresie niż poprzez ich odniesienie do całego systemu politycznego. Z perspektywy elektoratu Andrzej Antoszewski wskazuje na istnienie pięciu następujących funkcji: kreacyjna, artikulacyjna, legitymizacyjna, egzekwująca odpowiedzialność polityczną, umożliwienie alternacji władzy. Ten sam autor wskazuje, że funkcje wyborów w zakresie działania partii politycznych przybierają postać: prezentacji programów, restrukturyzacji politycznej organu, którego dotyczą, sprawdzenia własnego potencjału mobilizacyjnego, potwierdzenie swojej relewancji, rekrutacji i selekcji kadr politycznych²⁰.

Poniżej chcielibyśmy zaprezentować typologię funkcji wyborów wraz z ich analizą w oparciu o koncepcję Arkadiusza Żukowskiego zmodyfikowaną przez Waldemara Wojtasika. Pierwszą omawianą funkcją będzie przeniesienie na przedstawicieli prawa do decydowania w imieniu obywateli, która wynika z założenia, że wyłaniani reprezentanci głoszą poglądy i wyznają wartości elektoratu. Samo przeniesienie prawa do decydowania w imieniu obywateli jest rezultatem trzech przesłanek: zwiększenia efektywności procesu podejmowania decyzji, przypuszczenia, że reprezentanci mają większe

19 Cyt. za: A. STELMACH: *Funkcje wyborów...*, s. 203; T.R. DYE, L. SCHUBERT, H. ZEIGLER: *The Irony of Democracy: An Uncommon Introduction to American Politics*. Wadsworth 2009, s. 132–133; R.S. KATZ: *Democracy and Elections*. New York–Oxford 1997, s. 211; R. GLAJCAR, J. OKRZESIK, W. WOJTASIK: *Ustrój polityczny RP. Wprowadzenie*. Bielsko-Biała 2006, s. 9–10; R. MARKOWSKI: *System wyborczy – system partyjny – jakość demokracji. O jednomandatowych okręgach wyborczych*. Warszawa 2010, s. 3, <http://www.jawnosc.pl/wp-content/uploads/2013/12/2010-o-jednomandatowych-okre%C4%B8gach-wyborczych.pdf> [dostęp: 4.02.2016]; A. ŻUKOWSKI: *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*. Warszawa 2004, s. 12–13; W. KRĘCIS: *Prawo wyborcze*. W: *Polskie prawo konstytucyjne*. Red. W. SKRZYDŁO. Lublin 2006, s. 196–197; K. SKOTNICKI: *Funkcje wyborów...*, s. 126–144; W. WOJTASIK: *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej...*, s. 54–56.

20 A. ANTOSZEWSKI: *System polityczny RP*. Warszawa 2012, s. 187.

kompetencje niż elektorat, nadanie podejmowanym decyzjom większego prestiżu i zwiększenie ich społecznego wpływu. W dzisiejszych warunkach wybory są podstawowym, a często także jedynym narzędziem demokracji bezpośredniej wykorzystywanym przez obywateli. Mimo gwarancji prawnych dla innych narzędzi, jak referendum, czy konsultacje społeczne, są one rzadko wykorzystywane przez władzę, a także poziom obywatelskiej partycypacji jest niższy niż w przypadku wyborów. Również względy techniczne i logistyczne przemawiają za tym, że wybory w swojej transformującej wolę obywateli na decyzyjność wąskiego ciała legislacyjnego lub egzekwowanego są najbardziej uzasadnioną i najczęściej stosowaną formą demokracji. Szczytnym, ale nie do końca prawdziwym założeniem jest twierdzenie o wyższych kompetencjach do rządzenia kandydatów na urzędy wybierane niż pozostałych obywateli. Równie nieprawdziwe jest założenie, że wyłonieni reprezentanci będą rządzić w imieniu ogółu, a nie partykularnych interesów. Prawdą jest natomiast to, że wybory prowadzą do ustalenia zasad i sposobów sprawowania władzy przez wyłonionych reprezentantów, którzy w rzeczywistości realizują określone ideologiczne i doktrynalne wizje swoich ugrupowań.

Drugą funkcją wyborów jest selekcja elit, która przebiega dwuetapowo. W pierwszym etapie partie polityczne dokonują wystawienia swoich reprezentacji w wyborach. Proces ten może przybrać charakter merytoryczy i/lub polityczny. Pierwsza cecha odnosi się do przedmiotowego przygotowania kandydata, druga opiera się na lojalności partyjnej i tożsamości ideologiczno-programowej kandydata z partią. W drugim etapie dochodzi do wyboru kandydatów przez elektorat. Zachowania wyborcze mogą przyjąć postać jednego z trzech typów głosu: 1) głos opinii będący efektem programu wyborczego uznanego za odpowiedni przez wyborcę, 2) głos przynależności wynikający z utożsamienia się wyborcy z partią, 3) głos wymiany, który wiąże się z silną relacją wyborcy i kandydata. Oczywiście przy wyborze kandydata wyborca może kierować się różnego rodzaju motywacjami, które mieszczą w sobie więcej niż jeden rodzaj głosu.

Trzecią funkcją wyborów jest ich legitymizacyjny charakter, czyli uprawnienie wybranej władzy. Funkcja ta stabilizuje cały system polityczny. Legitymizacja wiąże się z uznaniem decyzji elity władzy za słuszne i zgodne z interesem wyborców. Cykliczność wyborów pozwala potwierdzić lub odebrać legitymizację poczynań osób sprawujących władzę. O legitymizacji możemy mówić także w szerszym kontekście, kiedy wpływa na uprawnienie nie tylko konkretnej władzy, ale całego reżimu demokratycznego, o czym

może świadczyć wysoka mobilizacja i partycypacja elektoratu w wyborach politycznych. Omawiana funkcja powinna być rozpatrywana jako element legitymacji działań partii politycznych i poszczególnych polityków. Wspiera zasady i sposoby funkcjonowania przywództwa politycznego, charakter instytucjonalizacji ugrupowań. W ten sposób wybory przyczyniają się do zmian w partiach politycznych.

Czwarta funkcja wynika z dystrybutywnego charakteru wyborów, kiedy to kandydaci zostają podzieleni na zwycięzców i pokonanych. Po ogłoszeniu wyników ci pierwsi stają się przedmiotem kontroli dokonywanej przede wszystkim przez pokonanych. Kontrola może polegać m.in. na wskazywaniu alternatyw podejmowanych przez elitę władzy działań. Wśród dwóch wymiarów wypełniania funkcji kontroli przez wybory znajdują się: 1) kontrola negatywna, polegająca na wycofaniu poparcia dla władzy, 2) kontrola pozytywna, związana z reelekcją władzy. Kontroli władzy pomaga cykliczność przeprowadzania wyborów, dzięki którym preferencje wyborców co pewien czas mogą być swobodnie wyrażane i wpływają na układ sił politycznych w państwie. Uznanie możliwości alternacji władzy jest jedną z podstawowych zasad współczesnej demokracji. Poza tym wyborcy mogą pośrednio sprawować kontrolę nad wyłoniętymi urzędnikami poprzez wybieranie kandydatów, którzy stają się opozycją parlamentarną. Funkcja kontrolna powinna wzbudzać refleksję elektoratu na temat propozycji kandydatów z okresu kampanii, a ich realizacją w trakcie sprawowania władzy. W ten sposób obywatele powinni podejmować decyzje o ewentualnej reelekcji władzy lub wyborze nowej. Funkcja kontrolna wiąże się bezpośrednio z funkcją odpowiedzialności politycznej, która pojawia się podczas oceny osób sprawujących władzę.

Odpowiedzialność polityczna – będąca piątą funkcją – może przyczyniać się do wyrażania poparcia lub jego wycofywania w związku z efektem podejmowanych przez władzę decyzji politycznych. Cykliczność wyborów pozwala na realizację funkcji odpowiedzialności, która może przybrać pośredni lub bezpośredni charakter. W bezpośrednim wymiarze wynika z samego głosowania, w trakcie którego elektorat wyraża swoją opinię na temat rządzących. Jeżeli wyborca popiera aktualną elitę władzy, dokonuje jej reelekcji, a jeżeli nie, to wybiera alternatywnych kandydatów. Odpowiedzialność w jej praktycznym wymiarze wymaga od obywatela partycypacji i oddania ważnego głosu w wyborach. Poza tym, powinno dokonać się wyboru takich osób, które są zdolne do przejęcia władzy i jej rzetelnego wykonywania. W pośrednim wymiarze funkcja odpowiedzialności dotyczy wyboru organów weryfikujących działania

władzy. Najczęściej jest to wybór legislatury, która w modelu parlamentarnym oraz mieszanym półprezydenckim posiada prawo kontroli egzekutywy. Narzędziami kontroli stają się wówczas weto nieufności oraz weto zaufania.

Szóstą funkcją wyborów jest prezentacja programów przez ugrupowania rywalizujące o władzę, w których zawarte są określone wartości i propozycje rozwiązań. W ten sposób partie polityczne komunikują się ze społeczeństwem i ubiegają się o jego poparcie. Program prezentuje modelowe ujęcie sytuacji, do której partia zamierza dążyć po zwycięstwie. Cechują go uogólnienie, uproszczenia, wysoki stopień idealizacji. Jednakże programy polityczne nie mogą być zbyt sztywne, powinny elastycznie zmieniać się i odpowiadać czasom, w których są tworzone. Umiejętność konstrukcji odpowiedniego programu politycznego wpływa na uzyskanie wystarczająco dużej aprobaty społecznej i uzyskanie władzy. Po zwycięstwie realizacja jak największej liczby postulatów programowych zwiększa szanse reelekcji partii w następnych wyborach. Reasumując, programy polityczne ukazują ogólny wizerunek partii, bardziej służą pozyskaniu poparcia elektoratu, niż wskazują na konkretnie określone założenia. Dlatego też niezbyt trafnym założeniem programowym jest prezentacja fundamentalnych wartości, które *de facto* stanowią trzon ideologiczny partii. Zawężają one potencjał społecznego poparcia.

Siódmą funkcją jest wyrażanie woli wyborców poprzez przenoszenie opinii i preferencji elektoratu na płaszczyznę podejmowania wiążących decyzji politycznych. Poprzez akt głosowania wyborcy uzewnętrzniają swoje przekonania, które stanowią podstawę kolejnych etapów transformacji głosu na mandaty, a następnie na formułę tworzenia rządów. Oczywiście, ci którzy nie biorą udziału w wyborach, nie wyrażają bezpośrednio swoich opinii, zachowując je dla siebie, co nie znaczy, że brak partycypacji oznacza nie występowanie określonych poglądów wśród nieaktywnego elektoratu. Są to tak zwane opinie lub głosy negatywne. Natomiast motywacje uczestników wyborów mogą wynikać m.in. z chęci zmiany lub utrzymania sytuacji politycznej, obecności w aktywnej części wspólnoty politycznej identyfikacji z określonymi partiami.

Funkcja odtwarzania obrazu opinii publicznej wiąże się z przeniesieniem społecznej legitymizacji na działania wybranych reprezentantów, co wynika przede wszystkim z poziomu aktywności i bierności obywateli na polu polityki. Opinia publiczna wyraża swoje stanowisko poprzez wybiórcze zainteresowanie określonymi kwestiami, które są podejmowane przez rządzących. Przy czym istnieje tutaj sprzężenie zwrotne polegające na tym, że władza może kształtować poziom społecznego zainteresowania odpowiednimi

kwestiami. Obraz opinii publicznej może być wyrażany przez dwa modele. W pierwszym obywatele ustosunkowują się do konkretnych kwestii politycznych na podstawie wyznawanych wartości, opinii, poglądów. W czasach stabilności w wyborach i kampaniach uwaga obywateli koncentruje się na sprawach aksjologicznych, podczas gdy w okresie niepewności i kryzysu raczej na bardziej merytorycznych sprawach o charakterze gospodarczym i społecznym. W drugim modelu nie dochodzi do dyskursu merytorycznego, a zastępuje go autoidentyfikacja ideologiczna elektoratu wynikająca z osi podziału zwolenników prawicy i lewicy, która następnie ukazuje uogólniony obraz opinii publicznej.

Dziewiąta z funkcji wyborów służy nie tylko wyłonieniu reprezentantów politycznych, ale przede wszystkim stabilnej większości zdolnej do samodzielnego lub koalicyjnego sprawowania władzy. Funkcja ta jest odmiennie realizowana w modelu parlamentarnym i prezydenckim. W pierwszym występuje konieczność podejmowania współpracy pomiędzy partiami, chyba że zwycięzcy otrzymują bezwzględną większość mandatów. W modelu prezydenckim to głowa państwa tworzy rząd, który nie jest odpowiedzialny przed legislaturą. Nie występuje tutaj zatem konieczność współpracy partii politycznych²¹.

1.2. Systemy wyborcze

Problematykę systemu wyborczego bez wątpienia analizować należy przez pryzmat teorii demokracji, jak również wywodzącej się z niej idei reprezentacji politycznej. Demokrację na ogół definiuje się jako „ustrój, gdzie sprawujący władzę odpowiedzialni są na forum publicznym przed obywatelami, którzy działają za pośrednictwem obieralnych przedstawicieli, współzawodniczących i współpracujących ze sobą”²². Współczesna demokracja ma bowiem przede wszystkim charakter przedstawicielski. Rzecz jasna, elementy demokracji bezpośredniej są obecne w systemach konstytucyjnych – referendum ogólnokrajowe czy też inicjatywa ustawodawcza – niemniej trudno zapewnić suwerenowi możliwość pełnego wykonywania władzy w sposób bezpośredni. Wybory traktować należy zatem jako narzędzie demokracji, choć G. Bingham Powell uważa, iż „wybory są narzędziem demokracji

21 W. WOJTASIK: *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej...*, s. 59–77.

22 A. ŻUKOWSKI: *Systemy wyborcze. Wprowadzenie*. Olsztyn 1997, s. 9.

w takim stopniu, w jakim pozwalają obywatelom wywierać wpływ na decyzje polityczne”²³. Wybory są więc przede wszystkim jednym z głównych źródeł legitymizacji organów władzy. Owa społeczna legitymacja do sprawowania władzy ma jednak różne wymiary w zależności od stopnia demokratyzacji systemu politycznego. W systemach autorytarnych, według Dietera Nohlena, są one jedynie „techniką formowania gremiów albo powierzania osobom stanowisk kierowniczych”²⁴. Z kolei w demokracji liberalnej, zdaniem tego autora, wybory to „demokratyczna metoda ustanawiania osób w organie przedstawicielskim lub na stanowiskach kierowniczych. [...] Wybory stanowią istotę liberalnej demokracji. Zgodnie z nią polityczne przywództwo w państwie jest rezultatem wyborów”²⁵. Arkadiusz Żukowski wskazuje tutaj również na inną rolę wyborów w demokracji liberalnej. Według niego wybory „są narzędziem służącym okresowemu egzekwowaniu przez suwerena odpowiedzialności politycznej osób pełniących funkcje publiczne”²⁶, a zatem mają charakter narzędzia kontroli suwerena nad jego przedstawicielami.

Zdaniem D. Nohlena, w demokracjach liberalnych będziemy mieli do czynienia zatem z wyborami rywalizacyjnymi, w systemach autorytarnych z semirywalizacyjnymi, a totalitarnych z nierywalizacyjnymi²⁷. Kwestia znaczenia wyborów w demokracji liberalnej ma związek z poziomem partycypacji społecznej. Im większy udział obywateli w akcie wyborczym, tym większa legitymacja dla sprawujących władzę polityczną. Powstaje w związku z tym pytanie o zakres legitymacji społecznej, zwłaszcza że zdecydowana większość obywateli zachowuje się politycznie biernie, co zresztą zauważa też D. Nohlen. Rzecz jasna, można w tym miejscu zastanowić się nad czynnikami wpływającymi na wysokość frekwencji wyborczej oraz partycypacji politycznej. Zdaniem cytowanego badacza partycypująca mniejszość pochodzi z wyższych warstw społecznych. Taki poziom zaangażowania należy tłumaczyć kompetencją komunikacyjną wyborcy i poziomem jego wykształcenia. Na ogół jest to relacja wprost proporcjonalna. Obie wymienione zmienne pozwalają świadomie uczestniczyć w globalnej wymianie informacyjnej oraz lokalnym systemie medialnym, którego jednym z zadań jest między innymi kontrola społeczna oraz dostarczanie obiektywnej informacji.

23 G. BINGHAM POWELL: *Wybory jako narzędzie demokracji. Koncepcje większościowe i proporcjonalne*. Warszawa 2006, s. 8.

24 D. NOHLEN: *Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych*. Warszawa 2004, s. 23–26.

25 Ibidem.

26 A. ŻUKOWSKI: *Systemy wyborcze...*, s. 14.

27 D. NOHLEN: *Prawo wyborcze...*, s. 26.

Znaczenie wyborów będzie zatem zróżnicowane w zależności przede wszystkim od systemu politycznego. Różnorakie będą też ich funkcje wynikające z przyjętego podziału opartego o kryterium wolności rywalizacji podmiotów wyborczych. Generalnie jednak, zdaniem D. Nohlena, pojmowanie wyborów różnicuje systemy polityczne, znaczenie wyborów w różnych systemach politycznych nie jest jednakowe, a funkcje te różnią się zależnie od systemów²⁸, choć, jak uważa A. Żukowski, wybory są „trwałą cechą każdego systemu politycznego”²⁹.

Całokształt procesu wyborczego w ujęciach prawnym, politologicznym czy też socjologicznym określić można mianem systemu wyborczego. Literatura przedmiotu proponuje wielorakie ujęcie terminu „system wyborczy”. Nie ma bowiem jednolitej definicji w tej materii. Proces wyborczy to innymi słowy: podstawy prawne jego prowadzenia, tryb wyłaniania kandydatów, organizacja i przebieg głosowania, a także stosunek formalnoprawny wyborcy w relacji do wyłaniania przedstawicieli suwerena. Do procesu wyborczego zaliczyć należy także prawo wyborcze, czyli między innymi prawa i obowiązki wyborcy, te ostatnie zwłaszcza w sytuacji, gdy udział w wyborach ma charakter obowiązkowy.

Jak wskazano powyżej, wybory to trwałą cechą systemów politycznych i jednocześnie podstawowe narzędzie demokracji. Wnioskując zatem, przyjmując można, że system wyborczy winien być z kolei instrumentarium pozwalającym na emanację woli suwerena, czyli zbioru jednostek uprawnionych do udziału w demokracji przedstawicielskiej. Podstawowe zadanie, jakie należałoby postawić przed systemem wyborczym, to zapewnienie wiernego odwzorowania woli wyborców. Aby tak się stało, spełnione muszą być określone warunki związane z możliwością nieskrępowanego wyrażania swoich preferencji wyborczych przez wszystkich uprawnionych do tego wyborców w postaci zapewnienia powszechności wyborów i tajności samego aktu wyborczego. Innym istotnym zagadnieniem oddziałującym na uwzględnienie rozstrzygnięć wyborców jest kwestia równości formalnej i materialnej oraz problem reprezentatywności, którego emanacją jest norma przedstawicielska.

Podkreślenia wymaga jednak fakt, iż powyżej wymienione czynniki w istotnym stopniu przyczyniają się do transformowania preferencji politycznych wyborców jedynie w warunkach demokracji liberalnej. System wyborczy w reżimach niedemokratycznych może wykazywać cechy powszechności

28 Ibidem, s. 24.

29 A. ŻUKOWSKI: *Systemy wyborcze...*, s. 43.

wyborów, tajności aktu wyborczego, jak i uwzględniać równość wyborów czy też normę przedstawicielską, niemniej bez wątpienia reprezentatywność będzie miała wyłącznie formalny charakter. Materialny aspekt reprezentatywności przejawia się w największym stopniu w proporcjonalnym wymiarze systemu wyborczego. Co do istoty problemu, literatura przedmiotu uwzględnia systemy proporcjonalne, większościowe oraz odmianę mieszaną. Ich cechą dystynktywną jest rozmiar deformacji woli wyborców, czyli reprezentatywność w ujęciu materialnym. Przed rozpatrywaniem kwestii deformacji woli wyborców wskazać jednak należy, iż na wybór jednego z trzech wspomnianych powyżej rozwiązań wpływ mają przede wszystkim: charakter systemu politycznego, historyczna tradycja polityczna, charakter organizacji państwowej oraz stopień konsolidacji systemu politycznego. Funkcjonujące rozwiązania będą wypadkową oddziaływania wszystkich tych czynników. Analizując przypadek amerykańskich wyborów prezydenckich, można wskazać na przykład ich pośredniego charakteru, co ma związek między innymi z tradycją historyczną, ale też koniecznością zapewnienia równości w wymiarze formalnym.

Trudno jest wskazać liniową zależność, która umożliwiałaby kategoryzację rodzaju systemów wyborczych w relacji do systemu politycznego. Niemniej analizując funkcjonowanie systemów wyborczych w konkretnych systemach politycznych, można sformułować wniosek dotyczący trwałości systemu wyborczego. W demokracjach skonsolidowanych zmiany systemu wyborczego mają jedynie charakter korekty istniejących rozwiązań i są wynikiem konsensu politycznego. Z kolei w demokracjach o różnym stopniu konsolidacji zaobserwować można przykłady koniunkturalnego oddziaływania politycznego na kształt systemu wyborczego. Rozwiązania takie mają zazwyczaj charakter istotnych zmian wpływających na wyniki wyborów, najczęściej zgodnych z intencją aktualnie sprawujących władzę polityczną. Przykładem takiego działania jest wprowadzenie możliwości grupowania list w wyborach samorządowych w Polsce w 2006 roku. Inne metody takiego wpływu mają związek między innymi z geometrią wyborczą, strukturą głosowania, czy też formułą wyborczą³⁰.

W odniesieniu do formuły wyborczej mówić można zatem o większościowych, proporcjonalnych i mieszanych systemach wyborczych.

30 Arkadiusz Żukowski wskazuje tutaj na głosowanie kategoryczne na jednego lub więcej kandydatów jednego komitetu wyborczego oraz głosowanie zwykłe, gdzie głos oddać można na różne komitety i różnych kandydatów jednocześnie. Por. A. ŻUKOWSKI: *Systemy wyborcze...*, s. 45–46.

1.2.1. Systemy większościowe

Literatura przedmiotu dokonuje dychotomicznego podziału na większość bezwzględną oraz system większości względnej. Za cechę charakterystyczną systemów większościowych uznać można wymuszoną *de facto* przez ich stosowanie polaryzację programów politycznych i tym samym wyborców oraz deformację ich woli. W takim przypadku dochodzić może do sytuacji wręcz wypaczenia woli wyborcy i naruszenia zasady reprezentatywności w aspekcie materialnym. W przypadku okręgów jednomandatowych, bo w takich najczęściej stosuje się zasadę większości względnej, z jednej strony będzie to zupełne pozbawienie grup wyborców reprezentacji politycznej zgodnej z ich preferencjami wyborczymi czy też mocne jej ograniczenie w relacji rozmiarów procentowego poparcia, z drugiej zaś niebezpieczeństwo zmonopolizowania przez jedną opcję polityczną. W skrajnym przypadku może to oznaczać nawet i brak opozycji parlamentarnej. Ma to związek z sytuacją, w której względna większość wystarcza do uzyskania mandatu w okręgu jednomandatowym w myśl zasady „zwycięzca bierze wszystko”. Drugie rozwiązanie w postaci większości bezwzględnej ma zastosowanie najczęściej w przypadku elekcji prezydenckich, choć nie wyłącznie, jak zaznacza A. Żukowski³¹. Stosowanie formuły jednomandatowych okręgów wyborczych połączonych z zasadą większości względnej ma swój niewątpliwy wymiar praktyczny. Nie chodzi bowiem, jak pisze Hans Meyer cytowany przez D. Nohlena³², o to, aby większość wyborców danego komitetu wyborczego zamienić na mandat w okręgu, a o to, by uzyskać większość mandatową pozwalającą na samodzielne rządy jednopartyjne. Z jednej strony taka metoda wyłaniania przedstawicieli w okręgach jednomandatowych pozwala na aktywizowanie się liderów lokalnych społeczności niezależnych od struktur politycznych, z drugiej jednak – biorąc pod uwagę efekt synergii występujący w organizacjach politycznych, taki niezależny lider ma stosunkowo niewielkie szanse uzyskania mandatu, zwłaszcza że preferencje wyborcze w niektórych okręgach wyborczych, na przykład w USA czy też Wielkiej Brytanii, mają stosunkowo stały charakter. Posługując się terminologią socjologiczną można wskazać, iż alternacja władzy na poziomie okręgu wyborczego następuje wskutek zmieniających się postaw wyborców, które są znacznie trwalsze niż zachowania. Przykładem może być rosnące znaczenie polityczne Partii Niepodległości Zjednoczonego Królestwa

31 Ibidem, s. 50.

32 D. NOHLEN: *Prawo wyborcze...*, s. 128.

(UKIP), która w 2015 roku w wyborach parlamentarnych uzyskała około 13% głosów w skali kraju, co jednak z uwagi na system większości względnej przetransformowało się jedynie na jeden mandat.

Rozwiązaniem problemu dysreprezentacji, ale w systemie większości bezwzględnej, jest jego odmiana w postaci formuły systemu głosu alternatywnego, gdzie wyborca wskazuje skalę swoich preferencji wobec kandydatów³³. Zdaniem A. Żukowskiego, system ten daje wyborcom możliwość wyrażania różnych sympatii politycznych, a w wymiarze praktycznym zapobiega organizacji II tury głosowania, jak w przypadku stosowania formuły wyborczej większości bezwzględnej w czystej postaci.

Istotą różnicy pomiędzy większością a proporcjonalną formułami wyborczymi jest zatem cel reprezentacji. Jak pisze D. Nohlen, chodzi tutaj albo o tworzenie większości parlamentarnej, albo też o odzwierciedlenie elektoratu. W pierwszym przypadku o zwycięstwie w okręgu i uzyskaniu mandatu decyduje większość, w drugim zaś uzyskanie co najmniej określonego prawem progu wyborczego, czyli przedziału reprezentacji wyborczej na poziomie kraju lub okręgu.

1.2.2. Systemy proporcjonalne

Konsekwencją zastosowania proporcjonalnej formuły wyborczej będzie jej wykorzystanie w wyborach do organów kolegialnych i funkcjonowanie okręgów wielomandatowych, w tym ogólnokrajowego, jak na przykład w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Polsce. Z tego też powodu podział mandatów odbywa się proporcjonalnie do poziomu uzyskanego poparcia ze strony wyborców. W tym celu stosuje się matematyczne metody ustalania wyników wyborów.

Cechą charakterystyczną systemów proporcjonalnych jest głosowanie na listy komitetów wyborczych. Istotą jest bowiem wyrażenie przez wyborcę swojej preferencji politycznej, a dopiero w drugiej kolejności preferencji wyborczej, z wyjątkiem systemu pojedynczego głosu przechodniego. W praktyce sprowadza się to do tego, że głosowanie odbywa się na otwarte lub zamknięte listy wyborcze. W tym ostatnim przypadku wyborca nie wskazuje preferowanego przez siebie kandydata do objęcia mandatu. Kolejność na liście ustalana jest przez komitet wyborczy, co sprzyja koniunkturalnemu zachowaniu

33 A. Żukowski: *Systemy wyborcze...*, s. 51.

legislatorów. O podziale mandatów na zamkniętej liście wyborczej decydują bowiem władze ugrupowania politycznego, ustalając kolejność na liście, co uzależnia niejako wybranych parlamentarzystów od woli przywództwa partyjnego, a nie woli wyborców. W formule listy otwartej wyborca oprócz preferencji politycznej wskazuje także preferencje wyborcze w postaci kandydata, któremu przyznaje pierwszeństwo do uzyskania mandatu. Także i w tym przypadku o kolejności na liście decydują władze komitetu wyborczego, jednakże to wyborca poprzez swój głos decyduje, kto w jego opinii zasługuje na mandat i jest on przydzielany w pierwszej kolejności kandydatom, którzy uzyskali największe poparcie ze strony wyborców niezależnie od miejsca na liście. Kandydatów szereguje się bowiem w oparciu o liczbę zdobytych głosów, co wiąże się również z ich popularnością w okręgach wyborczych. Będą oni zatem skłonni bardziej uwzględniać postulaty swoich wyborców z okręgu niż dyrektywy władz ugrupowania, choć oczywiście w praktyce politycznej przyjęła się zasada balansowania pomiędzy tymi dwoma ośrodkami z uwagi na fakt, iż to kierownictwo komitetu wyborczego decyduje o obecności kandydata na liście i kolejności na niej. Ta ostatnia zmienna jest dosyć istotna, chociażby ze względu na duży stopień anonimowości kandydatów wśród wyborców. Porządek całej listy jest pewnego rodzaju wskazówką dla wyborców świadczącą o pozycji kandydata w ugrupowaniu politycznym, jakie reprezentuje. Pierwsze miejsca na listach okręgowych zajmują bowiem zazwyczaj kandydaci bądź to preferowani przez kierownictwo polityczne lub też liderzy partyjni. Swego rodzaju pośrednim rozwiązaniem problemu odpersonalizowania wyborów realizowanych w myśl formuły proporcjonalnej jest kwestia listy krajowej. Zawiera ona pulę kandydatów o szczególnym znaczeniu dla komitetu wyborczego. Podział mandatów odbywa się z uwzględnieniem progu wyborczego określonego w prawie wyborczym, jednakże bez udziału wyborców, i w tym sensie listę krajową traktować można jako zamkniętą listę wyborczą. Kandydaci na niej umieszczani są w szczególny sposób uprzywilejowani. W okresie obowiązywania tego rozwiązania w Polsce lista krajowa była gwarancją uzyskania mandatu przez liderów partyjnych w sytuacji, gdyby nie znaleźli oni uznania w oczach wyborców w okręgach, zwłaszcza z uwagi na fakt umieszczania na tych listach liderów znanych, ale nierzadko w niewielkim stopniu związanych ze sprawami okręgu i angażującymi się w rozwiązywanie problemów wyborców okręgowych w toku prac parlamentarnych.

Gradacja pozycji na liście wyborczej jest tylko jedną z metod formowania list wyborczych. Inną jest umieszczanie nazwisk kandydatów na listach

w kolejności alfabetycznej, gdzie o podziale mandatów wewnątrz listy decyduje liczba głosów oddanych na kandydatów reprezentujących określony komitet wyborczy, a liczbę mandatów warunkuje wysokość poparcia uzyskanego przez ten właśnie komitet wyborczy³⁴. Z kolei zsumowanie głosów na konkretną listę wyborczą z liczbą głosów oddanych na kandydatów z tej listy wpływa na przydział mandatów w systemie uporządkowanej listy z pojedynczym głosem fakultatywnym. Zdaniem A. Żukowskiego ten ostatni sposób przydziału mandatów wraz z systemem listy zamkniętej³⁵ oznacza maksymalizację formuły proporcjonalnej i określa się go mianem pełnych systemów proporcjonalnych.

W ramach systemu proporcjonalnego istnieje również możliwość spersonalizowanej reprezentacji proporcjonalnej, w której to wyborca samodzielnie szereguje listy kandydatów i *de facto* tworzyć może także własną listę preferencji. System ten określa się także jako system list otwartych z kumulacją³⁶.

Prezentowane dotąd wyborcze formuły proporcjonalne zakładają przede wszystkim prymat preferencji politycznej nad wyborczą w odróżnieniu od formuł większościowych, gdzie czynnik zindywidualizowanego wyboru spersonalizowanego odgrywa najistotniejszą rolę. Według A. Żukowskiego system pojedynczego głosu przechodniego pozwala na indywidualnych kandydatów przy jednoczesnym zachowaniu proporcjonalności³⁷. Szeregowanie preferencji wyborczych przez wyborców powoduje, że zarówno nadwyżka głosów, jak i liczba wskazań na najsłabszego kandydata umożliwia ich podział pomiędzy pozostałych pretendentów do mandatów w okręgu wielomandatowym. Niewątpliwą zaletą tej formuły jest uwzględnienie woli wyborców wyrażonej w preferencjach głosujących, które mogą obejmować wiele list wyborczych i wielu kandydatów.

1.2.3. Systemy mieszane

Giovanni Sartori przywołany przez Dietera Nohlena proponuje mieszaną formułę wyborczą określić mianem segmentowanego systemu wyborczego ze względu na wykorzystanie wybranych segmentów formuły większościowej i proporcjonalnej. Celem zastosowania segmentowanego systemu wyborczego

34 Arkadiusz Żukowski określa ten system mianem systemu nieuporządkowanej listy z jednym głosem.

35 Komitet wyborczy otrzymuje procentowo tyle mandatów, ile wynosi jego procentowy udział w całkowitej liczbie ważnie oddanych głosów.

36 Zob. *EuroVotePlus.org*. <http://eurovoteplus.eu/pl/pl> [dostęp: 3.07.2016].

37 A. Żukowski: *Systemy wyborcze...*, s. 57.

jest uzyskanie wyniku wyborów jak najbardziej oddającego wolę wyborców. Cechą charakterystyczną tzw. mieszanych formuł wyborczych są dwa etapy głosowania. Istotą tego systemu jest podział mandatów wynikających z tak zwanego drugiego głosowania. Chodzi o to, że wyborca dysponuje dwoma głosami: na listę okręgową i na listę krajową, jak na przykład w Republice Federalnej Niemiec³⁸. W formule segmentowanej okazjonalnie pojawiać się mogą tak zwane mandaty nadwyżkowe w głosowaniu bezpośrednim na kandydatów, które przewyższają liczbę mandatów rozdzielanych w trybie proporcjonalnym. Stosuje się również formułę kompensacyjną, by niwelować charakter większościowy systemu wyborczego.

W literaturze przedmiotu spotkać można również określenie: „system półproporcjonalny – pojedynczego głosu nieprzechodniego”, o którym A. Żukowski pisze, że nie zapewnia pełnej lub przybliżonej proporcjonalności, ale daje gwarancję uzyskania mandatu na przykład przez przedstawiciela mniejszości.

Wariantem segmentowanych systemów wyborczych są natomiast formuły wyborcze związane ze zjawiskiem blokowania list. W tym rozwiązaniu istotnym elementem jest unikanie sytuacji, w której głosy oddane na kandydata nieuzyskującego wymaganej większości w pierwszym etapie podziału mandatów uwzględniane są w podziale mandatów w drugim etapie. Najpierw zatem rozdział mandatów następuje w trybie większościowym, a pozostałe mandaty nieobsadzone w trybie proporcjonalnym.

Reasumując, stwierdzić należy, iż formuły większościowe deformują wynik wyborczy i nie wpływają na rozwój systemu wielopartyjnego. Systemy proporcjonalne natomiast wierniej oddają preferencje polityczne wyborców, choć wymagają od aktorów sceny politycznej dużego poziomu relewantności z uwagi na charakter rozstrzygnięć wyborczych, które najczęściej determinują koalicyjność zwycięskich ugrupowań politycznych. Zależy to jednak w dużej mierze od matematycznej metody transformacji głosów na mandaty. Zastosowanie najbardziej popularnych w systemach proporcjonalnych metod: d'Hondta, Sainte-Laguë'a i Hare'a-Niemeyera, wpływa na deformację wyników wyborczych, sprzyjając w pierwszym przypadku ugrupowaniom politycznym cieszącym się znacznym poparciem społecznym – co najmniej kilkudziesięcioprocentowym, w drugim partiom z kilkunastoprocentowym poparciem, a w ostatnim z kilkuprocentowym poparciem.

38 Drugi głos w RFN pozbawiony jest personalnego głosowania preferencyjnego, co oznacza w praktyce brak kandydatów niezależnych. Zob. A. Żukowski: *Systemy wyborcze...*, s. 60.

Rozdział 2

WYBORY, PRAWO WYBORCZE I SYSTEM WYBORCZY W REPUBLICE CZESKIEJ

The article presents the results of elections for the most important governing bodies in the Czech Republic, their analysis and significance for the functioning of the party arena at the state, regional and local level. The author presents the principles of election law applying to particular elections and in relation to elections for particular governing bodies, and the electoral system applicable for the purpose of filling mandates. She carries out an analysis of election results for the two houses of the Czech Parliament (Chamber of Deputies and Senate), presidency and local government units at district and state levels.

Key words: *elections, election law, electoral system, Czech Republic*

2.1. Parlament: Izba Poselska i Senat

Parlament w Republice Czeskiej, która z formalnego punktu widzenia powstała z dniem 1 stycznia 1993 roku, po rozpadzie Czechosłowacji, składa się z dwóch izb: Izby Poselskiej (Poslanecká sněmovna) oraz z Senatu (Senát). Konstytucja Republiki Czeskiej, która została uchwalona 16 grudnia 1992 roku¹, a weszła w życie z dniem 1 stycznia 1993 roku, poświęca zagadnieniom władzy ustawodawczej rozdział drugi, w którym zostały

---

¹ Zob. *The Constitution of the Czech Republic No. 1/1993 Coll., adopted on 16 December 1992*. <http://www.psp.cz/en/docs/laws/constitution.html> [dostęp: 22.05.2016].

określone podstawowe zasady dotyczące wyboru członków obu izb czeskiego parlamentu. Jest w nim mowa o liczbie członków obu izb parlamentu oraz długości kadencji, na jaką są oni wybierani – w przypadku Izby Poselskiej, która składa się z 200 posłów, kadencja trwa cztery lata, zaś 61 senatorów jest wybieranych na sześcioletnią kadencję, a co dwa lata jest odnawiana 1/3 składu Senatu². Zgodnie z zapisami konstytucji wybory do obu izb czeskiego parlamentu powinny się odbyć w ciągu 30 dni przed zakończeniem kadencji, a w przypadku wyborów przedterminowych do Izby Poselskiej w ciągu 60 dni od jej rozwiązania. Wybory do Izby Poselskiej i Senatu są powszechne, równe, bezpośrednie i odbywają się w głosowaniu tajnym, system wyborczy do Izby Poselskiej jest proporcjonalny, zaś do Senatu większościowy. Prawo głosowania do obu izb parlamentu przysługuje każdemu obywatelowi Republiki Czeskiej, który ukończył 18 lat. Każdy obywatel Republiki Czeskiej, który posiada prawo wybierania i ukończył 21 lat, może zostać wybrany do Izby Poselskiej, zaś każdy obywatel Republiki Czeskiej, który posiada prawo wybierania i ukończył 40 lat, może zostać wybrany do Senatu. Pozostałe zagadnienia dotyczące organizacji wyborów, ustalania ich wyników określa szczegółowo ustawa o wyborach do parlamentu Republiki Czeskiej³. Wybory są przeprowadzane zawsze w ciągu dwóch dni – w piątek i w sobotę.

Podziału mandatów do Izby Poselskiej dokonuje się w oparciu o system proporcjonalny i początkowo dla przeliczenia głosów na mandaty stosowana była metoda Hagenbacha-Bischoffa. Terytorium kraju było wówczas podzielone na osiem wielomandatowych okręgów wyborczych, których granice pokrywały się z podziałem administracyjnym państwa, a w podziale mandatów mogły brać udział tylko te partie lub koalicje, które przekroczyły odpowiednie klauzule zaporowe. Dla partii politycznych próg wyborczy wynosił 5%, dla koalicji dwóch partii – 7%, dla koalicji trzech partii – 9%, a dla czterech i więcej partii – 11% głosów. W wyborach z 2002 roku obowiązywały już nowe zasady prawa wyborczego – wprowadzono metodę d'Hondta, progi wyborcze uległy zmianie (5% dla partii, 10% dla koalicji dwóch partii, 15% dla koalicji trzech partii i 20% dla koalicji czterech i więcej partii), a kraj został podzielony na 14 okręgów, co pokrywało się z nowym podziałem terytorialnym na 14 samorządowych krajów (w 2000 roku wprowadzono wyższe jednostki

2 Art. 16 Konstytucji Republiki Czeskiej.

3 Zob. 247/1995 Zákon o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?r=1995&cz=247> [dostęp: 22.05.2016].

samorządu terytorialnego na poziomie samorządowych krajów – 13 krajów i stolica Praga). Zmiany w ordynacji wyborczej regulowała ustawa z 17 stycznia 2002 roku⁴, która uwzględniała zastrzeżenia Sądu Konstytucyjnego do pierwotnego tekstu oraz stanowisko głównych partii politycznych obecnych na czeskiej scenie partyjnej.

Wybory do Senatu w Czechach odbywają się w oparciu o system większościowy. Mandat senatora uzyskuje kandydat, który otrzymał ponad połowę ważnie oddanych głosów w okręgu jednomandatowym (większość bezwzględna). Jeżeli żaden z kandydatów nie spełni tego warunku, wówczas tydzień po pierwszym głosowaniu odbywa się II tura. Uczestniczą w niej dwaj kandydaci, którzy w I turze zdobyli największą liczbę głosów. W II turze zwycięzcą zostaje kandydat, który otrzymał największą liczbę głosów (większość względna). Ponieważ konstytucja przewiduje, że co dwa lata odnowieniu ulega 1/3 mandatów w Senacie, w pierwszych wyborach w 1996 roku ustalono, że w 1/3 okręgów kadencja senatorów będzie trwała 2 lata, w kolejnej 1/3 okręgów 4 lata, a w pozostałych okręgach wybrano senatorów na pełną sześcioletnią kadencję. Poczynając od wyborów z 1998 roku, w których została odnowiona 1/3 składu Senatu, wszyscy senatorowie byli już wybierani na 6 lat. W przypadku wygaśnięcia mandatu senatora przed upływem kadencji w okręgu odbywają się wybory uzupełniające (wyborów nie przeprowadza się, jeśli do zakończenia kadencji senatora pozostał mniej niż rok)⁵. Wybory uzupełniające do Senatu, które odbywają się co dwa lata w 27 okręgach wyborczych w ostatnich miesiącach roku, są wówczas łączone z innymi elekcjami, które w tym czasie się odbywają (są to wybory samorządowe albo gminne, albo regionalne).

2.1.1. Analiza wyborów do Izby Poselskiej i Senatu

Wybory do Izby Poselskiej i do Senatu w 1996 roku

W 1996 roku w Czechach odbyły się wybory parlamentarne do Izby Poselskiej (31 maja i 1 czerwca) oraz pierwsze w tym kraju wybory do drugiej izby parlamentu, czyli do Senatu (15 i 16 listopada oraz 22 i 23 listopada – II tura).

4 Zob. Zákon 37/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=37&r=2002> [dostęp: 6.06.2016].

5 W. Sokół: *System polityczny Czech*. W: *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Red. W. Sokół, M. Żmigrodzki. Lublin 2005, s. 275.

Frekwencja w wyborach do Izby Poselskiej wyniosła 76,41%⁶, zaś w wyborach do Senatu osiągnęła poziom 35,03% w I turze oraz 30,63% w turze II⁷.

Tabela 2.1. Wyniki wyborów do Izby Poselskiej w Czechach w 1996 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ODS	1 794 560	29,62	68
ČSSD	1 602 250	26,44	61
KSČM	626 136	10,33	22
KDU-ČSL	489 349	8,08	18
SPR-RSČ	485 072	8,01	18
ODA	385 369	6,36	13
INNI	676 479	11,16	-
RAZEM	6 059 215	100,00	200

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/ps1996/u4> [dostęp: 6.06.2016].

Zwycięstwo w wyborach do Izby Poselskiej odniosła partia Václava Klause, czyli Obywatelska Partia Demokratyczna (Občanská demokratická strana, ODS), która zdobyła 68 mandatów, uzyskując zbliżone poparcie procentowe jak cztery lata wcześniej w 1992 roku, kiedy odbywały się wybory parlamentarne w ramach Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej do Czeskiej Rady Narodowej. Wówczas partia premiera V. Klause startowała w koalicji z Partią Chrześcijańsko-Demokratyczną (Křesťanskodemokratická strana, KDS) i po wyborach powstał rząd koalicyjny składający się z koalicji ODS-KDS, Obywatelskiego Sojuszu Demokratycznego (Občanská demokratická aliance, ODA) oraz Unii Chrześcijańskiej i Demokratycznej – Czechosłowackiej Partii Ludowej (Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová, KDU-ČSL).

Po przeliczeniu głosów na mandaty okazało się jednak, że partie centroprawicowe, które ponownie rozważały zawarcie koalicji, czyli Obywatelska Partia Demokratyczna, Unia Chrześcijańska i Demokratyczna – Czechosłowacka Partia Ludowa oraz Obywatelski Sojusz Demokratyczny, dysponowały łącznie 99 mandatami i do uzyskania wotum zaufania potrzebne były głosy opozycyjnych socjaldemokratów z Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej (Česká strana sociálně demokratická, ČSSD), która to partia znacząco poprawiła swój wynik wyborczy w porównaniu z rokiem 1992. W wyniku porozumienia ODS

6 Zob. <http://www.volby.cz/pls/ps1996/u4> [dostęp: 6.06.2016].

7 Zob. <http://www.volby.cz/pls/senat/se31?xjazyk=CZ&xdatum=19961116&xv=0> [dostęp: 6.06.2016].

i ČSSD partia Miloša Zemana umożliwiła powstanie rządu V. Klause poprzez opuszczenie Izby Poselskiej przez posłów ČSSD podczas głosowania nad wotum zaufania dla gabinetu V. Klause. W zamian za to M. Zeman objął funkcję przewodniczącego Izby Poselskiej, a głosy socjaldemokratów często umożliwiały przegłosowanie wielu ważnych ustaw forsowanych przez rząd V. Klause. W zdecydowanej opozycji pozostały dwa ugrupowania izolowane w parlamencie, które nie dysponowały potencjałem koalicyjnym – Komunistyczna Partia Czech i Moraw (Komunistická strana Čech a Moravy, KSČM) oraz Stowarzyszenie dla Republiki – Republikańska Partia Czechosłowacji (Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československá, SPR-RSČ)⁸.

Tabela 2.2. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 1996 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ODS	39,51	32
ČSSD	30,86	25
KDU-ČSL	16,05	13
ODA	8,64	7
KSČM	2,47	2
NIEZALEŻNI	1,24	1
DEU*	1,23	1
RAZEM	100,00	81

* Unia Demokratyczna (Demokratická unie, DEU).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=19961116&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].

Wyniki wyborów do Senatu były w dużym stopniu potwierdzeniem poparcia, jakie uzyskały najbardziej liczące się partie polityczne podczas głosowania do Izby Poselskiej. Najwięcej mandatów zdobyła Obywatelska Partia Demokratyczna, na drugim miejscu uplasowała się Czeska Partia Socjaldemokratyczna, zaś trzecia w kolejności była Unia Chrześcijańska i Demokratyczna – Czechosłowacka Partia Ludowa.

Wybory do Izby Poselskiej i do Senatu w 1998 roku

W 1998 roku odbyły się przedterminowe wybory do Izby Poselskiej (19 i 20 czerwca) oraz wybory do Senatu w 1/3 okręgów jednomandatowych, czyli w 27 okręgach, w których odnawiano 1/3 składu drugiej izby czeskiego

8 M. MIGALSKI: *Czechy. W: Partie i systemy partyjne państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Red. M. MIGALSKI. Sosnowiec 2005, s. 18.

parlamentu (13 i 14 listopada oraz 20 i 21 listopada – II tura). Frekwencja w wyborach do Izby Poselskiej wyniosła 74,03%⁹, a w wyborach do Senatu odpowiednio: 42,37% w I turze oraz 20,36% w turze II¹⁰. Wybory przedterminowe do Izby Poselskiej zostały zarządzane przez prezydenta Václava Havla na podstawie ustawy konstytucyjnej o skróceniu kadencji niższej izby parlamentu¹¹. W wyniku skandalu z nielegalnym finansowaniem Obywatelskiej Partii Demokratycznej końcem listopada 1997 roku premier V. Klaus złożył dymisję swojego gabinetu, a w grudniu 1997 roku misję sformowania rządu otrzymał prezes Banku Narodowego Josef Tošovský. Nowy rząd uzyskał akceptację Izby Poselskiej końcem stycznia 1998 roku dzięki poparciu deputowanych ODA, KDU-ČSL, ČSSD oraz nowej partii powstałej po odejściu części działaczy z ODS, czyli Unii Wolności (Únie Slobody – US). Tak powstały „rząd fachowców” przetrwał do wyborów przedterminowych do Izby Poselskiej.

Tabela 2.3. Wyniki wyborów do Izby Poselskiej w Czechach w 1998 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ČSSD	1 928 660	32,31	74
ODS	1 656 011	27,74	63
KSČM	658 550	11,03	24
KDU-ČSL	537 013	9,00	20
US	513 596	8,60	19
INNI	675 675	11,32	-
RAZEM	5 969 505	100,00	200

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/ps1998/u4> [dostęp: 6.06.2016].

W wyniku wyborów do Izby Poselskiej doszło w Czechach do alternacji władzy – zwycięstwo odniosła Czeska Partia Socjaldemokratyczna, co oznaczało utratę pozycji lidera wśród czeskich partii politycznych przez Obywatelską Partię Demokratyczną V. Klause. Było to konsekwencją osłabienia ODS po odejściu części członków w grudniu 1997 i utworzeniu Unii Wolności (nowa partia secesjonistów z ODS zdobyła w nowym parlamencie 19 mandatów). Nieznacznie swoje rezultaty sprzed dwóch lat poprawiły KDU-ČSL oraz komuniści, natomiast poparcie dla ODA i SPR-RSČ spadło poniżej progu wyborczego, partie te nie miały zatem swojej reprezentacji w Izbie Poselskiej.

9 Zob. <http://www.volby.cz/pls/ps1998/u4> [dostęp: 6.06.2016].

10 Zob. <http://www.volby.cz/pls/senat/se31?xjazyk=CZ&xdatum=19981114&xv=0> [dostęp: 6.06.2016].

11 J. Wojnicki: *Alternacja władzy w państwach Europy Środkowo-Wschodniej po 1990 roku*. „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2011, nr 7, s. 122.

Zaskoczeniem po wyborach stał się układ sił w Izbie Poselskiej – dwa największe ugrupowania, a więc socjaldemokraci Miloša Zemana i konserwatyści Václava Klause, podpisały „Umowę o ustabilizowaniu sytuacji politycznej w Czechach”, co dało początek nieformalnej „wielkiej koalicji” opartej na „podziale i stabilizacji swoich wpływów politycznych”¹². W wyniku wspomnianej umowy powstał mniejszościowy rząd socjaldemokratów na czele z liderem ČSSD M. Zemanem, a ODS objęło kilka ważnych funkcji (m.in. przewodniczącym Izby Poselskiej został V. Klaus). Ostro krytykowana umowa pomiędzy ODS a ČSSD obowiązywała przez całą kadencję Izby Poselskiej, regulując zasady współpracy obu największych ugrupowań. Wyrazem tej współpracy było przyjęcie zmian do ordynacji wyborczej, które najpierw zażądał prezydent V. Havel, a następnie zakwestionował Sąd Konstytucyjny. Ostatecznie jednak dokonano istotnych korekt w prawie wyborczym, polegających na zmianie metody przeliczania głosów z Hagenbacha-Bischoffa na d’Hondta, wprowadzeniu nowego podziału na okręgi wyborcze poprzez zwiększenie liczby okręgów z 8 do 14 oraz ustanowieniu progów wyborczych na poziomie 5% dla partii, 10% dla koalicji dwóch partii, 15% dla koalicji trzech partii i 20% dla koalicji czterech i więcej partii.

Tabela 2.4. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 1998 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ODS	33,33	9
KDU-ČSL	18,52	5
ODA	14,81	4
BEZ POLITICKÉ PŘÍSLUŠNOSTI	14,81	4
ČSSD	7,41	2
KSČM	7,41	2
US-DEU*	3,71	1
RAZEM	100,00	27

* Unia Wolności – Unia Demokratyczna (Unie svobody – Demokratická unie, US-DEU).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/senat/se1214?xjazyk=CZ&xdatum=19981114&xobvod=0&xstrana=0&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].

Wybory do Senatu przyniosły zwycięstwo Obywatelskiej Partii Demokratycznej, która pół roku wcześniej przegrała z Czeską Partią Socjaldemokratyczną w wyborach do niższej izby czeskiego parlamentu.

12 Ibidem, s. 123.

Rządząca partia Miloša Zemana w tych wyborach odniosła dotkliwą porażkę, zajęła bowiem dopiero piąte miejsce, zdobywając tylko dwa mandaty.

Wybory do Senatu w 2000 roku

Wybory do Senatu odbyły się 12 listopada 2000 roku. Zostały one przeprowadzone w 27 okręgach, a frekwencja wyniosła 33,72% w I turze oraz 21,56% w turze II¹³.

Tabela 2.5. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2000 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ČTYŘKOALICE	62,96	17
ODS	29,63	8
ČSSD	3,71	1
NIEZALEŽNÍ KANDYDACI	3,70	1
RAZEM	100,00	27

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20001112&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].

Zwycięstwo odniosła tzw. Czwórkoalicyja (Čtyřkoalice), którą utworzyły cztery mniejsze partie polityczne: Unia Wolności – US, Obywatelski Sojusz Demokratyczny – ODA, Unia Chrześcijańska i Demokratyczna – Czechosłowacka Partia Ludowa – KDU-ČSL oraz Unia Demokratyczna (Demokratická unie, DEU). Na drugim miejscu znalazła się Obywatelska Partia Demokratyczna, a dopiero na trzecim Czeska Partia Socjaldemokratyczna, która od wyborów z 1998 roku tworzyła mniejszościowy rząd M. Zemana.

Wybory do Izby Poselskiej i do Senatu w 2002 roku

Wybory do Izby Poselskiej odbyły się 14 i 15 czerwca 2002 roku, a frekwencja wyniosła 58,00%¹⁴. Wybory do Senatu w 1/3 okręgów odbyły się 25 i 26 listopada 2002 roku oraz 1 i 2 listopada (II tura) przy frekwencji na poziomie 24,10% w I turze oraz 32,55% w turze II¹⁵.

Wybory wygrała ponownie Czeska Partia Socjaldemokratyczna, która zanotowała tylko nieznacznie gorszy wynik niż cztery lata wcześniej, co pokazało, iż po czterech latach rządów nadal mogła liczyć na duży kredyt zaufania ze strony wyborców. W Izbie Poselskiej znalazły się te same ugrupowania co

13 Zob. <http://www.volby.cz/pls/senat/se31?xjazyk=CZ&xdatum=20001112&xv=0> [dostęp: 6.06.2016].

14 Zob. <http://www.volby.cz/pls/ps2002/ps2?xjazyk=CZ> [dostęp: 6.06.2016].

15 Zob. <http://www.volby.cz/pls/senat/se31?xjazyk=CZ&xdatum=20021025&xv=0> [dostęp: 6.06.2016].

cztery lata temu, dając wówczas wyraźny sygnał stabilizacji na czeskiej scenie politycznej. Spadek poparcia zanotowała ODS, zaś trzecią siłą stała się do tej pory izolowana Komunistyczna Partia Czech i Moraw z kilkuprocentowym wzrostem poparcia w porównaniu z poprzednią elekcją. Partia ta po wyborach podjęła próbę wyjścia z izolacji, proponując utworzenie mniejszościowego rządu socjaldemokratów z poparciem komunistów. Vladimír Špidla – lider ČSSD, który otrzymał od prezydenta V. Havla misję sformowania rządu, nie przyjął jednak propozycji przewodniczącego KSČM Miroslava Grebenicka. W istniejącym układzie sił zdecydował się on podjąć rozmowy z przedstawicielami koalicji KDU-ČSL i US-DEU, co zakończyło się podpisaniem umowy koalicyjnej w lipcu 2002 roku, dając minimalną większość parlamentarną (101 na 200 mandatów)¹⁶.

Tabela 2.6. Wyniki wyborów do Izby Poselskiej w Czechach w 2002 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ČSSD	1 440 279	30,20	70
ODS	1 166 975	24,47	58
KSČM	882 653	18,51	41
KDU-ČSL I US-DEU*	680 671	14,27	31
INNI	597 428	12,55	-
RAZEM	4 768 006	100,00	200

* Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna – Czechosłowacka Partia Ludowa (Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová) w koalicji z Unią Wolności (Unie Svobody) – Unia Demokratyczna (Demokratická unie).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/ps2002/ps2?xjazyk=CZ> [dostęp: 6.06.2016].

Zwycięstwo w tych wyborach odniosła ODS, która zdobyła 9 mandatów. Na drugim miejscu uplasowali się socjaldemokraci z 7 mandatami. Partie koalicji KDU-ČSL-US-DEU, które ostatecznie zdecydowały się na wystawienie w tych wyborach osobnych kandydatów, zdobyły tylko po jednym mandacie, podobnie jak komuniści, reszta zaś mandatów przypadła kandydatom niezależnym lub przedstawicielom partii pozostających poza parlamentem. W wyniku tych uzupełniających wyborów swoją pozycję w Senacie poprawiła ODS, zaś partie rządzącej koalicji utraciły w izbie wyższej większość, co spowodowało, iż musiały liczyć na poparcie senatorów niezależnych.

Tabela 2.7. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2002 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ODS	33,33	9
ČSSD	25,93	7
NIEZALEŽNI	11,13	3
SNK EVROPŠTÍ DEMOKRATÉ*	7,41	2
KDU-ČSL	3,70	1
KSČM	3,70	1
US-DEU	3,70	1
HNHRM**	3,70	1
CESTA ZMĚNY***	3,70	1
LIBERÁLOVÉ.CZ****	3,70	1
RAZEM	100,00	27

* Związek Niezależnych (SNK sdružení nezávislých) i Europejcy Demokraci (Evropští demokraté).

** Ruch Niezależnych na rzecz Harmonijnego Rozwoju Miast i Wsi (Hnutí nezávislých za harmonický rozvoj obcí a měst).

*** Droga Zmian (Cesta změny).

**** Liberalowie (Liberálové.CZ).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20021025&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].

Wybory do Senatu w Czechach w 2004 roku

Wybory do Senatu w 1/3 okręgów odbyły się 5 i 6 listopada 2004 roku oraz 12 i 13 listopada (II tura). Frekwencja wyborcza wyniosła 28,97% w I turze oraz 18,41% w turze II¹⁷.

Tabela 2.8. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2004 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ODS	66,67	18
KDU-ČSL	11,13	3
SZ	3,70	1
KSČM	3,70	1
NIEZALEŽNI	3,70	1
SNK EVROPŠTÍ DEMOKRATÉ	3,70	1
SPOJENÍ DEMOKRATÉ – SDRUŽENÍ NEZÁVISLÝCH*	3,70	1
KOALICJA US-DEU, ODA	3,70	1
RAZEM	100,00	27

* Zjednoczeni Demokraci – Związek Niezależnych (Spojení demokraté – Sdružení nezávislých).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20041105&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].

17 Zob. <http://www.volby.cz/pls/senat/se31?xjazyk=CZ&xdatum=20041105&xv=0> [dostęp: 12.06.2016].

W wyborach tych potwierdziły się tendencje co do poparcia z czerwcowych wyborów do Parlamentu Europejskiego – zdecydowanym zwycięzcą okazała się ODS przy dotkliwej porażce ČSSD, która nie zdołała zdobyć ani jednego spośród 27 mandatów do zdobycia. Koalicjanci ČSSD obsadzili cztery mandaty, co i tak oznaczało postępujący spadek pozycji w izbie wyższej na rzecz opozycji.

Wybory do Izby Poselskiej i do Senatu w 2006 roku

Wybory do Izby Poselskiej odbyły się w dniach 2 i 3 czerwca 2006 roku, a frekwencja wyniosła 64,47%¹⁸. Wybory do Senatu w 1/3 okręgów zostały przeprowadzone 20 i 21 października 2006 roku oraz 27 i 28 października (II tura) przy frekwencji 42,09% w I turze oraz 20,73 w turze II¹⁹.

Tabela 2.9. Wyniki wyborów do Izby Poselskiej w Czechach w 2006 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ODS	1 892 475	35,38	81
ČSSD	1 728 827	32,32	74
KSČM	685 328	12,81	26
KDU-ČSL	386 706	7,22	13
SZ*	336 487	6,29	6
INNI	319 153	5,98	-
RAZEM	5 348 976	100,00	200

* Partia Zielonych (Strana zelených).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ> [dostęp: 6.06.2016].

Zwycięzcą wyborów okazała się Obywatelska Partia Demokratyczna, która zdobyła o 7 mandatów więcej niż Czeska Partia Socjaldemokratyczna, dotychczas rządząca w koalicji z KDU-ČSL i US-DEU z premierem Jiřím Paroubkiem na czele. Ponieważ jednak do Izby Poselskiej weszły jeszcze tylko dwie centrowe partie, z którymi ODS mogłoby podjąć współpracę (KDU-ČSL i Partia Zielonych), powstała sytuacja, w której żadna ze stron nie mogła liczyć na stworzenie większościowej koalicji. Wybory zakończyły się swoistym patem politycznym, gdyż zarówno centroprawica, jak i ugrupowania lewicowe (ČSSD i KSČM) dysponowały taką samą liczbą mandatów – 100 do 100, a w wyniku ostrej i burzliwej kampanii nie istniały realne szanse na

18 Zob. <http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ> [dostęp: 12.06.2016].

19 Zob. <http://www.volby.cz/pls/senat/se31?xjazyk=CZ&datum=20061020&vv=0> [dostęp: 12.06.2016].

porozumienie przeciwnych obozów politycznych²⁰. Początkowo Prezydent V. Klaus powierzył misję sformowania nowego rządu liderowi zwycięskiego ODS – Mirkowi Topolánkowi, którego rząd nie uzyskał jednak wotum zaufania. Prezydent V. Klaus powierzył M. Topolánkowi misję kierowania rządem tymczasowym, a następnie po raz kolejny wskazał jego kandydaturę na premiera. Zawarte zostało porozumienie z Partią Zielonych i KDU-ČSL i w ponownym głosowaniu nad wotum zaufania dla drugiego rządu M. Topolánka koalicja zdołała uzyskać wystarczające poparcie dla swojego rządu, jednak była to krucha większość, gdyż wniosek przeszedł tylko dzięki nieobecności podczas głosowania dwóch posłów ČSSD, którzy opuścili swój klub²¹.

Tabela 2.10. **Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2006 roku**

NAZWA PARTII, KOALICJI	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ODS	51,85	14
ČSSD	22,22	6
KDU-ČSL	14,83	4
NIEZALEŻNI	3,70	1
STRANA PRO OTEVŘENOU SPOLEČNOST*	3,70	1
STAROSTOVÉ A NEZÁVISLÍ**	3,70	1
RAZEM	100,00	27

* Partia na rzecz Otwartego Społeczeństwa (Strana pro otevřenou společnost).

** Starostowie i Niezależni (Starostové a nezávislí).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20061020&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].

Wybory zakończyły się zdecydowanym zwycięstwem ODS, co ugruntowało przewagę centroprawicy w izbie wyższej czeskiego parlamentu – po raz pierwszy ODS zdobyła samodzielnie większość w Senacie, dysponując 41 mandatami.

Wybory do Senatu w Czechach w 2008 roku

Wybory do Senatu w 1/3 okręgów odbyły się 17 i 18 października 2008 roku oraz 24 i 25 października (II tura), a frekwencja wyniosła 39,52% w I turze oraz 29,85% w turze II²².

20 P. UKIELSKI: *Czechy*. „Europa Środkowo-Wschodnia” 2006, R. XVI, s. 93.

21 Ibidem, s. 95–96.

22 Zob. <http://www.volby.cz/pls/senat/se31?xjazyk=CZ&xdatum=20081017&xv=0> [dostęp: 12.06.2016].

Tabela 2.11. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2008 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ČSSD	85,19	23
ODS	11,11	3
KSČM	3,70	1
RAZEM	100,00	27

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20081017&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].

Jak się okazało, głosowanie przyniosło porażkę rządzącej ODS, gdyż zdobyła ona zaledwie 3 mandaty w porównaniu do Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej, która odniosła zdecydowane zwycięstwo, obsadzając aż 23 mandaty senatorskie. W ten sposób partia M. Topolánka utraciła większość w wyższej izbie czeskiego parlamentu.

Wybory do Izby Poselskiej i do Senatu w Czechach w 2010 roku

Wybory do Izby Poselskiej w Czechach w 2010 roku odbyły się w dniach 28 i 29 maja, a frekwencja wyniosła 62,60%²³. Wybory do Senatu w 1/3 okręgów zostały przeprowadzone 15 i 16 października 2010 roku oraz 22 i 23 października (II tura), a frekwencja w tych wyborach wyniosła 44,59% w I turze oraz 24,64% w turze II²⁴.

Na rok przed wyborami parlamentarnymi najważniejszym wydarzeniem na czeskiej scenie politycznej stał się upadek rządu M. Topolánka podczas czeskiej prezydencji w Unii Europejskiej w wyniku przegłosowania przez Izbę Poselską wotum nieufności dla rządu (piąte od początku sprawowania władzy). W wyniku porozumienia pomiędzy ODS a ČSSD na początku maja 2009 roku został powołany rząd pod przewodnictwem Jana Fischera, który miał być w założeniu rządem tymczasowym do przedterminowych wyborów zaplanowanych na początek października 2009 roku²⁵. Jak się później okazało, wybory te nie doszły do skutku, gdyż decyzję prezydenta V. Kłausa o rozpisaniu przedterminowych wyborów na 9 i 10 października zablokował Sąd Konstytucyjny. U podstaw tej decyzji leżała skarga jednego z posłów niezrzeszonych, co do której Sąd Konstytucyjny się przychylił. Podjęto wówczas próbę wyjścia z sytuacji poprzez nowelizację konstytucji, lecz ostatecznie Czeska Partia Socjaldemokratyczna nie poparła

23 Zob. <http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ> [dostęp: 12.06.2016].

24 Zob. <http://www.volby.cz/pls/senat/se31?xjazyk=CZ&xdatum=20101015&xv=0> [dostęp: 12.06.2016].

25 M. BOCIAN: *Czechy: techniczny rząd w cieniu wyborów*. Analizy OSW, 5.12.2009. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/best/2009-05-13/czechy-techniczny-rzad-w-cieniu-wyborow> [dostęp: 12.06.2016].

wniosku o skrócenie kadencji Izby Poselskiej. Tym samym rząd Jana Fischera przetrwał do kolejnych wyborów, które odbyły się w konstytucyjnym terminie końcem maja 2010 roku.

Tabela 2.12. **Wyniki wyborów do Izby Poselskiej w Czechach w 2010 roku**

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ČSSD	1 155 267	22,08	56
ODS	1 057 792	20,22	53
TOP 09*	873 833	16,70	41
KSČM	589 765	11,27	26
VĚCI VEŘEJNÉ**	569 127	10,88	24
INNI	4 245 784	18,85	-
RAZEM	5 230 859	100,00	200

* Tradycja Odpowiedzialność Dobrobyt 09 (Tradice Odpovědnost Prosperita 09).

** Sprawy Publiczne (Věci veřejné).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ> [dostęp: 6.06.2016].

Zwycięzcą wyborów do Izby Poselskiej została Czeska Partia Socjaldemokratyczna, która zdobyła najwięcej mandatów. Większością wystarczającą do powołania rządu dysponowały jednak trzy ugrupowania centroprawicowe – ODS, TOP 09 i Sprawy Publiczne, które łącznie posiadały 118 mandatów w 200-osobowej izbie niższej czeskiego parlamentu. Powyborcze rozmowy między liderami tych trzech partii przyniosły efekt w postaci zawarcia koalicji, na której czele stanął lider ODS Petr Nečas. Otrzymał on od prezydenta V. Klause misję sformowania rządu, zakończoną udzieleniem wotum zaufania w sierpniu 2010 roku. Nowe ugrupowania TOP 09 i Sprawy Publiczne skutecznie wyparły z Izby Poselskiej dwie poprzednie partie koalicyjne Obywatelskiej Partii Demokratycznej – KDU-ČSL oraz Partię Zielonych.

Wybory zakończyły się zdecydowanym zwycięstwem Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej, która obsadziła 12 mandatów senatorskich i podobnie jak w wyborach do Izby Poselskiej wyprzedziła ODS. Trzecie miejsce przypadło KDU-ČSL, która to partia nie zdołała przekroczyć progu wyborczego w wyborach do Izby Poselskiej. Pozostałe mandaty przypadły koalicji STAN-TOP 09 oraz dwóm ruchom politycznym.

Tabela 2.13. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2010 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ČSSD	44,44	12
ODS	29,63	8
KDU-ČSL	7,41	2
KOALICE "STAN" A TOP 09	7,41	2
SEVEROČEŠI.CZ*	7,41	2
NESTRANÍCI**	3,70	1
RAZEM	100,00	27

* Północni Czeši (Severočeši.CZ).

** Niezależni (Nestraníci).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20101015&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].

Wybory do Senatu w Czechach w 2012 roku

Wybory do Senatu zostały przeprowadzone w 27 okręgach w dniach 12 i 13 października 2012 roku (I tura) oraz w dniach 19 i 20 października (II tura). Frekwencja wyniosła w tych wyborach 34,90% (I tura) i 18,60% (II tura)²⁶.

Tabela 2.14. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2012 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ČSSD	48,15	13
ODS	14,81	4
NIEZALEŽNI KANDYDACI	7,41	2
KDU-ČSL	3,70	1
SZ	3,70	1
KSČM	3,70	1
KOALICJA KDU-ČSL I NV	3,70	1
KOALICJA KDU-ČSL, SZ, PIRÁTI*	3,70	1
KOALICJA STAN I "HOPB"***	3,70	1
KOALICJA STAN I TOP 09	3,70	1
OSTRAVAK***	3,70	1
RAZEM	100,00	27

* Czeska Partia Piratów (Česká pirátská strana).

** Burmistrzowie i niezależni (Starostové a nezávislí – STAN).

*** Ruch z Ostravy (Hnutí Ostravak).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20121012&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].

26 Zob. <http://www.volby.cz/pls/senat/se31?xjazyk=CZ&xdatum=20121012&xv=0> [dostęp: 12.06.2016].

Podobnie jak w poprzednich wyborach uzupełniających do Senatu zwyciężącą wyborów w 2012 roku została Czeska Partia Socjaldemokratyczna pozostająca w opozycji do rządzącej Obywatelskiej Partii Demokratycznej premiera Petra Nečasa, dla której porażka w tych wyborach była wyraźnym sygnałem spadającego poparcia i niezadowolenia obywateli z jakości rządzenia krajem²⁷. Spośród pozostałych partii politycznych swoich senatorów mieli też komuniści, chadecy z KDU-ČSL oraz zieloni, pozostałe zaś mandaty zdobyli wspólni kandydaci koalicji partii i lokalnych ruchów politycznych.

Wybory do Izby Poselskiej w 2013 roku

Wybory do Izby Poselskiej, które odbyły się 25 i 26 października 2013 roku, były drugimi w najnowszej historii Republiki Czeskiej wyborami przedterminowymi. Kiedy premier Petr Nečas podał się do dymisji w czerwcu 2013 roku w związku z aferą korupcyjno-obyczajową, prezydent Miloš Zeman powołał rząd Jiříego Rusnoka, który jednak nie uzyskał w Izbie Poselskiej wotum zaufania, ale rządził w Czechach do czasu powołania nowego gabinetu po wyborach przedterminowych. Wybory te prezydent M. Zeman zarządził na podstawie uchwały Izby Poselskiej w sprawie skrócenia kadencji izby, przegłosowanej w sierpniu 2013 roku²⁸.

Tabela 2.15. Wyniki wyborów do Izby Poselskiej w Czechach w 2013 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ČSSD	1 016 829	20,45	50
ANO 2011*	927 240	18,65	47
KSČM	741 044	14,91	33
TOP 09	596 357	11,99	26
ODS	384 174	7,72	16
ŠVIT DEMOKRACJI BEZPOŚREDNIEJ**	342 339	6,88	14
KDU-ČSL	336 970	6,78	14
INNI	625 031	12,62	-
RAZEM	4 969 984	100,00	200

* Akcja Niezadowolonych Obywateli (Akce nespokojených občanů).

** Švit Demokracji Bezpośredniej Tomia Okamury (Úsvit přímé demokracie).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/ps2013/ps2?xjazyk=CZ> [dostęp: 6.06.2016].

27 J. GROSKOWSKI: *Czechy: rozczarowanie prawicą wzmacnia komunistów*. Analizy OSW, 24.10.2012. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2012-10-24/czechy-rozczarowanie-prawica-wzmacnia-komunistow> [dostęp: 12.06.2016].

28 J. GROSKOWSKI: *Przedwyborcze przetasowania w czeskiej polityce*. Analizy OSW, 28.08.2013. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-08-28/przedwyborcze-przetasowania-w-czeskiej-polityce> [dostęp: 12.06.2016].

Zwycięstwo w wyborach odniosła Czeska Partia Socjaldemokratyczna, ale bardzo dobry wynik wyborczy odniosło ugrupowanie ANO 2011 miliardera Andreja Babiša, które przejęło wyborców zawiedzionych rządami Obywatelskiej Partii Demokratycznej i aferami związanymi z jej działaczami. Do Izby Poselskiej powróciła Unia Chrześcijańska i Demokratyczna – Czechosłowacka Partia Ludowa, a jako nowe ugrupowanie swoich posłów po raz pierwszy wprowadziła partia Tomia Okamury – Świt Demokracji Bezpośredniej. Na czele koalicyjnego centrolewicowego gabinetu Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej, Akcji Niezadowolonych Obywateli (Akce nespokojených občanů, ANO 2011) oraz Unii Chrześcijańskiej i Demokratycznej – Czechosłowackiej Partii Ludowej stanął Bohuslav Sobotka. Powstanie rządu cieszącego się poparciem w obu izbach parlamentu zakończyło kryzys polityczny, który utrzymywał się w Czechach od czasu rozpadu centroprawicowej koalicji Petra Nečasa w kwietniu 2012 roku²⁹.

Wybory do Senatu w Czechach w 2014 roku

Wybory odbyły się w dniach 10 i 11 października (I tura) oraz 17 i 18 października (II tura) 2014 roku, a frekwencja wyborcza wyniosła 38,62% (I tura) oraz 16,69% (II tura)³⁰.

Wybory zakończyły się zdecydowanym zwycięstwem Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej oraz porażką Obywatelskiej Partii Demokratycznej, co potwierdziło tendencje z wyborów do Izby Poselskiej z roku poprzedniego, w których też triumfowała ČSSD, a sromotną porażkę poniosło ODS jako efekt afery korupcyjnej dotyczącej otoczenia premiera Petra Nečasa. Dobry wynik zanotowały natomiast współrządzące krajem KDU-ČSL oraz ANO 2011, zaś po raz pierwszy w tych wyborach ani jednego mandatu senatorskiego nie zdobyła Komunistyczna Partia Czech i Moraw.

29 J. GROSZKOWSKI: *Nowy rząd w Czechach: jawny konflikt interesów*. Analizy OSW, 5.02.2014. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-02-05/novy-rzad-w-czechach-jawny-konflikt-interesow> [dostęp: 12.06.2016].

30 Zob. <http://www.volby.cz/pls/senat/se31?xjazyk=CZ&xdatum=20141010&xv=0> [dostęp: 12.06.2016].

Tabela 2.16. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2014 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ČSSD	37,04	10
KDU-ČSL	14,81	4
ANO 2011	14,81	4
KOALICJA KDU-ČSL, SZ	11,11	3
ODS	3,70	1
STAROSTOVÉ A NEZÁVISLÍ*	3,70	1
STAROSTOVÉ PRO LIBERECKÝ KRAJ**	3,70	1
STRANA SOUKROMNÍKŮ ČESKÉ REPUBLIKY***	3,70	1
STRANA PRÁV OBČANŮ****	3,70	1
KOALICJA ODS A KČ	3,70	1
RAZEM	100	27

* Burmistrzowie i niezależni (Starostové a nezávislí – STAN).

** Burmistrzowie dla Libereckého kraju (Starostové pro Liberecký kraj).

*** Partia Wiczytych Republiky České (Strana soukromníků České republiky).

**** Partia Praw Obywatelskich (Strana Práv Občanů).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20141010&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].

2.2. Prezydent

W Republice Czeskiej prezydent jest obecnie wybierany w wyborach powszechnych. Sposób wyboru głowy państwa uległ zmianie w wyniku nowelizacji konstytucji z marca 2012 roku³¹, która oznaczała, iż w 2013 roku odbyły się pierwsze w Republice Czeskiej bezpośrednio wybory prezydenta. Dwóch pierwszych prezydentów pochodziło z wyborów pośrednich (każdy sprawował urząd prezydenta przez kolejne dwie kadencje) – wybierały ich obie izby parlamentu, czyli Izba Poselska i Senat na wspólnym posiedzeniu. Procedura wyboru głowy państwa przewidywała wówczas konieczność uzyskania w głosowaniu bezwzględnej większości wszystkich posłów i bezwzględnej większości wszystkich senatorów. Jeśli żaden z kandydatów takiej większości nie uzyskał, w ciągu 14 dni musiała się odbyć II tura głosowania. Przechodził do niej kandydat, który uzyskał największą liczbę głosów w Izbie Poselskiej oraz ten, który otrzymał największe poparcie w Senacie. W II turze prezydentem zostawał ten kandydat, który otrzymał bezwzględną większość obecnych posłów oraz

31 Zob. http://www.epravo.cz/_data/Public/sbirky/2012/sb0028-2012.pdf [dostęp: 22.05.2016].

bezwzględną większość obecnych senatorów (poparcie było liczone, podobnie jak w I turze, oddzielnie w każdej z izb). Jeśli i to głosowanie nie przynosiło rozstrzygnięcia, w ciągu 14 dni odbywała się III tura, do której przechodzili kandydaci z tury II, a prezydentem zostawał ten kandydat, który otrzymał bezwzględną większość obecnych posłów i senatorów (głosy były liczone łącznie). Brak wyboru głowy państwa w III turze skutkował koniecznością przeprowadzenia nowych wyborów znów w oparciu o opisaną powyżej procedurę³².

W 2012 roku czeski parlament uchwalił ustawę o wyborze prezydenta³³, która reguluje sposób głosowania, organy wyborcze, zasady zgłaszania i rejestrowania kandydatów, prowadzenia kampanii wyborczej i jej finansowania oraz ustalania wyników wyborów. Wybory prezydenta odbywają się w ciągu 60 dni od zakończenia kadencji urzędującego prezydenta, a zarządza je przewodniczący Senatu najpóźniej na 90 dni przed końcem kadencji. Wybory prezydenta odbywają się w głosowaniu tajnym, zgodnie z powszechnym, bezpośrednim i równym prawem wyborczym. Prawo wybierania przysługuje każdemu obywatelowi, który najpóźniej w drugim dniu głosowania kończy 18 lat. Kandydat na prezydenta musi mieć ukończone 40 lat, a prawo zgłaszania kandydatów przysługuje 20 posłom, 10 senatorom lub obywatelom w petycji popartej 50 000 podpisów. Prezydentem zostaje wybrany kandydat, który otrzymał ponad połowę ważnie oddanych głosów. Jeśli żaden z kandydatów nie zdobył takiej większości, w ciągu 14 dni odbywa się II tura głosowania, do której przechodzi dwóch kandydatów z największym poparciem z tury I. W II turze prezydentem zostaje wybrany kandydat, który otrzymał największą liczbę ważnie oddanych głosów uprawnionych obywateli³⁴. Prezydent w Czechach jest wybierany na 5 lat z możliwością jednej reelekcji.

2.2.1. Analiza wyborów na urząd prezydenta

Pierwsze wybory prezydenta w Republice Czeskiej po rozpadzie Czechosłowacji odbyły się 26 stycznia 1993 roku – prezydentem został wybrany Václav Havel³⁵. Co warto podkreślić, wyboru głowy państwa dokonała tylko Izba Poselska, gdyż mimo iż obowiązywała już wówczas nowa czeska konstytucja uchwalona

32 B. DZIEMIDOK-OLSEWSKA: *Institucja prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*. Lublin 2003, s. 174.

33 Zob. Zákon č. 275/2012 Sb. o volbě prezidenta republiky. <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=275&r=2012> [dostęp: 2.06.2012].

34 Zob. Art. 56 Konstytucji Republiki Czeskiej.

35 Zob. <http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-havel.shtml> [dostęp: 22.05.2016].

16 grudnia 1992 roku (weszła w życie z dniem 1 stycznia 1993 roku), która przewidywała przeprowadzenie wyborów przez obie izby parlamentu, do tego czasu nie został powołany jeszcze Senat. Jako że druga izba nie funkcjonowała, w zaistniałej sytuacji rozwiązaniem było dokonanie wyboru prezydenta tylko przez członków Izby Poselskiej, a wynik uznano za obowiązujący³⁶. V. Havel (popierany przez Obywatelską Partię Demokratyczną, Partię Chrześcijańsko-Demokratyczną, Unię Chrześcijańską i Demokratyczną – Czechosłowacką Partię Ludową oraz Obywatelski Sojusz Demokratyczny) pokonał wówczas Miroslava Sládka (Stowarzyszenie dla Republiki – Republikańska Partia Czechosłowacji) i Marię Stiborovą (koalicja Lewy Blok). Kolejne wybory głowy państwa odbyły się 20 stycznia 1998 roku, prezydentem został wówczas wybrany po raz drugi V. Havel (popierany przez Unię Chrześcijańską i Demokratyczną – Czechosłowacką Partię Ludową, Unię Wolności i Obywatelski Sojusz Demokratyczny), który pokonał wówczas zgłoszonych kandydatów: Stanislava Fischera (Komunistyczna Partia Czech i Moraw) oraz Miroslava Sládka (Stowarzyszenie dla Republiki – Republikańska Partia Czechosłowacji). Jego następcą na stanowisku prezydenta został Václav Klaus, wybrany 28 lutego 2003 roku, zaś na drugą kadencję wybrano go 15 lutego 2008 roku. W 2003 roku wśród kandydatów na urząd prezydenta znaleźli się: Václav Klaus jako kandydat Obywatelskiej Partii Demokratycznej, Jaroslav Bureš popierany przez Czeską Partię Socjaldemokratyczną oraz Petr Pithart zgłoszony przez Unię Chrześcijańską i Demokratyczną – Czechosłowacką Partię Ludową (KDU-ČSL), jak i Unię Wolności i Unię Demokratyczną (US-DEU). Konflikt w łonie Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej pomiędzy zwolennikami Miloša Zemana a zwolennikami Vladimíra Špidli oraz brak porozumienia pomiędzy koalicjantami w sprawie wyłonienia wspólnego kandydata na prezydenta znalazł swoje odbicie podczas procedury wyboru głowy państwa. W I turze głosowania żaden z kandydatów nie uzyskał wymaganej większości głosów (bezwzględna większość wszystkich posłów i bezwzględna większość wszystkich senatorów), zgodnie z czeską konstytucją w ciągu 14 dni odbyła się II tura głosowania, w której wystartował (zgodnie z zapowiedziami) M. Zeman. Okazało się jednak, że konflikt wewnętrzny w Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej jest silny i jego efektem stała się przegrana M. Zemana w głosowaniu, gdyż jego kandydatura nie uzyskała poparcia zwolenników V. Špidli. Przed III turą głosowania premierowi V. Špidli udało się znaleźć odpowiednią do zaakceptowania przez wszystkie trzy partie koalicji kandydaturę

36 K. SKOTNICKI: *System konstytucyjny Czech*. Warszawa 2000, s. 18.

Jana Sokola. Ostatecznie jednak zwolennicy M. Zemana w łonie ČSSD zagłosowali za kandydaturą V. Klause, który także dzięki poparciu Komunistycznej Partii Czech i Moraw został wybrany nowym prezydentem Czech³⁷. W wyborach prezydenckich w 2008 roku kontrkandydatem V. Klause, który ubiegał się o reelekcję, był Jan Švejnar popierany przez Česká Partię Socjaldemokratyczną oraz Partię Zielonych. Układ sił w obu izbach czeskiego parlamentu spowodował, iż dopiero w III turze drugiego głosowania V. Klaus uzyskał wystarczającą liczbę głosów, aby ponownie objąć funkcję prezydenta Czech³⁸.

W pierwszych w Republice Czeskiej bezpośrednich wyborach prezydenckich w 2013 roku wystartowało 9 kandydatów. Po przeprowadzeniu I tury głosowania w dniach 11 i 12 stycznia 2013 roku okazało się, że żaden z kandydatów nie uzyskał wymaganej bezwzględnej większości głosów. Do II tury głosowania przeszli zatem dwaj kandydaci z największym poparciem, a byli to byli lewicowy premier Miloš Zeman (Partia Praw Obywatelskich Zemanowcy – SPOZ³⁹), który otrzymał 24,21% głosów oraz minister spraw zagranicznych Karel Schwarzenberg (TOP 09) z poparciem na poziomie 23,40% głosów⁴⁰. W wyniku II tury (25 i 26 stycznia 2013 roku) nowym prezydentem Czech został wybrany M. Zeman, którego poparło 54,80% wyborców⁴¹.

Tabela 2.17a. Wyniki wyborów prezydenckich w Czechach w 2013 roku (I tura)

NAZWISKA KANDYDATÓW NA PREZYDENTA	POLITYCZNE POPARCIE	LICZBA ZDOBYTYCH GŁOSÓW	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA KANDYDATA
ROITHOVÁ ZUZANA	KDU-ČSL	255 045	4,95
FISCHER JAN	BEZPARTYJNY	841 437	16,35
BOBOŠÍKOVÁ JANA	SBB	123 171	2,39
FISCHEROVÁ TAT'ANA	KH	166 211	3,23
SOBOTKA PŘEMYS	ODS	123 846	2,46
ZEMAN MILOŠ	SPOZ	1 245 848	24,21
FRANZ VLADIMÍR	BEZPARTYJNY	351 916	6,84
DIENSTBIER JIŘÍ	ČSSD	829 297	16,12
SCHWARZENBERG KAREL	TOP 09	1 204 195	23,40

Źródło: <http://volby.cz/pls/prez2013/pe2?xjazyk=CZ> [dostęp: 9.06.2016].

37 P. UKIELSKI: *Czechy*. „Europa Środkowo-Wschodnia” 2003, R. XIII, s. 90.

38 P. UKIELSKI: *Czechy*. „Europa Środkowo-Wschodnia” 2008, R. XVIII, s. 123–124.

39 Partia Praw Obywatelskich Zemanowcy (Strana práv občanů ZEMANOVCI – SPOZ).

40 M. GNIAZDOWSKI, J. GROSZKOWSKI: *Czechy: w drugiej turze wyborów prezydenckich Miloš Zeman i Karel Schwarzenberg*. Analizy OSW, 16.01.2013. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/best/2013-01-16/czechy-w-drugiej-turze-wyborow-prezydenckich-milo-zeman-i-karel-schwarzen> [dostęp: 12.06.2016].

41 Zob. <http://www.volby.cz/pls/prez2013/pe2?xjazyk=CZ> [dostęp: 20.06.2013].

Tabela 2.17b. Wyniki wyborów prezydenckich w Czechach w 2013 roku (II tura)

NAZWISKA KANDYDATÓW NA PREZYDENTA	POLITYCZNE POPARCIE	LICZBA ZDOBYTYCH GŁOSÓW	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA KANDYDATA
ZEMAN MILOŠ	SPOZ	2 717 405	54,80
SCHWARZENBERG KAREL	TOP 09	2 241 171	45,19

Źródło: <http://volby.cz/pls/prez2013/pe2?xjazyk=CZ> [dostęp: 9.06.2016].

Tabela 2.18. Prezydenci Czech

NAZWISKO PREZYDENTA	OKRES URZĘDOWANIA
VÁCLAV HAVEL	2.02.1993–2.02.2003
VÁCLAV KLAUS	7.03.2003–7.03.2013
MILOŠ ZEMAN	8.03.2013 – NADAL

Źródło: <http://www.hrad.cz/en/president-of-the-cr/former-presidents/vaclav-havel.shtml> [dostęp: 10.06.2013].

2.3. Parlament Europejski

Zasady przeprowadzania wyborów do Parlamentu Europejskiego w Czechach i ustalania wyników tych wyborów określa ustawa o wyborach do Parlamentu Europejskiego z 2003 roku⁴². Mówi ona, iż wybory te odbywają się w głosowaniu tajnym na podstawie powszechnego, równego i bezpośredniego prawa wyborczego według zasad systemu proporcjonalnego. Przedstawiciele Republiki Czeskiej są wybierani na okres 5 lat, a dla potrzeb wyborów terytorium Republiki Czeskiej stanowi jeden okręg wyborczy. Wybory do Parlamentu Europejskiego w Czechach zarządza prezydent, a odbywają się one w Czechach zawsze w piątek i sobotę. Prawo wybierania do Parlamentu Europejskiego ma każdy obywatel Czech, który najpóźniej w drugim dniu głosowania kończy 18 lat, a także obywatele innych państw członkowskich Unii Europejskiej, którzy najpóźniej na 45 dni przed terminem wyborów zostaną ujęci w spisie wyborców (szczegóły reguluje odrębna ustawa). Prawo bycia wybranym przysługuje każdemu obywatelowi Czech, który najpóźniej w drugim dniu głosowania kończy 21 lat, a także obywatelom innych państw członkowskich Unii Europejskiej, którzy spełnią określone warunki regulowane odrębnymi przepisami. Kandydatów na eurodeputowanych mogą zgłaszać

42 Zob. Zákon ze dne 18.02.2003 o volbách do Evropského parlamentu a o změně některých zákonů. <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?r=2003&cz=62> [dostęp: 2.06.2016].

partie polityczne, ruchy polityczne i ich koalicje w formie listy kandydatów najpóźniej na 66 dni przed dniem wyborów. W wyborach obowiązuje system proporcjonalny, a w przeliczaniu głosów na mandaty stosuje się metodę d'Hondta. W podziale mandatów uczestniczą te partie, ruchy polityczne i koalicje, które przekroczyły 5-procentowy próg wyborczy⁴³.

2.3.1. Analiza wyborów do Parlamentu Europejskiego

Wybory do Parlamentu Europejskiego w 2004 roku

Wybory do Parlamentu Europejskiego odbyły się w dniach 11 i 12 czerwca 2004 roku, a frekwencja wyborcza wyniosła 28,32%⁴⁴. Do obsadzenia były 24 mandaty do Parlamentu Europejskiego, które zostały Czechom przyznane po ich wejściu do Unii Europejskiej z dniem 1 maja 2004 roku.

Tabela 2.19. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Czechach w 2004 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ODS	700 942	30,04	9
KSČM	472 862	20,26	6
SNK SDRUŽ.NEZ. A EVROPŠTÍ DEM.	257 278	11,02	3
KDU-ČSL	223 383	9,57	2
ČSSD	204 903	8,78	2
NEZÁVISLÍ	191 025	8,18	2
INNI	282 470	12,15	-
RAZEM	2 332 863	100,00	24

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/ep2004/ep11?xjazyk=CZ> [dostęp: 10.06.2016].

Wybory te zakończyły się druzgocącą porażką Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej, która wówczas współrządziła krajem. Partia ta zajęła dopiero piąte miejsce, przegrywając nie tylko z koalicjantem (KDU-ČSL), ale także z pozaparlamentarnym ugrupowaniem Zrzeszenie Niezależnych – Europejscy Demokraci (SN-ED). Zwycięzcą wyborów okazała się Obywatelska Partia Demokratyczna, która pod nowym przewodnictwem (Miroslava Topolánka) zyskiwała poparcie kosztem socjaldemokratów. Nadspodziewanie dobry

43 Zob. Art. 47–48 Ustawy o wyborach do Parlamentu Europejskiego.

44 Zob. <http://www.volby.cz/pls/ep2004/ep11?xjazyk=CZ> [dostęp: 10.06.2016].

wynik – najlepszy w swojej dotychczasowej historii osiągnęła natomiast Komunistyczna Partia Czech i Moraw, której udało się przekroczyć poparcie na poziomie 20%, głosząc jednoznacznie eurosceptyczne hasła⁴⁵.

Wybory do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku

Wybory do Parlamentu Europejskiego w Czechach w 2009 roku odbyły się w dniach 5 i 6 czerwca. Frekwencja wyborcza wyniosła 28,22%⁴⁶. Do obsadzenia były 22 mandaty.

Tabela 2.20. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Czechach w 2009 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ODS	741 946	31,45	9
ČSSD	528 132	22,38	7
KSČM	334 577	14,18	4
KDU-ČSL	180 451	7,64	2
INNI	573 828	24,35	-
RAZEM	2 358 934	100,00	22

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/ep2009/ep11?xjazyk=CZ> [dostęp: 10.06.2016].

Wybory przyniosły zwycięstwo Obywatelskiej Partii Demokratycznej, mimo iż na krótko przed wyborami upadł rząd Miroslava Topolánka (co miało miejsce podczas czeskiej prezydencji w Unii Europejskiej) i trwały zabiegi polityczne o przeprowadzenie przedterminowych wyborów do Izby Poselskiej. Drugie miejsce zajęła Czeska Partia Socjaldemokratyczna, a trzecie Komunistyczna Partia Czech i Moraw. Dwa mandaty obsadziła Unia Chrześcijańska i Demokratyczna – Czechosłowacka Partia Ludowa, która powtórzyła wynik sprzed 4 lat.

Wybory do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku

Wybory do Parlamentu Europejskiego odbyły się w dniach 23 i 24 maja 2014 roku przy frekwencji 18,20%⁴⁷. Do obsadzenia było 21 mandatów.

45 P. UKIELSKI: *Czechy*, „Europa Środkowo-Wschodnia” 2004, R. XIV, s. 100.

46 Zob. <http://www.volby.cz/pls/ep2009/ep11?xjazyk=CZ> [dostęp: 10.06.2016].

47 Zob. <http://www.volby.cz/pls/ep2014/ep11?xjazyk=CZ> [dostęp: 9.06.2016].

Tabela 2.21. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Czechach w 2014 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
ANO 2011	244 501	16,13	4
TOP 09 – STAN	241 747	15,95	4
ČSSD	214 800	14,17	4
KSČM	166 478	10,98	3
KDU-ČSL	150 792	9,95	3
ODS	116 389	7,67	2
STRANA SVOBODNÝCH OBČANŮ, SVOBODNÍ	79 540	5,24	1
INNI	301 245	19,91	-
RAZEM	1 515 492	100,00	21

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/ep2014/ep11?xjazyk=CZ> [dostęp: 9.06.2016].

Wybory zakończyły się zwycięstwem partii ANO 2011, która współrządziła krajem z Czeską Partią Socjaldemokratyczną oraz Unią Chrześcijańską i Demokratyczną – Czechosłowacką Partią Ludową od przedterminowych wyborów do Izby Poselskiej z października 2013 roku. Partia ta (powstała jako ruch polityczny pod nazwą Akcja Niezadowolonych Obywateli w 2011 roku) po raz pierwszy wprowadziła swoich reprezentantów do Parlamentu Europejskiego. Dla Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej wynik tych wyborów oznaczał spadek poparcia i liczby eurodeputowanych (z 7 do 4), zaś spektakularną porażkę poniosła Obywatelska Partia Demokratyczna, która zanotowała najgorszy rezultat wyborczy od lat i drastyczny spadek poparcia (z 31,45% w 2009 roku do 7,67% w 2014 roku) oraz liczby posłów do Parlamentu Europejskiego (z 9 do 2).

2.4. Samorząd terytorialny

Samorząd terytorialny w Czechach funkcjonuje obecnie na dwóch szczeblach zasadniczego podziału terytorialnego kraju: w gminie i w samorządowym kraju. Gmina jako jednostka samorządu terytorialnego została przywrócona w 1990 roku jeszcze w ramach Czechosłowacji, zaś samorządowy kraj jako jednostka samorządu terytorialnego został ustanowiony z dniem 1 stycznia

2000 roku (jest ich 13 i stolica Praga)⁴⁸. W każdej jednostce samorządu terytorialnego (zarówno na szczeblu gminy, jak i samorządowego kraju) funkcjonują dwa rodzaje organów: stanowiący i wykonawczy, niemniej tylko organ stanowiący pochodzi z wyborów bezpośrednich i powszechnych. Organem stanowiącym w gminie czeskiej jest przedstawicielstwo gminne (zastupitelstvo obce)⁴⁹, w miasteczkach przedstawicielstwo miasteczka (zastupitelstvo městysu), a w miastach miejskie przedstawicielstwo (zastupitelstvo města). Organem stanowiącym samorządowego kraju w Czechach jest przedstawicielstwo krajowe (zastupitelstvo kraje)⁵⁰. Wybory do organów stanowiących w gminie i w samorządowym kraju odbywają się w Czechach w innym terminie – różni się zatem wybory gminne i wybory regionalne. Jako że kadencja tych organów trwa cztery lata, pierwsze wybory gminne odbyły się w Republice Czeskiej w 1994 roku, a następne w 1998 roku, w 2002 roku, w 2006 roku, w 2010 roku i w 2014 roku. Z kolei w przypadku wyborów regionalnych pierwsze wybory do przedstawicielstw krajowych zostały przeprowadzone w Republice Czeskiej w 2000 roku, a następne w 2004 roku, w 2008 roku i w 2012 roku.

Wybory do przedstawicielstwa gminnego

Członkowie przedstawicielstwa gminnego są wybierani w wyborach powszechnych, bezpośrednich, równych, proporcjonalnych, w głosowaniu tajnym na czteroletnią kadencję. Zasady i tryb przeprowadzenia wyborów określa ustawa z 6 grudnia 2001 roku o wyborach do przedstawicielstw gminnych i o zmianie niektórych przepisów⁵¹. Wybory zarządza prezydent najpóźniej na 90 dni przed końcem kadencji przedstawicielstw gminnych, głosowanie odbywa się w ciągu dwóch dni (piątek i sobota), zaś w przypadku wyborów nadzwyczajnych głosowanie odbywa się w ciągu jednego dnia. Czynne prawo wyborcze przysługuje obywatelowi, który najpóźniej w drugim dniu wyborów kończy 18 lat i posiada stały pobyt na obszarze gminy (odnosi się to także do obywateli innych krajów, którzy mają ukończone 18 lat, posiadają stałe miejsce pobytu na obszarze gminy na podstawie umów międzynarodowych

48 Szerzej: A. Czyż: *Samorząd terytorialny w państwach Grupy Wyszehradzkiej*. Dąbrowa Górnicza 2010; A. Czyż, S. KUBAS: *Czechy i Słowacja: politologiczne studium wspólnej i oddzielnej państwowości*. Katowice 2012.

49 Ustawa o gminach z 12 kwietnia 2000 r. Tekst jednolity: Zákon č. 2/2003 Sb. – úplné znění zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení). <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?r=2000&cz=128> [dostęp: 16.06.2016].

50 Zob. Zákon č. 129/2000 Sb. o krajích. <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=129&r=2000> [dostęp: 16.06.2016].

51 Zákon č. 491/2001 Sb. ze dne 6. prosince 2001 o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů. <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-6-prosine-2001-o-volbach-do-zastupitelstev-obci-a-o-zmene-nekterych-zakonu-2973.html> [dostęp: 16.06.2016].

zawartych przez Republikę Czeską). Prawa wybierania nie posiadają osoby odbywające karę więzienia, ubezwłasnowolnione, pozbawione zdolności do czynności prawnych i odbywające służbę wojskową. Bierne prawo wyborcze przysługuje każdemu obywatelowi, który posiada prawo wybierania i stałe miejsce zamieszkania na obszarze gminy, w której kandyduje⁵². W wyborach do przedstawicielstw gminnych obowiązuje system proporcjonalny. W podziale mandatów uczestniczą tylko te listy, które uzyskały poparcie co najmniej 5% ważnie oddanych głosów, a w przeliczaniu głosów na mandaty stosuje się metodę d'Hondta, która polega na podziale liczby ważnie oddanych głosów na każdą z list, która przekroczyła pięcioprocentowy próg wyborczy, przez kolejne liczby 1, 2, 3, 4, 5, aż do chwili, gdy z otrzymanych w ten sposób ilorazów da się uszeregować tyle kolejno największych liczb, ile wynosi liczba mandatów do rozdzielenia między listy⁵³. W wyborach samorządowych od roku 1990 do 1998 stosowano metodę Sainte-Laguë'a⁵⁴. Na liście wyborczej mandat przypada kandydatowi według kolejności zgłoszenia, pierwszeństwo w otrzymaniu mandatu może przypaść jednak kandydatowi, który uzyskał co najmniej 10% głosów preferencyjnych.

Tabela 2.22. **Liczba radnych w gminach czeskich**⁵⁵

LICZBA MIESZKAŃCÓW GMINY	LICZBA RADNYCH
DO 500	5 DO 15
500–3 000	7 DO 15
3 001–10 000	11 DO 25
10 001–50 000	15 DO 35
50 001–150 000	25 DO 45
POWYŻEJ 150 000	35 DO 55

Wybory do przedstawicielstwa krajowego

Organem stanowiącym samorządowego kraju w Czechach jest przedstawicielstwo krajowe (zastupitelstvo krajů)⁵⁶. Członkowie przedstawicielstwa są wybierani w wyborach powszechnych, bezpośrednich, równych i w głosowaniu tajnym na czteroletnią kadencję. Zasady i tryb przeprowadzenia wyborów określa ustawa z 12 kwietnia 2000 roku o wyborach do przedstawicielstw

52 Zob. Art. 5 ustawy o wyborach do przedstawicielstw gminnych i o zmianie niektórych przepisów.

53 Zob. Art. 45 ustawy o wyborach do przedstawicielstw gminnych i o zmianie niektórych przepisów.

54 R. COGAN: *Volba zastupitelstva kraje. W: Reforma veřejné spravy. Sborník příspěvků*. Praha 2007, s. 215.

55 Zob. Art. 68, ust. 1 ustawy o gminach.

56 Zob. Zákon č. 129/2000 Sb. o krajích. <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=129&r=2000> [dostęp: 16.06.2016].

krajowych i o zmianie innych ustaw⁵⁷. W przypadku Pragi funkcje organów samorządowego kraju wypełnia przedstawicielstwo miejskie wybierane w oparciu o zapisy ustawy o wyborach do organów gminy. Wybory zarządza prezydent najpóźniej 90 dni przed terminem ich odbycia, a głosowanie przeprowadza się w ciągu dwóch dni – w piątek i w sobotę. Czynne i bierne prawo wyborcze przysługuje obywatelowi, który posiada stałe miejsce zamieszkania na obszarze gminy znajdującej się na terytorium danego samorządowego kraju, który najpóźniej w drugim dniu wyborów kończy 18 lat i nie został pozbawiony prawa do głosowania. Pozbawieni prawa głosowania są obywatele, którzy zostali ubezwłasnowolnieni, odbywają karę więzienia lub pełnią służbę wojskową. Liczba radnych wybieranych do przedstawicielstwa krajowego jest ustalana proporcjonalnie do liczby mieszkańców danego kraju i może wynosić od 45 do 65. W krajach liczących do 600 000 mieszkańców wybiera się 45 radnych, w krajach liczących od 600 000 do 900 000 mieszkańców wybiera się 55 radnych, a w krajach liczących powyżej 900 000 mieszkańców liczba radnych wynosi 65⁵⁸.

Kandydatów na radnych mogą zgłaszać partie polityczne, organizacje społeczne lub koalicje (nie ma możliwości zgłaszania kandydatów niezależnych, jak w przypadku wyborów do przedstawicielstw gminnych). W podziale głosów na mandaty biorą udział jednak tylko te partie, które w skali danego kraju uzyskały poparcie co najmniej 5% ważnych głosów. Mandaty przydziela się w oparciu o system proporcjonalny, stosując metodę d'Hondta z pierwszym dzielnikiem 1,42, a następnie liczbę ważnie oddanych głosów na daną partię lub koalicję dzieli się przez kolejne liczby 2, 3, 4 itd. Mandat otrzymują kandydaci z danej listy partyjnej w kolejności zgłoszenia. Na liście wyborca może udzielić wybranym przez siebie czterem kandydatom swojego głosu preferencyjnego. Jeśli dany kandydat otrzyma co najmniej 10% preferencyjnych głosów spośród wszystkich, jakie oddano na jego partię, to on w pierwszej kolejności uzyska mandat radnego⁵⁹.

57 Zob. Zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů. <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-12-dubna-2000-o-volbach-do-zastupitelstev-kraju-a-o-zmene-nekterych-zakonu-1203.html> [dostęp: 16.06.2016].

58 Zob. Art. 69 ustawy o wyborach do organów samorządowego kraju.

59 Zob. Art. 43 ustawy o wyborach do organów samorządowego kraju.

Tabela 2.23. Liczba radnych samorządowego kraju w Czechach⁶⁰

LICZBA MIESZKAŃCÓW KRAJU	LICZBA RADNYCH PRZEDSTAWICIELSTWA KRAJOWEGO
PRAGA	70 (LICZBA RADNYCH PRZEDSTAWICIELSTWA MIASTA, KTÓRE PEŁNI JEDNOCZEŚNIE TAKŻE FUNKCJE PRZEDSTAWICIELSTWA KRAJOWEGO)
ŚRODKOWOCZESKI	65
POŁUDNIOWOCZESKI	55
PILZNEŃSKI	45
KARLOWOWARSKI	45
UJSKI	55
LIBERECKI	45
KRALOWOHRADECKI	45
PARDUBICKI	45
OŁOMUNIECKI	55
MORAWSKOŚLĄSKI	65
POŁUDNIOWOMORAWSKI	65
ŽLIŇSKI	45
WYSOCZYNA	45

2.4.1. Analiza wyborów do organów samorządu terytorialnego

Analiza wyników wyborów do przedstawicielstw gminnych Wybory gminne w 1994 roku

Pierwsze wybory do przedstawicielstw gminnych w Republice Czeskiej odbyły się 18 i 19 listopada 1994 roku. Frekwencja w tych wyborach wyniosła w skali całego kraju 60,68%⁶¹.

Najlepszy wynik w tych wyborach uzyskała Obywatelska Partia Demokratyczna (Občanská demokratická strana, ODS), druga pozycja przypadła Komunistycznej Partii Czech i Moraw, a trzecie miejsce zajęła Czeska Partia Socjaldemokratyczna (Česka strana socialne demokraticka, ČSSD), jednak najwięcej mandatów radnych obsadziło Stowarzyszenie Niezależnych Kandydatów (Sdružení nezávislých kandidátů).

60 Zob. Art. 69 ustawy o wyborach do organów samorządowego kraju.

61 Zob. <http://www.volby.cz/pls/kv/1994/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=6&xnumnuts=0> [dostęp: 16.06.2016].

Tabela 2.24. Wyniki wyborów do przedstawicielstw gminnych w Czechach w 1994 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW	PROCENT ZDOBYTYCH MANDATÓW
ODS	37 872 640	29,56	7 289	11,73
KSČM	17 413 545	13,59	5 837	9,39
ČSSD	10 935 889	8,54	1 628	2,62
KDU-ČSL	9 260 542	7,23	7 616	12,25
ODA	8 973 999	7,00	615	0,99
STOWARZYSZENIE NIEZA- LEŻNYCH KANDYDATÓW	7 986 646	6,23	23 618	38,00
INNI	35 684 509	27,85	15 557	25,02
RAZEM	128 127 770	100,00	62 160	100,00

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/kv1994/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=6&xnumnuts=0> [dostęp: 16.06.2016].

Wybory gminne w 1998 roku

Wybory do przedstawicielstw gminnych w Czechach zostały przeprowadzone 13 i 14 listopada 1998 roku przy frekwencji na poziomie 45,00%⁶².

Tabela 2.25. Wyniki wyborów do przedstawicielstw gminnych w Czechach w 1998 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW	PROCENT ZDOBYTYCH MANDATÓW
ODS	18 959 841	24,17	5 700	9,09
ČSSD	13 671 868	17,43	4 250	6,78
KSČM	10 703 975	13,65	5 748	9,17
STOWARZYSZENIE NIEZA- LEŻNYCH KANDYDATÓW	8 716 011	11,11	25 875	41,27
KDU-ČSL	8 393 460	10,70	7 119	11,35
US-DU	4 297 272	5,48	701	1,12
INNI	13 697 552	17,46	13 527	21,22
RAZEM	78 439 979	100,00	62 920	100,00

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/kv1998/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=6&xnumnuts=0> [dostęp: 16.06.2016].

Największe poparcie głosów wyborczych otrzymała Obywatelska Partia Demokratyczna, a tuż za nią Czeska Partia Socjaldemokratyczna i Komunistyczna Partia Czech i Moraw, jednak największa liczba zdobytych mandatów oraz radnych przypadła Stowarzyszeniu Niezależnych Kandydatów.

62 Zob. <http://www.volby.cz/pls/kv1998/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=6&xnumnuts=0> [dostęp: 16.06.2016].

Wybory gminne w 2002 roku

Wybory do przedstawicielstw gminnych w Czechach w roku 2002 zostały zarządzane na 1 i 2 listopada. Frekwencja w tych wyborach wyniosła w całym kraju 45,51%⁶³.

Tabela 2.26. Wyniki wyborów do przedstawicielstw gminnych w Czechach w 2002 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW	PROCENT ZDOBYTYCH MANDATÓW
ODS	20 360 211	25,23	5 729	9,17
ČSSD	12 575 626	15,58	4 666	7,47
KSČM	11 696 976	14,49	5 702	9,12
STOWARZYSZENIE NIEZALEŻNYCH KANDYDATÓW	8 201 114	10,16	26 001	41,61
KDU-ČSL	7 728 402	9,58	6 013	9,62
INNI	20 145 992	24,96	14 383	23,01
RAZEM	80 708 321	100,00	62 494	100,00

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/kv2002/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=6&xnumnuts=0> [dostęp: 16.06.2016].

W wyborach powtórzyły się tendencje z poprzednich wyborów – spośród partii politycznych najwięcej głosów zdobyła Obywatelska Partia Demokratyczna, na drugim miejscu znalazła się Czeska Partia Socjaldemokratyczna, a na trzecim miejscu Komunistyczna Partia Czech i Moraw, jednak znów najwięcej mandatów przypadło Stowarzyszeniu Niezależnych Kandydatów.

Wybory gminne w 2006 roku

Kolejne wybory do przedstawicielstw gminnych odbyły się w dniach 20 i 21 października 2006 roku. Frekwencja w całym kraju wyniosła 46,38%⁶⁴.

Kolejność w tych wyborach w odniesieniu do procentowego poparcia dla partii politycznych była taka sama jak cztery lata wcześniej – zwycięzcą okazała się znów Obywatelska Partia Demokratyczna, na drugim miejscu znalazła się Czeska Partia Socjaldemokratyczna, a miejsce trzecie przypadło Komunistycznej Partii Czech i Moraw. Przywołując jednak dane dotyczące liczby obsadzonych mandatów radnych oraz procentowego udziału w podziale mandatów, niekwestionowanym zwycięzcą było ponownie Stowarzyszenie

63 Zob. <http://www.volby.cz/pls/kv2002/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=6&xnumnuts=0> [dostęp: 16.06.2016].

64 Zob. <http://www.volby.cz/pls/kv2006/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=7&xnumnuts=0&xstat=0&xvyber=1> [dostęp: 16.06.2016].

Niezależnych kandydatów, co pokazuje, iż w czeskich gminach większe szanse wyborcze mają niezależni kandydaci niż przedstawiciele partii politycznych.

Tabela 2.27. Wyniki wyborów do przedstawicielstw gminnych w Czechach w 2006 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW	PROCENT ZDOBYTYCH MANDATÓW
ODS	39 353 957	36,20	7 033	11,27
ČSSD	18 079 942	16,63	4 332	6,94
KSČM	11 730 243	10,79	4 268	6,84
STOWARZYSZENIE NIEZALEŻNYCH KANDYDATÓW	9 465 351	8,71	29 300	46,94
KDU-ČSL	6 263 980	5,76	5 049	8,09
SZ*	5 475 862	5,04	408	0,65
INNI	18 328 342	16,87	12 036	19,27
RAZEM	108 697 677	100,00	62 426	100,00

* Partia Zielonych (Strana zelených).

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/kv2006/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=7&xnumnuts=0&xstat=0&xvyber=1> [dostęp: 16.06.2016].

Wybory gminne w 2010 roku

Wybory do przedstawicielstw gminnych zostały przeprowadzone w dniach 15 i 16 października 2010 roku przy frekwencji na poziomie 48,50%⁶⁵.

Tabela 2.28. Wyniki wyborów do przedstawicielstw gminnych w Czechach w 2010 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW	PROCENT ZDOBYTYCH MANDATÓW
ČSSD	17 763 358	19,68	4 584	7,37
ODS	16 943 937	18,78	5 112	8,22
STOWARZYSZENIE NIEZALEŻNYCH KANDYDATÓW	10 848 373	12,02	30 597	49,21
KSČM	8 628 685	9,56	3 189	5,13
TOP 09	8 537 461	9,46	1 509	2,43
KDU-ČSL	4 938 960	5,47	3 738	6,01
INNI	22 581 611	25,03	13 449	21,63
RAZEM	90 242 385	100,00	62 178	100,00

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/kv2014/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=7&xnumnuts=0&xstat=0&xvyber=1> [dostęp: 16.06.2016].

65 A. Czůž: *Wybory samorządowe w państwach Grupy Wyszehradzkiej w 2010 roku*. W: *Wybory samorządowe 2010*. Red. M. KOLCZYŃSKI, W. WOJTASIK. Katowice 2011, s. 64.

Tym razem zwycięstwo odniosła Czeska Partia Socjaldemokratyczna przed Obywatelską Partią Demokratyczną, a Stowarzyszenie Niezależnych Kandydatów zdołało wyprzedzić Komunistyczną Partię Czech i Moraw, TOP 09 oraz Unię Chrześcijańską i Demokratyczną – Czechosłowacką Partię Ludową, a najwięcej mandatów radnych po raz kolejny przypadło Stowarzyszeniu Niezależnych Kandydatów.

Wybory gminne w 2014 roku

Wybory do przedstawicielstw gminnych odbyły się w dniach 10 i 11 października 2014 roku, a frekwencja wyniosła 44,46%⁶⁶.

Tabela 2.29. Wyniki wyborów do przedstawicielstw gminnych w Czechach w 2014 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW	PROCENT ZDOBYTYCH MANDATÓW
ANO 2011	14 458 998	14,59	1 600	2,58
ČSSD	12 535 655	12,65	3 773	6,07
STOWARZYSZENIE NIEZALEŻNYCH KANDYDATÓW	11 564 737	11,67	32 779	52,77
ODS	8 930 650	9,01	2 214	3,56
TOP 09	8 324 195	8,40	726	1,17
KSČM	7 730 503	7,80	2 510	4,04
KDU-ČSL	4 865 956	4,91	3 792	6,10
INNI	30 696 107	30,97	14 906	23,71
RAZEM	99 106 801	100,00	62 300	100,00

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/kv2014/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=7&xnumnuts=0&xstat=0&xvyber=1> [dostęp: 16.06.2016].

Spośród partii politycznych reprezentowanych w parlamencie krajowym największe procentowe poparcie w tych wyborach uzyskało nowe ugrupowanie ANO 2011, pokonując Czeską Partię Socjaldemokratyczną oraz Obywatelską Partię Demokratyczną, jednak ponownie najwięcej mandatów radnych przypadło Stowarzyszeniu Niezależnych Kandydatów, które obsadziło ponad połowę mandatów do zdobycia.

⁶⁶ Zob. <http://www.volby.cz/pls/kv2014/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=7&xnumnuts=0&xstat=0&xvyber=1> [dostęp: 16.06.2016].

Tabela 2.30. Frekwencja wyborcza w wyborach gminnych w Czechach

PAŃSTWO	1994	1998	2002	2006	2010	2014
CZECHY	60,68%	45,00%	45,51%	46,38%	48,50%	44,46%

Analiza wyników wyborów do przedstawicielstw krajowych Wybory regionalne w 2000 roku

Pierwsze wybory do przedstawicielstw krajowych w Czechach odbyły się 12 listopada 2000 roku. Frekwencja wyborcza wyniosła 33,64%⁶⁷.

Tabela 2.31. Wyniki wyborów do przedstawicielstw krajowych w Czechach w 2000 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW	PROCENT ZDOBYTYCH MANDATÓW
ODS	559 301	23,80	185	27,41
ČTYŘKOALICE	537 012	22,86	171	25,33
KSČM	496 688	21,14	161	23,85
ČSSD	344 441	14,66	111	16,44
INNI	411 682	17,54	47	6,97
RAZEM	2 349 124	100,00	675	100,00

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/kz2000/kz62?xjazyk=CZ&xdatum=20001112>, <http://www.volby.cz/pls/kz2000/kz63?xjazyk=CZ&xdatum=20001112>, <http://www.volby.cz/pls/kz2000/kz61?xjazyk=CZ&xdatum=20001112>, <http://www.volby.cz/pls/kz2000/kz64?xjazyk=CZ&xdatum=20001112> [dostęp: 16.06.2016].

Największe poparcie w wyborach regionalnych zanotowała Obywatelska Partia Demokratyczna, która obsadziła najwięcej mandatów radnych regionalnych. Na drugim miejscu uplasowała się koalicja czterech, a na trzecim Komunistyczna Partia Czech i Moraw, która wyprzedziła rządzącą wówczas na poziomie krajowym Czeską Partię Socjaldemokratyczną.

Wybory regionalne w 2004 roku

Kolejne wybory na szczeblu samorządowych krajów zostały przeprowadzone w dniach 5 i 6 listopada 2004 roku. Frekwencja wyborcza w całym kraju wyniosła 29,62%⁶⁸.

Zwycięzcą wyborów regionalnych okazała się ponownie Obywatelska Partia Demokratyczna, na drugim miejscu znalazła się Komunistyczna Partia Czech i Moraw, a na trzecim Czeska Partia Socjaldemokratyczna.

67 Zob. <http://www.volby.cz/pls/kz2000/kz4?xjazyk=CZ&xdatum=20001112> [dostęp: 16.06.2016].

68 Zob. <http://www.volby.cz/pls/kz2004/kz4?xjazyk=CZ&xdatum=20041105> [dostęp: 16.06.2016].

Większość mandatów radnych regionalnych przypadła reprezentantom partii politycznych mających swoich przedstawicieli w parlamencie krajowym, co pokazuje, iż na poziomie regionów pozycja partii politycznych jest silna.

Tabela 2.32. Wyniki wyborów do przedstawicielstw krajowych w Czechach w 2004 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW	PROCENT ZDOBYTYCH MANDATÓW
ODS	769 848	36,35	291	43,11
KSČM	416 807	19,68	157	23,26
ČSSD	297 083	14,03	105	15,56
KDU-ČSL	226 016	10,67	72	10,67
INNI	407 689	19,27	50	7,40
RAZEM	2 117 443	100,00	675	100,00

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/kz2004/kz61?xjazyk=CZ&xdatum=20041105>, <http://www.volby.cz/pls/kz2004/kz62?xjazyk=CZ&xdatum=20041105>, <http://www.volby.cz/pls/kz2004/kz63?xjazyk=CZ&xdatum=20041105>, <http://www.volby.cz/pls/kz2004/kz64?xjazyk=CZ&xdatum=20041105> [dostęp: 16.06.2016].

Wybory regionalne w 2008 roku

Wybory do przedstawicielstw krajowych odbyły się 17 i 18 października 2008 roku przy frekwencji 40,30%⁶⁹.

Tabela 2.33. Wyniki wyborów do przedstawicielstw krajowych w Czechach w 2008 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW	PROCENT ZDOBYTYCH MANDATÓW
ČSSD	1 044 719	35,85	280	41,48
ODS	687 005	23,57	180	26,67
KSČM	438 024	15,03	114	16,89
KDU-ČSL	193 911	6,65	43	6,37
INNI	743 192	18,90	58	8,59
RAZEM	3 106 851	100,00	675	100,00

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/kz2008/kz61?xjazyk=CZ&xdatum=20081017>, <http://www.volby.cz/pls/kz2008/kz62?xjazyk=CZ&xdatum=20081017>, <http://www.volby.cz/pls/kz2008/kz63?xjazyk=CZ&xdatum=20081017>, <http://www.volby.cz/pls/kz2008/kz64?xjazyk=CZ&xdatum=20081017> [dostęp: 16.06.2016].

Najlepszy wynik tym razem zanotowała Czeska Partia Socjaldemokratyczna, która wyprzedziła Obywatelską Partię Demokratyczną, Komunistyczną Partię Czech i Moraw oraz Unię Chrześcijańską i Demokratyczną – Czechosłowacką

69 Zob. <http://www.volby.cz/pls/kz2008/kz4?xjazyk=CZ&xdatum=20081017> [dostęp: 16.06.2016].

Partię Ludową. Potwierdziła się także tendencja przewagi kandydatów partii politycznych, którzy zdobywali mandaty częściej niż kandydaci niezależni.

Wybory regionalne w 2012 roku

Wybory do przedstawicielstw krajowych zostały przeprowadzone 12 i 13 października 2012 roku, a frekwencja wyniosła 36,89%⁷⁰.

Tabela 2.34. Wyniki wyborów do przedstawicielstw krajowych w Czechach w 2012 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW	PROCENT ZDOBYTYCH MANDATÓW
ČSSD	621 961	23,58	205	30,37
KSČM	538 953	20,43	182	26,96
ODS	324 081	12,28	102	15,11
TOP 09 - STAN	175 089	6,63	44	6,52
KDU-ČSL	153 510	5,82	42	6,22
INNI	949 870	31,26	100	14,82
RAZEM	2 763 464	100,00	675	100,00

Źródło: <http://www.volby.cz/pls/kz2012/kz61?xjazyk=CZ&xdatum=20121012>, <http://www.volby.cz/pls/kz2012/kz62?xjazyk=CZ&xdatum=20121012>, <http://www.volby.cz/pls/kz2012/kz63?xjazyk=CZ&xdatum=20121012>, <http://www.volby.cz/pls/kz2012/kz64?xjazyk=CZ&xdatum=20121012> [dostęp: 16.06.2016].

Zwycięzcą wyborów ponownie została Czeska Partia Socjaldemokratyczna, ale poparcie dla tej partii oraz liczba mandatów radnych regionalnych znacznie spadło w porównaniu do poprzedniej elekcji. Na drugim miejscu znalazła się Komunistyczna Partia Czech i Moraw, która wyprzedziła Obywatelską Partię Demokratyczną, partię TOP 09 w koalicji z Burmistrzami (TOP 09 a Starostové) oraz Unię Chrześcijańską i Demokratyczną – Czechosłowacką Partię Ludową.

Tabela 2.35. Frekwencja w wyborach regionalnych w Czechach

PAŃSTWO	2000	2004	2008	2012
CZECHY	33,64%	29,62%	40,30%	36,89%

70 Zob. <http://www.volby.cz/pls/kz2012/kz4?xjazyk=CZ&xdatum=20121012> [dostęp: 16.06.2016].

Rozdział 3

WYBORY, PRAWO WYBORCZE I SYSTEM WYBORCZY W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

The aim of the article is to present the characteristics of the Polish electoral system binding in elections for the Sejm and Senate, the office of the president, the local government and the European Parliament.

Key words: *Sejm, Senate, President of the Republic of Poland, Constitution of the Republic of Poland, European Parliament, local government*

Specyfika polskiego systemu wyborczego związana jest z transformacją polityczną będącą rezultatem porozumienia politycznego zawartego w ramach obrad Okrągłego Stołu w 1989 roku. Przebudowa polskiego systemu konstytucyjnego zapoczątkowana ustaleniami z rozmów politycznych doprowadziła do budowy w Polsce demokratycznego systemu politycznego. W ujęciu historycznym można wyróżnić dwa etapy tego procesu demokratyzacji: transformacyjny oraz konsolidacyjny.

Kształt systemu wyborczego do Sejmu i Senatu był wynikiem porozumienia politycznego pomiędzy stroną koalicyjno-rządową a opozycyjno-solidarnościową. Podział mandatów gwarantowany umową polityczną nie zapewniał reprezentatywności preferencji politycznych wyborców. Ustalono, iż spośród 460 mandatów w Sejmie stronie partyjno-rządowej wraz z koalicjantami przypadnie 65% wszystkich miejsc w niższej izbie parlamentu. O pozostałą część walczyć będą kandydaci określani mianem bezpartyjnych. Zastosowano formułę większości bezwzględnej oraz listy kompensacyjnej, z tym że strona

opozycyjno-solidarnościowa odmówiła udziału w takim rozwiązaniu. Zasada większości bezwzględnej znalazła również zastosowanie przy wyborze Senatu izby wyższej, przywróconej na mocy porozumień politycznych do polskiego parlamentaryzmu. W 49 województwach pokrywających się z granicami okręgów wyborczych wybierano stu senatorów, z tym że w województwie warszawskim i katowickim mandatów do obsadzenia było po trzy miejsca w Senacie. Charakterystycznym zjawiskiem w toku ustalania wyniku wyborów do tak zwanego Sejmu kontraktowego, a w istocie Sejmu PRL X kadencji, była nadreprezentatywność komitetu wyborczego strony opozycyjno-solidarnościowej¹. Efektem tego była konieczność zmiany prawa wyborczego, tak aby obsadzić 33 mandaty, których nie zdobyli kandydaci z listy krajowej w II turze głosowania. Z kolei w pełni wolnych wyborach do Senatu w I turze obsadzono kandydatami Solidarności 92 mandaty, a w drugiej jeszcze siedem kolejnych. Jeden mandat przypadł w udziale kandydatowi niezależnemu. Dekompozycja polityczna parlamentu wybranego w wyborach 4 czerwca 1989 roku doprowadziła do pierwszych w pełni wolnych wyborów parlamentarnych, które przeprowadzono 27 października 1991 roku i stały się one początkiem etapu konsolidacyjnego polskiej demokracji².

3.1. Parlament: Sejm i Senat

Analizując dotychczasowe doświadczenia polskiego parlamentaryzmu przez pryzmat idei reprezentacji, można wskazać, iż modyfikowanie systemu wyborczego elekcji z lat 1991–2015 stanowi próbę okiełznania zjawiska deformacji wyborczych. Stąd też wybory do Sejmu, poczynsz od 1991 roku, realizowane są według formuły proporcjonalnej, aby zapewnić jak najpełniejszą reprezentację preferencji politycznych wyborców. Wyborom tym towarzyszą również powszechne zjawiska: nadreprezentacji lub niedoreprezentowania ugrupowań politycznych oraz występowanie tak zwanych głosów „straconych”, czyli takich, które dzięki ustawowym klauzutom zaporowym nie były

1 S. SOROKA: *System wyborczy do Sejmu w III Rzeczypospolitej Polskiej: analiza efektywności*. W: *Prawo wyborcze i wybory. Doświadczenia dwudziestu lat procesów demokratyzacyjnych w Polsce*. Red. A. STELMACH. Poznań 2010, s. 46.

2 Mowa tutaj o powstaniu koalicji rządowej Solidarności ze Stronnictwem Demokratycznym i Zjednoczonym Stronnictwem Ludowym, rozwiązaniu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej oraz wewnętrznym zróżnicowaniu politycznym w Obywatelskim Klubie Parlamentarnym, który skupiał parlamentarzystów strony opozycyjno-solidarnościowej – zob. R. CHRUSIAK: *System wyborczy i wybory w Polsce 1989–1998. Parlamentarne spory i dyskusje*. Warszawa 1999, s. 24.

uwzględniane w podziale mandatów. Wymienione skutki próbowano niwelować poprzez zastosowanie zróżnicowanych klauzul zaporowych, list krajowych powiązanych z poparciem dla list okręgowych, różnicowaniem liczby mandatów w okręgu wyborczym oraz matematycznych metod transformacji głosów na mandaty. Celem tych działań było zapobieżenie zbytniemu rozdrobnieniu sceny politycznej w Polsce i tym samym fragmentaryzacji Sejmu, co znacznie utrudniało stworzenie stabilnych większości zdolnych do sprawowania władzy politycznej. Efektem wprowadzanych sukcesywnie zmian jest ukształtowanie się systemu dwóch partii dominujących, choć dopiero w wyniku wyborów do Sejmu w 2015 roku jedno z ugrupowań otrzymało samodzielną większość parlamentarną umożliwiającą sprawowanie władzy politycznej bez konieczności formowania koalicji rządowych. Zasada proporcjonalności wyborów do Sejmu znalazła swoje odzwierciedlenie w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, podobnie jak i liczba mandatów poselskich oraz senatorskich³. Postanowienie art. 96 konstytucji dotyczące zarówno liczby posłów, jak i proporcjonalnej formuły wyborczej umieszczono również w akcie normatywnym sankcjonującym prawo wyborcze w Polsce⁴, uwzględniając również wielomandatowy wymiar okręgów wyborczych, gdzie mowa jest o co najmniej siedmiu mandatach⁵.

W odniesieniu do wyborów do Senatu niezmiennie od 1989 roku stosuje się w elekcji senatorów formułę większościową, z tym że jest to system większości względnej zgodnej z zasadą, iż zwycięzca bierze wszystko⁶. Zmodyfikowano jedynie granice okręgów wyborczych zgodnie ze zmianami w podziale administracyjnym, choć utrzymano zasadę reprezentacji terytorialno-politycznej i stałą liczbę mandatów senatorskich.

3.1.1. Analiza wyborów do Sejmu i Senatu RP

W wyniku wyborów 4 czerwca 1989 roku ukonstytuował się parlament, który 24 sierpnia wybrał Tadeusza Mazowieckiego na stanowisko Prezesa Rady Ministrów. Był to pierwszy niekomunistyczny premier w Europie Środkowo-Wschodniej od 1945 roku. Sformowany przez Mazowieckiego gabinet – powołany przez Sejm 12 września – składał się z ministrów nowej

3 Konstytucja RP z 02.04.1997, Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483, art. 96–97.

4 Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2011 nr 21 poz. 112, art. 192 i art. 193 par. 1.

5 Ibidem, art. 201 par. 2.

6 Ibidem, art. 256.

koalicji SD-PSL-Solidarność oraz ministrów desygnowanych przez PZPR, która formalnie do koalicji nie należała. Zadaniem gabinetu było rozpoczęcie przemian gospodarczych oraz wdrażanie postanowień rozmów Okrągłego Stołu. Rząd podany został do dymisji 25 listopada 1990 roku po wygranych przez Lecha Wałęsę pierwszych bezpośrednich wyborach prezydenckich. W styczniu 1991 roku powołano rząd pod kierownictwem Jana Krzysztofa Bieleckiego, w skład którego wchodziłi ministrowie z Porozumienia Centrum, Kongresu Liberalno-Demokratycznego, Stronnictwa Demokratycznego oraz Zjednoczenia Chrześcijańsko-Narodowego wraz z bezpartyjnymi ministrami, jak na przykład wicepremierem Leszkiem Balcerowiczem. Gabinet premiera Bieleckiego funkcjonował do czasu powołania rządu Jana Olszewskiego wskutek ukonstytuowania się parlamentu wybranego w pierwszych wolnych wyborach 27 października 1991 roku.

Tabela 3.1. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 1991 roku. Frekwencja 43,2%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW	LICZBA MANDATÓW
UNIA DEMOKRATYCZNA	1 382 051	11,63%	62
SLD	1 344 820	11,31%	60
WYBORCZA AKCJA KATOLICKA	980 304	8,25%	49
PSL SOJUSZ PROGRAMOWY	972 952	8,18%	48
KPN	841 738	7,08%	46
POROZUMIENIE OBYWATELSKIE CENTRUM	977 344	8,22%	44
KL-D	839 978	7,07%	37
POROZUMIENIE LUDOWE	613 626	5,16%	28
NSZZ „SOLIDARNOŚĆ”	566 553	4,77%	27
POLSKA PARTIA PRZYJACIÓŁ PIWA	367 106	3,09%	16
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	132 059	1,11%	7
CHRZEŚCJAŃSKA DEMOKRACJA	256 179	2,15%	5
PARTIA CHRZEŚCJAŃSKICH DEMOKRATÓW	125 314	1,05%	4
SOLIDARNOŚĆ PRACY	230 975	1,94%	4
UPR	253 024	2,13%	3
PARTIA X	52 735	0,44%	3
RUCH AUTONOMII ŚLĄSKA	40 061	0,34%	2

Opracowane na podstawie danych: R. CHRUŚCIAK: *System wyborczy i wybory w Polsce 1989–1998. Parlamentarne spory i dyskusje*. Warszawa 1999, s. 72–78.

Tabela 3.2. Wyniki wyborów do Senatu w 1991 roku

KOMITET WYBORCZY	LICZBA MANDATÓW
UNIA DEMOKRATYCZNA	21
NSZZ „SOLIDARNOŚĆ”	11
POROZUMIENIE OBYWATELSKIE CENTRUM	9
WYBORCZA AKCJA KATOLICKA	9
PSL SOJUSZ PROGRAMOWY	8
POROZUMIENIE LUDOWE	7
KLD	6
KPN	4
SLD	4
PARTIA CHRZEŚCIJAŃSKICH DEMOKRATÓW	3
KOMITETY OBYWATELSKIE „SOLIDARNOŚĆ”	2
POZOSTAŁE PO 1 MANDACIE: M.IN. MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA, CHRZEŚCIJAŃSKA DEMOKRACJA, KLUB INTELIGENCJI KATOLICKIEJ	16

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Wybory z roku 1991 są uznawane za pierwsze w pełni demokratyczne. Intencją ustawodawcy było stworzenie możliwości odwzorowania podziałów politycznych funkcjonujących w polskim społeczeństwie. W tym celu w przypadku wyborów do Sejmu zastosowano metodę rozdziału mandatów Hare-Niemeyera w stosunku do list okręgowych oraz Saint-Laguë’a w odniesieniu do list ogólnopolskich, z których można było zdobyć 69 spośród 460 mandatów. Z podziału wykluczeni byli kandydaci, którzy uzyskali mandaty w okręgach. Warunkiem udziału w podziale mandatów list krajowych była klauzura zaporowa – uzyskanie co najmniej 5% ważnych głosów w okręgach albo zdobycie mandatów w co najmniej pięciu okręgach.

Efektem tych zabiegów było rozdrobnienie parlamentu do tego stopnia, że jedenaście komitetów uzyskało po jednym mandacie w okręgach. Z uwagi na znaczny poziom fragmentaryzacji Sejmu uzyskanie stabilnej większości rządzącej nie było możliwe. Sformowana z czterech ugrupowań centroprawicowa koalicja rządowa (Porozumienie Centrum, Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe, PSL – Porozumienie Ludowe, Partia Chrześcijańskich Demokratów) stanowiła zaplecze parlamentarne dla rządu kierowanego przez Jana Olszewskiego od 6 grudnia do 5 czerwca 1992 roku. Praktyka polityczna ukształtowana w wyniku podziału mandatów dokonanego przez wyborców 27 października 1991 roku ujawniła, iż pierwsze lata funkcjonowania demokratycznego dyskursu publicznego i politycznego w Polsce zdominowane zostały przez kwestię lustracji, gdyż to właśnie ta sprawa legła u podstaw

odwołania gabinetu Jana Olszewskiego. Drugim aspektem ówczesnego życia społecznego było znaczne rozdrobnienie sceny politycznej, co wpływało na efektywność przeobrażeń gospodarczych i politycznych, ale przede wszystkim stabilność rządów. Dowodem tego był brak możliwości sformowania gabinetu przez następcę Jana Olszewskiego – Waldemara Pawlaka, oraz konieczność sformowania koalicji rządowej aż z ośmiu ugrupowań politycznych, które poparły rząd Hanny Suchockiej. Wotum nieufności dla tego gabinetu doprowadziło do rozwiązania parlamentu przez prezydenta i kolejnych wyborów w 1993 roku.

Tabela 3.3. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 1993 roku. Frekwencja 52,1%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW	LICZBA MANDATÓW
SLD	2 815 169	20,41	171
PSL	2 124 367	15,40	132
UNIA DEMOKRATYCZNA	1 460 957	10,59	74
UNIA PRACY	1 005 004	7,28	41
KPN	795 487	5,77	22
BBWR	746 653	5,41	16
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	60 770	0,44	3
TSK NIEMCÓW – DFK	23 396	0,17	1

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Tabela 3.4. Wyniki wyborów do Senatu w 1993 roku

KOMITET WYBORCZY	LICZBA MANDATÓW
SLD	37
PSL	36
NSZZ „SOLIDARNOŚĆ”	9
UNIA DEMOKRATYCZNA	4
BBWR	2
UNIA PRACY	2
POZOSTAŁE PO 1 MANDACIE, W TYM: KLD, PSL-PL, MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA, NSZZ „SOLIDARNOŚĆ” ROLNIKÓW INDYWIDUALNYCH	10

Opracowanie na podstawie danych PKW.

Wybory przeprowadzono 19 września 1993 roku na podstawie zmienionej ordynacji wyborczej, która przewidywała utrzymanie list krajowych, ale wprowadzała klauzule zaporowe dla partii politycznych na poziomie co najmniej 5% w skali kraju oraz koalicji wyborczych na poziomie co najmniej 8% ważnie oddanych głosów. Mandaty zarówno na listach okręgowych, jak i krajowych

rozdzielono w oparciu o metodę d'Hondta, z tym że dla list krajowych próg wyborczy wynosił 7%. W wyborach do Senatu zastosowano metodę większości względnej w podziale mandatów. Efektem wyborów było utworzenie koalicji SLD-PSL, która jako pierwsza przetrwała całą kadencję parlamentarną, choć uwagę należy zwrócić na kilka czynników. Przede wszystkim rozczarowanie wyborców rezultatami przeobrażeń ekonomicznych było jedną z przyczyn zwycięstwa wyborczego SLD, podobnie jak pogłębiający się negatywny stosunek społeczeństwa do klasy politycznej spod znaku elit postsolidarnościowych. W okresie trwania koalicji gabinetami kierowało trzech premierów: Waldemar Pawlak, Józef Oleksy i Włodzimierz Cimoszewicz. Charakterystycznymi wydarzeniami dla kadencji 1993–1997 było: uchwalenie konstytucji 2 kwietnia 1997 roku i największa w historii Polski powódź latem tego roku. Oprócz tego warto zwrócić również uwagę na niepotwierdzone ostatecznie oskarżenia o kontakty z rosyjskimi szpiegami wobec premiera Józefa Oleksego, co doprowadziło do jego dymisji w 1996 roku. Wraz z upływem kadencji koalicja SLD-PSL przestała istnieć.

Tabela 3.5. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 1997 roku Frekwencja 47,93%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW	LICZBA MANDATÓW
AWS	4 427 373	33,83	201
SLD	3 551 224	27,13	164
UNIA WOLNOŚCI	1 749 518	13,37	60
PSL	956 184	7,31	27
RUCH ODBUDOWY POLSKI	727 072	5,56	6
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	51 027	0,39	2

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Tabela 3.6. Wyniki wyborów do Senatu w 1997 roku

KOMITET WYBORCZY	LICZBA MANDATÓW
AWS	51
SLD	28
UNIA WOLNOŚCI	8
RUCH ODBUDOWY POLSKI	5
PSL	3
NIEZALEŻNI	5

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Wybory przeprowadzone 21 września 1997 roku zakończyły się zwycięstwem Akcji Wyborczej Solidarności, komitetu wyborczego skupiającego praktycznie wszystkie partie prawicowe, z wyjątkiem Ruchu Odbudowy Polski. Wraz z uplasowaną na trzecim miejscu Unią Wolności AWS zawarła koalicję rządową, której podstawą programową były cztery reformy: oświaty, systemu ochrony zdrowia, administracji oraz samorządowa. Spory programowe, ale także i personalne doprowadziły do rozpadu koalicji w 2000 roku i funkcjonowania rządu mniejszościowego ówczesnego premiera Jerzego Buzka. Warty podkreślenia jest fakt, iż był on pierwszą osobą, która sprawowała urząd Prezesa Rady Ministrów przez całą kadencję parlamentarną. Drugim godnym uwagi aspektem tej kadencji była efektywna kohabitacja prezydenta wywodzącego się ze środowiska lewicy – Aleksandra Kwaśniewskiego – z prawicowym gabinetem. Kadencja 1997–2001 to także wstąpienie Polski do NATO w 1999 roku.

Tabela 3.7. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 2001 roku. Frekwencja 46,29%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW	LICZBA MANDATÓW
SLD-UP	5 342 519	41,04	216
PO	1 651 099	12,68	65
SAMOOBRONA	1 327 624	10,20	53
PIS	1 236 787	9,5	44
PSL	1 168 659	8,98	42
LPR	1 025 148	7,87	38
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	47 230	0,36	2

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Głosowanie w wyborach 23 września 2001 roku przeprowadzono według zmienionej ordynacji wyborczej, która zmieniała system wyborczy w sposób dosyć istotny. Otóż zlikwidowano listy krajowe na rzecz wyboru posłów w okręgach wyborczych. Zastosowana formuła proporcjonalna przewidywała progi wyborcze: 5% i 8% w skali kraju, a głosy transformowano na mandaty, wykorzystując metodę Saint-Laguë’a w wersji zmodyfikowanej (pierwszy dzielnik 1,4 oraz dalsze liczby nieparzyste). Arytmetyka powyborcza wskazywała na zwycięstwo komitetu wyborczego SLD-UP, który zawarł koalicję rządową z PSL, a funkcję premiera objął lider SLD Leszek Miller. W latach 2004–2005 pracami Rady Ministrów kierował z kolei Marek Belka. Istotnym wydarzeniem w historii Polski okresu koalicji SLD-UP-PSL było zakończenie negocjacji akcesyjnych do Unii Europejskiej i przystąpienie do tej organizacji

1 maja 2004 roku. Wybory 2001 roku stanowią nowy etap w historii polskiego systemu partyjnego. Zmianie uległ krajobraz polityczny Sejmu, znalazły się w nim ugrupowania: głoszące hasła populistyczne – Samoobrona RP, oraz hołdujące tradycji przedwojennej narodowej demokracji – Liga Polskich Rodzin.

Tabela 3.8. Wyniki wyborów do Senatu w 2001 roku

KOMITET WYBORCZY	LICZBA MANDATÓW
SLD-UP	75
SENAT 2001	15
PSL	4
SAMOOBRONA	2
LPR	2
NIEZALEŻNI	2

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Tabela 3.9. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 2005 roku Frekwencja 40,57%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW	LICZBA MANDATÓW
PIS	3 185 714	26,99	155
PO	2 849 259	24,14	133
SAMOOBRONA	1 347 355	11,41	56
SLD	1 335 257	11,31	55
PSL	821 656	6,96	25
LPR	940 762	7,97	34
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	34 469	0,29	2

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Tabela 3.10. Wyniki wyborów do Senatu w 2005 roku

KOMITET WYBORCZY	LICZBA MANDATÓW
PIS	49
PO	34
LPR	7
SAMOOBRONA	3
PSL	2
NIEZALEŻNI	5

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Wybory z 25 września 2005 roku przyniosły zwycięstwo komitetowi wyborczemu partii Prawo i Sprawiedliwość. Ze względu na fiasko realizacji przedwyborczych zapowiedzi koalicji PO i PIS do kwietnia 2006 roku Kazimierz

Marcinkiewicz kierował pracami gabinetu mniejszościowego. W kwietniu i maju 2006 roku utworzono koalicję PIS-Samoobrona RP-Liga Polskich Rodzin wspartą w parlamencie przez Narodowe Koło Poselskie. Spory personalne oraz różnice w kwestii realizacji programu koalicyjnego stały się cechą charakteryzującą gabinet tej koalicji, która formalnie zerwana została w sierpniu 2007 roku przez kolejnego premiera większości parlamentarnej Jarosława Kaczyńskiego. We wrześniu tegoż roku Sejm podjął uchwałę o skróceniu kadencji parlamentu, a prezydent Lech Kaczyński zarządził wybory na 21 października 2007 roku, w wyniku których najwięcej mandatów uzyskał komitet wyborczy Platforma Obywatelska RP.

Tabela 3.11. **Wyniki wyborów do Sejmu RP w 2007 roku Frekwencja 53,88%**

KOMITET WYBORCZY	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW	LICZBA MANDATÓW
PIS	5 183 477	32,11	166
PO	6 701 010	41,51	209
LEWICA I DEMOKRACI	2 122 981	13,15	53
PSL	1 437 638	8,91	31
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	32 462	0,20	1

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Tabela 3.12. **Wyniki wyborów do Senatu w 2007 roku**

KOMITET WYBORCZY	LICZBA MANDATÓW
PO	60
PIS	39
NIEZALEŻNY	1

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Wyniki wyborów w 2007 roku do Senatu potwierdzają tezę, iż od 1991 roku do 2005 roku alternacja władzy politycznej w Polsce odbywa się w oparciu o dychotomię ideową lewica – prawica. W 2007 roku elekcję wygrała Platforma Obywatelska, agregując poparcie wyborców poprzez wykorzystanie antynomii PIS – PO. Brak samodzielnej większości skutkowało koniecznością budowy koalicji rządowej z PSL. Premierem został Donald Tusk, przewodniczący Platformy Obywatelskiej. Po raz pierwszy koalicja rządowa funkcjonowała przez pełną kadencję parlamentarną. Sposób sprawowania władzy uzyskał uznanie wyborców w wyborach w 2011 roku, w których to koalicja potwierdziła swoje zwycięstwo i po raz pierwszy od 1989 roku sprawowała ona władzę polityczną przez dwie następujące po sobie kadencje.

Tabela 3.13. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 2011 roku Frekwencja 48,92%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW	LICZBA MANDATÓW
PIS	4 295 016	29,89	157
PO	5 629 773	39,18	207
RUCH PALIKOTA	1 439 490	10,02	40
PSL	1 201 628	8,36	28
SLD	1 184 303	8,24	27
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	28 014	0,19	1

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Tabela 3.14. Wyniki wyborów do Senatu w 2011 roku

KOMITET WYBORCZY	LICZBA MANDATÓW
PO	63
PIS	31
PSL	2
NIEZALEŻNI	4

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Po wyborach przeprowadzonych 9 października 2011 roku odnowiona została koalicja rządowa PO-PSL, a premierem ponownie został Donald Tusk. W latach 2014–2016 funkcję Prezesa Rady Ministrów pełniła Ewa Kopacz z uwagi na rezygnację Donalda Tuska spowodowaną jego wyborem na stanowisko przewodniczącego Rady Europejskiej.

Wybory parlamentarne z 25 października 2015 roku stanowią wyjątek w dotychczasowej historii polskiego parlamentaryzmu po 1989 roku. W wyniku decyzji wyborców oraz dzięki zastosowaniu po raz kolejny w wyborach metody przeliczania głosów na mandaty autorstwa d'Hondta jedna partia uzyskała dominującą pozycję na scenie politycznej, co pozwoliło na utworzenie monopartyjnej większości parlamentarnej i popieranego przez nią rządu. W połowie listopada prezydent powołał rząd pod kierownictwem Beaty Szydło, a 18 listopada Sejm udzielił gabinetowi wotum zaufania. Wybory 2015 roku przyniosły również przetasowania na polskiej scenie politycznej. Po raz pierwszy do Sejmu weszło ugrupowanie polityczne, które otwierając artykułuje zastrzeżenia do współczesnego systemu konstytucyjnego, sugerując zmianę systemu wyborczego z proporcjonalnego na większościowy, także w wyborach do Sejmu.

Tabela 3.15. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 2015 roku Frekwencja 50,92%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW	LICZBA MANDATÓW
PIS	5 711 687	37,58	235
PO	3 661 474	24,09	138
KUKIZ'15	1 339 094	8,81	42
.NOWOCZESNA	1 155 370	7,60	28
PSL	779 875	5,13	16
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	27 530	0,18	1

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Tabela 3.16. Wyniki wyborów do Senatu w 2015 roku

KOMITET WYBORCZY	LICZBA MANDATÓW
PIS	61
PO	34
PSL	1
NIEZALEŻNI	4

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

3.2. Prezydent

Instytucja urzędu prezydenckiego przywrócona została w Polsce na mocy porozumień Okrągłego Stołu. Uzgodnienia nie zawierały konkretnych ustaleń dotyczących osoby nowego prezydenta Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a jedynie wskazano na sześcioletnią kadencję oraz tryb wyboru – wybory pośrednie dokonywane przez Zgromadzenie Narodowe w postaci połączonych izb poselskiej i senackiej. W myśl porozumień politycznych urząd prezydenta miał być gwarantem zmian ustrojowych wypracowanych wspólnie przez strony koalicyjno-rządową oraz opozycyjno-solidarnościową. Wybory przeprowadzono 19 lipca 1989 roku. Zgłoszony został tylko jeden kandydat – lider obozu koalicyjno-rządowego, I sekretarz PZPR i przewodniczący Rady Państwa – Wojciech Jaruzelski. Kandydaturę poparło 270 parlamentarzystów przy wymaganej większości bezwzględnej 269⁷.

7 Jak pisze Ryszard Chruściak, przytaczając interpretację Krzysztofa Gottesmana, wybór dokonał się dzięki inicjatywie 11 posłów z Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego, z których 7 oddało nieważne głosy, a 4 nie wzięło udziału w głosowaniu. Zrównoważono w ten sposób 11 głosów przeciwnych kandydaturze ze strony PZPR, SD i ZSL. Por. R. CHRUŚCIAK: *System wyborczy...*, s. 29.

Postulat powszechnych wyborów prezydenckich miał związek z intensywnie zmieniającą się sytuacją społeczno-polityczną w Polsce i wynikającym z tego wzrostem niezadowolenia społecznego. Warte podkreślenia jest to, że przyjęte wówczas rozwiązania w zakresie powszechności i bezpośredniego charakteru wyborów, formuły wyborczej (większość bezwzględna oraz większość względna w II turze głosowania), długości kadencji (5 lat) i jednokrotnej możliwości jej ponowienia, cenzusu wiekowego kandydatów (35 lat), liczby podpisów wymaganych do rejestracji kandydatów oraz kolejności umieszczania zarejestrowanych kandydatów na karcie do głosowania (alfabetyczna) pozostają niezmiennie w toku praktyki konstytucyjnej na przestrzeni lat 1990–2015.

Wybory prezydenckie ze względu na pozycję ustrojową prezydenta w systemie konstytucyjnym Rzeczypospolitej Polskiej mają wyjątkowo mocno spersonalizowany charakter. Od pierwszej elekcji bezpośredniej 25 listopada 1990 roku zmagania kandydatów związane są z konkurowaniem ze sobą konkretnych wizji politycznych. Pierwszy demokratycznie wybrany przez suwerena prezydent po 1945 roku, Lech Wałęsa, akcentował konieczność dynamicznych zmian w systemie politycznym (słynna koncepcja przyspieszenia). Głównym kontrkandydatem Wałęsy był urzędujący wówczas prezes Rady Ministrów Tadeusz Mazowiecki, uchodzący za zwolennika zmian ewolucyjnych z uwagi na wysoki stopień niezadowolenia społecznego spowodowany wdrażanymi reformami gospodarczymi⁸. Większościowa formuła wyborów prezydenckich ujawniła po raz pierwszy zjawisko głosowania negatywnego, medialnie określanego mianem „wyboru mniejszego zła”, co zakończyło się zwycięstwem Lecha Wałęsy.

Wybory prezydenckie 1991 roku w jaskrawy sposób ukazały jednak coraz wyraźniejsze podziały polityczne w obozie solidarnościowym. Konflikty personalne i różne koncepcje polityczne dotyczące kształtu przyszłego systemu konstytucyjnego w Polsce doprowadziły do wyodrębnienia się różnych środowisk politycznych z obozu solidarnościowego. Pierwsze lata transformacji politycznej zapoczątkowały proces kształtowania się systemu partyjnego, którego cechą charakterystyczną była duża fragmentaryczność sceny politycznej. Efektem było odzwierciedlenie tego podziału w strukturze Sejmu wyłonionego w wyborach w 1991 roku.

8 Efektem intensywności wprowadzanych zmian oraz pogłębiającego się dynamicznie rozwarstwienia społecznego był wysoki wynik wyborczy Stanisława Tymińskiego, politycznego outsidera z Kanady, który zjednywał sobie wyborców populistycznymi hasłami, dzięki czemu w II turze zmierzył się z Lechem Wałęsą.

Kolejne wybory prezydenckie w 1995 roku dobitnie ukazały ideowy charakter sporu politycznego. Dwaj najpoważniejsi kandydaci do fotela prezydenta prezentowali postawy konfrontacyjną (L. Wałęsa) i koncyliacyjną (A. Kwaśniewski), której towarzyszyła intensywna kampania negatywna podbudowana sporem ideowym lewicowo-prawicowym.

Elekcja prezydenta w roku 2000 ponownie charakteryzowała się intensywnym sporem ideowym zbudowanym wokół dekomunizacji, ale przede wszystkim lustracji. Zdecydowanie faworyzowaną, a w rezultacie zwycięską – i to już w I turze wyborów – okazała się koncyliacyjna koncepcja sprawowania urzędu prezydenckiego, którą od pięciu lat proponował wyborcom Aleksander Kwaśniewski.

Wybory prezydenckie z 2005 roku także ujawniły rywalizację opartą o dychotomię liberalizmu i solidaryzmu społecznego.

Klasyfikacji podziałów ideowych wymyka się jednak zdecydowanie elekcja roku 2010, którą przeprowadzono w trybie przedterminowym z uwagi na śmierć urzędującego prezydenta w katastrofie lotniczej. Jak się wydaje, najistotniejszą rolę w tym zakresie odegrała jednak kampania negatywna i wywołane nią głosowanie negatywne. W efekcie prezydentem został wybrany Bronisław Komorowski, pełniący obowiązki prezydenta po śmierci Lecha Kaczyńskiego.

Nawiązaniem do koncepcji rywalizacji z roku 2005 były wybory prezydenckie przeprowadzone w maju 2015 roku. Idea utrwalania i rozwijania zdobyczy 25 lat transformacji skonfrontowana została z wizją akcentującą solidaryzm społeczny, która okazała się zwycięska w obu turach głosowania powszechnego.

3.2.1. Analiza wyborów prezydenckich w Polsce

Tabela 3.17. Wyniki wyborów prezydenckich w Polsce w 1990 roku Frekwencja 60,63%

KANDYDAT	LICZBA GŁOSÓW/% (I TURA)	LICZBA GŁOSÓW/% (II TURA)
LECH WAŁĘSA	6 569 889/39,96%	10 622 696/74,25%
STANISŁAW TYMIŃSKI	3 797 605/23,10%	3 683 098/25,75%
TADEUSZ MAZOWIECKI	2 973 364/18,08%	
WŁODZIMIERZ CIMOSZEWICZ	1 514 025/9,21%	
ROMAN BARTOSZCZE	1 176 175/7,15%	
LESZEK MOCZULSKI	411 516/2,50%	

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Tabela 3.18. Wyniki wyborów prezydenckich w Polsce w 1995 roku Frekwencja 64,7%

KANDYDAT	LICZBA GŁOSÓW/% (I TURA)	LICZBA GŁOSÓW/% (II TURA)
ALEKSANDER KWAŚNIEWSKI	6 275 670/35,11%	9 704 439/51,72%
LECH WAŁĘSA	5 917 328/33,11%	9 058 176/48,28%
JACEK KUROŃ	1 646 946/9,22%	
JAN OLSZEWSKI	1 225 453/6,86%	
WALDEMAR PAWLAK	770 419/4,31%	
TADEUSZ ZIELIŃSKI	631 432/3,53%	
HANNA GRONKIEWICZ-WALTZ	492 628/2,76%	
JANUSZ KORWIN-MIKKE	428 969/2,40%	
ANDRZEJ LEPPER	235 797/1,32%	
JAN PIETRZAK	201 033/1,12%	
TADEUSZ KOŻLUK	27 259/0,15%	
KAZIMIERZ PIOTROWICZ	12 591/0,07%	
LESZEK BUBEL	6 825/0,04%	

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Tabela 3.19. Wyniki wyborów prezydenckich w Polsce w 2000 roku Frekwencja 61,12%

KANDYDAT	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW
ALEKSANDER KWAŚNIEWSKI	9 485 224	53,90
ANDRZEJ OLECHOWSKI	3 044 141	17,30
MARIAN KRZAKLEWSKI	2 739 621	15,57
JAROSŁAW KALINOWSKI	1 047 949	5,95
ANDRZEJ LEPPER	537 570	3,05
JANUSZ KORWIN-MIKKE	252 499	1,43
LECH WAŁĘSA	178 590	1,01
JAN ŁOPUSZAŃSKI	139 682	0,79
DARIUSZ GRABOWSKI	89 002	0,51
PIOTR IKONOWICZ	38 672	0,22
TADEUSZ WILECKI	28 805	0,16
BOGDAN PAWŁOWSKI	17 164	0,10

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Tabela 3.20. Wyniki wyborów prezydenckich w Polsce w 2005 roku Frekwencja 49,74%

KANDYDAT	LICZBA GŁOSÓW/% (I TURA)	LICZBA GŁOSÓW/% (II TURA)
DONALD TUSK	5 429 666/36,33%	7 022 319/45,96%
LECH KACZYŃSKI	2 259 094/15,11%	8 257 468/54,04%
ANDRZEJ LEPPER	2 259 094/15,11%	
MAREK BOROWSKI	1 544 642/10,33%	
JAROSŁAW KALINOWSKI	269 316/1,80%	
JANUSZ KORWIN-MIKKE	214 116/1,43%	
HENRYKA BOCHNIARZ	188 598/1,26%	
LIWIUSZ ILASZ	31 691/0,21%	
STANISŁAW TYMIŃSKI	23 545/0,16%	
LESZEK BUBEL	18 828/0,13%	
JAN PYSZKO	10 371/0,07%	
ADAM SŁOMKA	8 895/0,06%	

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Tabela 3.21. Wyniki wyborów prezydenckich w Polsce w 2010 roku Frekwencja 54,94%

KANDYDAT	LICZBA GŁOSÓW/% (I TURA)	LICZBA GŁOSÓW/% (II TURA)
BRONISŁAW KOMOROWSKI	6 981 319/41,54%	8 933 887/53,01%
JAROSŁAW KACZYŃSKI	6 128 255/36,46%	7 919 134/46,99%
GRZEGORZ NAPIERAŁSKI	2 299 870/13,68%	
JANUSZ KORWIN-MIKKE	416 898/2,48%	
WALDEMAR PAWLAK	294 273/1,75%	
ANDRZEJ OLECHOWSKI	242 439/1,44%	
ANDRZEJ LEPPER	214 657/1,28%	
MAREK JUREK	177 315/1,06%	
BOGUSŁAW ZIĘTEK	29 548/0,18%	
KORNEL MORAWIECKI	21 596/0,13%	

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Podsumowując wybory prezydenckie w Polsce w latach 1990–2015, wskazać należy przede wszystkim na ich wysoki stopień upartyjniienia. Spośród kandydatów niezależnych znaczące, bo kilkunastoprocentowe poparcie, uzyskali jedynie Andrzej Olechowski w 2000 oraz Paweł Kukiz w 2015 roku, których poparł odpowiednio co piąty oraz co szósty wyborca. Oczywiście nie sposób w tym miejscu nie wymienić Stanisława Tymińskiego, jednakże źródeł poparcia wyborczego dla tego kandydata w wyborach z 1990 roku dopatrywać należy się w zjawiskach społecznych oraz postawach charakterystycznych dla okresów transformacyjnych.

Tabela 3.22. Wyniki wyborów prezydenckich w Polsce w 2015 roku Frekwencja 48,96%

KANDYDAT	LICZBA GŁOSÓW/% (I TURA)	LICZBA GŁOSÓW/% (II TURA)
ANDRZEJ DUDA	5 179 092/34,76%	8 630 627/51,55%
BRONISŁAW KOMOROWSKI	5 031 060/33,77%	8 112 311/48,45%
PAWEŁ KUKIZ	3 099 079/20,80%	
JANUSZ KORWIN-MIKKE	486 084/3,26%	
MAGDALENA OGÓREK	353 883/2,38%	
ADAM JARUBAS	238 761/1,60%	
JANUSZ PALIKOT	211 242/1,42%	
GRZEGORZ BRAUN	124 132/0,83%	
MARIAN KOWALSKI	77 630/0,52%	
JACEK WILK	68 186/0,46%	
PAWEŁ TANAJNO	29 785/0,20%	

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

3.3. Parlament Europejski

Polska obecność w Unii Europejskiej datuje się od 2004 roku. Wówczas to po raz pierwszy w historii na terenie Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzono wybory do jedynego organu Unii Europejskiej pochodzącego z wyborów powszechnych. Liczba mandatów w Parlamencie Europejskim określana jest w myśl zasady degresywnej proporcjonalności w celu zapewniania proporcjonalnej reprezentacji krajów członkowskich. Decydującym czynnikiem jest tutaj liczba mieszkańców, gdyż liczba mandatów wprost proporcjonalnie zależy od niej. Biorąc pod uwagę uregulowania prawne dotyczące wyborów do Parlamentu Europejskiego, zarówno te na poziomie Unii Europejskiej, jak i krajów członkowskich, wskazać należy, iż przyjęto zasadę powszechnych wyborów bezpośrednich⁹ oraz ich równości, a także proporcjonalności, ograniczając jednocześnie klauzule zaporowe maksymalnie do 5% w skali kraju. Czynne prawo wyborcze przysługuje obywatelom Unii Europejskiej, którzy w dniu wyborów ukończyli 18. rok życia.

W przypadku wyborów polskich posłów do Parlamentu Europejskiego prawo wyborcze ustanawia 13 wielomandatowych okręgów wyborczych (3–7 mandatów) w skali kraju. Procedura głosowania – z punktu widzenia

9 Akt dotyczący wyborów członków Parlamentu Europejskiego w powszechnych wyborach bezpośrednich, Dz.Urz. UE, wyd. spec. 2004, rozdz. 1, T. 1, s. 72.

wyborcy – nie różni się od innych elekcji. Głosujący stawiając znak „X” w kratce obok nazwiska kandydata, któremu przyznaje pierwszeństwo w uzyskaniu mandatu, określa również swoje preferencje polityczne, gdyż w wyborach uczestniczą jedynie listy okręgowe zgłoszone przez komitety wyborcze.

Pierwszy etap ustalania wyników wyborów obejmuje podział mandatów pomiędzy komitety wyborcze, które przekroczyły próg wyborczy 5% z wykorzystaniem metody d'Hondta¹⁰. Uzyskuje się wówczas liczbę mandatów przypadającą proporcjonalnie na komitet wyborczy. Kolejnym krokiem jest przydział mandatów pomiędzy listy okręgowe kandydatów z wykorzystaniem następującej formuły: „[...] odrębnie dla każdego komitetu wyborczego, liczbę głosów ważnych oddanych na listę kandydatów danego komitetu wyborczego kolejno w każdym okręgu mnoży się za każdym razem przez liczbę przypadających danemu komitetowi mandatów, a następnie tak otrzymany iloczyn dzieli się przez liczbę głosów ważnych oddanych we wszystkich okręgach na listy kandydatów tego komitetu wyborczego. Wartość liczby całkowitej (przed przecinkiem) uzyskanego w ten sposób ilorazu oznacza liczbę mandatów przypadających danej liście kandydatów”¹¹. Mandaty otrzymują kandydaci z największą liczbą zdobytych głosów.

Cechą charakterystyczną wyborów do Parlamentu Europejskiego w Polsce jest przede wszystkim niskie zainteresowanie wyborców tą elekcją. Wynika ono przede wszystkim z wizerunku, jakim Unia Europejska i jej instytucje odznaczają się w społeczeństwie, jak również niskim poziomem wiedzy dotyczącym funkcjonowania Unii Europejskiej. Wartym podkreślenia jest również fakt, iż posłowie do Parlamentu Europejskiego nie reprezentują w tej instytucji własnych ugrupowań politycznych, a wchodzi w skład frakcji parlamentarnych tworzonych w oparciu o kryterium ideowe.

¹⁰ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2011, nr 21 poz. 112, art. 356 par. 1.

¹¹ Ibidem, art. 358 par. 2.

3.3.1. Analiza wyborów do Parlamentu Europejskiego w Polsce

Tabela 3.23. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Polsce w 2004 roku
Frekwencja 20,87%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA GŁOSÓW	PROCENT GŁOSÓW	LICZBA MANDATÓW
PLATFORMA OBYWATELSKA	1 467 775	24,10	15
LIGA POLSKICH RODZIN	969 689	15,92	10
PIS	771 858	12,67	7
SAMOOBRONA RP	656 782	10,78	6
SLD-UP	569 311	9,35	5
UNIA WOLNOŚCI	446 549	7,33	4
PSL	366 340	6,34	4
SDPL	324 707	5,33	3

Opracowanie na podstawie danych: www.pe2004.pkw.gov.pl [dostęp: 26.06.2016] oraz wikipedia.org [dostęp: 26.06.2016].

Wybory do Parlamentu Europejskiego 13 czerwca 2004 roku potwierdziły istniejący od 2001 roku podział polskiej sceny politycznej. Mandaty uzyskały jednak także komitety wyborcze, których przedstawiciele zabrakło w Sejmie, jak Unia Wolności, czy też takie, które nie miały własnych klubów na początku kadencji, jak Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej. Uznać należy jednak, że wyniki pierwszych w historii Polski wyborów do Parlamentu Europejskiego odzwierciedlały układ sił politycznych w kraju.

Tabela 3.24. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Polsce w 2009 roku
Frekwencja 24,53%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW	LICZBA MANDATÓW
PLATFORMA OBYWATELSKA	3 271 852	44,43	25
PIS	2 017 607	27,40	15
SLD-UP	908 765	12,34	7
PSL	516 146	7,01	3

Opracowanie własne na podstawie danych: <http://www.pe2009.pkw.gov.pl/PUE/PL/WYN/M/index.htm> [dostęp: 3.07.2016].

W odróżnieniu od parlamentu krajowego kadencja Parlamentu Europejskiego obejmuje okres pięcioletni. W rezultacie drugie w historii Polski wybory do tej instytucji przeprowadzono 7 czerwca 2009 roku. Wyborcy zdecydowali o zwycięstwie komitetu wyborczego Platformy Obywatelskiej, która od 2007 roku wraz z PSL tworzyła koalicję rządową. Procentowy udział w podziale głosów zasadniczo pokrywał

się z wynikami uzyskanymi przez te komitety wyborcze dwa lata wcześniej w wyborach do Sejmu. Odchylenia wyniku wahały się w przedziale 2–4%.

Tabela 3.25. **Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Polsce w 2014 roku**
Frekwencja 23,83%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW	LICZBA MANDATÓW
PLATFORMA OBYWATELSKA	2 271 215	32,13	19
PIS	2 246 870	31,78	19
SLD-UP	667 319	9,44	5
NOWA PRAWICA	505 586	7,15	4
PSL	480 846	6,80	4

Opracowanie własne na podstawie danych: <http://pe2014.pkw.gov.pl/pl/> [dostęp: 3.07.2016].

Wybory do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku zasadniczo potwierdziły istniejący od 2007 roku układ sił politycznych na polskiej scenie partyjnej. Interesującym zjawiskiem było uzyskanie czterech mandatów poselskich przez komitet wyborczy Nowej Prawicy, który reprezentuje poglądy sceptyczne wobec instytucji Unii Europejskiej. Poparcie społeczne dla tego rodzaju stanowiska politycznego nie jest ewenementem w skali europejskiej, gdzie do głosu w niektórych krajach dochodzą ugrupowania polityczne kwestionujące ideę integracji europejskiej, co miało też swoje odzwierciedlenie w Parlamencie Europejskim w kadencji 2009–2014, kiedy to funkcjonowała frakcja Europa na rzecz Wolności i Demokracji złożona z deputowanych włoskiej Ligi Północnej oraz brytyjskiej Partii Niepodległości Zjednoczonego Królestwa. Podobna frakcja istnieje również w kadencji 2014–2019 – Europa Narodów i Wolności.

Reasumując kwestię wyborów do Parlamentu Europejskiego, wskazać należy, iż w toku dotychczasowych trzech elekcji wyniki wyborów odzwierciedlały podziały polityczne w polskim parlamencie. W 2015 roku antysystemowość Nowej Prawicy wyrażała się w poparciu dla lidera ugrupowania Kukiz'15, które zostało zbudowane na bazie sukcesu wyborczego Pawła Kukiza w wyborach prezydenckich w maju 2015 roku. Podkreślenia wymaga również fakt, iż spośród wszystkich elekcji wybory do Parlamentu Europejskiego cieszą się najniższą frekwencją wśród głosujących. Wynikać to może z niewielkiego zainteresowania wyborców tematyką europejską oraz niskiego poziomu wiedzy na temat roli i znaczenia Unii Europejskiej jako unikalnego projektu pełnej integracji politycznej i ekonomicznej.

3.4. Samorząd terytorialny

W odniesieniu do wyborów do samorządu terytorialnego, którego restytucja nastąpiła w 1990 roku i tego też roku 27 maja przeprowadzono pierwsze od 1950 roku wybory (likwidacja samorządu), podkreślenia wymaga fakt, iż odbywają się one z wykorzystaniem formuły segmentowanej lub inaczej mieszanej. Z uwagi na fakt istnienia silnych więzów społecznych na poziomie gmin liczących do 40 tys. mieszkańców wybory przeprowadzono w jednomandatowych okręgach wyborczych z wykorzystaniem formuły większości względnej, w pozostałych zaś gminach – proporcjonalnej. Sukcesywnie regulowano przedział liczbowy, redukując go najpierw do 20 tys. mieszkańców w wyborach w 2010 roku, a następnie obejmując mechanizmem większościowym wszystkie gminy, z wyjątkiem miast na prawach powiatu. Istotnym elementem w segmencie prawa wyborczego dotyczącego samorządu terytorialnego jest także kwestia zmian w podziale administracyjnym państwa. Szczególnym przypadkiem będą wybory przeprowadzone w 1998 roku, które poprzedziły wprowadzenie trój-szczeblowego podziału administracyjnego kraju oraz tak zwanej reformy samorządowej ograniczającej liczbę województw do 16. Wybierano wówczas po raz pierwszy radnych powiatów oraz sejmików województw. Warto wskazać przy tym, że utworzone na mocy reformy samorządowej miasta na prawach powiatu mają status gmin wykonujących zadania powiatu.

Wybory do organów jednostek samorządu terytorialnego stanowią przykład wykorzystania wielu formuł wyborczych. Wybory bezpośrednie wójtów, burmistrzów i prezydentów miast od 2002 roku odbywają się z wykorzystaniem formuły większości bezwzględnej i większości względnej, z kolei wybory do rad gmin niebędących miastami na prawach powiatu w okręgach jednomandatowych na podstawie formuły większości względnej. Natomiast wybory rad: miast na prawach powiatu, powiatów i sejmików województw odbywają się w oparciu o formułę proporcjonalną z wykorzystaniem metody d'Hondta¹².

Warto zwrócić w tym miejscu uwagę na skutki użycia metody d'Hondta dla funkcjonowania samorządu terytorialnego. Przede wszystkim podkreślić należy upolitycznienie samorządów terytorialnych, zwłaszcza w powiatach oraz sejmikach województw. Organy wykonawcze w tych jednostkach wybierane są w sposób pośredni przez organ uchwałodawczy, tak więc wyborca dokonując aktu głosowania nie ma wpływu na kształt organu wykonawczego,

12 W latach 1990–1994 korzystano z metody Saint-Lagué'a.

odmiennie niż w przypadku powiatów grodzkich czy też pozostałych gmin. Ta ostatnia kwestia powoduje z kolei spersonalizowanie wyborów bezpośrednich wójtów, burmistrzów i prezydentów. Co jednak ciekawe, zwłaszcza w dużych miastach – ale także i w małych gminach – występuje zjawisko wielokadencyjności niepartyjnych włodarzy i udziału w sprawowaniu władzy politycznej przez lokalne komitety wyborcze, najczęściej te, które uczestniczą w elekcji pod patronatem dotychczasowego wójta, burmistrza czy prezydenta miasta. Z jednej strony takiemu stanowi rzeczy sprzyja tryb wyborów i formuła wyborcza, z drugiej zaś bez wątpienia istotną rolę odgrywa tu również komunikacja polityczna owych lokalnych liderów politycznych. Niemniej sposób transformowania głosów na mandaty z wykorzystaniem metody d'Hondta skutecznie ogranicza działalność na szczeblu samorządu terytorialnego lokalnych środowisk nieskupionych wokół dominujących partii politycznych. Wynika to przede wszystkim ze słabości struktur organizacyjnych i szczupłości środków finansowych tychże komitetów wyborczych. Nie bez znaczenia jest również kwestia mobilizacji wyborców oraz doświadczenia organizacyjnego.

Reasumując rozważania dotyczące polskiego systemu wyborczego, wskazać należy na kilka istotnych prawidłowości. Po pierwsze, stosowanie określonych formuł wyborczych oddziałuje na kształt systemu partyjnego¹³, a co za tym idzie nie wzmacnia systemu wielopartyjnego, preferując niejako system dwóch partii dominujących. Drugi aspekt polskiego systemu wyborczego dotyczy problematyki swego rodzaju wykluczenia wyborców. Ze względu na metodę transponowania głosów na mandaty obserwowane jest zjawisko tak zwanych głosów „straconych”, czyli określona grupa wyborców nie ma swojej reprezentacji politycznej. Po trzecie natomiast, pojawia się rosnąca liczba głosów nieważnych, które z jednej strony mogą świadczyć o stosunku wyborców do całej klasy politycznej i ich zniechęceniu do niej, z drugiej zaś o skomplikowanym trybie wyboru kandydatów przez wyborcę. Mowa tutaj między innymi o mnogości kart do głosowania. Warto pochylić się zatem nad propozycją głosowania negatywnego, w którym wyborca świadomie korzysta z przysługującego mu prawa oddania głosu bez wskazania. Prawdopodobnie tego rodzaju rozwiązanie wywołać może dyskusję o potrzebie reformy polskiego prawa wyborczego, tak aby wyłaniane na jego podstawie organy przedstawicielskie odzwierciedlały w większym stopniu wolę wyborców. Rozważenia wymaga tutaj na przykład system, w którym wyborca szereguje swoje preferencje polityczne, jak na przykład w systemie pojedynczego głosu przechodniego.

13 M. BĄKIEWICZ: *System wyborczy do samorządu terytorialnego w Polsce na tle europejskim*. Toruń 2008, s. 200.

3.4.1. Analiza wyborów samorządowych w Polsce

Rozpatrując wyniki wyborów samorządowych w Polsce przeprowadzanych w latach 1990–2015, wskazać należy na kilka cech charakterystycznych. Po pierwsze, frekwencja na ogół utrzymuje się na poziomie przekraczającym 40% (wyjątek 1994 rok – 33,78%). Po drugie, zazwyczaj najwięcej mandatów uzyskują komitety lokalne. Wynika to, jak się wydaje, z poziomu identyfikacji wyborców z własną wspólnotą lokalną. Wyjątek stanowią pierwsze wybory po restytucji instytucji samorządu terytorialnego, w których triumfowała Solidarność, co należy tłumaczyć entuzjazmem pierwszych lat przemian społeczno-ustrojowych w kraju. Ponadto podkreślić należy, iż wyniki wyborów samorządowych stanowią probierz popularności ugrupowań politycznych i mogą być interpretowane jako sondaż dotyczący kolejnej elekcji, na przykład parlamentarnej. Warto także zwrócić uwagę na problemy logistyczne, jakie towarzyszyły ustalaniu wyników wyborów w 2014 roku, gdzie awaria systemu informatycznego i chaos tym spowodowany dość znacząco wpłynęły na społeczny odbiór tychże wyborów. Analizując wyniki wyborów samorządowych, zaznaczyć należy również zjawisko głosów nieważnych, których liczba waha się w zależności od stopnia technicznego skomplikowania samego aktu wyborczego. Układ kart do głosowania i liczba kandydatów powodują taką sytuację. Poniższe tabele prezentują wyniki wyborów samorządowych w Polsce od 1990 roku. Podkreślić trzeba trudności w dostępie do wyników elekcji z 1994 roku. S. Kubas wskazuje, iż „prawdziwym zwycięzcą samorządowych wyborów w 1994 roku były lokalne komitety, ale zauważalny był wzrost udziału partii politycznych w kształtowaniu lokalnej rzeczywistości. Swoją dominację potwierdził SLD, który był zwycięzcą wyborów parlamentarnych rok wcześniej. W 1994 roku łącznie w okręgach wielomandatowych SLD zdobył 27% mandatów (w 75 miastach zdecydowanie wygrał wybory, w 4 uzyskał ponad 50% mandatów). Jeżeli chodzi o miasta wojewódzkie, to SLD wygrał wybory w 29 miastach (najwięcej głosów zdobył w Zielonej Górze, Włocławku, Opolu, Łodzi i Kaliszu). Również w miastach poniżej 40 tys. mieszkańców SLD zdystansował inne partie. Duże straty odniosła Unia Pracy w porównaniu do wyborów parlamentarnych z 1993 roku. Unia Wolności zwyciężyła w 7 miastach wojewódzkich (Kraków, Poznań, Wrocław)”¹⁴.

14 S. KUBAS: *Dwie dekady polskich wyborów samorządowych. W: Wybory samorządowe 2010*. Red. M. KOLCZYŃSKI, W. WOJTASIK. Katowice 2011.

Warto również zwrócić uwagę na sposób prezentacji zbiorczych wyników wyborów przez Państwową Komisję Wyborczą. Dane na serwerach PKW obejmują jedynie okres od 1998 roku. Stopień ich szczegółowości niezwykle utrudnia badaczowi opracowanie wyników zbiorczych w skali kraju.

Tabela 3.26. Wyniki wyborów do rad gmin w Polsce w 1990 roku. Frekwencja 42,27%

KOMITET WYBORCZY	% GŁOSÓW
KOMITETY OBYWATELSKIE	44,3
KOMITETY LOKALNE	24,7
SOLIDARNOŚĆ I SOLIDARNOŚĆ ROLNIKÓW INDYWIDUALNYCH	8,8
PSL	4,8
SDRP	2,7
SD	2,1
KPN	1,0
CHRZEŚCIJAŃSKA DEMOKRACJA STRONNICTWO PRACY	0,3
ZCHN	0,1

Opracowanie na podstawie danych: S. KUBAS: *Dwie dekady polskich wyborów samorządowych*. W: *Wybory samorządowe 2010*. Red. M. KOLCZYŃSKI, W. WOJTASIK. Katowice 2011.

Tabela 3.27. Wyniki wyborów do samorządu terytorialnego w 1998 roku
Frekwencja 45,45%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA MANDATÓW	% MANDATÓW
AWS	10 613	16,6
SLD	8 840	13,9
PRZYMIERZE SPOŁECZNE	4 583	7,2
UNIA WOLNOŚCI	1 146	1,8
OJCZYŻNA	256	0,4
RODZINA POLSKA	151	0,2
INNE	38 176	59,8

Opracowanie na podstawie danych: T. ZARYCKI: *Wybory samorządowe w 1998 r.* W: G. GORZELAK: *Decentralizacja terytorialnej organizacji kraju: założenia, przygotowanie, ustawodawstwo*. Warszawa 1999, s. 39–57.

Tabela 3.28. Wyniki wyborów samorządowych w 2002 roku. Frekwencja 44,23%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA MANDATÓW	% MANDATÓW
SLD-UP	6 644	14,19
PSL	4 986	10,65
SAMOOBRONA	1 530	3,27
LPR	1 065	2,27
PIS	217	0,46
PO	213	0,45
PO-PIS	85	0,18
UNIA SAMORZĄDOWA	4	0,01
ALTERNATYWA	1	0,00
INNE	32 088	68,52

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 3.07.2016].

Tabela 3.29. Wybory wójtów, burmistrzów i prezydentów miast w 2006 roku
Frekwencja 45,99%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA WYBRANYCH	% WYBRANYCH
PSL	253	10,28
PIS	77	3,13
PO	46	1,87
LEWICA I DEMOKRACI	42	1,71
SAMOOBRONA	25	1,02
LPR	3	0,12
INNE	2 014	81,87

Opracowanie na podstawie danych: <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/geoKrajd41d.html?> [dostęp: 3.07.2016] oraz wikipedia.org [dostęp: 3.07.2016].

Tabela 3.30. Wybory do rad gmin i powiatów oraz sejmików województw w 2006 roku (łącznie)

KOMITET WYBORCZY	LICZBA MANDATÓW	% MANDATÓW
PSL	4 840	10,34
LPR	304	0,65
KRAJOWA PARTIA EMERYTÓW I RENCISTÓW	7	0,01
PIS	4 491	9,60
PO	2 749	5,88
LEWICA I DEMOKRACI	1 889	4,04
SAMOOBRONA	1 116	2,39
INNE	31 394	67,10

Opracowanie na podstawie danych: <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/geoKrajd41d.html?> [dostęp: 3.07.2016] oraz wikipedia.org [dostęp: 3.07.2016].

Tabela 3.31. Wybory samorządowe w 2010 roku (rady gmin). Frekwencja 47,32%

KOMITET WYBORCZY	% MANDATÓW
PSL	11
PIS	7
PO	6,82
SLD	3,68
INNE	71,5

Opracowanie własne na podstawie danych: <http://wybory2010.pkw.gov.pl/geo/pl/000000.html> [dostęp: 3.07.2016] oraz wikipedia.org [dostęp: 3.07.2016].

Tabela 3.32. Wybory samorządowe w 2010 roku (powiaty ziemskie i grodzkie)

KOMITET WYBORCZY	% MANDATÓW
PO	20,91
PIS	17,25
PSL	15,88
SLD	7,84
POZOSTAŁE	38,12

Opracowanie własne na podstawie danych: <http://wybory2010.pkw.gov.pl/geo/pl/000000.html> [dostęp: 3.07.2016] oraz wikipedia.org [dostęp: 3.07.2016].

Tabela 3.33. Wybory wójtów, burmistrzów i prezydentów miast w 2014 roku
Frekwencja 47,4%

KOMITET WYBORCZY	LICZBA WYBRANYCH	% WYBRANYCH
PSL	258	9,03
PIS	124	4,34
PO	54	1,89
SLD LEWICA RAZEM	22	0,77
INNE	2 017	70,60

Opracowanie na podstawie danych: <http://wybory2014.pkw.gov.pl> [dostęp: 3.07.2016] oraz P. TEISSEYRE: *Mapy powyborcze: wygrani i przegrani*. mojanolis.pl, 4 grudnia 2014 [dostęp: 3.07.2016].

Tabela 3.34. Wybory samorządowe w 2014 roku (powiaty)

KOMITET WYBORCZY	LICZBA MANDATÓW	% MANDATÓW
PIS	1 517	24,17
PSL	1 701	27,10
PO	747	11,90
SLD LEWICA RAZEM	234	3,73
INNE	2 077	33,09

Opracowanie własne na podstawie danych: <http://wybory2014.pkw.gov.pl/pl/> [dostęp: 3.07.2016].

Tabela 3.35. Wyniki wyborów do sejmików województw w 1998 roku

KOMITET WYBORCZY	% MANDATÓW	LICZBA MANDATÓW
AWS	40,00	342
SLD	38,48	329
PRZYMIERZE SPOŁECZNE	10,41	89
UNIA WOLNOŚCI	8,89	76
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	1,52	13
RUCH PATRIOTYCZNY „ODRODZENIE”	0,23	2
STOWARZYSZENIE „RODZINA POLSKA”	0,12	1
WSPÓLNOTA ŚWIĘTOKRZYSKA	0,12	1

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 3.07.2016].

Tabela 3.36. Wyniki wyborów do sejmików województw w 2002 roku

KOMITET WYBORCZY	% MANDATÓW	LICZBA MANDATÓW
SLD-UP	33,69	189
SAMOOBRONA RP	18,00	101
PO-PIS	16,76	94
LPR	16,40	92
PSL	10,34	58
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	1,25	7
UNIA SAMORZĄDOWA	0,53	3
KOMITETY REGIONALNE	1,78	10

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 3.07.2016].

Tabela 3.37. Wyniki wyborów do sejmików województw w 2006 roku

KOMITET WYBORCZY	% MANDATÓW	LICZBA MANDATÓW
PO	33,16	186
PIS	30,30	170
PSL	14,80	83
LEWICA I DEMOKRACI	11,76	66
SAMOOBRONA	6,60	37
LPR	1,96	11
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	1,25	7
KOMITET REGIONALNY	0,18	1

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 3.07.2016].

Tabela 3.38. Wyniki wyborów do sejmików województw w 2010 roku

KOMITET WYBORCZY	% MANDATÓW	LICZBA MANDATÓW
PO	39,57	222
PIS	25,13	141
PSL	16,58	93
SLD	15,33	86
OBYWATELSKI DOLNY ŚLĄSK	1,60	9
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	1,07	6
RUCH AUTONOMII ŚLĄSKA	0,53	3
INNE	0,18	1

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 3.07.2016].

Tabela 3.39. Wyniki wyborów do sejmików województw w 2014 roku

KOMITET WYBORCZY	% MANDATÓW	LICZBA MANDATÓW
PO	32,25	179
PIS	30,81	171
PSL	28,29	157
SLD	5,05	28
MNIEJSZOŚĆ NIEMIECKA	1,26	7
RUCH AUTONOMII ŚLĄSKA	0,72	4
INNE	1,62	9

Opracowanie na podstawie danych PKW i wikipedia.org [dostęp: 3.07.2016].

Podsumowując 25 lat funkcjonowania prawa wyborczego w Polsce, nie sposób nie wskazać na organy wyborcze: stałe¹⁵ i doraźne¹⁶, które odpowiadają za przeprowadzenie wyborów, organizację głosowania oraz ustalenie wyników elekcji. Podkreślenia wymaga ponadto fakt ujednolicenia prawa wyborczego w 2011 roku, co niewątpliwie przyczynia się do usystematyzowania procesu wyborczego. Najistotniejszym jednak elementem procesu wyborczego w Polsce wciąż pozostaje tak zwany czynnik społeczny. Począwszy od pierwszych wyborów w 1989 roku aż po wybory z roku 2015, obwodowe komisje wyborcze tworzą wyborcy desygnowani tam przez komitety wyborcze, co niewątpliwie wpływa na podniesienie poziomu transparentności procedury wyborczej. Istnieje także instytucja mężów zaufania desygnowanych przez pełnomocników wyborczych. Brakuje natomiast uregulowań dotyczących możliwości obserwowania przebiegu głosowania oraz ustalania jego wyników przez polskie organizacje strażnicze. Kodeks wyborczy umożliwia to natomiast obserwatorom międzynarodowym.

¹⁵ Mowa tutaj o Państwowej Komisji Wyborczej oraz komisarzach wyborczych.

¹⁶ Chodzi tutaj o terytorialne komisje wyborcze oraz obwodowe komisje wyborcze.

Rozdział 4

WYBORY, PRAWO WYBORCZE I SYSTEM WYBORCZY W REPUBLICE SŁOWACKIEJ

The article presents the results of elections for the most important governing bodies in the Slovak Republic, their analysis and significance for the functioning of the party arena at the state, regional and local level. The authors present the principles of election law binding in particular elections and in reference to elections for particular governing bodies, the electoral system applicable for the purpose of filling mandates. They carry out an analysis of election results for the Slovak Republic's National Council, presidency and local government at district and state level.

Key words: *election law, electoral system, Slovakia*

4.1. Parlament: Rada Narodowa Republiki Słowackiej

Organem władzy ustawodawczej w Słowacji jest jednoizbowy parlament – Rada Narodowa Republiki Słowackiej (Národná rada Slovenskej republiky), wybierany na czteroletnią kadencję i składający się ze 150 deputowanych. Wybory parlamentarne w Słowacji odbywają się w głosowaniu tajnym, w oparciu o równe, bezpośrednie i powszechne prawo wyborcze, w jednym okręgu wyborczym, którym jest cała Słowacja¹. Zasady przeprowadzania wyborów, zgłaszania kandydatów i ustalania wyników reguluje Ustawa o wyborach do

---

¹ Zob. Art. 74 Konstytucji Republiki Słowackiej, Ústava Slovenskej republiky, č. 460/1992 Zb. http://www.nrsr.sk/web/Static/sk-SK/NRSR/Doc/zd_ustava_20160302.pdf [dostęp: 19.06.2016].

Rady Narodowej Republiki Słowackiej z 13 maja 2004 roku². W wyborach do Rady Narodowej Republiki Słowackiej obowiązuje proporcjonalny system wyborczy, a do przeliczania głosów na mandaty stosuje się metodę Hagenbacha-Bischoffa. Polega ona na tym, iż ważnie oddane głosy w skali całego kraju dzieli się przez liczbę mandatów do zdobycia powiększoną o jeden (151), a powstały w ten sposób iloraz wyborczy (kwota) służy następnie do tego, aby podzielić liczbę głosów zdobytych przez określone listy wyborcze przez tak otrzymaną kwotę. Lista otrzymuje tyle mandatów, ile razy kwota mieści się w liczbie oddanych na nią głosów, a nieprzydzielone mandaty otrzymują te listy, które mają największe reszty pozostałe po pierwszym przydzielaniu mandatów. W podziale mandatów biorą udział tylko te listy, które przekroczyły pięcioprocentowy próg wyborczy w skali całego kraju, w przypadku koalicji dwóch lub trzech partii próg wynosi 7%, a w przypadku koalicji czterech partii odpowiednio klauzula zaporowa wynosi 10%.

Czynne prawo wyborcze przysługuje obywatelowi, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, a prawo bycia wybranym przysługuje obywatelowi, który ukończył 21 lat. Wyborca dysponuje jednym głosem, dzięki któremu może wskazać preferencję kandydatów na liście. Głos preferencyjny powoduje, że wyborca wskazuje od 1 do 4 kandydatów. Jeżeli kandydat, którego lista otrzymała co najmniej 3% głosów poparcia, wykaże się dziesięcioprocentowym poparciem, to w zgodzie z formułą głosu preferencyjnego może otrzymać mandat³. W ten sposób wyborca przyznaje pierwszeństwo w otrzymaniu mandatów.

4.1.1. Analiza wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej

Wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 1994 roku

Wybory parlamentarne do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 1994 roku odbyły się 30 września i 1 października. Frekwencja wyborcza wyniosła w całym kraju 75,65%⁴.

2 Zob. Zákon č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky. <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4419> [dostęp: 19.06.2016].

3 M. BARAŃSKI, A. Czyż: *Słowacja*. W: *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Red. M. BARAŃSKI. Katowice 2005, s. 357.

4 Zob. <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1994/slov/volby2.htm> [dostęp: 15.06.2016].

Tabela 4.1. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 1994 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
HZDS-RSS	1 005 488	34,96	61
SP-VOL'BA*	299 496	10,41	18
MK	292 936	10,18	17
KDH	289 987	10,08	17
DÚ	246 444	8,57	15
ZRS	211 321	7,34	13
SNS	155 359	5,40	9
INNI	374 427	13,06	-
RAZEM	2 875 458	100,00	150

* Społeczny wybór – koalicja (Spooločná voľba-koalicja SDĽ, SDSS, SZS, HP SR).

Źródło: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1994/slov/volby221.htm>, <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1994/slov/volby21.htm>, http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1994/slov/volby23_b.htm [dostęp: 15.06.2016].

Niekwestionowanym zwycięzcą został Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji – Słowacka Partia Rolnicza (Koalicja Hnutie za demokratické Slovensko a Roľnícka strana Slovenska) Vladimíra Mečiara, który ponownie został premierem. Poprzedni jego rząd upadł w marcu 1994 roku, a do wyborów parlamentarnych, które były przedterminowe, istniał wielopartyjny rząd porozumienia politycznego na czele z Jozefem Moravčíkiem. Po wyborach parlamentarnych w 1994 roku nowy gabinet V. Mečiara składał się z trzech ugrupowań: Ruchu na Rzecz Demokratycznej Słowacji, Słowackiej Partii Narodowej (Slovenská národná strana, SNS) oraz Zrzeszenia Robotników Słowacji (Združenie robotníkov Slovenska, ZRS)⁵. W opozycji do rządu znalazły się koalicja pod nazwą Społeczny Wybór (Spooločná voľba, SV), w skład której wchodziła Partia Demokratycznej Lewicy (Strana demokratickej ľavice, SDL), Słowacka Partia Socjaldemokratyczna (Sociálnodemokratická strana Slovenska, SDSS), Partia Zielonych na Słowacji (Strana zelených na Slovensku, SZS) oraz Ruch Robotników Rolnych Republiki Słowackiej (Hnutie poľnohospodárov Slovenskej republiky, HPRS), a także Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (Kresťanskodemokratické hnutie, KDH), Koalicja Węgierska (Magyar Koalíció) oraz Demokratyczna Unia Słowacji (Demokratická únia Slovenska, DÚ).

5 Por. W. ZAKRZEWSKI: *Republika Słowacka. W: Ustroje państw współczesnych 2*. Red. E. GDULEWICZ. Lublin 2002, s. 190.

Wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 1998 roku

Wybory parlamentarne w 1998 roku odbyły się 25 i 26 września. Frekwencja wyborcza wyniosła w całym kraju 84,24%⁶. Zasady i sposób przeprowadzenia wyborów regulowała ustawa o wyborach do Rady Narodowej Republiki Słowackiej z 20 maja 1998 roku⁷. W oparciu o nowe przepisy cały kraj stał się jednym wielomandatowym okręgiem wyborczym (poprzednio obowiązywał podział na cztery okręgi wyborcze). Zmianie uległy także przepisy regulujące wysokość klauzul zaporowych – nowelizacja ordynacji przewidywała, że pięcioprocentowy próg obowiązywał także koalicje w taki sposób, iż każda partia wchodząca w skład koalicji miała osobno zdobyć co najmniej 5% ważnych głosów.

Tabela 4.2. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 1998 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
HZDS	907 103	27,00	43
SDK	884 497	26,33	42
SDL	492 507	14,66	23
SMK	306 623	9,12	15
SNS	304 839	9,07	14
SOP	269 343	8,01	13
INNI	194 264	5,81	-
RAZEM	3 359 176	100,00	150

Źródło: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1998/results/tab2.jsp.htm>, <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1998/results/tab4.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].

Zwycięzcą wyborów został Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji, lecz dzięki powstaniu szerokiego frontu sił demokratycznych udało się nie dopuścić V. Mečiara po raz kolejny do władzy. Po wyborach powstał rząd koalicyjny, na którego czele stanął lider Słowackiej Koalicji Demokratycznej (Slovenská demokratická koalícia, SDK) Mikuláš Dzurinda, która w wyborach zajęła drugie miejsce. W skład szerokiej koalicji parlamentarnej wchodziły następujące partie: Słowacka Koalicja Demokratyczna (SDK), Partia Demokratycznej Lewicy (Strana demokratickej ľavice, SDL'), Partia Węgierskiej Koalicji (Strana maďarskej koalície – Magyar Koalíció Pártja, SMK) oraz Partia Obywatelskiego Porozumienia (Strana občianskeho porozumienia, SOP).

6 Zob. <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1998/results/tab1.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].

7 Zob. Zákon č. 187/1998 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení ďalších zákonov. <http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=14447&FileName=98-z187&Rocnik=1998> [dostęp: 19.06.2016].

Wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2002 roku

Wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej odbyły się 20 i 21 września 2002 roku. Frekwencja wyniosła 70,06%⁸.

Tabela 4.3. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2002 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
HZDS	560 691	19,50	36
SDKÚ	433 953	15,09	28
SMER	387 100	13,46	25
SMK	321 069	11,16	20
KDH	237 202	8,25	15
ANO	230 309	8,01	15
KSS	181 872	6,32	11
INNI	522 885	18,21	-
RAZEM	2 875 081	100,00	150

Źródło: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2002/webdata/slov/tab/tab3.htm>, <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2002/webdata/slov/graf/graf2.htm> [dostęp: 15.06.2016].

Wybory, podobnie jak poprzednie z 1998 roku, zakończyły się zwycięstwem Ruchu na Rzecz Demokratycznej Słowacji (Hnutie za demokratické Slovensko, HZDS). Na drugim miejscu znalazła się partia dotychczasowego premiera M. Dzurindy – Słowacka Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna (Slovenská demokratická a kresťanská únia, SDKÚ). Trzecie miejsce zajęła partia Smer (Kierunek), a dalej Partia Węgierskiej Koalicji (Strana maďarskej koalície – Magyar Koalíció Pártja, SMK), Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (Kresťanskodemokratické hnutie, KDH), Sojusz Nowego Obywatela (Aliancia nového občana, ANO) oraz, co było dużym zaskoczeniem, Komunistyczna Partia Słowacji (Komunistická strana Slovenska, KSS). Początkowo po wyborach misję sformowania rządu otrzymał lider zwycięskiego HZDS – V. Mečiar, zakończyła się ona jednak niepowodzeniem. Wówczas przyszedł czas na partie centroprawicowe, które ponownie pod wodzą M. Dzurindy utworzyły koalicyjny rząd. W skład koalicji rządowej weszły cztery partie: SDKÚ, KDH, SMK i ANO⁹.

8 Zob. <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2002/webdata/slov/tab/tab1.htm> [dostęp: 15.06.2016].

9 P. UKIELSKI: *Słowacja*. „Europa Środkowo-Wschodnia” 2001–2002, R. XI/XII, s. 213–214.

Wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2006 roku

Wybory w roku 2006 zostały przeprowadzone 17 czerwca przy frekwencji 54,67%. Odbyły się one w oparciu o przepisy nowej ordynacji wyborczej z 13 maja 2004 roku¹⁰.

Tabela 4.4. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2006 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
SMER	671 185	29,14	50
SDKÚ-DS	422 815	18,35	31
SNS	270 230	11,73	20
SMK	269 111	11,68	20
L'S-HZDS	202 540	8,79	15
KDH	191 443	8,31	14
INNI	275 815	12,00	-
RAZEM	2 303 139	100,00	150

Źródło: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2006/slov/obvod/results/tab3.jsp.htm>, <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2006/slov/obvod/results/tab4.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].

Wyraźnym zwycięzcą wyborów została partia o lewicowej orientacji – Smer – socjalna demokracja (Kierunek – Socjalna Demokracja), na której czele stał Robert Fico. Zdobyła ona jedną trzecią mandatów parlamentarnych, co stało się największym sukcesem tej partii od momentu jej powstania po odejściu R. Ficy z Partii Demokratycznej Lewicy. Dalsze miejsca zajęły: Słowacka Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna – Partia Demokratyczna (Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana, SDKÚ-DS), Słowacka Partia Narodowa, Partia Koalicji Węgierskiej (Strana maďarskej koalície – Magyar Koalíció Pártja, SMK), Partia Ludowa – Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji (Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko, L'S-HZDS) oraz Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (Kresťanskodemokratické hnutie, KDH). Po wyborach powstał rząd koalicyjny z R. Fico na czele, w skład którego wchodziłi przedstawiciele partii Smer, Słowackiej Partii Narodowej oraz Partii Ludowej – Ruchu na Rzecz Demokratycznej Słowacji.

10 Zob. <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2006/slov/obvod/results/tab1.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].

Wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2010 roku

Wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2010 roku odbyły się 12 czerwca, a frekwencja wyniosła 58,83%¹¹.

Tabela 4.5. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2010 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
SMER	880 111	34,79	62
SDKÚ-DS	390 042	15,42	28
SAS	307 287	12,14	22
KDH	215 755	8,52	15
MOST-HÍD	205 538	8,12	14
SNS	128 490	5,07	9
INNI	402 162	15,94	-
RAZEM	2 529 385	100,00	150

Źródło: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2010/sr/tab3.jsp@lang=sk.htm>, <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2010/sr/tab4.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 15.06.2016].

Zdecydowanym zwycięzcą wyborów została partia Smer – socjalna demokracja (Kierunek – Socjalna Demokracja) Roberta Ficy. Partia ta poprawiła swój wynik wyborczy sprzed czterech lat, stało się to jednak kosztem koalicjantów – Partii Ludowej – Ruchu na Rzecz Demokratycznej Słowacji Vladimíra Mečiara, która nie przekroczyła progu wyborczego, oraz Słowackiej Partii Narodowej Jána Sloty, która zdobyła tylko 9 mandatów, co nie wystarczyło do ponownego stworzenia większościowej koalicji. Po wyborach lider zwycięskiego Smeru – R. Fico – otrzymał misję sformowania rządu, zakończyła się ona jednak fiaskiem¹². Na początku lipca 2010 roku powstał koalicyjny rząd Ivety Radičovej, w skład którego weszli przedstawiciele czterech ugrupowań centroprawicowych: Słowackiej Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej – Partii Demokratycznej (SDKÚ-DS), Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego (KDH), Partii Wolność i Solidarność (Sloboda a Solidarita – SaS) oraz ugrupowania reprezentującego mniejszość węgierską na Słowacji – Most (Most-Híd)¹³.

11 Zob. <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2010/sr/tab1.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 15.06.2016].

12 M. GNIAZDOWSKI: *Perspektywy koalicji centroprawicowej na Słowacji*. Analizy OSW, 16.06.2010. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/best/2010-06-16/perspektywy-koalicji-centroprawicowej-na-slowacji> [dostęp: 19.06.2016].

13 J. GROSZKOWSKI: *Nowy rząd Słowacji chce współdecydować o przyszłości strefy euro*. Analizy OSW, 21.07.2010. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/best/2010-07-21/nowy-rzad-slowacji-chce-wspoldecydowac-o-przyszlosci-strefy-euro> [dostęp: 19.06.2016].

Wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2012 roku

Wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej przeprowadzone w 2012 roku były wyborami przedterminowymi, a odbyły się 10 marca. Frekwencja w tych wyborach wyniosła 59,11%¹⁴. Przyczyną wyborów przedterminowych był upadek rządu Ivety Radičovej, która przegrała głosowanie o wotum zaufania dla swojego gabinetu. Było ono połączone z decyzją o udziale Słowacji w Europejskim Funduszu Stabilizacji Finansowej jako elementu europejskiego mechanizmu antykryzysowego w strefie euro, której Słowacja jest członkiem od 1 stycznia 2009 roku¹⁵.

Tabela 4.6. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2012 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
SMER-SD	1 134 280	44,41	83
KDH	225 361	8,82	16
OL'	218 537	8,55	16
MOST - HÍD	176 088	6,89	13
SDKÚ-DS	155 744	6,09	11
SAS	150 266	5,88	11
INNI	493 450	19,36	-
RAZEM	2 553 726	100,00	150

Źródło: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/sr/tab3.jsp@lang=sk.htm>, <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/sr/tab4.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 15.06.2016].

Zdecydowanym zwycięzcą tych wyborów została partia Smer, która z poparciem ponad 44% zdobyła większość mandatów w Radzie Narodowej Republiki Słowackiej i utworzyła jednopartyjny rząd, na którego czele stanął lider partii R. Fico¹⁶. Oznaczało to, że po dwóch latach rządów centroprawicowego rządu I. Radičovej do władzy ponownie wrócił R. Fico, jednak już bez konieczności tworzenia koalicji, lecz z możliwością samodzielnych rządów Smeru. Stabilna większość w parlamencie przy osłabionej i rozbitej opozycji dawała partii R. Ficy dogodne warunki rządzenia. W opozycji znalazło się pięć partii centroprawicowych, z których żadna nie zdołała przekroczyć

14 Zob. <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/sr/tab1.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 15.06.2016].

15 J. GROSKOWSKI: *Słowacja: przyspieszone wybory ceną za ratyfikację reformy EFSF*. Analizy OSW, 12.10.2011. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2011-10-12/slowacja-przyspieszone-wybory-cena-za-ratyfikacje-reformy-efsf> [dostęp: 19.06.2016].

16 J. GROSKOWSKI: *Lewica przejmuje władzę na Słowacji*. Analizy OSW, 14.03.2012. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/best/2012-03-14/lewica-przejmuje-wladze-na-slowacji> [dostęp: 19.06.2016].

poparcia na poziomie 9%. Najbardziej dotkliwą porażkę zanotowała Słowacka Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna – Partia Demokratyczna (SDKÚ-DS), która w stosunku do poprzednich wyborów utraciła ponad połowę dotychczasowych mandatów parlamentarnych (z 28 mandatów w 2010 roku do 11 w 2012 roku). W parlamencie nie znalazła się nacjonalistyczna Słowacka Partia Narodowa, a jej miejsce zajęła nowa partia Zwyczajni Ludzie (Obyčajní ľudia – OL’), która zyskała poparcie zwłaszcza po serii afer podsłuchowych i korupcyjnych (kontestując dotychczasowy stan słowackich elit politycznych), które odcisnęły poważne piętno na słowackiej scenie politycznej podczas kampanii przed wyborami przedterminowymi.

Wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2016 roku

Wybory do Rady Narodowej Republiki Słowackiej odbyły się 5 marca 2016 roku, a frekwencja wyniosła 59,82%¹⁷.

Tabela 4.7. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2016 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
SMER-SD	737 481	28,28	49
SAS	315 558	12,10	21
OLaNO*	287 611	11,02	19
SNS	225 386	8,64	15
ĽS NAŠE SLOVENSKO**	209 779	8,04	14
SME RODINA – BORIS KOLLÁR	172 860	6,62	11
MOST-HÍD	169 593	6,50	11
#SIEŤ	146 205	5,60	10
INNI	343 277	13,20	-
RAZEM	2 607 750	100,00	150

* Zwyczajni Ludzie i Niezależne Osobistości (Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti).

** Partia Ludowa – Nasza Słowacja (Ľudová strana Naše Slovensko) Mariana Kotleby.

Źródło: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/data02.html> [dostęp: 15.06.2016].

Zwycięstwo w wyborach ponownie odniosła partia Smer – Socjalna Demokracja przed partią Wolność i Solidarność (SaS) oraz partią Zwyczajni Ludzie i Niezależne Osobistości (Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti, OLaNO). Rządząca partia premiera R. Ficy mimo zwycięstwa zanotowała jednak znacznie słabszy wynik niż cztery lata wcześniej i nie było pewności, czy w takim układzie

17 Zob. <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/data01.html> [dostęp: 15.06.2016].

sił w parlamencie uda mu się utrzymać fotel premiera. Ostatecznie powstała koalicja czterech ugrupowań: Smer-SD, Słowackiej Partii Narodowej (SNS), Most (Most–Híd) oraz partii Sieć (Siet') na czele z R. Fico¹⁸.

4.2. Prezydent

Instytucja Prezydenta Republiki Słowackiej uległa dość istotnym zmianom formalnym oraz merytorycznym. Cezurę tych zmian stanowi przede wszystkim tryb wyboru prezydenta z parlamentarnego¹⁹ na bezpośredni.

Konstytucyjne uprawnienia Rady Narodowej wobec prezydenta koncentrują się na a) wybieraniu i odwoływaniu prezydenta w tajnym głosowaniu, b) prawie rozpatrywania ustawy konstytucyjnej lub ustawy zwróconej Radzie przez prezydenta z jego uwagami, c) przyjmowaniu przez przewodniczącego Rady Narodowej RS ślubowania od prezydenta RS, d) odwoływaniu przez Radę Narodową prezydenta w sytuacji, gdy nie może sprawować swojej funkcji dłużej niż jeden rok, oraz wyborze nowego prezydenta, e) odwołaniu prezydenta, gdy dopuści się działań skierowanych przeciwko suwerenności i jednolitości Republiki Słowackiej lub przeciwko demokratycznemu konstytucyjnemu ustrojowi Republiki Słowackiej, f) wystąpieniu RN do Sądu Konstytucyjnego z oskarżeniem o zdradę Ojczyzny.

Od powstania Republiki Słowackiej z dniem 1 stycznia 1993 roku do kryzysu politycznego w 1998 roku prezydent był wybierany na 5-letnią kadencję przez Radę Narodową Republiki Słowackiej z zakazem reelekcji po dwukrotnym wyborze na to stanowisko. Pięcioletnia kadencja prezydenta w założeniu nie miała być zsynchronizowana z kadencyjnością Rady Narodowej Republiki Słowackiej. Szczegóły dotyczące sposobu wyboru prezydenta określała Rada Narodowa w swojej uchwale. Do wyboru prezydenta była wymagana większość 3/5 głosów ustawowego składu Rady Narodowej Republiki Słowackiej. Prezydentem mógł zostać wybrany każdy obywatel Republiki Słowackiej, który posiada czynne prawo wyborcze i ma ukończone 40 lat²⁰. Jeśli żaden z kandy-

18 J. GROSKOWSKI: *Słowacja: trzeci rząd Roberta Ficy*. Analizy OSW, 23.03.2016. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-03-23/slowacja-trzeci-rzad-roberta-ficy> [dostęp: 19.06.2016].

19 *Ústavné právo (ustavny systém Slovenskej republiky)*. Red. L. CEBULKA. Bratislava 2014, s. 263.

20 *Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky (v znení č. 244/1998 Z. z., 9/1999 Z. z., 90/2001 Z. z., 90/2001 Z. z., 140/2004 Z. z., 323/2004 Z. z., 323/2004 Z. z., 463/2005 Z. z., 92/2006 Z. z., 210/2006 Z. z., 100/2010 Z. z., 356/2011 Z. z., 232/2012 Z. z., 161/2014 Z. z., 306/2014 Z. z., 427/2015 Z. z.)*.

datów nie uzyskał 3/5 głosów 150-osobowej Rady, to do 14 dni odbywała się II tura wyborów. Jeżeli w II turze żaden z kandydatów nie uzyskał większości 3/5 głosów, odbywały się nowe wybory. Wysoki pułap głosów niezbędny do wyboru prezydenta według wielu prawników w warunkach złożonej kultury politycznej w Republice Słowackiej tworzył sytuację kryzysu konstytucyjnego, co było widoczne po upływie I kadencji prezydenta wybieranego przez parlament.

Wybory prezydenta przeprowadza się w ciągu ostatnich 60 dni kadencji urzędującego prezydenta. Jeżeli urząd prezydenta zostanie opróżniony przed upływem kadencji, wybory prezydenta przeprowadza się w ciągu 30 dni.

Istotny z perspektywy czasu był art. 105 Konstytucji Republiki Słowackiej, który mówił, że jeśli wybór prezydenta nie został jeszcze dokonany albo jeżeli urząd prezydenta jest opróżniony, a jeszcze nie został wybrany nowy prezydent, albo jeżeli wybrany prezydent nie złożył jeszcze ślubowania lub nie może wykonywać swojej funkcji z ważnych powodów, wykonywanie funkcji prezydenta należy do rządu Republiki Słowackiej z wyjątkiem uprawnień prezydenta wynikających z pkt. od d) do g) art. 105 konstytucji, które mogą zostać powierzone przewodniczącemu rządu. Wprost z konstytucji wynika kompetencja polegająca na przejęciu przez przewodniczącego rządu naczelnego dowództwa sił zbrojnych.

Istotną normą konstytucyjną była regulacja dotycząca odwołania prezydenta z urzędu. Rada Narodowa Republiki Słowackiej mogła odwołać prezydenta, jeżeli ten dopuścił się działań skierowanych przeciwko suwerenności i jednolitości terytorialnej Republiki Słowackiej albo przeciwko demokratycznemu konstytucyjnemu ustrojowi Republiki Słowackiej. W tych przypadkach wniosek o odwołanie prezydenta musiał być zgłoszony przez ponad połowę ustawowej liczby posłów. Do odwołania prezydenta potrzebna była zgoda co najmniej 3/5 ogólnej liczby posłów.

Pierwotny tekst konstytucji przewidywał możliwość pociągnięcia prezydenta do odpowiedzialności karnej tylko za zdradę Ojczyzny. Z oskarżeniem prezydenta występuje Rada Narodowa Republiki Słowackiej, która kieruje sprawę do rozstrzygnięcia do Sądu Konstytucyjnego RS. Powyższy zapis jest aktualny w znowelizowanej konstytucji z 1999 roku.

Powyżej przedstawiony rozdział VI, oddział I konstytucji zatytułowany: *Prezydent Republiki Słowackiej* regulował pozycję prezydenta w państwie, w tym przede wszystkim relacje z Radą Narodową Republiki Słowackiej oraz mechanizmy wyboru i odwołania prezydenta. Oznaczało to wybór prezydenta w sposób pośredni przez parlament. Do tego czasu, tj. 2 marca 1993 roku, funkcję prezydenta pełnił premier rządu – Vladimir Mečiar.

Wybory parlamentarne Prezydenta Republiki Słowackiej

Pierwsze wybory prezydenta odbyły się 26 i 27 stycznia 1993 roku. W szranki wyborcze stanęło 5 kandydatów, w tym: Roman Kováč (HZDS), Milan Ftáčnik (SDL), Anton Neuwirth (KDH) oraz Jozef Prokeš (SNS). Pierwszego dnia wybory nie przyniosły rozstrzygnięcia. Do II tury przeszli dwaj kandydaci, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów, tj. R. Kováč i J. Prokeš. W głosowaniu w II turze 27 stycznia R. Kováč zdobył 78 głosów, a J. Prokeš – 31. Żaden z kandydatów nie uzyskał co najmniej 3/5 (90) głosów posłów Rady Narodowej, co oznaczało, że urząd prezydenta pozostawał opróżniony.

Kolejne wybory prezydenta odbyły się 15 lutego 1993 roku. Jedynym kandydatem zgłoszonym był przewodniczący Rady Narodowej RS Michal Kováč, który zdobył wymaganą ilość głosów, zostając wybranym na urząd Prezydenta RS. Ślubowanie prezydent elekt złożył 2 marca 1993 roku. M. Kováč pełnił urząd do 2 marca 1998 roku²¹.

Wybory prezydenta przed upływem pierwszej kadencji M. Kováča odbyły się w dniu 20 stycznia 1998 roku. Obowiązujący tryb wyboru głowy państwa przez słowacki parlament okazał się nieskuteczny wobec trudnej sytuacji politycznej zdominowanej przez populistyczny Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji kierowany przez charyzmatycznego polityka V. Mečiara, który pomimo braku bezwzględnej większości wygrywał batalie parlamentarne i rządowe²².

Pierwsza próba wyboru prezydenta drugiej kadencji przez Radę Narodową RS odbyła się 20 stycznia i 6 lutego 1998 roku. Do wyborów zgłoszono trzech kandydatów: Štefana Markuša (SDK), Juraja Hraško (SDL) oraz Augustyna Kurka (bezpartyjnego). W I turze Š. Markuš otrzymał 34 głosy, J. Hraško zdobył poparcie 22 posłów, a na A. Kurka zagłosowało 14 posłów. Ponieważ żaden z kandydatów nie zdobył 3/5 głosów, do II tury, która odbyła się 6 lutego, przeszli Š. Markuš i J. Hraško. Š. Markuš z 37 głosami i J. Hraško z poparciem 24 posłów nie zbliżyli się do pożądanej większości 3/5 głosów członków parlamentu, co oznaczało, że urząd prezydenta dalej pozostał opróżniony.

Drugie wybory prezydenta z powodu nieobsadzenia urzędu odbyły się 5 i 19 marca 1998 roku. Zgłoszono dwóch kandydatów: Ladislava Ballka (SDL'), który uzyskał poparcie 47 posłów, oraz Milana Fogaša (bezpartyjny)

21 M. BARAŃSKI, A. Czyż: *Słowacja. W: Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Red. M. BARAŃSKI. Katowice 2005, s. 354.

22 W. Sokół: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*. Lublin 2007, s. 396.

z 5 głosami. Fogaš wycofał się z udziału w II turze wyborów. L. Ballek z poparciem 50 posłów nie uzyskał wymaganej liczby 90 głosów, co oznaczało, że urząd w dalszym ciągu pozostał opróżniony.

Kolejna próba wyboru prezydenta odbyła się w dniach 16 i 30 kwietnia 1998 roku. Do wyborów przystąpiło trzech kandydatów. Milan Sečanský z HZDS otrzymał 59 głosów, Brigitę Schmögnerovą, kandydatkę SD'L, poparło 43 posłów, a za kandydatem Miroslava Konara – Zdenem Šušką opowiedziało się 5 parlamentarzystów. Ponieważ żaden z kandydatów nie otrzymał co najmniej 90 głosów, 30 kwietnia odbyła się II tura wyborów, w której wzięli udział dwaj kandydaci, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów. Milan Sečanský otrzymał 72 głosy, a Brigita Schmögnerova 47 głosów. Ponieważ żaden z kandydatów nie uzyskał 3/5 głosów RN, urząd prezydenta nie został obsadzony.

Kolejną próbę wyboru prezydenta RN podjęła 9 maja 1998 roku. Poseł Miroslav Kočnar zgłosił kandydaturę Vladimira Abrahama, który uzyskał poparcie zaledwie 13 parlamentarzystów. Ponieważ do II tury wyborów nie został zgłoszony drugi kandydat, Kočnar wycofał kandydaturę Abrahama. II tura wyborów nie odbyła się.

Piątą próbę wyboru prezydenta Rada Narodowa podjęła 9 lipca 1998 roku. Koalicja HZDS, Słowacka Partia Narodowa (SNS) oraz Zrzeszenie Robotników Słowacji (ZRS) zgłosiła kandydaturę Otto Tomečka, który w dwóch turach uzyskał poparcie 86 parlamentarzystów. Wybór prezydenta i tym razem okazał się nieskuteczny.

Parlament jeszcze czterokrotnie podejmował procedury wyboru prezydenta, m.in. 6 sierpnia, 3 września oraz 3 i 17 grudnia 1998 roku. We wszystkich przypadkach nie zgłoszono żadnego kandydata.

Wybory powszechne Prezydenta Republiki Słowackiej

Słabość procedury pośredniego wyboru przez Radę Narodową Republiki Słowackiej, która nie pozwoliła rozwiązać pata politycznego, została rozwiązana wskutek zmiany konstytucji²³ w dniu 14 stycznia 1999 roku, wprowadzającej zasadę bezpośredniego wyboru prezydenta w głosowaniu powszechnym.

Zgodnie z art. 101 konstytucji Republiki Słowackiej prezydenta wybierają obywatele RS w bezpośrednich wyborach, w tajnym głosowaniu na 5-letnią kadencję. Prawo wyboru prezydenta mają obywatele posiadający prawo

23 Ústavný zákon zo 14. januára 1999, ktorým sa mení a doplná Ústava Slovenskej republiky č. 460 zo 1992. „Zb. v znení ustavného zákona“ 1998, cz. 244.

wybijania do Rady Narodowej Republiki Słowackiej. Kandydatem na prezydenta może zostać każdy obywatel Słowacji, który posiada czynne prawo wyborcze do Rady Narodowej RS i w dzień wyborów ma co najmniej 35 lat²⁴.

Zgłoszenie kandydata na prezydenta nastąpić musi najpóźniej do 21 dni od zarządzenia wyborów i należy do co najmniej 15 posłów RNRS lub grupy obywateli posiadającej prawo wyborcze do RNRS, którzy kierują zgłoszenie kandydata w formie petycji kierowanej do przewodniczącego parlamentu z poparciem potwierdzonym podpisami co najmniej 15 000 obywateli.

Pośród zgłoszonych kandydatów prezydentem zostaje wybrany ten kandydat, który uzyska ponad połowę ważnych głosów. Jeśli żaden kandydat nie zdobędzie bezwzględnej większości głosów, to w ciągu 14 dni odbywa się II tura wyborów, w której biorą udział dwaj kandydaci z największą ilością ważnych głosów. W II turze zwycięża ten kandydat, który uzyska największą liczbę ważnych głosów.

Wybory prezydenta zarządza Przewodniczący Rady Narodowej Republiki Słowackiej najpóźniej 55 dni przed upływem kadencji. Ogłoszenie wyborów następuje w drodze opublikowania zarządzania w dzienniku urzędowym. Przewodniczący parlamentu²⁵ wyznacza dzień wyborów, które odbędą się w godzinach od 7.00 do 22.00. W kompetencjach przewodniczącego RNRS istnieje możliwość przedłużenia wyborów o jeden dzień i wtedy głosowanie rozpoczyna się o godzinie 14.00 pierwszego dnia, a drugiego dnia trwa w godzinach od 7.00 do 20.00. Kampania wyborcza rozpoczyna się na 15 dni przed dniem wyborów i kończy się na 24 godziny przed wyborami.

Za prezydenta uznaje się wybranego tego kandydata, który uzyskał więcej niż połowę ważnie oddanych głosów. Jeśli żaden z kandydatów nie uzyska niezbędnej większości głosów, odbywa się II tura wyborów do 14 dni po pierwszym głosowaniu. Do II tury wyborów przechodzi dwóch kandydatów z największą liczbą głosów. W II turze wyborów na prezydenta zostaje wybrany kandydat, który uzyska największą liczbę ważnie oddanych głosów wyborców uczestniczących w wyborach.

Jeżeli jeden z dwóch kandydatów, którzy uzyskali prawo do wystąpienia w II turze wyborów, straci prawo wybieralności na prezydenta lub zrzeknie się prawa kandydowania, do II tury wyborów wchodzi kandydat z I tury wyborów, który uzyskał kolejno największą ilość ważnie oddanych głosów.

24 Pierwotny tekst ustawy zasadniczej z 1992 roku określał bierne prawo wyborcze kandydata na prezydenta na 40 lat.

25 Zákon z 18. marca 1999 o spôsobe voľby prezidenta Slovenskej republiky, o ľudovom hlasovaní a o doplnení niektorých ďalších zákonov, 46/1999 Z.z.b.

W sytuacji, gdy do II tury wyborów nie ma dwóch kandydatów, wyborów nie przeprowadza się, a przewodniczący parlamentu ogłasza w ciągu 7 dni nowe wybory, które mogłyby się odbyć w ciągu 60 dni od ich ogłoszenia.

Jeśli o stanowisko prezydenta ubiega się tylko jeden kandydat, wybory przeprowadza się. Kandydat zostaje wybranym prezydentem, jeżeli uzyska więcej niż połowę ważnie oddanych głosów wyborców.

Wybrany prezydent elekt obejmuje funkcję przez złożenie ślubowania przed Radą Narodową Republiki Słowackiej na ręce przewodniczącego Sądu Konstytucyjnego Republiki Słowackiej w południe ostatniego dnia kadencji ustępującego prezydenta.

Jeżeli kadencja prezydenta skończy się wcześniej, prezydent elekt składa ślubowanie i obejmuje funkcję prezydenta w południe następnego dnia po ogłoszeniu wyników wyborów.

Konstytucja stwierdza, że o konstytucyjności lub o legalności wyborów prezydenta rozstrzyga Sąd Konstytucyjny Republiki Słowackiej.

Po wejściu w życie znowelizowanej konstytucji oraz ustawy o wyborze prezydenta i o referendum ludowym w sprawie jego odwołania przystąpiono z euforią – na co wskazywała wysoka frekwencja – do powszechnego i bezpośredniego wyboru prezydenta republiki.

4.2.1. Analiza wyborów powszechnych na urząd prezydenta

Pierwsze powszechne wybory prezydenta odbyły się 15 maja 1999 roku. Do wyborów zgłoszono 10 kandydatów. W I turze wzięło udział 2 984 427 wyborców, tj. 73,89% ogółu uprawnionych do głosowania. Do II tury wyborów, która się odbyła 29 maja 1999 roku, przeszli Rudolf Schuster oraz Vladimír Mečiar. Głosy oddało 3 049 221 wyborców, co stanowiło 75,45% uprawnionych do głosowania. Rywalizację wygrał R. Schuster, uzyskując poparcie 57,18% wyborców. Za pokonanym V. Mečiarem opowiedziało się 42,82% wyborców.

Drugie powszechne wybory prezydenta RS odbyły się w dwóch turach w dniach 3 i 17 kwietnia 2004 roku. W szranki wyborcze stanęło 12 kandydatów. Frekwencja wyborcza w stosunku do pierwszych wyborów powszechnych prezydenta spadła do 47,94%, co oznaczało, że w wyborach wzięło udział 2 015 889 wyborców.

Tabela 4.8. Wyniki wyborów Prezydenta Republiki Słowackiej 15 i 29 maja 1999 roku

KANDYDAT	LICZBA ZDOBYTYCH GŁOSÓW	PROCENT GŁOSÓW OTRZYMANYCH W I TURZE	PROCENT GŁOSÓW OTRZYMANYCH W II TURZE
RUDOLF SCHUSTER	1 396 950	47,38	57,18
VLADIMÍR MEČIAR	1 097 956	37,24	42,82
MAGDALÉNA VÁŠÁRYOVÁ	194 635	6,60	
IVAN MJARTAN	105 903	3,59	
JÁN SLOTA	73 836	2,50	
BORIS ZALA	29 697	1,01	
JURAJ ŠVEC	24 077	0,82	
JURAJ LAZARČÍK	15 386	0,52	
MICHAL KOVÁČ	4 537	0,15	
JÁN DEMIKÁT	5 425	0,18	

Źródło: <http://volby.statistics.sk/prez/prez1999/prezid99/results/tab6.jsp.htm>, <http://volby.statistics.sk/prez/prez1999/prezid99/results/tab10.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].

Tabela 4.9. Wyniki wyborów Prezydenta Republiki Słowackiej 3 i 17 kwietnia 2004 roku

KANDYDAT	LICZBA ZDOBYTYCH GŁOSÓW	PROCENT GŁOSÓW OTRZYMANYCH W I TURZE	PROCENT GŁOSÓW OTRZYMANYCH W II TURZE
VLADIMÍR MEČIAR	650 242	32,73	40,09
IVAN GAŠPAROVIČ	442 564	22,28	59,91
EDUARD KUKAN	438 920	22,09	
RUDOLF SCHUSTER	147 549	7,42	
FRANTIŠEK MIKLOŠKO	129 414	6,51	
MARTIN BÚTORA	129 387	6,51	
JÁN KRÁLIK	15 873	0,79	
JOZEF KALMAN	10 221	0,51	
JÚLIUS KUBÍK	7 734	0,38	
JOZEF ŠESTÁK	6 785	0,34	
STANISLAV BERNÁT	5 719	0,28	
ĽUBOMÍR ROMAN	1 806	0,09	

Źródło: http://volby.statistics.sk/prez/prez2004/prezident/prezident_obv/results/tab6.jsp.htm, http://volby.statistics.sk/prez/prez2004/prezident/prezident_obv/results/tab10.jsp.htm [dostęp: 15.06.2016].

Wyniki głosowania w I turze nie przyniosły rozstrzygnięcia. W II turze wyborów oddano 1 828 307 głosów, co oznaczało spadek i tak niskiej frekwencji do poziomu 43,50%. Wybory wygrał Ivan Gašparovič, uzyskując poparcie 59,91% wyborców.

Trzecia edycja bezpośrednich wyborów prezydenta odbyła się w dniach 21 marca i 4 kwietnia 2009 roku. Do wyborów zgłoszono 7 kandydatów. W I turze wyborów wzięło udział 1 893 439 uprawnionych do głosowania, co oznaczało frekwencję na poziomie 43,63%. Ivanowi Gašparovičovi do reelekcji zabrakło 3,30% głosów.

Tabela 4.10. Wyniki wyborów Prezydenta Republiki Słowackiej 21 marca i 4 kwietnia 2009 roku

KANDYDAT	LICZBA ZDOBYTYCH GŁOSÓW	PROCENT GŁOSÓW OTRZYMANYCH W I TURZE	PROCENT GŁOSÓW OTRZYMANYCH W II TURZE
IVAN GAŠPAROVIČ	876 061	46,70	55,53
IVETA RADIČOVÁ	713 735	38,05	44,47
FRANTIŠEK MIKLOŠKO	101 573	5,41	
ZUZANA MARTINÁKOVÁ	96 035	5,12	
MILAN MELNÍK	45 985	2,45	
DAGMAR BOLLOVÁ	21 378	1,13	
MILAN SIDOR	20 862	1,11	

Źródło: <http://volby.statistics.sk/prez/prez2009/jsp/okres/tab7.jsp.htm>, <http://volby.statistics.sk/prez/prez2009/jsp/okres/tab13.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].

W II turze wyborów w dniu 4 kwietnia 2009 roku zwiększyła się frekwencja wyborcza do 51,67% wyborców, która przyniosła zwycięstwo dotychczasowemu prezydentowi Ivanowi Gašparovičovi, pozostawiając w pokonanym polu Ivetę Radičovą z 44,47% poparciem wyborców.

Czwarta edycja wyborów prezydenckich w Słowacji odbyła się w dwóch turach – 15 i 29 marca 2014 roku. W szranki wyborcze stanęło 14 kandydatów. W I turze wyborów wzięło udział 1 899 332 uprawnionych obywateli, co stanowiło 43,40% ogółu uprawnionych. Żaden z kandydatów nie zdobył bezwzględnej większości oddanych głosów, co prowadziło do II tury, w której wzięli udział Andrej Kiska oraz Robert Fico. W rozstrzygającej II turze przy frekwencji 50,48% (2 200 906) niezależny kandydat A. Kiska uzyskał poparcie 59,38% wyborców. Zwycięzca I tury R. Fico zdobył 40,62% głosów.

Tabela 4.11. Wyniki wyborów Prezydenta Republiki Słowackiej 15 i 29 marca 2014 roku

KANDYDAT	LICZBA ZDOBYTYCH GŁOSÓW	PROCENT GŁOSÓW OTRZYMANYCH W I TURZE	PROCENT GŁOSÓW OTRZYMANYCH W II TURZE
ROBERT FICO	531 919	28,00	40,62
ANDREJ KISKA	455 996	24,00	59,38
RADOSLAV PROCHÁZKA	403 548	21,24	
MILAN KŇAŽKO	244 401	12,86	
GYULA BÁRDOS	97 035	5,10	
PAVOL HRUŠOVSKÝ	63 298	3,33	
HELENA MEZENSKÁ	45 180	2,37	
JÁN JURIŠTA	12 209	0,64	
JÁN ČARNOGURSKÝ	12 207	0,64	
VILIAM FISCHER	9 514	0,50	
JOZEF BEHÝL	9 126	0,48	
MILAN MELNÍK	7 678	0,40	
JOZEF ŠIMKO	4 674	0,24	
STANISLAV MARTINČKO	2 547	0,13	

Źródło: http://volby.statistics.sk/prez/prez2014/Prezident-dv/Tabulka7_sk.html, http://volby.statistics.sk/prez/prez2014/Prezident-dv/Tabulka15_sk.html [dostęp: 15.06.2016].

Wprowadzenie zmiany systemu rekrutacji prezydenta Republiki Słowacji z wyborów pośrednich na powszechne unormowało nie tylko sytuację polityczną w roku 1998, ale także stworzyło komfortową sytuację polegającą na zminimalizowaniu wpływu gry politycznej na proces kreowania organów władzy państwowej, w tym przede wszystkim urzędu prezydenta państwa. Konsekwentnie w stosunku do wprowadzenia systemu bezpośredniego wyboru prezydenta wprowadzono mechanizm jego odwołania w drodze referendum ludowego.

Artykuł 106 konstytucji RS przewiduje możliwość odwołania prezydenta przed upływem kadencji w głosowaniu ludowym (referendum). Referendum dotyczące odwołania prezydenta zarządza przewodniczący Rady Narodowej na podstawie uchwały Rady przyjętej co najmniej większością 3/5 wszystkich posłów i to w ciągu 30 dni od przyjęcia uchwały, tak aby referendum odbyło się do 60 dni od jego zarządzenia.

Prezydent jest odwołany, gdy za jego usunięciem w referendum głosowała ponad połowa wszystkich uprawnionych wyborców.

Jeżeli prezydent nie zostanie odwołany w referendum, to rozwiązuje parlament w ciągu 30 dni od ogłoszenia wyników głosowania. W takim przypadku rozwiązanie Rady Narodowej jest tożsame z rozpoczęciem

nowej kadencji prezydenta. Przewodniczący Rady Narodowej Republiki Słowackiej zarządza wybory do parlamentu w ciągu 7 dni od jej rozwiązania.

Konstytucja RS przewiduje tryb pozbawienia urzędu prezydenta wyłącznie za umyślne naruszenie konstytucji lub za zdradę stanu. O wystąpieniu oskarżenia przeciwko prezydentowi rozstrzyga Rada Narodowa Republiki Słowacji większością 3/5 głosów wszystkich posłów. Parlament kieruje skargę do Sądu Konstytucyjnego Republiki Słowackiej, który rozpatruje ją w pełnym składzie. Wyrok skazujący Sąd Konstytucyjnego RS oznacza utratę funkcji prezydenta i zdolności ponownego jej odzyskania.

4.3. Parlament Europejski

System wyborów do Parlamentu Europejskiego w Słowacji wynika z ustawy o wyborach do Parlamentu Europejskiego²⁶ z dnia 10 czerwca 2003 roku. Wybory odbywają się na podstawie powszechnego, równego, bezpośredniego i tajnego głosowania według zasady systemu proporcjonalnego.

Prawo wyborcze do Parlamentu Europejskiego na terytorium Republiki Słowackiej mają obywatele, którzy ukończyli w dzień wyborów 18 lat i są na stałe zameldowani na terytorium Słowacji oraz obywatele innych państw członkowskich Unii Europejskiej, którzy najpóźniej w dzień wyborów ukończyli 18 lat i mają pozwolenie stałego zameldowania na terytorium Republiki Słowackiej.

Obywatele Republiki Słowackiej, którzy najpóźniej w dniu wyborów mają ukończone 18 lat i nie mają stałego zameldowania na terytorium kraju oraz na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej, mają prawo wyborcze, jeśli przebywają w dniu wyborów na terytorium Republiki Słowackiej.

Przeszkodą w realizacji prawa wyborczego jest: a) ograniczenie osobistej wolności z powodu ochrony zdrowia ludzi, b) kara pozbawienia wolności, c) popełnienie szczególnie okrutnego przestępstwa, d) pozbawienie czynności prawnych. Ograniczenia prawa wyborczego nie mają obywatele innych państw, którzy byli go pozbawieni w państwie członkowskim Unii Europejskiej, którego są obywatelami.

Głosować do Parlamentu Europejskiego w wyborach można tylko w jednym państwie członkowskim UE.

26 331/2003 Z. z. Zákon z 10. júla 2003 o voľbách do Európskeho parlamentu.

Posłem do Parlamentu Europejskiego może być wybrany obywatel Słowacji, który najpóźniej w dniu wyborów ukończył 21. rok życia, ma stały pobyt na terytorium Republiki Słowackiej i nie stwierdzono u niego przeszkody w realizacji prawa wyborczego z wyżej wskazanych powodów.

Posłem do Parlamentu Europejskiego może być wybrany obywatel innego państwa członkowskiego, który ukończył 21 lat, posiada pozwolenie na pobyt stały w Republice Słowackiej, nie był pozbawiony prawa kandydowania w państwie członkowskim UE, której jest obywatelem, i nie stwierdzono u niego przeszkody w realizacji prawa wyborczego, analogicznie jak w przypadku obywateli Słowacji.

Ustawa stwierdza, że kandydować do Parlamentu Europejskiego można tylko w jednym kraju członkowskim UE.

Wybory ogłasza i dzień wyborów zarządza przewodniczący Rady Narodowej Republiki Słowackiej na podstawie uchwały Rady Unii Europejskiej najpóźniej 90 dni przed ich przeprowadzeniem. Ogłoszenie wyborów publikuje się w dzienniku ustaw Republiki Słowackiej. W ogłoszeniu wymienia się liczbę posłów, którą się będzie wybierać do PE na terytorium Słowacji.

Wybory odbywają się na całym terytorium kraju w sobotę w godzinach od 7.00 do 22.00. Ustawa upoważnia starostów(starosta) gmin, burmistrzów (primator) miast oraz starostów dzielnic Bratysławy i Koszyc do zmiany godziny rozpoczęcia wyborów.

Terytorium Republiki Słowackiej dla celów wyborów do PE tworzy jeden okręg wyborczy.

Prawo zgłaszania list kandydatów w dwóch egzemplarzach oraz w wersji elektronicznej mają partie polityczne zarejestrowane na podstawie odrębnej ustawy za pośrednictwem swojego pełnomocnika najpóźniej 65 dni przed terminem wyborów sekretarzowi centralnej komisji wyborczej. Partie polityczne mogą się zdecydować na stworzenie wspólnej listy kandydatów i utworzyć koalicję. Dla koalicji są obowiązujące zapisy dotyczące partii politycznych. Lista kandydatów obejmuje pełną nazwę partii politycznej bądź koalicji, spis kandydatów wymienionych z imienia i nazwiska, tytuł akademicki, datę urodzenia, miejsce zamieszkania i adres stałego pobytu. Kolejność na liście wszystkich kandydatów sporządzona jest według liczb arabskich. Każda lista partii politycznej musi być opieczetowana i podpisana przez statutowego przedstawiciela. W przypadku koalicji wyborczej podpisy składają przedstawiciele wszystkich partii. Lista kandydatów powinna być potwierdzona wpłatą kaucji w wysokości 1 659 euro na konto wyznaczone przez ministerstwo spraw

wewnętrznych najpóźniej 65 dni przed dniem wyborów. Na liście kandydatów partia polityczna lub koalicja wyborcza może zamieścić swój znak graficzny.

Partia polityczna lub koalicja partii może zarejestrować na liście liczbę kandydatów nie większą od liczby mandatów poselskich do PE wybieranych w Republice Słowackiej.

W załączniku do listy kandydatów partia polityczna lub koalicja wskazuje swojego pełnomocnika i jego zastępcę, podając ich imię i nazwisko oraz adresy stałego pobytu. Pełnomocnik i jego zastępcę nie mogą być kandydatami na posłów do PE. Czynności wykonywane przez pełnomocnika są dla partii politycznej lub koalicji zobowiązujące. Partia polityczna lub koalicja zgłasza centralnej komisji wyborczej fakt zastąpienia pełnomocnika zastępcą.

Centralna komisja wyborcza rozpoczyna sprawdzanie zgłoszonych list kandydatów najpóźniej na 55 dni przed dniem wyborów pod kątem zgodności z ustawą wyborczą (§ 3 i § 13) do Parlamentu Europejskiego.

Najpóźniej na 45 dni przed dniem wyborów centralna komisja wyborcza rejestruje listy kandydatów, które są zgodne z § 14 ust. 2 ustawy wyborczej, odrzucając te listy, które powyższych norm nie spełniają. Sekretarz centralnej komisji wyborczej w ciągu 24 godzin od postanowienia komisji o odrzuceniu rejestracji przekazuje wniosek partii politycznej lub koalicji. Partia lub koalicja może wystąpić o wydanie decyzji o pozostawieniu kandydata na liście wyborczej lub o wydanie decyzji o rejestracji listy wyborczej do Sądu Najwyższego RS. Wniosek należy złożyć w ciągu trzech dni od dnia podjęcia decyzji przez Centralną Komisję Wyborczą. Sąd Najwyższy RS ma obowiązek podjąć decyzję w ciągu pięciu dni od dnia złożenia wniosku. Od decyzji Sądu Najwyższego nie ma odwołania. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przesyła gminom wykaz kandydatów zarejestrowanych na listach najpóźniej 25 dni przed dniem wyborów. Gminy zabezpieczają przekazanie listy kandydatów wyborcom najpóźniej 20 dni przed wyborami. Wykaz obywateli innych państw członkowskich na zarejestrowanych listach kandydatów doręcza Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w terminie do 30 dni przed wyborami Ministerstwu Spraw Zagranicznych RS w celu przekazania informacji do właściwych państw Unii Europejskiej.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych RS na podstawie zgłoszenia państwa członkowskiego UE informuje Ministerstwo Spraw Wewnętrznych RS o obywatelach RS kandydujących w innym państwie członkowskim UE. MSW RS przedstawia Centralnej Komisji Wyborczej spis takich obywateli. Jeśli Centralna Komisja Wyborcza stwierdza, że zarejestrowany kandydat

Republiki Słowackiej kandyduje w innym państwie UE, bezzwłocznie zabezpieczy opublikowanie tego faktu w wyborczych lokalach. Dane o kandydacie pozostają na karcie do głosowania, lecz kandydat taki nie uczestniczy w podziale mandatów.

Głosowanie odbywa się w lokalu wyborczym, gdzie po ustaleniu tożsamości wyborcy otrzymuje kartę do głosowania i kopertę. Do koperty wkłada jedną kartę do głosowania. Na tej karcie może zaznaczyć ruchem okrężnym wokół numeru porządkowego najwyżej dwóch kandydatów, którym przyznaje pierwszeństwo. Inne formy zaznaczania nie są brane pod uwagę.

Po skończonym głosowaniu komisje wyborcze liczą karty do głosowania oddane na pojedyncze partie albo koalicje, wykluczając głosy nieważne, licząc głosy wyborców oraz stwierdzając, ilu wyborców skorzystało z prawa do głosu priorytetowego. Następnie komisja liczy głosy oddane na poszczególnych kandydatów na kartach wyborczych. Na korzyść partii lub koalicji politycznej liczą się również karty do głosowania z przekreślonymi nazwiskami kandydatów, dopisanymi nazwiskami lub zmienionymi nazwiskami.

Jeśli na karcie do głosowania zaznaczono jako priorytetowe głosy na więcej niż dwóch kandydatów, taki głos zaliczony jest partii lub koalicji, ale priorytetowy głos jest nieważny.

Po sporządzeniu protokołu z wyborów lokalna komisja wyborcza przekazuje dokumentację do komisji obwodowej, a ta po sporządzeniu protokołu przekazuje go Centralnej Komisji Wyborczej.

Centralna Komisja Wyborcza liczy głosy ważne oddane na każdą partię polityczną lub koalicję i stwierdza, która partia polityczna lub koalicja uzyskała co najmniej 5% głosów z całkowitej liczby głosów ważnych. Te partie polityczne i koalicje, które uzyskały mniej niż 5% ważnych głosów, nie uczestniczą w podziale mandatów.

Liczba wszystkich głosów otrzymanych przez partie i koalicje, które przekroczyły próg 5% ogółu ważnie oddanych głosów, podzielona przez liczbę mandatów do PE, zaokrąglona i powiększona o liczbę 1 daje republikańską (państwową/krajową) normę wyborczą.

Całkowita liczba ważnych głosów, którą otrzymała partia polityczna lub koalicja podzielona przez republikańską normę wyborczą, przydziela tyle mandatów, ilekroć wielokrotność normy wyborczej zawiera się w liczbie ważnych głosów, którą partia polityczna lub koalicja uzyskała.

Jeśli tym sposobem przydzielono o jeden mandat więcej, niż wynikało z wyliczeń, odlicza się mandat tej partii politycznej lub koalicji, która uzyskała

najniższy wynik ilorazu. Przy równym wyniku dzielenia mandat odejmuje się partii politycznej lub koalicji, która uzyskała mniejszą liczbę głosów. Jeśli liczba ważnych głosów jest równa, rozstrzyga losowanie. Jeśli w wyniku podziału wszystkich mandatów znajdzie się partia polityczna lub koalicja, której przydzielona liczba mandatów jest większa od liczby kandydatów, Centralna Komisja Wyborcza przydzieli nieobsadzone mandaty kolejnym partiom politycznym lub koalicjom, które mają najwyższy wynik dzielenia. Przy równym wyniku dzielenia przydziela się mandat partii lub koalicji, która uzyskała większą liczbę głosów, a w przypadku równej liczby głosów rozstrzyga losowanie.

W ramach poszczególnych partii politycznych lub koalicji kandydatom przydziela się mandaty w kolejności, w jakiej byli umieszczeni na karcie do głosowania. Jeśli jednak co najmniej dziesiąta część całkowitej liczby wyborców oddając ważny głos na partię lub koalicję, oddała priorytetowy głos, mandat otrzyma ten z kandydatów, który zdobył co najmniej 10% priorytetowych głosów z ogólnej liczby ważnych głosów otrzymanych przez partię polityczną lub koalicję. W przypadku gdy partii politycznej albo koalicji przyznano więcej mandatów i więcej kandydatów spełniło poprzedzający warunek, mandaty otrzymują kandydaci kolejno według najwyższej liczby uzyskanych priorytetowych głosów. W przypadku równej liczby priorytetowych głosów rozstrzyga kolejność na liście. Kandydaci, którzy nie otrzymali mandatów, stają się rezerwowymi.

Jeśli w Parlamencie Europejskim zwolni się mandat parlamentarzysty, zastępuje go rezerwowi z tej samej partii politycznej lub koalicji, którego partia lub koalicja utraciła. Jeśli jednak do listy kandydatów miała zastosowanie zasada głosów priorytetowych, mandat otrzymuje kandydat, który uzyskał niezbędną liczbę priorytetowych głosów zgodnie z § 34 ust. 5.

4.3.1. Analiza wyborów do Parlamentu Europejskiego

Inauguracyjne wybory do Parlamentu Europejskiego w Słowacji odbyły się 13 czerwca 2004 roku. Dwadzieścia partii politycznych zarejestrowało 15 komitetów partyjnych oraz 2 koalicje wyborcze walczące o 14 mandatów. W wyborach wzięło udział 16,96% uprawnionych do głosowania wyborców, co stanowiło najniższą frekwencję we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej. Wyniki wyborów przedstawia tabela zamieszczona poniżej.

Tabela 4.12. Wybory do Parlamentu Europejskiego na terenie Słowacji w 2004 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
SDKÚ	119 954	17,09	3
L'S-HZDS	119 582	17,04	3
SMER	118 535	16,89	3
KDH	113 655	16,19	3
SMK-KMP*	92 927	13,24	2
INNI	136 942	19,55	-
RAZEM	701 595	100,00	14

* Partia Węgierskiej Koalicji (Strana maďarskej komunity – Magyar Közösség Pártja).

Źródło: <http://volby.statistics.sk/ep/ep2004/ep2004s/obvod/results/tab3.html>, <http://volby.statistics.sk/ep/ep2004/ep2004s/obvod/results/tab4.html> [dostęp: 15.06.2016].

W wyborach najlepszy wynik uzyskała rządząca Słowacka Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna, zdobywając 3 mandaty do Parlamentu Europejskiego. Tę samą liczbę mandatów uzyskały jeszcze trzy inne partie polityczne, które osiągnęły zbliżony do siebie odsetek zdobytych głosów – różnica między nimi wynosiła 0,85% głosów. Beneficjentami w kolejności uzyskanego poparcia wyborców znalazły się następujące partie polityczne: Partia Ludowa – Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji, Smer oraz Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny, które otrzymały podobnie jak zwycięzca rywalizacji po 3 mandaty. Dwa mandaty przypadły współrządzącej Partii Węgierskiej Koalicji.

Tabela 4.13. Wybory do Parlamentu Europejskiego na terenie Słowacji w 2009 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
SMER	264 722	32,01	5
SDKÚ-DS	140 426	16,98	2
SMK-MKP	93 750	11,33	2
KDH	89 905	10,87	2
L'S-HZDS	74 241	8,97	1
SNS	45 960	5,55	1
INNI	117 778	14,29	-
RAZEM	826 782	100,00	13

Źródło: <http://volby.statistics.sk/ep/ep2009/sr/tab308c7.html?lang=sk>, <http://volby.statistics.sk/ep/ep2009/sr/tab408c7.html?lang=sk> [dostęp: 15.06.2016].

Druga edycja wyborów do Parlamentu Europejskiego odbyła się 6 czerwca 2009 roku. Wybierano 13 posłów z 736 eurodeputowanych. W szranki wyborcze stanęło 17 partii politycznych i koalicji, przy czym Romska Inicjatywa Słowacka wycofała listę przed wyborami. Frekwencja wyborcza osiągnęła pułap 19,64% uprawnionych do głosowania, co również w drugiej edycji wyborów do PE okazało się być najniższą frekwencją wśród wszystkich państw Unii Europejskiej.

Sukces w wyborach odniosły partie polityczne rządzące w tym czasie. Smer zdobył 5 mandatów poselskich, koalicyjny ĽS-HZDS oraz SNS otrzymały po 1 mandacie. Po 2 mandaty uzyskały opozycyjne wobec koalicji rządowej R. Ficy SDKÚ-DS, SMK oraz KDĤ.

Trzecie wybory do Parlamentu Europejskiego w Słowacji odbyły się 24 maja 2014 roku. Do wyborów stanęło 31 partii politycznych. Beneficjentami wyborów było 8 partii politycznych, to jest o 3 partie więcej w stosunku do 2004 roku oraz o kolejne 2 partie więcej w stosunku do edycji z 2009 roku. Wyniki wyborów z podziałem głosów i mandatów przedstawia tabela 4.14.

Tabela 4.14. Wybory do Parlamentu Europejskiego na terenie Słowacji w 2014 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
SMER	135 089	24,09	4
KDĤ	74 108	13,21	2
SDKÚ-DS	43 467	7,75	2
OBYČAJNÍ ĽUDIA A NEZÁVISLÉ OSOBNOSTI	41 829	7,46	1
NOVA, KONZERVATÍVNI DEMOKRATÍ SLOVENSKA, OBČIANSKA KONZERVATÍVNA STRANA	38 316	6,83	1
SAS*	37 376	6,66	1
SMK-KMP	36 629	6,53	1
MOST-HÍD	32 708	5,83	1
INNI	121 081	21,64	-
RAZEM	560 603	100,00	13

* SaS – Wolność i Solidarność (Sloboda a Solidarita).

Źródło: http://volby.statistics.sk/ep/ep2014/EP-dv/Tabulka3_sk.html, http://volby.statistics.sk/ep/ep2014/EP-dv/Tabulka4_sk.html [dostęp: 15.06.2016].

Zwycięzcą wyborów z 4 mandatami eurodeputowanych został rządzący samodzielnie w kraju Smer, który stracił prawie 8% poparcia w stosunku do

poprzednich wyborów oraz oddał 1 mandat. Po 2 mandaty zdobyły: Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (KDH) oraz Słowacka Demokratyczno-Chrześcijańska Unia – Partia Demokratyczna (SDKÚ-DS). Jeden mandat i spadek poparcia o prawie 5% w stosunku do poprzednich wyborów odnotowała Partia Węgierskiej Koalicji (SMK). Czwarty wynik wyborczy i 1 mandat zdobyła nowa partia – Zwyczajni Ludzie i Niezależne Osobowości. Kolejnym beneficjentem wyborów z poparciem 6,83% głosów i jednym mandatem została NOVA – Konserwatywni Demokraci Słowacji – Obywatelska Konserwatywna Partia. Jeden mandat utrzymała Wolność i Solidarność oraz po raz pierwszy zdobył MOST-HÍD. Cechą charakterystyczną wyborów do Parlamentu Europejskiego w Słowacji jest pogłębiająca się fragmentaryzacja sceny partyjnej, która obiektywnie osłabia zdolności do silnej reprezentacji interesów narodowych.

4.4. Samorząd terytorialny

Samorząd terytorialny został przywrócony w Słowacji (jeszcze w ramach Czechosłowacji) w 1990 roku i zaczął funkcjonować tylko na szczeblu gmin, których jest obecnie w Republice Słowackiej 2 890 (140 z nich ma status miasta). Z dniem 1 stycznia 2002 roku w Słowacji wprowadzono wyższe jednostki samorządu terytorialnego, to jest 8 samorządowych krajów (vyššie územné celky – VÚC lub samosprávny kraj):

- 1) kraj bratysławski, stolica Bratislava (Bratislavský kraj),
- 2) kraj trnawski, stolica Trnava (Trnavský kraj),
- 3) kraj trenczyński, stolica Trenčín (Trenčiansky kraj),
- 4) kraj nitriański, stolica Nitra (Nitriansky kraj),
- 5) kraj żyliński, stolica Žilina (Žilinský kraj),
- 6) kraj bańskobystrzycki, stolica Banská Bystrica (Banskobystrický kraj),
- 7) kraj preszowski, stolica Prešov (Prešovský kraj),
- 8) kraj koszycki, stolica Košice (Košický kraj)²⁷.

W każdej jednostce samorządu terytorialnego funkcjonują dwa rodzaje organów wewnętrznych: stanowiący i wykonawczy. W gminie organem stanowiącym jest przedstawicielstwo gminne (obecné zastupiteľstvo), w miastach przedstawicielstwo miejskie (mestské zastupiteľstvo) składające się z radnych

27 Zob. <http://www.minv.sk/?uzemne-a-spravne-usporiadanie-sr> [dostęp: 19.06.2016].

wybiranych w wyborach powszechnych, bezpośrednich, równych i tajnych, zaś organem wykonawczym jest starosta (starosta obce), a w mieście burmistrz (primátor mesta). Jest on wybierany przez mieszkańców gminy w wyborach powszechnych, bezpośrednich, równych i tajnych na czteroletnią kadencję. W samorządowym kraju organem stanowiącym jest przedstawicielstwo samorządowego kraju (zastupiteľstvo samosprávneho kraja)²⁸, pochodzące z wyborów powszechnych, bezpośrednich, równych i tajnych. Kadencja przedstawicielstwa trwa 4 lata, a organem wykonawczym jest przewodniczący (predseda samosprávneho kraja), który także jest wybierany w wyborach powszechnych, bezpośrednich, równych i w głosowaniu tajnym na czteroletnią kadencję. W Słowacji wybory samorządowe oznaczają wybory gminne i regionalne, jednak są one przeprowadzane w innym terminie. Wybory gminne w Republice Słowackiej odbyły się do tej pory w latach: 1994, 1998, 2002, 2006, 2010, 2014, natomiast wybory regionalne w latach: 2001, 2005, 2009, 2013. Wybory gminne oznaczają, iż obywatele słowaccy uprawnieni do głosowania mogą wybierać swoich przedstawicieli bezpośrednio zarówno do organu stanowiącego, jak i organu wykonawczego (jest on jednoosobowy). Podczas wyborów regionalnych także są wybierani członkowie organu stanowiącego oraz organ wykonawczy (jest on jednoosobowy).

Wybory gminne – do przedstawicielstwa gminnego i wybory starosty (burmistrza)

Organem przedstawicielskim w gminie słowackiej jest przedstawicielstwo gminne. Zasady i tryb przeprowadzenia wyborów określa ordynacja wyborcza do organów gminy²⁹. Kadencja przedstawicielstwa gminnego trwa 4 lata. Prawo wybierania radnych przysługuje każdemu obywatelowi Słowacji, który stale zamieszkuje na obszarze gminy i najpóźniej w dniu wyborów kończy 18 lat. Na podstawie nowelizacji konstytucji z 2001 roku czynne i biernie prawa wyborcze w wyborach samorządowych przyznano cudzoziemcom stale zamieszkałym na terenie Słowacji³⁰. Czynnego prawa wyborczego w wyborach lokalnych pozbawione są osoby ubezwłasnowolnione, odbywające karę

28 Zob. Art. 2 ustawy z 4 lipca 2001 roku o samorządzie wyższych jednostek terytorialnych (ustawa o samorządowych krajach), Zákon č. 302/2001 Z. z. zo 4. júla 2001; o samospráve vyšších územných celkov; (zákon o samosprávnych krajoch). http://www.zbierka.sk/sk/vyhľadavanie?filter_sent=1&filter_predpis_aspi_id=302%2F2001+%&q= [dostęp: 19.06.2016].

29 Zob. Zákon Slovenskej národnej rady č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí. http://www.zbierka.sk/sk/vyhľadavanie?filter_sent=1&filter_predpis_aspi_id=346%2F1990&q= [dostęp: 19.06.2016].

30 K. SKOTNICKI: *Konstytucja Republiki Słowackiej*. Warszawa 2003, s. 32.

pozbawienia wolności oraz pozbawione zdolności do czynności prawnych. Na radnego może być wybrany obywatel, który posiada czynne prawo wyborcze. Wybory lokalne zarządza przewodniczący Rady Narodowej Słowacji najpóźniej 90 dni przed terminem ich przeprowadzenia. Dla ustalenia wyników wyborów stosuje się system wyborczy większościowy – radnym zostaje ten kandydat, który otrzymał największą liczbę ważnie oddanych głosów. Liczbę członków przedstawicielstw gminnych na Słowacji zestawiono w tabeli 4.15.

Organem wykonawczym w gminie słowackiej jest starosta. Jest on wybierany przez mieszkańców gminy w wyborach powszechnych, bezpośrednich, równych i tajnych na czteroletnią kadencję. Wybory starosty są przeprowadzane łącznie z wyborami do przedstawicielstwa gminnego, zarządza je przewodniczący Rady Narodowej Słowacji najpóźniej na 90 dni przed upływem kadencji. Prawo wybierania starosty przysługuje obywatelowi Słowacji, który na stałe zamieszkuje na obszarze gminy i najpóźniej w dniu wyborów kończy 18 lat. Pozbawione czynnego prawa wyborczego są osoby, które odbywają karę pozbawienia wolności, zostały pozbawione zdolności do czynności prawnych lub ubezwłasnowolnione ze względu na stan zdrowia³¹. Starostą gminy może zostać wybrany obywatel, który posiada czynne prawo wyborcze, najpóźniej w dniu wyborów kończy 25 lat oraz od co najmniej roku zamieszkuje na stałe na obszarze gminy, w której kandyduje. Kandydatów na starostę mogą zgłaszać partie polityczne oraz niezależni kandydaci, którzy zobowiązani są przedstawić gminnej (miejskiej) komisji wyborczej wymaganą do rejestracji liczbę podpisów poparcia co najmniej 10% mieszkańców gminy uprawnionych do głosowania. Dla potrzeb przeprowadzenia wyborów organu wykonawczego gminy każda gmina tworzy jeden jednomandatowy okręg wyborczy. W wyborach organu wykonawczego gminy obowiązuje system wyborczy większościowy – starostą zostaje wybrany ten kandydat, który otrzymał największą liczbę ważnie oddanych głosów. W sytuacji, gdy dwóch kandydatów uzyskało równą liczbę głosów, przewodniczący parlamentu ogłasza przeprowadzenie nowych wyborów³².

31 Art. 2, ust. 1 i 2 ordynacji wyborczej do organów gminy.

32 Art. 44, ust. 5 ordynacji wyborczej do organów gminy.

Tabela 4.15. Liczba radnych w gminach słowackich

LICZBA MIESZKAŃCÓW GMINY	LICZBA RADNYCH
DO 40	3
41–500	3 DO 5
501–1 000	5 DO 7
1001–3 000	7 DO 9
3001–5 000	9 DO 11
5001–10 000	11 DO 13
10 001–20 000	13 DO 19
20 001–50 000	15 DO 25
50 001–100 000	19 DO 31
POWYŻEJ 100 000	23 DO 41

Źródło: § 11, ust. 3 ustawy o ustroju gminy, Zákon SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov. <http://www.minv.sk/?zakon-snr-c-369-1990-zb-o-obecnem-zriadeni> [dostęp: 19.06.2016].

4.4.1. Analiza wyborów do organów jednostek samorządu terytorialnego

Wybory gminne w 1994 roku

Pierwsze wybory do organów gminy w Republice Słowackiej odbyły się 18 i 19 listopada 1994 roku. Frekwencja wyborcza wyniosła w całym kraju 52,42%. Najwięcej mandatów starostów gmin i burmistrzów miast przypa-
dło niezależnym kandydatom (28,84%), następni w kolejności byli: Ruch
na Rzecz Demokratycznej Słowacji (Hnutie za demokratické Slovensko –
HZDS), który obsadził 18,2% mandatów starostów i burmistrzów, Partia
Demokratycznej Lewicy (Strana demokratickej ľavice – SDL) – 14,6%, oraz
Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (KDH) – 12,9%. Największe procen-
towe poparcie w wyborach na radnych gminnych uzyskał Ruch na Rzecz
Demokratycznej Słowacji (21,7%), na drugim miejscu znalazła się Partia
Chrześcijańsko-Demokratyczna (17,5%), na trzecim Partia Demokratycznej
Lewicy (15%), zaś niezależni kandydaci zdobyli 5,9% poparcia³³.

33 J. KLING, V. NIŽŇANSKÝ, J. PILÁT: *Separate Existences Above All Else – Local Self-Governments and Service Delivery in Slovakia*. In: *Consolidation or fragmentation? The Size of Local Government in Central and Eastern Europe*. Ed. P. SWIANIEWICZ. Budapest 2002, s. 152.

Wybory gminne w 1998 roku

Wybory do organów gminy w roku 1998 odbyły się w dniach 18 i 19 grudnia 1998 roku. Frekwencja wyniosła wówczas 53,9%³⁴. Najwięcej mandatów starostów i burmistrzów, podobnie jak w poprzednich wyborach obsadzili kandydaci niezależni (28,2%), z kolei najwięcej mandatów radnych gminnych ponownie zdobył Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji, następnie Partia Demokratycznej Lewicy oraz Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny³⁵. Potwierdziły się tym samym wyniki wyborów parlamentarnych z września tego roku, w których zwycięstwo odniosła partia premiera V. Mečiara, ale nie utworzyła rządu.

Wybory gminne w 2002 roku

Wybory do organów gminy w roku 2002 zostały przeprowadzone w dniach 6 i 7 grudnia. Frekwencja wyborcza wyniosła w całym kraju 49,51%.

Tabela 4.16. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw gminnych w wyborach w 2002 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA WYBRANYCH RADNYCH	PROCENTOWY PODZIAŁ MANDATÓW
HZDS	3 564	16,59
KDH	2 904	16,52
NEKA*	2 892	13,46
SMK-MKP**	2 050	9,54
SDL'	1 619	7,53
SDKÚ	1 066	4,96
INNI	7 382	31,40
RAZEM	21 477	100,00

* Niezależny kandydat (Nezávislý kandidát).

** Partia Koalicji Węgierskiej (Strana maďarskej koalície – Magyar Koalíció Pártja).

Źródło: <http://volby.statistics.sk/oso/oso2002/sk/graf/graf2.html>, <http://volby.statistics.sk/oso/oso2002/sk/tab/tab1.htm>, <http://volby.statistics.sk/oso/oso2002/sk/tab/tab5.htm> [dostęp: 19.06.2016].

Najwięcej mandatów starostów i burmistrzów gmin zostało obsadzonych przez kandydatów niezależnych (32,66% mandatów). Wśród partii politycznych najwięcej mandatów starostów i burmistrzów gmin przypadło partii Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji (HZDS). Partia ta uzyskała ponadto

34 Ibidem, s. 152.

35 J. SOPÓCI, A. HRABOVSKÁ, J. BUNČÁK: *The State of Local Democracy in Slovakia*. In: *The State of Local Democracy in Central Europe*. Ed. G. Soós. Budapest 2006, s. 401.

najwięcej mandatów radnych przedstawicielstw gminnych (otrzymała 16,59% głosów). Na drugim miejscu pod tym względem znalazł się Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (KDH), a w trzeciej kolejności najwięcej mandatów radnych gminnych przypadło niezależnym kandydatom. Potwierdziły się wyniki wyborów parlamentarnych, w których zwycięstwo odniosła partia HZDS, jednak jej lider V. Mečiar nie utworzył rządu. Słaby wynik zanotowała natomiast główna partia koalicji rządzącej na szczęblu krajowym, czyli Słowacka Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna – Partia Demokratyczna premiera M. Dzurindy.

Tabela 4.17. Wyniki wyborów starostów w wyborach gminnych w 2002 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA WYBRANYCH STAROSTÓW	PROCENTOWY PODZIAŁ MANDATÓW
NEKA	951	32,66
HZDS	384	13,19
SMK-MKP	233	8,00
KDH	206	7,07
SDL'	128	4,39
SDKÚ	127	4,36
INNI	882	34,69
RAZEM	2 911	100,00

Źródło: <http://volby.statistics.sk/oso/oso2002/sk/graf/graf1.html>, <http://volby.statistics.sk/oso/oso2002/sk/tab/tab3.htm>, <http://volby.statistics.sk/oso/oso2002/sk/tab/tab3.htm> [dostęp: 19.06.2016].

Wybory gminne w 2006 roku

Kolejne wybory do organów gminy odbyły się 2 grudnia 2006 roku. Frekwencja wyborcza wyniosła w całym kraju 47,65%³⁶.

Wybory samorządowe zakończyły się porażką dotychczas współrządzącej krajem partii premiera M. Dzurindy i potwierdziły tendencje co do poparcia dla partii politycznych z wyborów parlamentarnych, które odbyły się kilka miesięcy wcześniej, a zakończyły zwycięstwem dotychczasowej opozycji w postaci partii Smer R. Ficy. Najwięcej mandatów starostów gmin i burmistrzów miast przypadło niezależnym kandydatom, zaś spośród partii politycznych najwięcej mandatów obsadził Smer, następna w kolejności była Partia Węgierskiej Koalicji (Strana maďarskej koalície – Magyar Koalíció Pártja – SMK-MKP). Z kolei najwięcej mandatów radnych gminnych przypadło w udziale partii Smer, następnie najwięcej mandatów obsadzili kandydaci niezależni oraz Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (KDH).

36 Zob. <http://volby.statistics.sk/oso/oso2006/slov/obvod/results/tab1.jsp.htm> [dostęp: 20.06.2016].

Tabela 4.18. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw gminnych w wyborach w 2006 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA WYBRANYCH RADNYCH	PROCENTOWY PODZIAŁ MANDATÓW
SMER-SD	4 043	19,00
NIEZALEŻNI KANDYDACI	3 638	17,10
KDH	2 605	12,24
LD-HZDS	2 492	11,71
SMK-MKP	1 952	9,17
SDKÚ-DS	1 446	6,79
SNS	1 169	5,49
INNI	3 927	18,50
RAZEM	21 272	100,00

Źródło: <http://volby.statistics.sk/oso/oso2006/slov/obvod/results/tab5.jsp.htm> [dostęp: 20.06.2016].

Tabela 4.19. Wyniki wyborów starostów w wyborach gminnych w 2006 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA WYBRANYCH STAROSTÓW	PROCENTOWY PODZIAŁ MANDATÓW
NIEZALEŻNI KANDYDACI	895	30,83
SMER-SD	419	14,43
SMK-MKP	215	7,40
LS-HZDS	212	7,30
KDH	162	5,58
SDKÚ-DS	129	4,44
INNI	871	30,02
RAZEM	2 903	100,00

Źródło: <http://volby.statistics.sk/oso/oso2006/slov/obvod/results/tab3.jsp.htm> [dostęp: 20.06.2016].

Wybory gminne w 2010 roku

Wybory gminne zostały przeprowadzone 27 listopada 2010 roku przy frekwencji 49,69%³⁷.

Wybory te pokazały ponownie, że w małych słowackich gminach dużą rolę odgrywają kandydaci niezależni, którzy obsadzili najwięcej mandatów radnych i starostów, a z partii politycznych Smer – Socjaldemokracja byłego premiera R. Ficy. Lewicowi kandydaci na burmistrzów wygrali w pięciu z ośmiu miast wojewódzkich, w tym pierwszy raz od dwudziestu lat w Bratysławie i Koszycach, uważanych za bastiony centroprawicy³⁸. Wynik wyborów oznaczał więc przegraną rządzącej wówczas na szczęblu krajowym koalicji partii

37 Zob. <http://volby.statistics.sk/oso/oso2010/sr/tab1.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 20.06.2016].

38 J. Groszkowski: *Słowacja: opozycja wygrywa wybory samorządowe*. Analizy OSW, 1.12.2010. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2010-12-01/slowacja-opozycja-wygrywa-wybory-samorzadowe> [dostęp: 23.06.2016].

centroprawicowych, natomiast potwierdził silną pozycję partii Smer, która w czerwcu 2010 roku w wyborach parlamentarnych odniosła zwycięstwo, nie była ona jednak w stanie utworzyć rządu i R. Fico musiał oddać władzę w ręce Ivety Radičovej stojącej na czele Słowackiej Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej – Partii Demokratycznej.

Tabela 4.20. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw gminnych w wyborach w 2010 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA WYBRANYCH RADNYCH	PROCENTOWY PODZIAŁ MANDATÓW
NIEZALEŻNI KANDYDACI	4 764	22,66
SMER-SD	4 576	21,76
KDH	2 591	12,32
SDKÚ-DS	1 772	8,43
LS-HZDS	1 245	5,92
SMK-MKP	1 194	5,68
SNS	938	4,46
MOST-HÍD	908	4,31
INNI	3 032	14,46
RAZEM	21 020	100,00

Źródło: <http://volby.statistics.sk/oso/oso2010/sr/tab5.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 20.06.2016].

Tabela 4.21. Wyniki wyborów starostów w wyborach gminnych w 2010 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA WYBRANYCH STAROSTÓW	PROCENTOWY PODZIAŁ MANDATÓW
NIEZALEŻNI KANDYDACI	979	33,67
SMER-SD	599	20,60
KDH	161	5,53
SDKÚ-DS	159	5,46
SMK-MKP	129	4,43
INNI	879	30,31
RAZEM	2 906	100,00

Źródło: <http://volby.statistics.sk/oso/oso2010/sr/tab3.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 20.06.2016].

Wybory gminne w 2014 roku

Wybory gminne odbyły się 15 listopada 2014 roku. Frekwencja wyniosła 48,34%³⁹. Wybory zakończyły się zwycięstwem rządzącej krajem partii Smer, co pokazało, iż po dwóch latach samodzielnych rządów partia premiera R. Ficy utrzymywała duże poparcie społeczne. Wybory potwierdziły także fakt, iż na

39 Zob. <http://volby.statistics.sk/oso/oso2014/oso2014/sk/tab01.html> [dostęp: 20.06.2016].

poziomie lokalnym w Słowacji silną rolę w walce o mandaty radnych i starostów odgrywają kandydaci niezależni, a w gminach południowej Słowacji, graniczących z Węgrami, stałą pozycję mają partie reprezentujące interesy mniejszości węgierskiej mieszkającej w Słowacji, czyli głównie Partia Węgierskiej Koalicji oraz MOST-HÍD. W walce o mandaty w wyborach gminnych spośród partii politycznych liczy się także Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny.

Tabela 4.22. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw gminnych w wyborach w 2014 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA WYBRANYCH RADNYCH	PROCENTOWY PODZIAŁ MANDATÓW
NIEZALEŻNI KANDYDACI	6 000	28,91
SMER-SD	5 123	24,68
KDH	2 190	10,55
SMK-MKP	1 151	5,54
SNS	841	4,05
MOST-HÍD	829	3,99
INNI	3 745	22,28
RAZEM	19 879	100,00

Źródło: <http://volby.statistics.sk/oso/oso2014/oso2014/sk/tab07.html> [dostęp: 20.06.2016].

Tabela 4.23. Wyniki wyborów starostów w wyborach gminnych w 2014 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA WYBRANYCH STAROSTÓW	PROCENTOWY PODZIAŁ MANDATÓW
NIEZALEŻNI KANDYDACI	1 104	37,95
SMER-SD	847	29,11
KDH	122	4,19
SMK-MKP	107	3,67
INNI	729	25,08
RAZEM	2 909	100,00

Źródło: <http://volby.statistics.sk/oso/oso2014/oso2014/sk/tab03.html> [dostęp: 20.06.2016].

Tabela 4.24. Frekwencja w wyborach gminnych w Słowacji

	1994	1998	2002	2006	2010	2014
SŁOWACJA	52%	54%	49%	48%	49,69%	48,34%

Wybory regionalne – do przedstawicielstwa krajowego i przewodniczącego samorządowego kraju

Organem stanowiącym wyższej jednostki samorządu terytorialnego na Słowacji jest przedstawicielstwo samorządowego kraju (zastupiteľstvo samosprávneho kraja)⁴⁰, pochodzące z wyborów powszechnych, bezpośrednich, równych i tajnych. Kadencja przedstawicielstwa trwa 4 lata. Określa ono liczbę swoich członków według zasady, iż jeden radny przypada na liczbę od 12 000 do 15 000 mieszkańców, a wzór można odnaleźć w ordynacji wyborczej do organów samorządowych krajów⁴¹. Czynne prawo wyborcze przysługuje obywatelom Słowacji oraz obcokrajowcom, którzy mają stały pobyt na obszarze gminy wchodzącej w skład terytorium samorządowego kraju oraz którzy najpóźniej w dniu wyborów kończą 18 lat. Pozbawieni prawa głosowania w wyborach lokalnych są osoby ubezwłasnowolnione, odbywające karę więzienia, pozbawione zdolności do czynności prawnych oraz odbywające służbę wojskową. Na radnego przedstawicielstwa (poslanca zastupiteľstva) może zostać wybrana osoba posiadająca czynne prawo wyborcze oraz miejsce pobytu stałego na obszarze gminy wchodzącej w skład terytorium samorządowego kraju, do którego organu kandyduje⁴².

Prawo zgłaszania kandydatów na radnych przysługuje partiom politycznym oraz niezależnym kandydatom, od których do zarejestrowania swojej kandydatury wymaga się przedstawienia listy poparcia z podpisami co najmniej 400 wyborców z danego okręgu wyborczego, w którym kandydują. Wybory zarządza przewodniczący parlamentu najpóźniej 90 dni przed terminem wyborów. Radnym samorządowego kraju zostaje wybrany kandydat, który uzyskał największą liczbę ważnie oddanych głosów w okręgu wyborczym. W przypadku równej liczby głosów w odniesieniu do dwóch kandydatów tej samej partii politycznej rozstrzyga kolejność umieszczenia na liście; jeśli sytuacja ta odnosi się do kandydatów niezależnych, musi odbyć się losowanie, komu przypadnie mandat radnego⁴³.

40 Zob. Art. 2 ustawy z 4 lipca 2001 roku o samorządzie wyższych jednostek terytorialnych (ustawa o samorządowych krajach), Zákon č. 302/2001 Z. z. zo 4. júla 2001; o samospráve vyšších územných celkov; (zákon o samosprávnych krajoch). http://www.zbierka.sk/sk/vyhľadavanie?filter_sent=1&filter_predpis_aspi_id=302%2F2001+&q= [dostęp: 21.06.2016].

41 Ordynacja wyborcza z 4 lipca 2001 roku do organów samorządowych krajów oraz o zmianie organizacji sądów cywilnych, Zákon č. 303/2001 Z. z. zo 4. júla 2001 o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku. http://www.zbierka.sk/sk/vyhľadavanie?filter_sent=1&filter_predpis_aspi_id=303%2F2001+&q= [dostęp: 21.06.2016].

42 Zob. Art. 2 i 3 ordynacji wyborczej do organów samorządowych krajów.

43 Art. 41 ordynacji wyborczej do organów samorządowych krajów.

Tabela 4.25. Liczba członków przedstawicielstwa samorządowego kraju na Słowacji⁴⁴

NAZWA KRAJU	LICZBA RADNYCH PRZEDSTAWICIELSTWA KRAJOWEGO
BRATYSŁAWSKI	46
TRNAWSKI	40
TRENCZYŃSKI	45
NITRIAŃSKI	52
ŽILIŃSKI	52
BAŃSKOBYSTRZYCKI	49
PRESZOWSKI	60
KOSZYCKI	57
RAZEM	401

Organem wykonawczym samorządowego kraju na Słowacji jako wyższej jednostki podziału terytorialnego kraju jest przewodniczący (predseda samosprávneho kraja). Jest on wybierany w wyborach powszechnych, bezpośrednich, równych i w głosowaniu tajnym na czteroletnią kadencję. Prawo głosowania w wyborach regionalnych przysługuje obywatelom Słowacji mającym stały pobyt na obszarze gminy wchodzącej w skład samorządowego kraju oraz tym, którzy najpóźniej w dniu wyborów kończą 18 lat, a nie zostali ubezwłasnowolnieni, pozbawieni zdolności do czynności prawnych, nie odbywają służby wojskowej lub kary więzienia. Bierne prawo wyborcze przysługuje z kolei obywatelowi posiadającemu czynne prawo wyborcze, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 25 lat oraz który posiada stałe miejsce zamieszkania na obszarze gminy wchodzącej w skład terytorium samorządowego kraju, w którym kandyduje. Kandydatów na przewodniczącego mogą zgłaszać partie polityczne oraz niezależni kandydaci, którzy dla zarejestrowania swojej kandydatury potrzebują zebrać co najmniej 1 000 podpisów poparcia wyborców z samorządowego kraju. Można jednocześnie kandydować na przewodniczącego i radnego samorządowego kraju, a wybory odbywają się łącznie. W wyborach organu wykonawczego samorządowego kraju obowiązują inne reguły niż dla wyboru starosty gminy, choć również obowiązuje system większościowy, w tym jednak przypadku dla zwycięstwa wymagana jest większość bezwzględna, co oznacza, iż przewodniczącym kraju zostaje kandydat, który otrzymał więcej niż połowę ważnie oddanych głosów. Gdy żaden z kandydatów nie uzyskał bezwzględnej większości głosów, przewodniczący parlamentu

44 Załącznik do ordynacji wyborczej do organów samorządowych krajów.

zarządza II turę głosowania. Odbywa się ona po 14 dniach od I tury z udziałem dwóch kandydatów o największej liczbie głosów z poprzedniego głosowania. Zwycięża ten kandydat, który otrzymał największą liczbę ważnych głosów, a w sytuacji równej liczby głosów muszą odbyć się nowe wybory⁴⁵.

4.4.2. Analiza wyborów do przedstawicielstwa krajowego i przewodniczącego samorządowego kraju

Wybory regionalne w 2001 roku

Pierwsze wybory do organów samorządowych krajów na Słowacji odbyły się 1 grudnia 2001 roku, a II tura – 15 grudnia 2001 roku. Były to wybory do przedstawicielstw krajowych oraz na przewodniczących krajów. W I turze głosowania frekwencja wyborcza wyniosła w całym kraju 26,02%⁴⁶, a w turze II – 22,61%⁴⁷.

Najwięcej mandatów radnych przedstawicielstw krajowych obsadziła partia Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji (Hnutie za demokratické Slovensko – HZDS) pozostająca wówczas w opozycji do rządzącej krajem koalicji partii centroprawicowych na czele z premierem Mikulášem Dzurindą. Partia ta obsadziła także większość stanowisk przewodniczących samorządowych krajów, wystawiając własnych kandydatów lub wspólnych kandydatów z partią Smer lub Partią Obywatelskiego Porozumienia (Strana občianskeho porozumienia – SOP). Na drugim miejscu uplasowała się Partia Węgierskiej Koalicji (SMK), która może liczyć na poparcie ze strony mniejszości węgierskiej zwłaszcza w regionach południowej Słowacji. W I turze wyborów udało się obsadzić mandat przewodniczącego tylko kraju bratysławskiego, w pozostałych przypadkach konieczne było przeprowadzenie II tury głosowania, która odbyła się po 14 dniach od tury I.

45 Art. 41 i 42 ordynacji wyborczej do organów samorządowych krajów.

46 Zob. <http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab1.htm> [dostęp: 21.06.2016].

47 Zob. <http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab8.htm> [dostęp: 21.06.2016].

Tabela 4.26. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw krajowych w wyborach w 2001 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA WYBRANYCH RADNYCH	PROCENTOWY PODZIAŁ MANDATÓW
HZDS	76	18,95
SMK-MKP	60	14,96
SMER	52	12,96
KOALICJA ANO, DS, KDH, SDKÚ, SMK-MKP*	40	9,97
HZDS, SMER, SOP	24	5,98
SDKÚ, SMER, SMK-MKP	24	5,98
INNI	125	31,20
RAZEM	401	100,00

* Koalicja Sojuszu Nowego Obywatela, Partii Demokratycznej, Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej, Słowackiej Unii Chrześcijańskiej i Demokratycznej, Partii Koalicji Węgierskiej (Aliancia nového občana, Demokratická strana, Kresťanskodemokratické hnutie, Slovenská demokratická a kresťanská únia, Strana maďarskej koalície – Magyar Koalíció Pártja).

Źródło: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab1.htm>, <http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab2.htm>, <http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab3.htm>, <http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/graf/graf1.htm> [dostęp: 21.06.2016].

Tabela 4.27. Wyniki wyborów przewodniczących krajów w wyborach regionalnych w 2001 roku

NAZWA KRAJU	NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA ZDOBYTYCH GŁOSÓW	PROCENTOWY PODZIAŁ GŁOSÓW
TRNAVSKÝ KRAJ	HZDS, SMER, SOP	96 405	61,48
TREŇČIANSKY KRAJ	HZDS	51 052	67,92
NITRIANSKY KRAJ	HZDS, SDĽ, STRED, SOP	134 625	61,37
ŽILINSKÝ KRAJ	HZDS	44 605	80,31
BANSKOBYSTRICKÝ KRAJ	HZDS, SMER	52 746	52,36
PREŠOVSKÝ KRAJ	HZDS, SMER	51 816	50,11
KOŠICKÝ KRAJ	KDH, DS	61 873	59,38
BRATISLAVSKÝ KRAJ	SDKÚ, KDH, ANO, SMK-MKP, DS	65 901	56,49

Źródło: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab9k2.htm>, <http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab7.htm> [dostęp: 21.06.2016].

Wybory regionalne w 2005 roku

Kolejne wybory do organów samorządowych krajów zostały przeprowadzone 26 listopada 2005 roku. Słowacy wybierali radnych przedstawicielstw krajowych oraz przewodniczących samorządowych krajów. Frekwencja wyborcza w I turze głosowania wyniosła w całym kraju 18,02%⁴⁸, a w turze II – 11,07%⁴⁹.

48 Zob. <http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/slov/results/tab2.jsp.htm> [dostęp: 21.06.2016].

49 Zob. <http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/slov/results/tab7.jsp.htm> [dostęp: 21.06.2016].

Tabela 4.28. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw krajowych w wyborach w 2005 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA WYBRANYCH RADNYCH	PROCENTOWY PODZIAŁ MANDATÓW
DS, KDH, SDKÚ	95	23,05
SMK-MKP	53	12,86
NEKA	39	9,46
KDH, L'S-HZDS, SDKÚ, SNS, SMER	34	8,25
HZD, SNS, SMER	27	6,55
ANO, DS, SDKÚ, SMK-MKP, SZS	27	6,55
INNI	137	33,28
RAZEM	412*	100,00

* Liczba radnych wzrosła w trzech krajach ze względu na wzrost liczby ludności w porównaniu z wyborami regionalnymi w 2001 roku.

Źródło: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/slov/results/graf1.jsp.htm>, <http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/slov/results/tab3.jsp.htm> [dostęp: 21.06.2016].

Największe poparcie w wyborach regionalnych uzyskała koalicja trzech partii – Partii Demokratycznej (Demokratická strana, DS), Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego (Kresťanskodemokratické hnutie, KDH) oraz Słowackiej Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (Slovenská demokratická a kresťanská únia, SDKÚ). Drugie miejsce przypadło Partii Węgierskiej Koalicji (SMK), a na trzecim miejscu znaleźli się kandydaci niezależni. Dla wyłonienia przewodniczących samorządowych krajów potrzebna była w każdym z ośmiu samorządowych krajów II tura głosowania, która odbyła się 10 grudnia 2005 roku. W większości krajów urzędy te objęli wspólni kandydaci wystawieni przez koalicje, w skład których wchodziłi głównie przedstawiciele partii: Partia Ludowa – Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji (Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko, LS-HZDS), Smer, Słowacka Partia Narodowa (Slovenská národná strana, SNS), Ruch na Rzecz Demokracji (Hnutie za demokraciu, HDZ). Wybory te były sprawdzianem poparcia dla rządzącej krajem koalicji partii centroprawicowych i pokazały, że opozycja rośnie w siłę (rok później w wyborach parlamentarnych Smer, HZDS i SNS przejęły władzę w kraju).

Tabela 4.29. Wyniki wyborów przewodniczących krajów w wyborach regionalnych w 2005 roku

NAZWA KRAJU	NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA ZDOBYTYCH GŁOSÓW	PROCENTOWY PODZIAŁ GŁOSÓW
TRNAVSKÝ KRAJ	ĽB, ĽS-HZDS, P SNS, ZSNS	22 698	54,74
TRENČIANSKY KRAJ	ANO, ĽS-HZDS, SNS, ZSNS	17 561	51,83
NITRIANSKY KRAJ	ASV, KSS, ĽB, ĽS-HZDS, P SNS, ZSNS	68 162	74,08
ŽILINSKÝ KRAJ	ANO, HZD, SNS, SMER	25 181	51,37
BANSKOBYSTRICKÝ KRAJ	HZD, KDH, SNS, SMER, SZS	28 086	50,88
PREŠOVSKÝ KRAJ	HZD, SNS, SMER	40 952	53,03
KOŠICKÝ KRAJ	HZD, SMER	36 939	57,52
BRATISLAVSKÝ KRAJ	NEKA	37 623	67,39

Źródło: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/slov/results/tab8.jsp.htm> [dostęp: 21.06.2016].

Wybory regionalne w 2009 roku

Wybory regionalne odbyły się 14 listopada 2009 roku, a tura II została zarządzona na 28 listopada 2009 roku. Frekwencja w I turze wyniosła 22,90% oraz 18,39% w turze II⁵⁰.

Zwycięzcą okazała się partia Smer, która startowała w koalicji z Ruchem na Rzecz Demokratycznej Słowacji – swoim koalicjantem na szczeblu całego kraju. I znów był to sprawdzian poparcia przed mającymi się odbyć w następnym roku wyborami parlamentarnymi. Pokazały one, iż rządząca koalicja centrolewicowa utrzymuje wysokie poparcie społeczne i jej wspólni kandydaci wygrywali w większości regionów. W czterech krajach przewodniczący został wybrany w I turze, w czterech kolejnych potrzebna była II tura, do której przechodziło dwóch kandydatów z największym poparciem z tury I. Wybory te potwierdzały zasadę, iż na poziomie samorządowych krajów większego znaczenia nabiera przynależność partyjna – mandaty radnych oraz przewodniczących krajów zdobywali głównie przedstawiciele partii politycznych reprezentowanych w parlamencie krajowym, a nie, tak jak to ma miejsce w przypadku wyborów lokalnych, kandydaci niezależni.

50 Zob. <http://volby.statistics.sk/osk/osk2009/sr/tab2.jsp@lang=sk.htm>, <http://volby.statistics.sk/osk/osk2009/sr/tab6.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 21.06.2016].

Tabela 4.30. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw krajowych w wyborach w 2009 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA WYBRANYCH RADNYCH	PROCENTOWY PODZIAŁ MANDATÓW
L'S-HZDS, SMER-SD	101	24,75
NIEZALEŻNI KANDYDACI	55	13,48
KDH, SDKÚ-DS	50	12,25
KDH, L'S-HZDS, SDKÚ-DS, SMER	38	9,31
SMK-MKP	35	8,57
SMER	26	6,37
KDH, OKS*, SDKÚ-DS, SMK-MKP	26	6,37
INNI	77	18,90
RAZEM	408	100,00

* Obywatelska Partia Konserwatywna (Občianska konzervatívna strana).

Źródło: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2009/sr/tab3.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 21.06.2016].

Tabela 4.31. Wyniki wyborów przewodniczących krajów w wyborach regionalnych w 2009 roku

NAZWA KRAJU	NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA ZDOBYTYCH GŁOSÓW	PROCENTOWY PODZIAŁ GŁOSÓW
TRNAVSKÝ KRAJ	NEKA	48 295	52,99
TREŇČIANSKY KRAJ	L'S-HZDS, SMER	45 613	59,08
NITRIANSKY KRAJ	SMER, SDKÚ-DS, KDH	74 247	60,27
ŽILINSKÝ KRAJ	SMER, SNS, L'S-HZDS, HZD, SZ, SF	79 519	63,20
BANSKOBYSTRICKÝ KRAJ	L'S-HZDS, SMER	50 806	53,70
PREŠOVSKÝ KRAJ	HZD, L'S-HZDS, SMER, SZS	63 179	54,06
KOŠICKÝ KRAJ	SMER, SMK-MKP, L'S-HZDS, SF, HZD, S.O.S., MOST-HÍD, LIGA	77 485	60,25
BRATISLAVSKÝ KRAJ	KDH, OKS, SAS, SDKÚ-DS, SMK-MKP	66 163	60,50

Źródło: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2009/sr/tab7.jsp@lang=sk.htm>, <http://volby.statistics.sk/osk/osk2009/sr/tab5.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 21.06.2016].

Wybory regionalne w 2013 roku

Wybory radnych do przedstawicielstw krajowych oraz przewodniczących samorządowych krajów odbyły się 9 listopada 2013 roku, a II tura – 23 listopada. Frekwencja wyniosła w I turze 20,11%⁵¹, a w turze II – 17,29%⁵².

51 Zob. http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/VUC/Tabulka1_sk.html [dostęp: 22.06.2016].

52 Zob. http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/VUC/Tabulka6_sk.html [dostęp: 22.06.2016].

Tabela 4.32. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw krajowych w wyborach w 2013 roku

NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA WYBRANYCH RADNYCH	PROCENTOWY PODZIAŁ MANDATÓW
SMER-SD	118	28,92
NEKA	73	17,89
SMER-SD, KDH	57	13,97
SMK-MKP	34	8,33
SDKÚ-DS, SZ, OKS, SMK-MKP, SAS, MOST-HÍD, KDH	34	8,33
KDH, MOST-HÍD, SDKÚ-DS	19	4,65
INNI	73	17,91
RAZEM	408	100,00

Źródło: http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/VUC/Tabulka3_sk.html [dostęp: 22.06.2016].

Tabela 4.33. Wyniki wyborów przewodniczących krajów w wyborach regionalnych w 2013 roku

NAZWA KRAJU	NAZWA PARTII, KOALICJI	LICZBA ZDOBYTYCH GŁOSÓW	PROCENTOWY PODZIAŁ GŁOSÓW
TRNAVSKÝ KRAJ	NEKA	48 358	60,26
TREŇČIANSKY KRAJ	SMER-SD	43 745	53,45
NITRIANSKY KRAJ	SMER-SD	50 071	55,61
ŽILINSKÝ KRAJ	SMER-SD, SZ, SNS	63 165	54,01
BANSKOBYSTRICKÝ KRAJ	I'S NAŠE SLOVENSKO	71 397	55,53
PREŠOVSKÝ KRAJ	SMER-SD, SMS, NÁŠ KRAJ	69 455	53,78
KOŠICKÝ KRAJ	MOST-HÍD, SMK-MKP, SMER-SD	39 970	53,07
BRATISLAVSKÝ KRAJ	KDH, SZ, SMK-MKP, SDKÚ-DS, SAS, OKS, MOST-HÍD	74 132	74,24

Źródło: http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/VUC/Tabulka5_sk.html, http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/VUC/Tabulka7_sk.html [dostęp: 22.06.2016].

Wybory zakończyły się zwycięstwem rządzącej partii Smer, potwierdziły zatem wynik wyborów parlamentarnych z 2012 roku, w których również triumfowała partia premiera Roberta Ficy. W wyborach tych zaistnieli także kandydaci niezależni, reprezentujący mniejszość węgierską w Słowacji i w niewielkim stopniu przedstawiciele rozbitej w tamtym czasie opozycji w postaci partii SDKÚ-DS czy SaS (Wolność i Solidarność). W trzech samorządowych krajach przewodniczących udało się wybrać w I turze głosowania, czterech przewodniczących krajów wybrano dopiero w turze II.

Tabela 4.34. Frekwencja w wyborach regionalnych w Słowacji

	2001	2005	2009	2013
SŁOWACJA	I TURA – 26,02%, II TURA – 22,61%	I TURA – 18,02%, II TURA – 11,07%	I TURA – 22,90%, II TURA – 18,39%	I TURA – 20,11%, II TURA – 17,29%

Rozdział 5

WYBORY, PRAWO WYBORCZE I SYSTEM WYBORCZY NA WĘGRZECH

Until 2016 Hungarians elected the National Assembly and participated in local government elections seven times. They chose representatives for the European Parliament three times and witnessed elections for president six times. The fundamental agreements concerning election law and an electoral system for parliament and local government bodies had been made during the Triangular Table Talks in 1989. However, an agreement on the way of electing president had not been reached. The choice of the Hungarian legislature was based on a mixed system with three levels of allocating mandates: single-seat constituencies, multi-seat regional constituencies and a nationwide list. The 2011 reform reduced the number of elected deputies from 386 to 199, abolished the multi-seat regional constituencies and introduced a few other changes. Local government elections are held at a district level, in cities with komitat rights, and in komitats. In districts and cities with komitat rights, apart from a legislative body, citizens also elect an executive body, which is a mayor. After the Referendum of November 1989, an indirect election for presidency was determined. Until 2010, the president was elected in a system of three rounds, and nowadays in two. Since 2004, Hungarians have elected representatives for the European Parliament.

Key words: *Hungary, elections, law and electoral system*

5.1. Zgromadzenie Krajowe

Prawo wyborcze i system wyborczy sprzed 2011 roku

Gdy w 1989 roku przystępowano do debaty nad rozwiązaniami wyborczymi na Węgrzech, prawdopodobnie zakładano ich tymczasowość. Ponadto nie zdawano sobie sprawy z tego, że efekt dyskusji będzie miał charakter nowatorski i wprowadzi do rodziny systemów wyborczych na świecie nieznaną nigdzie indziej konstrukcję ustrojową. Twórcy węgierskiego prawa i systemu wyborczego z 1989 roku nie mogli przewidzieć skutków swoich decyzji, dlatego nie można im przypisać świadomego dążenia do powołania do życia systemu, który oddawałby określone zamiary. Wręcz przeciwnie, jak wskazuje Wojciech Sokół, system wyborczy był wynikiem wewnętrznego porozumienia elit politycznych, które kierowały się w pierwszej kolejności swoim interesem, następnie uwzględniały kompromis pomiędzy sobą, a chęć odzwierciedlenia preferencji elektoratu znajdowała się na końcu listy priorytetów¹. Istnieją trzy poglądy na temat genezy węgierskiego systemu wyborczego. Zgodnie z pierwszym powstał on w wyniku pewnego odwzorowania modelu niemieckiego. Witold Brodziński pisze o tym, że na Węgrzech „zdecydowano się na interesującą kompilację różnych procedur rozdziału mandatów i dokonano ciekawej recepcji rozwiązań ustrojowych ukształtowanych w okresie po II wojnie światowej w demokracjach zachodnioeuropejskich (głównie RFN)”². Tę tezę wspiera także fakt, że jeden z głównych aktorów negocjacji, w wyniku których wprowadzono zmiany ustrojowe w 1989 roku, opozycjonista i pierwszy premier wolnych Węgier József Antall był zwolennikiem zachodnio-niemieckiego mieszanego systemu wyborczego³. Natomiast zarówno Wojciech Sokół, jak i Bartłomiej Michalak piszą, że prawdą nie jest to, że powstanie węgierskiego systemu wyborczego nastąpiło w oparciu o wzory niemieckie, ale jego geneza ma iście nowatorski, wyjątkowy i innowacyjny charakter⁴. Trzeci pogląd na temat powstania współczesnego mieszanego systemu wyborczego Węgier odwołuje się do przesłanek historycznych, gdyż w okresie międzywojennym wybory do niższej izby parlamentu, Izby Przedstawicieli, odbywały się zarówno na podstawie formuły większościowej, jak i proporcjonalnej⁵.

1 W. Sokół: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*. Lublin 2007, s. 467–473.

2 Cyt. za: W. BRODZIŃSKI: *Prawo wyborcze do parlamentu Republiki Węgier*. W: *Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich*. Red. S. GRABOWSKA, K. SKŁADOWSKI. Kraków 2006, s. 269.

3 W. Sokół: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych...*, s. 468.

4 Ibidem, s. 453; B. MICHALAK: *Mieszane systemy wyborcze. Cele, rozwiązania, konsekwencje*. Toruń 2013, s. 247.

5 S. KUBAS: *Historia parlamentaryzmu w krajach Europy Środkowej*. W: *Parlament w państwach Grupy Wyszehradzkiej*. Red. M. BARAŃSKI, R. GLAJCAR, S. KUBAS. Katowice 2012, s. 90; W. Sokół: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych...*, s. 459.

Pierwsze nowoczesne rozwiązania dotyczące prawa i systemu wyborczego pojawiły się na Węgrzech jeszcze w XIX wieku i po modyfikacji w trakcie rozwoju mogły wpłynąć na poglądy aktorów uczestniczących w negocjacjach tranzycyjnych w 1989 roku. Po powstaniu Austro-Węgier w 1867 roku doszło do utworzenia niezależnego od wiedeńskiego parlamentu Węgier, do którego wybory odbywały się w okręgach jednomandatowych. Występujący cenzus wykształcenia, płci i majątku nadawał czynne prawo wyborcze jedynie 6% mieszkańców Królestwa. Zasada jawności głosu wpływała na stosowanie różnych nacisków na elitę cieszącą się z prawa posiadania głosu. Mieliśmy wówczas także do czynienia z manipulacją rozmiarem i kształtem okręgów wyborczych. Jak piszą Charles Seymour i Donald Paige Frary, „w ramach ogólnej liczby wyborców 1 025 000 – 125 na 413 deputowanych zdobywało mandaty, uzyskując mniej niż 100 głosów w 1901 roku”⁶. Budapeszteńskim politykom chodziło o ograniczenie praw wyborczych tylko do ludności węgierskiej i usunięcia możliwości powoływania swoich deputowanych przez inne nacje żyjące na terenie Węgier.

W okresie międzywojennym pierwsze wybory parlamentarne odbyły się w styczniu 1920 roku. Pomimo zniesienia wielu cenzusów tylko 40% dorosłych mieszkańców ziem węgierskich miało czynne prawo wyborcze. Wyniki zostały jednakże unieważnione, co było spowodowane rosnącym poziomem chaosu politycznego po zdławieniu komunistycznego reżimu i przejmowaniu władzy przez zwolenników Miklósa Horthyego. W następnych wyborach parlamentarnych w 1922 roku nie występowała już zniesiona zasada jawności głosu. Jednakże prawo wyborcze posiadało wówczas tylko 29,8% społeczeństwa⁷. W tym miejscu należy podkreślić, że zarówno elekcja z 1922 roku, jak wszystkie późniejsze w okresie międzywojennym i wojennym (1926, 1931, 1935, 1939, 1944) nie były wolne, gdyż autorytarny reżim admirała M. Horthyego na to nie zezwalał.

W ustroju politycznym Węgier okresu horthystowskiego parlament miał charakter dwuizbowy. Izba Magnatów licząca 242 członków została powołana w 1926 roku i składała się z czterech kategorii przedstawicieli: arystokracji, wysokich urzędników kościelnych i państwowych, osób z wyboru i nominacji regenta. W Izbie Przedstawicieli zasiadało 329 deputowanych. W pierwszych międzywojennych wyborach cenzus wieku określający czynne prawo

6 Ch. SEYMOUR, D.P. FRARY: *How the World Votes*. T. 2. Springfield 1918, s. 69. Cyt. za: W. Sokół: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych...*, s. 468.

7 J. KOCHANOWSKI: *Węgry. Od ugody do ugody: 1867–1990*. Warszawa 1997, s. 72.

wyborcze wynosił 24 lata. Posiadali je zarówno mężczyźni, jak i kobiety, ale musieli mieszkać na Węgrzech od 6 lat i od pół roku na terenie okręgu, w którym głosowali. W 1925 roku podwyższono cenzus czynnego prawa wyborczego kobiet do 30 lat, konieczność posiadania węgierskiego obywatelstwa od 10 lat i dwuletni okres zamieszkiwania na terenie okręgu głosowania. Państwo zostało podzielone na okręgi spisowe obejmujące miasta i indywidualne znajdujące się na wiejskich terenach. W 1938 roku po raz kolejny zmieniono prawo wyborcze, które od tej pory w okręgach spisowych przysługiwało 26-letnim mężczyznom i 30-letnim kobietom posiadającym 10-letnie obywatelstwo i co najmniej 6-letni staż zamieszkania w okręgu głosowania, a także legitymującym się ukończeniem 6 klas szkoły powszechnej. W okręgach indywidualnych posiadanie wyższego wykształcenia pozwalało na przyznanie czynnego prawa wyborczego osobom obu płci w wieku 26 lat przy zachowaniu stażu obywatelstwa i zamieszkania w okręgu wyborczym, jak w przypadku okręgów spisowych⁸. Podział kraju na okręgi spisowe i indywidualne wiązał się także z przyznaniem tym dwóm rodzajom jednostek odmiennych formuł wyłaniania reprezentantów: na obszarach wiejskich występowały listy partyjne, a w miejskich okręgi jednomandatowe. W 1939 roku mieszkańcy wsi otrzymali prawo oddawania dwóch głosów: na kandydata w okręgu jednomandatowym oraz na listę partyjną⁹. Ukształtowany w okresie międzywojennym system wyborczy miał charakter mieszany.

W jedynych całkowicie wolnych powojennych wyborach na Węgrzech, które miały miejsce w 1945 roku, czynne i bierne prawo wyborcze przysługiwało osobom po ukończeniu 20. roku życia, ale pozbawieni go byli kolaboranci wojenni oraz ludność niemiecka. Elekcja dotyczyła jednoizbowego ciała ustawodawczego. Wyborca dysponował głosem, który oddawał na jedną z list zarejestrowanych w okręgu wyborczym. W ten sposób wybierano 359 przedstawicieli. Poza tym istniała lista krajowa, z której wybierano 50 deputowanych. Kolejne wybory, które odbyły się w 1947 roku, były częściowo sfalszowane, a od elekcji w 1949 roku ich wyniki były całkowicie niewiarygodne. Na Węgrzech mieliśmy do czynienia z jednopartyjnym systemem partii hegemonistycznej, która w latach 1956–1989 nosiła nazwę Węgierskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej (Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP). Zakres dokonywanej przez MSZMP kontroli życia politycznego był ogromny.

8 H. DONATH: *Przemiany ustrojowo-prawne na Węgrzech 1939–1949*. Wrocław 1978, s. 19–22.

9 G. FÖLDES, L. HUBAI: *Parlamenti képviselőválasztások, 1920–1990*. Budapest 1994, s. 17–19. Cyt. za: W. Sokół: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych...*, s. 459.

Konstytucja z 1949 roku określała wybory poprzez pryzmat zasad: bezpośredniości, tajności, równości, powszechności i wolności. Bierne i czynne prawo wyborcze przyznano osobom, które ukończyły 18 lat, pozbawiano go wrogów ludu i chorych psychicznie. W latach 1949–1966 deputowanych wybierano na podstawie formuły proporcjonalnej. Dopiero w 1966 roku wprowadzono charakterystyczny dla bloku wschodniego model większościowy w wersji jednomandatowych okręgów wyborczych¹⁰. W 1970 roku zniesiono monopol na zgłaszanie kandydatów przez Ludowy Front Patriotyczny, a także wprowadzono sposób głosowania polegający na skreślaniu z listy tych kandydatów, których wyborca nie popierał. Znowelizowane w 1983 roku prawo wyborcze nakazywało konieczność zgłaszania wielu kandydatur w jednym okręgu, co miało służyć zwiększeniu alternatyw wyboru. Jednakże każdy kandydat musiał mieć pisemne poparcie Ludowego Frontu Patriotycznego. W związku z narastającym napięciem społecznym MSZMP rozpoczął pracę nad nowym prawem wyborczym w 1987 roku, ale gdy rok później przedstawiał swoje propozycje, okazało się, że są one nadal utrzymane w kontekście dominacji systemu jednopartyjnego i nie uwzględniają dokonujących się przemian na Węgrzech¹¹.

W trakcie trwającego od 13 czerwca do 18 września 1989 roku Trójkątnego Stołu (Nemzeti Kerekasztal, NKA), który był wzorowany na wcześniej zakończonym polskim Okrągłym Stole, komunistyczna strona rządowa i opozycja miały się porozumieć w sprawie przezwyciężenia istniejącego kryzysu politycznego, społecznego i gospodarczego. W interesującym nas aspekcie prawa i systemu wyborczego uczestniczące w obradach strony cechowały się różnymi motywami dotyczącymi projektowanych zmian. MSZMP był zwolennikiem wyborów większościowych opartych na strukturze jednomandatowych okręgów wyborczych, które miały gwarantować sukces lepiej rozpoznawalnym kandydatom partii komunistycznej, a także stanowiły ciągłość istniejących od ponad dwudziestu lat tradycji wyborczych.

Wśród partii opozycyjnych nie było jednolitego stanowiska. Niezależna Partia Drobnych Posiadaczy (Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt, FKGP) faworyzowała system, w którym Węgry byłyby podzielone na terytorialne okręgi wyborcze, a elekcji deputowanych dokonywano by za pomocą formuły proporcjonalnej¹². Także inne partie opozycyj-

10 S. KUBAS: *Historia parlamentaryzmu...*, s. 99.

11 W. SOKÓŁ: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych...*, s. 459–462.

12 W. BRODZIŃSKI: *Prawo wyborcze do parlamentu Republiki Węgier...*, s. 269.

ne o historycznym charakterze, jak Socjaldemokratyczna Partia Węgier (Magyarországi Szociáldemokrata Párt, MSZDP), czy Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ludowa (Kereszténydemokrata Néppárt, KDNP), popierały formułę proporcjonalną. Początkowo także Związek Młodych Demokratów (Fiatal Demokraták Szövetsége, Fidesz) był zwolennikiem takich rozwiązań. Motywem, który wspierał proporcjonalny system wyborczy, była obawa przed skromniejszym poparciem społecznym wypływającym z zastosowania formuły większościowej, co nie dawało większych szans partiom małym. Fidesz liczył, że rozpoznawalna postać Viktora Orbána przyniesie listom wyborczym dużą liczbę głosów. Inne stanowisko prezentował Związek Wolnych Demokratów (Szabad Demokraták Szövetsége, SZDSZ), który popierał jednomandatowe okręgi wyborcze. Wynikało to z wiary, że opozycja jest w stanie zjednoczyć się i zdecydowanie pokonać kandydatów MSZMP w tych okręgach. Węgierskie Forum Demokratyczne (Magyar Demokrata Fórum, MDF) zaproponowało podział mandatów z uwzględnieniem formuły większościowej i proporcjonalnej, przekonując, że kandydaci z okręgów jednomandatowych będą wpływać na stabilność parlamentu, a proporcjonalność odzwierciedli zróżnicowany obraz preferencji obywateli¹³.

W lipcu 1989 roku wszystkie partie opozycyjne zgodziły się, żeby przyszedł system wyborczy był złożony z formuły większościowej i proporcjonalnej. W sierpniu 1989 roku MSZMP przystał na to, ale zaproponował uzupełnienie tak skonstruowanego systemu mieszanego o listę kompensacyjną. Ostatecznie pojawił się system składający się z trzech poziomów alokacji mandatów: okręgi jednomandatowe, regionalne wielomandatowe okręgi oraz krajowa lista kompensacyjna. Wojciech Sokół wyjaśnia zmianę stanowiska partii komunistycznej tym, że w lipcowych wyborach uzupełniających do parlamentu w 1989 roku kandydaci komunistyczni ponieśli sromotną porażkę na rzecz triumfujących opozycjonistów, a sierpniowe badania opinii społecznej wskazywały na znacznie silniejsze poparcie dla nowych partii niż komunistycznej¹⁴. Dlaczego cieszący się największą popularnością w tym czasie MDF nie był zwolennikiem okręgów jednomandatowych? Wydaje się, że elita partyjna nie do końca wierzyła w sondaże opinii wskazujące na wysokie prowadzenie MDF, co wynikało z mniejszych zdolności antycypacyjnych, a także chęci kompromisu z partią komunistyczną.

13 W. Sokół: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych...*, s. 467–468; B. MICHALAK: *Mieszane systemy wyborcze...*, s. 242–243.

14 W. Sokół: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych...*, s. 469.

Rozwiązania systemowe zgłoszone przez MSZMP ulegały stopniowej modyfikacji, początkowo zawierały przeprowadzanie wyborów 350-osobowego ciała ustawodawczego, w którym 50 mandatów pochodziłoby z listy kompensacyjnej, a 300 z okręgów jednomandatowych, potem uszczuplono legislaturę do 300 deputowanych, w tym 50 z listy kompensacyjnej, a 250 z okręgów jednomandatowych. Projekt MDF zakładał podział mandatów w połowie z segmentu proporcjonalnego i większościowego. Wyborca miał dysponować dwoma głosami, a system miał być paralelny. Na podstawie starcia tych dwóch koncepcji ostatecznie udało się doprowadzić do porozumienia, w wyniku którego wyłonił się węgierski trójpoziomowy system mieszany¹⁵.

Bartłomiej Michalak pisze, że węgierski system mieszany był pierwszym tego typu w państwach Europy Środkowej i Wschodniej oraz zalicza go do typu systemu mieszanego z transferem głosów¹⁶. Zanim przejdziemy do analizy założeń systemu wyborczego, skupmy się na zagadnieniach prawa wyborczego.

Zasady i procedury przeprowadzania wyborów do Zgromadzenia Krajowego Republiki Węgier w latach 1989–2010 regulowało kilka aktów prawa. Po pierwsze, była to znowelizowana dnia 18 października 1989 roku konstytucja z 1949 roku. Po drugie, ustawa XXXIV o wyborach deputowanych do Zgromadzenia Krajowego z 20 października 1989 roku, którą wielokrotnie nowelizowano.

Organem odpowiedzialnym za ogłoszenie wyborów był prezydent, który musiał to uczynić najpóźniej do 90 dni przed dniem głosowania czwartego roku kadencji poprzedniego parlamentu. Wybory musiały się odbyć w kwietniu lub maju, cechował je powszechny, tajny, bezpośredni i równy charakter. Czynne i bierne prawo przysługiwało osobom, które ukończyły 18. rok życia albo zostały uznane za pełnoletnie przez sąd w wyniku zawarcia małżeństwa. Praw wyborczych nie przyznano osobom z ograniczoną zdolnością do działań prawnych, skazanym prawomocnym wyrokiem sądowym na utratę praw publicznych, odbywającym karę pozbawienia wolności i przebywającym w zakładzie na przymusowym leczeniu prawomocnie orzeczonym przez sąd. Ponadto z biernego prawa wyborczego korzystały wyłącznie osoby stale zamieszkujące Węgry. Organami przeprowadzającymi wybory były: komisje skrutacyjne, komisje w jednomandatowych okręgach wyborczych, komisje w terytorialnych okręgach wyborczych oraz Krajowa Komisja Wyborcza. Komisja skrutacyjna

15 B. MICHALAK: *Mieszane systemy wyborcze...*, s. 243–244.

16 Ibidem, s. 242.

przygotowywała lokal wyborczy i czuwała nad przebiegiem głosowania w nim, a także ustalała wyniki w obwodzie. Komisja w jednomandatowym okręgu wyborczym rejestrowała kandydatów i ogłaszała wyniki wyborów w danym okręgu. Komisja w wielomandatowym okręgu wyborczym rejestrowała listy kandydatów i ogłaszała wyniki wyborów w danym okręgu. Krajowa Komisja Wyborcza czuwała nad przebiegiem głosowania w kraju, ustalała i przedstawiała wyniki zbiorcze dla całych Węgier, ustalała termin wyborów uzupełniających. Każdy obywatel mógł zgłaszać protesty i zarzuty zarówno na czynności przed, w trakcie, jak i po wyborach, które dotyczyły procedur i ustalania wyników elekcji. Organami rozpatrującymi skargi były zarówno ciała władzy lokalnej (sekretarz komitetu wykonawczego w przypadku pominięcia osoby w spisie wyborców), jak i organy wyborcze (właściwe komisje wyborcze w przypadku zarzutów w stosunku do przeprowadzenia wyborów)¹⁷.

W trakcie kampanii radio i telewizja publiczna wraz z państwową agencją informacyjną były zobowiązane do tego, aby co najmniej jeden raz bezpłatnie przedstawić program polityczny partii, która została zarejestrowana do udziału w wyborach. Do ośmiu dni przed głosowaniem nie wolno było podawać publicznie wyników badań opinii społeczeństwa dotyczących wyborów. W ostatnim dniu kampanii wyborczej możliwe było upublicznienie syntez wyborczych przygotowanych przez partie posiadające listy krajowe. Każda partia oraz niezależni kandydaci byli uprawnieni do otrzymywania dotacji budżetowej pod warunkiem przedstawienia rozliczeń do 30 dni po zakończeniu głosowania¹⁸.

W wyborach do jednoizbowego Zgromadzenia Krajowego Węgrzy wyłaniali reprezentację składającą się z 386 osób, w tym 176 deputowanych wybierano w jednomandatowych okręgach wyborczych, 152 w wielomandatowych okręgach, a 58 miejsc przyznawano z listy krajowej. W jednomandatowych okręgach kandydat musiał uzyskać pisemne poparcie co najmniej 750 mieszkańców danego okręgu. Listę kandydatów w okręgu wielomandatowym zgłaszały wyłącznie partie polityczne, które wcześniej wystawiły kandydatów w co najmniej 1/4 okręgów jednomandatowych leżących na obszarze okręgu wielomandatowego, ale nie mniej niż w dwóch jednomandatowych okręgach. Listę krajową zgłaszały partie, które zarejestrowały listy terytorialne w co najmniej 7 z 20 okręgów wielomandatowych. Ten sam kandydat mógł być zgłoszony do wyborów w każdym z trzech poziomów alokacji mandatów. Na

17 W. BRODZIŃSKI: *Prawo wyborcze do parlamentu Republiki Węgier...*, s. 270–275.

18 Ibidem, s. 277–278.

liście terytorialnej liczba kandydatów nie mogła przekraczać dwukrotności ogólnej liczby mandatów dla danego okręgu wielomandatowego. Podobnie było w przypadku listy krajowej¹⁹.

W segmencie większościowym Węgry były podzielone na 176 jednomandatowych okręgów, które w założeniu powinny liczyć około sześć tysięcy mieszkańców. Za wybranego uznawano tego kandydata, który zdobył bezwzględną większość głosów przy zachowaniu 50% frekwencji. Jeżeli do tego nie dochodziło, dwa tygodnie później przeprowadzano II turę z udziałem tych kandydatów, którzy w I turze zdobyli co najmniej 15% głosów poparcia. Jeżeli nie było co najmniej trzech takich kandydatów, wówczas do II tury przechodziło trzech z największym poparciem. II tura wyborów była ważna przy zachowaniu 25% frekwencji. Jeżeli I tura nie była ważna z powodu nie wystarczająco wysokiej frekwencji, w II uczestniczyli wszyscy kandydaci z I tury. W II turze zwyciężała ta osoba, która otrzymywała względną większość głosów. W segmencie proporcjonalnym podział okręgów wyborczych pokrywał się z podziałem administracyjno-terytorialnym państwa na dziewięćnaście komitatów i miasto stołeczne. W siedemnastu okręgach wybierano od 4 do 9 deputowanych, w dwóch 11 i 14, a w Budapeszcie 28. W celu uznania wyborów za ważne konieczne było przekroczenie 50% frekwencji. W przypadku braku wypełnienia tego warunku przeprowadzano II turę. Aby partia mogła brać udział w podziale mandatów, musiała przekroczyć 5% próg wyborczy, koalicja dwóch partii 10%, a trzech i więcej partii – 15%. Przeliczanie głosów na mandaty odbywało się przy wykorzystaniu metody Hagenbacha-Bischoffa. Jednakże zastosowanie tej metody przy niedopuszczeniu stosowania zasady największych reszt powodowało, że nie można było przyznać wszystkich 152 mandatów przeznaczonych do rozdziału w segmencie proporcjonalnym. W takiej sytuacji niewykorzystane mandaty przechodziły do segmentu kompensacyjnego. Również głosy reszkowe z poziomu jednomandatowego i wielomandatowego uzupełniały ten segment. Lista krajowa miała za zadanie zmniejszyć dysproporcję powstającą w wyniku stosowania formuły większościowej i proporcjonalnej. Węgry traktowane były jako jeden okręg wyborczy. Podstawą przydziału mandatów było zsumowanie wszystkich głosów reszkowych, które nie zostały wykorzystane przez partie na poziomie jedno- i wielomandatowym w I i II turze. Przy czym w podziale mandatów z listy krajowej uczestniczyły tylko partie, które przekroczyły 5% próg

19 S. KUBAS: *Wpływ węgierskiego systemu wyborczego na wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego i Parlamentu Europejskiego w latach 1990–2009*. „Studia Wyborcze” 2010, t. 9, s. 123–125.

(w 1990 roku 4%), koalicje dwóch partii po uzyskaniu co najmniej 10% oraz koalicje trzech i więcej partii po osiągnięciu 15% głosów. W celu ustalenia przydziału mandatów dla poszczególnych partii stosowano metodę d'Hondta²⁰.

Współczesne prawo wyborcze i system wyborczy po reformie z 2011 roku

Obecnie prawo wyborcze odnoszące się do elekcji parlamentu krajowego na Węgrzech jest regulowane trzema aktami. Pierwszym z nich jest konstytucja z 2011 roku, drugim ustawa CCIII z 2011 roku o wyborze posłów do parlamentu, a trzecim ustawa XXXVI z 2013 roku o procedurze wyborczej. Ponadto w zestawie aktów regulujących dodatkowe kwestie wyborcze znajdują się: a) ustawa LXXXVII z 2013 roku o przejrzystości kosztów kampanii wyborów do parlamentu, b) rozporządzenia ministra administracji publicznej i sprawiedliwości: z 17 grudnia 2013 roku w sprawie szczegółowych zasad działania centralnego rejestru wyborczego i innych postanowień dotyczących Węgrów spoza granic ojczyzny odnośnie przyznawania im prawa wyborczego, z 15 grudnia 2013 roku w sprawie zadań urzędów wyborczych, zasad agregacji danych i wyników wyborów oraz całego procesu wyborczego, z 20 stycznia 2014 roku w sprawie terminów wyborów, oraz c) rozporządzenie ministra gospodarki narodowej z 29 grudnia 2013 roku w sprawie zasad pomocy państwa dla celów prowadzenia kampanii wyborczych i określania limitu budżetu na te cele.

Konstytucja Węgier, czyli Prawo Fundamentalne²¹, zawiera przepisy prawa wyborczego w preambule, a także w następujących rozdziałach: *Fundamenty*, *Wolność i Odpowiedzialność* oraz *Państwo*. Punkt 1 w 2 artykule określa zasady wyborów jako: powszechne, równe, bezpośrednie oraz tajne. W artykule B pkt. 1 i 2 Prawa Fundamentalnego za suwerena władzy uznaje się naród, który może ją sprawować bezpośrednio lub pośrednio przez przedstawicieli wyłanianych w wyborach. Mogą nimi być zarówno deputowani do Zgromadzenia Krajowego, jak i do lokalnych ciał ustawodawczych, samorządowi burmistrzowie oraz posłowie do Parlamentu Europejskiego. Artykuł XXIII w pkt. 1 i 2 przyznaje bierne i czynne prawo wyborcze pełnoletniemu obywatelowi Węgier, jak również obywatelowi Unii Europejskiej zamieszkującemu Węgry. W zakresie biernego prawa wyborczego Prawo Fundamentalne w art. XXIII pkt. 4

20 Szerzej: S. KUBAS: *Wpływ węgierskiego systemu wyborczego...*, s. 123–125; B. MICHALAK: *Mieszane systemy wyborcze...*, s. 244–248; W. SOKÓŁ: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych...*, s. 463–466.

21 Zob. Ustawa Zasadnicza Węgier z dnia 25 kwietnia 2011 r. <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/wegry2011.html> [dostęp: 29.02.2016].

zastrzega, że może być ono dodatkowo związane z innymi kwestiami warunkującymi jego przyznanie. Osoby skazane prawomocnym wyrokiem sądu na pozbawienie praw publicznych, a także chorzy umysłowo nie posiadają praw wyborczych. Obywatele państw UE, którzy zamieszkują Węgry, a w swoich ojczyznach są pozbawieni praw wyborczych, także nie mogą z nich korzystać na Węgrzech (art. XXIII pkt. 6]. Ustawa CCIII z 2011 roku pozbawia biernego prawa wyborczego dodatkowo te osoby, które podlegają kurateli sądowej nałożonej w wyniku postępowania karnego (art. 2 pkt. 3). Należy dodać, że od wyborów parlamentarnych w 2014 roku zgodnie z zapisami ustawy CCIII z 2011 roku prawa wyborcze przysługują mniejszościom węgierskim zamieszkującym sąsiednie państwa pod warunkiem istnienia w tych krajach podwójnego obywatelstwa i wystąpienia zainteresowanej osoby z wnioskiem o jego nadanie.

W spisie wyborców umieszczane są automatycznie osoby, które ukończyły 18. rok życia i mogą się wykazać stałym zamieszkaniem na terenie Węgier. Dlatego też w tym gronie odnajdujemy: obywateli Węgier, uchodźców, imigrantów, osoby posiadający status stałych rezydentów i obywateli UE. Osoby, które ukończyły 17. rok życia, a ich zdolność osiągnięcia wieku 18 lat przypada w okresie tuż przed lub w dniu wyborów, mają prawo zgłoszenia wniosku o umieszczenie ich w spisie wyborców. Konieczność rejestracji w spisie obowiązuje obywateli Węgier, którzy nie mają stałego miejsca zamieszkania na terenie kraju, tych, którzy w czasie wyborów przebywają poza granicami państwa oraz grupę osób chcących głosować na listy mniejszości narodowych. Także obywatele, którzy chcą głosować w innym obwodzie niż tym, w którym zamieszkują, muszą zgłosić wniosek najpóźniej na dwa dni przed datą wyborów. Każdy, kto jest uprawniony do głosowania, otrzymuje uprzednio zawiadomienie o umieszczeniu go na liście wyborców uprawnionych do udziału w danych wyborach. W przypadku braku otrzymania zawiadomienia wyborca zgłasza protest do lokalnego urzędu wyborczego. Osoby, które z przyczyn zdrowotnych nie są w stanie osobiście uczestniczyć w wyborach lub mogą mieć trudności w oddaniu głosu (niepełnosprawność, brak wzroku) mogą skorzystać z pomocy, z tym, że takie zgłoszenie musi być przekazane lokalnemu urzędowi wyborczemu do dwóch dni przed datą głosowania. Obywatele węgierscy mieszkający zagranicą i nie posiadający stałego miejsca zamieszkania w kraju mogą głosować drogą pocztową, ale muszą zgłosić taką chęć do 15 dni przed głosowaniem. Głosują wyłącznie na listy partyjne. Raz na 10 lat powinni oni odnawiać swoją rejestrację na

listach wyborców. Wysłanie głosu pocztą musi nastąpić najpóźniej do północy przed dniem głosowania. Obliczaniem wszystkich głosów z zagranicy zajmuje się Narodowy Urząd Wyborczy, który jest pod kontrolą Narodowej Komisji Wyborczej²².

Zgodnie z VIII artykułem Prawa Fundamentalnego pkt. 1, 2 i 3 każdemu obywatelowi Węgier przysługuje prawo do zakładania i wstępowania do partii politycznych, których celem jest kształtowanie i wyrażanie woli ludu. Następnym artykułem zapewnia swobodę głoszenia poglądów.

Ustawa CCIII o wyborze posłów do parlamentu z 2011 roku²³ określa liczbę wybieranych deputowanych do Zgromadzenia Krajowego na 199, z tym, że 106 wyłania się w okręgach jednomandatowych, a 93 pochodzi z list krajowych. Podział państwa na okręgi jednomandatowe uwzględnia terytorialny podział państwa i Budapesztu. W przypadku, gdy w mieście liczba jego mieszkańców przekracza średnią liczbę obywateli dla danego okręgu jednomandatowego, wówczas miasto może być podzielone na dwa okręgi lub więcej. Dopuszcza się także możliwość przekroczenia liczby głosujących w okręgu do poziomu powyżej 15% od średniej krajowej, jednakże gdy liczba ta przekroczy 20%, to wszelkie zmiany w zakresie okręgów powinny być uchwalone mocą ustawy. W przypadku zmian terytorialno-administracyjnych Zgromadzenie Krajowe powinno zrewidować istniejący podział na okręgi wyborcze. Ustawa CCIII w załącznikach szczegółowo określa granice poszczególnych okręgów wyborczych i wskazuje ich nazwy.

Kandydat w wyborach może być niezależny lub nominowany przez jedną lub więcej partii politycznych, z tym, że może się zgłosić do wyborów wyłącznie w jednym okręgu wyborczym. W tym celu powinien zgromadzić co najmniej 1 000 podpisów. Wyborca może dokonać poparcia tylko jednego kandydata, który zamierza wziąć udział w wyborach, w miejscu zamieszkania popierającej go osoby. Za listy krajowe uznaje się zarówno listy partyjne, jak i listy mniejszości narodowych. Prawo zgłoszenia listy przez partię posiadają te organizacje, które wcześniej dokonały rejestracji kandydatów w co najmniej 27 okręgach jednomandatowych, w dziewięciu komitatach i Budapeszcie. Dopuszcza się tworzenie list przez koalicje partii politycznych. Na liście partyjnej liczba kandydatów nie może przekraczać trzykrotności mandatów, które mogą pochodzić z listy krajowej.

22 Szczegółowe zasady reguluje V rozdział Ustawy XXXVI z 2013 roku o procedurze wyborczej. Act XXXVI of 2013 on Electoral Procedure. http://www.valasztas.hu/en/ovi/241/241_1_10.html [dostęp: 17.02.2016].

23 Prezentowana analiza oparta jest na Ustawie CCIII z 2011 roku o wyborze posłów do parlamentu. Act CCIII of 2011 on the Elections of Members of Parliament. http://www.valasztas.hu/en/ovi/241/241_1_11.html [dostęp: 17.02.2016].

Listy mniejszości narodowych powinny uzyskać rekomendację w postaci podpisów 1% wyborców będących członkami danej mniejszości, ale nie więcej niż 1 500 osób. Na danej liście mogą znajdować się wyłącznie członkowie mniejszości narodowej i musi ich być co najmniej trzech. Nie można łączyć list różnych mniejszości narodowych. Poparcie udzielone liście mniejszości narodowej skutkuje brakiem możliwości poparcia innych kandydatów i list. Obecnie państwo węgierskie uznaje 13 mniejszości narodowych, które mają prawa zgłaszania swoich list: Ormianie, Bułgarzy, Chorwaci, Niemcy, Grecy, Polacy, Romowie, Rumuni, Rusini, Serbowie, Słowacy, Słowenci, Ukraińcy²⁴.

Każdy wyborca dysponuje dwoma głosami, które oddaje w okręgu jednomandatowym oraz w okręgu z listami krajowymi. Za wybranego w okręgu jednomandatowym uznaje się kandydata, który otrzyma względną większość głosów. Partia polityczna może otrzymać mandat po przekroczeniu 5%, koalicja dwóch partii – 10%, a trzech i więcej partii – 15% progu wyborczego. Lista mniejszości narodowych bierze udział w rozdziale mandatów po przekroczeniu tzw. kwoty preferencyjnej, która powstaje w wyniku podziału głosów oddanych na listę krajową (liczbę osób, które oddały ważne głosy w segmencie proporcjonalnym, dzieli się przez 93, a potem przez 4). W przypadku, gdy mniejszość zarejestrowała listę, a nie zdobyła mandatu, to na podstawie art. 18 ustawy CCIII z 2011 roku przysługuje jej prawo wysłania do parlamentu swojego rzecznika, którym może być tylko osoba zajmująca pierwsze miejsce na liście narodowej. Ustawa umożliwia uzyskanie wyłącznie jednego mandatu dla listy mniejszości narodowej.

Podział mandatów na poziomie list krajowych opiera się na metodzie d'Hondta. Podobnie jak w poprzednim systemie wyborczym, wykorzystuje się głosy nadwyżkowe (resztkowe, ułamkowe), które pozostają po niewykorzystaniu, do przyznania mandatów w wyborach w okręgach jednomandatowych. Co ciekawe, głosami nadwyżkowymi może zasilić partię także zwycięski kandydat. Od jego wyniku odejmuje się wynik drugiego kandydata i dodaje jeden głos. W ten sposób nadwyżka uzupełnia partię, która wysunęła zwycięskiego kandydata. Dziewięćdziesiąt trzy mandaty w segmencie preferencyjnym są alokowane po przeprowadzeniu podziału mandatów dla mniejszości narodowych. W przypadku, gdy deputowany nie może wypełniać swoich obowiązków, zastępuje go kolejny kandydat z listy według wielkości uzyskanego poparcia.

24 Lista trzynastu mniejszości jest wymieniona w 61 artykule, 1 punkcie Ustawy LXXVII z 1993 roku w sprawie praw mniejszości narodowych i etnicznych Węgier. Act LXXVII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities. <http://www.kisebbszegiombudsman.hu/data/files/128317683.pdf> [dostęp: 17.02.2016].

Jeżeli takowego nie było, mandat pozostaje wolny. Wybory uzupełniające mogą się odbyć, gdy w okręgu jednomandatowym nie zgłosił się żaden kandydat lub liczba uzyskanych głosów poparcia dla dwóch lub większej liczby zwycięskich kandydatów jest identyczna.

Timea Drinóczy uważa, że sposób liczenia głosów nadwyżkowych występujący obecnie na Węgrzech nie był do tej pory znany w Europie. Twórcy tego systemu chcieli zwiększyć prawdopodobieństwo zwycięstwa Fideszu w następnych wyborach. Metoda kompensacyjna będzie znacznie utrudniała możliwość odniesienia sukcesu wyborczego przez mniejsze partie. Reasumując, przeważają opinie, że ma on jednak mały wpływ na ostateczny wynik podziału mandatów²⁵.

Ustawa XXXVI z 2013²⁶ roku zezwala na monitoring procesu wyborczego obserwatorom z kraju i zagranicy po uprzedniej rejestracji w Narodowym Urzędzie Wyborczym (Nemzeti Választási Iroda, NVI). Zgłoszenia obserwatorów wyborów przyjmowane są do ósmego dnia poprzedzającego dzień głosowania. Przy czym krajowi obserwatorzy muszą być zamieszczeni na listach wyborców.

Wybory zarządza prezydent i są przeprowadzane pomiędzy 70. i 90. dniem od ich ogłoszenia w niedzielę, w kwietniu lub maju czwartego roku funkcjonowania parlamentu poprzedniej kadencji. Nie mogą być przeprowadzone w Niedzielę Wielkanocną i w Niedzielę Zesłania Ducha Świętego. W przypadku powtórzenia wyborów muszą być one przeprowadzone w przeciągu 30 dni od poprzedniego głosowania. Wybory uzupełniające odbywają się do 120 dni od daty wystąpienia wakatu, ale nie mogą mieć miejsca, gdy minął 1 stycznia roku, w którym mają odbyć się planowe wybory parlamentarne. Zgromadzenie Krajowe określa sumę wydatków związanych z wyborami, która jest gwarantowana przez budżet państwa. Głosowanie odbywa się w lokalach wyborczych pomiędzy 6.00 a 19.00. Ostateczne wyniki wyborów muszą być podane do 19 dni po zakończeniu głosowania.

Za organizację i przeprowadzenie wyborów parlamentarnych na Węgrzech odpowiedzialne są dwa pionierzy: komisje wyborcze oraz urzędy wyborcze, które mają swoje siedziby na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. Komisje i urzędy nie pozostają w stosunku do siebie w relacji podporządkowania. Urzędy stanowią element aparatu administracyjnego państwa i są

25 T. DRINÓCZY: *Nowy węgierski system wyborczy*. „Studia Wyborcze” 2012, T. 13, s. 56–57.

26 Prezentowana analiza prawa wyborczego jest dokonywana na podstawie Ustawy XXXVI z 2013 roku o procedurze wyborczej. Act XXXVI of 2013 on Electoral Procedure. http://www.valasztas.hu/en/ovi/241/241_1_10.html [dostęp: 17.02.2016].

umiejscowione w jego hierarchii, podczas gdy komisje pozostają niezależnymi ciałami. Celem komisji jest ustalenie wyników elekcji, a także zapewnienie im jawnego charakteru. Członkowie komisji uzyskują w okresie pełnienia swoich zadań funkcje urzędników państwowych. Ustawa szczegółowo określa wymagania formalne członkostwa. Komisje są otwarte dla opinii publicznej. Na czele komisji występuje przewodniczący i członkowie, których liczba zależy od rodzaju komisji: obwodowa, w jednomandatowym okręgu wyborczym, regionalna, Narodowa Komisja Wyborcza.

Węgry są podzielone na ok. 10 000 obwodowych komisji, których podstawowym zadaniem jest czuwanie nad przebiegiem głosowania i ustalenie jego wyników. W składzie tych komisji jest od trzech do pięciu członków, dwóch zastępców oraz przewodniczący. Jeżeli chodzi o komisje w okręgach jednomandatowych, to jest ich 106. Do ich zadań należy rejestracja kandydatów, rozpatrywanie skarg i protestów związanych z nieprawidłowym przeprowadzeniem wyborów w okręgu jednomandatowym. Komisja w okręgu jednomandatowym składa się z trzech członków i dwóch zastępców, na jej czele stoi przewodniczący.

Komisja terytorialna składa się z trzech członków i dwóch zastępców, a na jej czele występuje przewodniczący. Jej zadaniem jest monitoring procedury przeprowadzania wyborów na terenie komitatu oraz przyjmowanie skarg i protestów od wyborców.

Narodowa Komisja Wyborcza obejmuje zakresem swojego działania cały kraj. Do jej zadań należy zebranie i uznanie wyników głosowania, rozpatrywanie skarg i protestów złożonych na czynności poszczególnych komisji, nadzór nad liczeniem głosów Węgrów biorących udział w wyborach poza granicami państwa, ogłaszanie wyników elekcji, a także ich anulowanie w wypadku stwierdzenia nieprawidłowości, dokonywanie niezbędnej interpretacji prawa. Składa się ona z siedmiu członków i trzech zastępców, na czele stoi przewodniczący. Partia, która ma swoich przedstawicieli w Zgromadzeniu Krajowym, zgłasza jednego dodatkowego członka do Narodowej Komisji Wyborczej.

Poza stałym składem komisji wyborczej także partie oraz niezależni kandydaci mogą wskazać dodatkowych członków komisji. Na poziomie obwodowym partia i kandydat wskazują maksymalnie do dwóch dodatkowych członków, do komisji w okręgach jednomandatowych kandydat i partia mogą zgłosić jednego członka. Do udziału w pracach Narodowej Komisji Wyborczej partia lub mniejszość narodowa, która zarejestrowała swoją listę, może zgłosić jednego dodatkowego członka. W dniu ogłoszenia ostatecznych wyników wyborów funkcje członków komisji ulegają wygaszeniu.

Urzędy wyborcze zajmują się przygotowaniem i organizacją wyborów. Do ich zadań należy przekazywanie informacji o prawie i procedurze wyborczej podmiotom biorącym udział w elekcjach oraz mediom, zapewnienie technicznych warunków dostępu do sfery wyborczej wszystkim obywatelom Węgier, a także materialna obsługa komisji. Urzędy działają na poziomie: lokalnym, okręgów jednomandatowych, regionalnym (terytorialnym) w każdym komitacie i Budapeszcie, krajowym w postaci Narodowego Urzędu Wyborczego, w ambasadach Węgier za granicą. Urzędy działają również w formie sekretariatów dla komisji wyborczych, co zapewnia bieżącą obsługę związaną z procesem wyborczym, kontrolę wydawanych aktów i dokumentów wyborczych, branie udziału w przekazywaniu ostatecznych wyników.

Narodowy Urząd Wyborczy jest autonomicznym organem administracyjnym podległym wyłącznie prawu. Posiada własny budżet wyznaczony przez Zgromadzenie Krajowe w ramach budżetu państwa. Na jego czele występuje prezes, którym może być wyłącznie obywatel węgierski wybrany przez parlament na wniosek prezydenta Węgier po zasięgnięciu opinii premiera. Pracownicy urzędów wyborczych podlegają służbowo Prezesowi Narodowego Urzędu Wyborczego.

Analizowana ustawa wskazuje na trzy typy środków prawnych, które mogą być użyte w związku z nieprawidłowościami w trakcie wyborów: sprzeciw, zaskarżenie i żądanie. Mogą być one wyrażane przez obywateli, zarówno wyborców, jak i kandydatów, partie i inne legalne organizacje w związku z naruszeniem podstawowych zasad i procedury wyborczej. Pierwszą instancją zgłaszania sprzeciwu, zaskarżenia i żądania jest lokalna komisja wyborcza lub ta komisja, której przedmiotowy zakres wiąże się z tymi środkami. Generalna zasada prawa węgierskiego nakazuje złożenie środka podważającego prawidłowość zasad i procedur wyborczych do 3 dni od zakończenia wyborów. Jeżeli środek prawny zgłoszony przez podmiot nie potwierdza zasadności sprzeciwu, zaskarżenia lub żądania, wówczas podmiot go kierujący składa go do drugiej instancji, którą stanowi Narodowa Komisja Wyborcza. Jeżeli i ta oddali środek, wówczas przysługuje prawo do skierowania środka do Sądu Najwyższego. W przypadku, gdy ostateczna decyzja Sądu Najwyższego jest niezgodna z Fundamentalnym Prawem, wówczas Sąd Konstytucyjny ma prawo ją unieważnić.

5.1.1. Analiza wyborów do Zgromadzenia Krajowego Węgier w latach 1990–2014

Upadek ustroju socjalistycznego na Węgrzech ostatecznie przypieczętowała decyzja o przeprowadzeniu pierwszych całkowicie wolnych wyborów parlamentarnych od 1945 roku. Decyzja ta zapadła w trakcie obrad węgierskiego okrągłego stołu. Pod koniec lat 80. XX wieku węgierski rząd próbował przeprowadzić reformy, które miały naprawić erodujące systemy ekonomiczny, polityczny i społeczny²⁷. Próby te nie przyniosły efektu, w wyniku czego grupa reformatorów w partii socjalistycznej z Imre Pozsgayem na czele przeformowała pomysł porozumienia się z opozycją i uzyskania szerokiego poparcia społecznego dla niezbędnych, chociaż drastycznych zmian systemowych. Dnia 11 stycznia 1989 roku uchwalono Prawo o wolnych stowarzyszeniach²⁸, które pozwalało innym niż socjalistyczne organizacje na rejestrację swojej oficjalnej działalności. W ten sposób na scenie politycznej pojawiło się wiele niezależnych podmiotów²⁹. Przede wszystkim były to opozycyjne ugrupowania, które powstały w drugiej połowie lat 80. XX wieku. W tej grupie znalazły się: MDF, Fidesz i SZDSZ. Poza tym działalność reaktywowały historyczne partie polityczne, które były zdelegalizowane po II wojnie światowej, jak np. FKGP, czy MSZDP.

Ugrupowania opozycyjne przeprowadziły wewnętrzne negocjacje, które poprzedziły dialog ze stroną rządową. Ich celem miało być wypracowanie wspólnego stanowiska wobec komunistów. Obrady opozycyjnego okrągłego stołu (Ellenzéki Kerekasztal, EKA) toczyły się pomiędzy 22 a 30 marca 1989 roku³⁰. Mimo podjętych prób unifikacji węgierskiej opozycji, nie zdołała ona przetrwać przez dłuższy czas w takiej formie. MSZMP próbował rozbić jednolity front i prowadzić rozmowy z poszczególnymi partiami, przy czym

27 W ten sposób na Węgrzech próbowano przeprowadzić proces liberalizacji, który Leonardo Morlino określa jako zjawisko koncesjonowania pewnych praw obywatelskich wcześniej niewystępujących przy zachowaniu niepodważalnego autorytetu i dominacji władzy. Dzięki poszerzeniu zakresu praw władza może kontrolować społeczeństwo. Szerzej: L. MORLINO: *Democratic Establishments: A Dimensional Analysis*. In: *Comparing New Democracies. Transition and Consolidation in Mediterranean Europe and Southern Cone*. Ed. E. BAYLOR. London 1987, s. 53–54.

28 Ustawa II z 1989 roku o prawie do stowarzyszania się. Act II of 1989 on the Right of Association. <http://www.legislationline.org/documents/id/5353> [dostęp: 10.02.2016].

29 V. SEBESTYEN: *Rewolucja 1989. Jak doszło do upadku komunizmu*. Przeł. B. DŁUGAJCZYK. Wrocław 2009, s. 253.

30 Z. RIPP: *The Politics of the Roundtable Talks. Unity and Division: The Opposition Roundtable and Its Relationship to the Communist Party*. In: *The Roundtable Talks of 1989. The Genesis of Hungarian Democracy: Analysis and Documents*. Ed. A. BOZÓKI. Budapest 2002, s. 3–39; B.J. FALK: *The Dilemmas of Dissidence in East-Central Europe*. Budapest–New York 2003, s. 146–150.

faworyzowano MDF³¹. Także działacze tej konserwatywno-ludowej partii starali się zdystansować inne ugrupowania w kontaktach z rządzącą elitą.

Wracając do obrad NKA, w interesującym nas aspekcie wyborów do parlamentu pojawiły się dwie opcje. Pierwsza dotyczyła terminu wyborów wyznaczonych na koniec 1989 roku, a druga na wiosnę 1990 roku. Problem nie dotyczył jednakże samego terminu, ale całego kalendarza wyborczego, w skład którego wchodziły również wybory prezydenckie. Rządząca elita chciała, aby wybory prezydenckie odbyły się przed parlamentarnymi i w ten sposób miałyby powszechny i bezpośredni charakter. Liczono na wysoką popularność Imre Pozsgaya i jego sukces w elekcji prezydenckiej. Opozycja, w tym przede wszystkim Fidesz i SZDSZ, nie chciała, aby prezydentem został komunista, dlatego popierała wybór głowy państwa przez parlament, w którym przewidywano większość miejsc dla opozycji. Obrady NKA zakończono 18 września, przyjmując propozycje zmian w konstytucji dotyczące m.in. praw człowieka, systemu wyborczego, kalendarza wyborów, Trybunału Konstytucyjnego i inne. Jednakże aktu końcowego nie podpisały Fidesz, SZDSZ oraz związki zawodowe, które tym samym dystansowały się od dwóch głównych aktorów: MDF i MSZMP. Fidesz i SZDSZ zorganizowały referendum w dniu 26 listopada 1989 roku, którego wyniki zobowiązywały władzę do przeprowadzenia najpierw wyborów parlamentarnych, a dopiero po nich prezydenckich³². W październiku 1989 roku reformatorskie skrzydło MSZMP stworzyło Węgierską Partię Socjalistyczną (Magyar Szocialista Párt, MSZP). Natomiast radykałowie utworzyli w grudniu tamtego roku Węgierską Socjalistyczną Partię Robotniczą (Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP).

W takich okolicznościach politycznych rozpoczęła się pierwsza kampania wyborcza do Węgierskiego Zgromadzenia Krajowego. Do wiosny 1990 roku na Węgrzech działało 80 partii politycznych, z czego 65 zostało zarejestrowanych. Pod koniec stycznia węgierska telewizja publiczna rozlosowała czas anteny przeznaczony na prezentację programów wyborczych dla 39 podmiotów, ale ostatecznie do I tury wyborów stanęło 19 partii politycznych³³. Na kilka miesięcy przed wyborami wydawało się, że zwycięży SZDSZ, który cieszył się dużym poparciem mediów. Jednakże radykalizacja poglądów tego liberalnego ugrupowania nie spodobała się wyborcom, którzy ostatecznie poparli MDF. Od października 1989 roku przewodniczącym tego ugrupowania był József Antall.

31 Szerzej: Z. RIPP: *The Hungarian Socialist Worker's Party: Towards the Multiparty System (June 1987–February 1989)*. file:///C:/Users/seb/Downloads/ripp_regimes.pdf [dostęp: 11.02.2016].

32 J. BAYER: *The Process of Political System Change in Hungary*, „Schriftenreihe des Europa Institutes” 2003, No. 22.

33 B. GÓRALCZYK: *Węgierski pakiet*. Warszawa 2000, s. 126.

Potrafił on wyciągnąć wnioski z przegranego listopadowego referendum i stopniowo zmieniał wizerunek partii. Odrzucił możliwość współpracy z MSZP, która do niedawna przyświecała działaczom MDF, ale jednocześnie zdystansował się od radykalnego SZDSZ. W działaniach promocyjnych partia przyjęła ideę złotego środka, który miał pomóc w stabilizacji sytuacji i ewolucyjnej zmianie systemowej. Partia głosiła wartości patriotyczne, narodowe i wśród potencjalnych sojuszników widziała ugrupowania ludowe i chadeckie³⁴. Dwie pozostałe główne partie opozycyjne, czyli Fidesz i SZDSZ, apelowały do podobnego elektoratu, czyli osób reprezentujących liberalne poglądy, co w pewien sposób przyczyniło się do mniejszego poparcia udzielonego SZDSZ w wyborach. Ostateczny sukces MDF i porażka SZDSZ wynikały także z sojuszu, który pierwsza partia zawarła z KDNP i FKGP. Koalicja wyborcza przekształciła się następnie w rządową i była syntezą nurtów: chadeckiego, ludowego i populistyczno-konserwatywnego³⁵. Spadkobierca partii komunistycznej MSZP był pogrążony w chaosie i, o czym pisze Piotr Sula, nie liczył się w rywalizacji wyborczej³⁶.

Ostatecznie pierwsze wolne wybory do węgierskiego parlamentu odbyły się 25 marca i 8 kwietnia 1990 roku. W wyborach prawo udziału w I turze miało 7 824 110 zarejestrowanych osób, przy czym z tego prawa skorzystało 5 093 119 osób, co dawało 65,09% frekwencji. W II turze mogło uczestniczyć 7 597 128 zarejestrowanych wyborców, udział wzięło 3 453 798 (44,14%). Liczba nieważnie oddanych głosów w I turze wyniosła 47 054 (0,9%), a w II 109 730 (3,2%)³⁷.

Wśród wybranych deputowanych 358 było mężczyznami (92,74%), a 28 kobietami (7,26%). W grupie wiekowej do 30. roku życia znalazło się 22 deputowanych (5,17%), pomiędzy 30. i 60. rokiem życia było 321 deputowanych (83,16%), a powyżej 60 lat 43 deputowanych (12,67%). W kategorii zawodowej dominowali nauczyciele: 100 (25,9%), prawnicy: 77 (19,94%), ekonomiści: 49 (12,69%), a następnie osoby zawodowo związane z medycyną: 48 (12,43%), inżynierowie: 40 (10,36%), socjolodzy: 15 (3,88%), reprezentanci instytucji kościelnych: 13 (3,37%), rolnicy: 9 (2,33%), oraz reprezentanci pozostałych profesji: 35 (9,1%)³⁸.

34 Ibidem, s. 127–129.

35 L. BENDA: *System partyjny Węgier. W: Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*. Red. A. ANTOSZEWSKI, P. FIALA, R. HERBUT, J. SROKA. Wrocław 2003, s. 78.

36 P. SULA: *System partyjny Republiki Węgierskiej*. Wrocław 2005, s. 124.

37 Hungary. *Parliamentary Chamber. Országgyűlés*. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_90.htm [dostęp: 9.02.2016].

38 Por. Hungary. *Parliamentary Chamber. Országgyűlés*. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_90.htm [dostęp: 9.02.2016].

Tabela 5.1. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 1990 roku

PARTIE POLITYCZNE	OKRĘGI JEDNOMANDATOWE			OKRĘGI WIELOMANDATOWE			LISTA KRA- JOWA	OGÓŁEM	
	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MAN- DATY	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MAN- DATY		MAN- DATY	PROCENTO- WY UDZIAŁ MANDATÓW
MDF	1 186 791	23,9	114	1 213 820	24,7	40	10	164	42,49
SZDSZ	1 082 965	21,8	35	1 050 440	21,4	34	23	92	23,83
FKGP	529 299	10,7	11	576 256	11,7	16	17	44	11,40
MSZP	504 995	10,2	1	534 897	10,9	14	18	33	8,55
FIDESZ	235 611	4,8	1	439 448	9,0	8	12	21	5,44
KDNP	287 614	5,8	3	317 183	6,5	8	10	21	5,44
ASZ	139 240	2,8	1	154 003	3,1	0	0	1	0,26
SZDSZ-FIDESZ	23 704	0,5	2	0	0	0	0	2	0,52
ASZ-SZFV	12 958	0,3	1	0	0	0	0	1	0,26
KDNP-FIDESZ- -SZDSZ	6 473	0,1	1	0	0	0	0	1	0,26
NIEZALEŻNI	342 674	6,9	6	0	0	0	0	6	1,55
POZOSTAŁE UGRUPOWANIA I KANDYDACI NIEZALEŻNI BEZ MANDATU	703 105	12,2	0	795 802	12,6	0	0	0	0
ŁĄCZNIE	5 055 429	100	176	5 081 849	100	120	90	386	100

Opracowanie własne na podstawie: F. GROTZ, L. HUBAI: *Hungary*. In: *Elections in Europe. A Data Book*. Eds. D. NOHLEN, P. STÖVER. Oxford 2010, s. 873 i n.; Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon 1990. http://www.valasztas.hu/ujweb/index_en.htm [dostęp: 9.02.2016].

Niekwestionowanym zwycięzcą został MDF, który zdobył 164 mandaty (42,49%). Jego sukces był jeszcze większy w okręgach jednomandatowych, w których zdobył aż 114 mandatów (64,8%) na 176 możliwych. Zatem w bezpośredniej rywalizacji to ugrupowanie nie miało sobie równych. Drugie miejsce zajął SZDSZ, lider sondaży przedwyborczych, który największe poparcie uzyskał na obszarze miast i w Budapeszcie. Ostatecznie zdołał wprowadzić 92 deputowanych (23,83%) do parlamentu. Na trzecim miejscu znalazł się ludowy FKGP z 44 mandatami (11,4%), a dopiero na czwartej pozycji uplasowała się sukcesorka partii komunistycznej MSZP: 33 mandaty (8,55%). Do parlamentu weszły jeszcze Fidesz i KDNP, które miały po 21 deputowanych (5,44%) oraz Związek Rolny – Narodowa Partia Agrarna (Agrárszövetség – Nemzeti Agrár Párt, ASZ), który uzyskał jeden mandat (0,26%).

Sukces MDF był znaczący, w celu stworzenia rządu początkowo próbowano porozumieć się z Fidesz, ale ten odrzucił możliwość współpracy, dlatego

ostatecznie doszło do zawiązania koalicji z KDNP i FKGP. Wyraźnym i jedy-
nym kandydatem na stanowisko premiera był J. Antall. Wśród priorytetów
nowego rządu znalazły się: budowa państwa prawnego, stworzenie socjalnej
gospodarki rynkowej i rozpoczęcie procesu integracji z Europą Zachodnią.
Pomimo oficjalnego odcięcia się od SZDSZ, J. Antall współpracował z niektó-
rymi działaczami SZDSZ. Na mocy tego porozumienia wprowadzono zasadę
konstruktywnego wotum zaufania, a kandydat liberałów, Árpád Göncz, został
wybrany na pierwszego prezydenta Węgier. Jednakże pod koniec 1990 roku
doszło do zakończenia współpracy. W konsekwencji umożliwiło to późniejszą
współpracę SZDSZ i MSZP. W 1991 roku opozycja podjęła krytykę J. Antalla
i przygotowała tzw. Kartę Demokratyczną wymierzoną w narodowo-konser-
watywną politykę rządu. Karta była wspólnym dziełem postkomunistów i li-
berałów, pozwoliła na wyjście z izolacji MSZP. W 1992 roku Fidesz i SZDSZ
porozumiały się w sprawie współpracy w przyszłych wyborach parlamentarnych,
ale w 1994 roku nie doszło do utworzenia wspólnego frontu, co sprawiło, że
liberałowie zbliżyli się bardziej do lewicy. W 1993 roku zmarłego J. Antalla za-
stąpił na stanowisku premiera Péter Boross. W tym samym roku z MDF odłą-
czyła się grupa działaczy popierająca Istvána Csukę, którzy powołali do życia
Węgierską Partię Sprawiedliwości i Życia (Magyar Igazság és Élet Pártja, MIÉP).

Drugie wolne wybory do węgierskiego parlamentu odbywały się 8 i 29
maja 1994 roku. W wyborach prawo udziału w I turze miało 7 959 206 za-
rejestrowanych osób, przy czym z tego prawa skorzystało 5 400 926 osób, co
dawało 68,9% frekwencji. W II turze mogło uczestniczyć 7 873 937 zareje-
strowanych wyborców, udział wzięło 4 286 598 (55,1%). Liczba nieważnych
głosów wyniosła 80 191 (1,01%)³⁹. Sondaże przedwyborcze pokazywały, że
zwycięzcą wyborów powinien zostać MSZP. I tak też się stało, gdyż Węgrzy byli
zmęczeni radykalizacją narodowej polityki rządu MDF, FKGP i KDNP, kłót-
niami politycznymi i przede wszystkim trudną sytuacją gospodarczą. Bogdan
Góralczyk uważa, że MSZP wykorzystując tę sytuację, stale zwiększał poziom
poparcia notowany przez sondaże opinii publicznej⁴⁰. Paradoksalnie na prze-
łomie 1993 i 1994 roku postkomuniści zaczęli być postrzegani jako uzdro-
wicieli narodu, których cechuje spokój i pragmatyzm. Silniejsza stawała się
nostalgia za kadaryzmem.

39 Por. Hungary. *Parliamentary Chamber*. Országgyűlés. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_94.htm [dostęp: 9.02.2016];
NSD. *European Election Database. Hungary: Parliamentary Elections 1994*. http://eed.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://129.177.90.166:80/obj/fstudy/HUPA1990_Display&mode=cube&v=2&cube=http://129.177.90.166:80/obj/fCube/HUPA1990_Display_C1&top=yes [dostęp: 4.02.2016].

40 Por. B. GÓRALCZYK: *Węgierski pakiet...*

Tabela 5.2. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 1994 roku

PARTIE POLITYCZNE	OKRĘGI JEDNOMANDATOWE			OKRĘGI WIELOMANDATOWE			LISTA KRA- JOWA	OGÓŁEM	
	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MAN- DATY	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MAN- DATY	MAN- DATY	MAN- DATY	PROCENTO- WY UDZIAŁ MANDATÓW
MSZP	1 689 081	31,3	149	1 781 867	33	53	7	209	54,14
SZDSZ	1 005 766	18,6	16	1 066 074	19,7	28	25	69	17,88
MDF	649 996	12,0	5	633 957	11,7	18	15	38	9,84
FKGP	425 482	7,9	1	476 416	8,8	14	11	26	6,74
KDNP	397 887	7,4	3	379 573	7	5	14	22	5,70
FIDESZ	416 143	7,7	0	379 295	7	7	13	20	5,18
ASZ	132 181	2,4	1	113 405	2,1	0	0	1	0,26
VP*	42 951	0,8	1	33 367	0,6	0	0	1	0,26
POZOSTAŁE UGRUPOWANIA I KANDYDACI NIEZALEŻNI BEZ MANDATU	641 439	11,9	0	617 195	10,1	0	0	0	0
ŁĄCZNIE	5 400 926	100	176	5 481 149	100	125	85	386	100

* Partia Przedsiębiorców (Vállalkozók Pártja, VP)

Opracowanie własne na podstawie: F. GROTZ, L. HUBAI: *Hungary. In: Elections in Europe. A Data Book*. Eds. D. NOHLEN, P. STÖVER. Oxford 2010, s. 873 i n.; *Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon 1994*. http://www.valasztas.hu/ujweb/index_en.htm [dostęp: 9.02.2016].

Wśród wybranych deputowanych 343 było mężczyznami (88,9%), a 43 kobietami (11,1%)⁴¹. W 1994 roku pojawiło się 250 nowych parlamentarzystów (62,2%) w porównaniu do poprzedniej kadencji. Jednocześnie reelekcję uzyskało 136 deputowanych (33,8%), a w ławach Zgromadzenia Krajowego w latach 1994–1998 zasiadało co najmniej po raz trzeci 16 osób (4%)⁴².

MSZP uzyskał bezwzględną większość mandatów, czyli 209 (54,14%), dystansując w ten sposób inne ugrupowania. Wielkiej porażki doznał MDF, który otrzymał jedynie 38 mandatów, co oznaczało spadek o 126 miejsc w parlamencie. Także jego ludowy koalicjant FKGP zmniejszył stan posiadania mandatów z 44 do 26. Jedynie KDNP utrzymał podobny stan posiadania reprezentacji: w 1990 roku 21 deputowanych, w 1994 roku – 22. Liczba deputowanych SZDSZ spadła z 92 do 69 w 1994 roku, a Fideszu z 21 do 20

41 Por. *Hungary. Parliamentary Chamber. Országgyűlés*. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_94.htm [dostęp: 9.02.2016].

42 Zob. *Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon*. <http://www.parlament.hu/web/house-of-the-national-assembly/no.-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term-no.-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term-no.-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term> [dostęp: 10.02.2016].

w analogicznym okresie. ASZ utrzymał jedno miejsce zdobyte podobnie jak w 1990 roku w okręgu jednomandatowym. Należy podkreślić, że po wyborach z 1994 roku w parlamencie zasiadły wyłącznie te partie, które miały swoje reprezentacje w Zgromadzeniu Krajowym kadencji 1990–1994.

Po ogłoszeniu wyników wyborów MSZP i SZDSZ zawarły koalicję rządową. Ta decyzja była podyktowana co najmniej trzema przesłankami. Po pierwsze, istniała zbieżność programów gospodarczych obu ugrupowań wyrażających liberalne wartości. Po drugie, partie sprzeciwiały się radykalnie narodowej linii politycznej rządu premierów J. Antalla i P. Borossa. Po trzecie, opowiadano się za przyspieszeniem procesu negocjacji z instytucjami europejskimi, a także unormowaniem stosunków sąsiedzkich ze Słowacją i Rumunią. Mimo uzyskania większości mandatów w parlamencie przez MSZP, partia ta proponując koalicję rządową SZDSZ, chciała pokazać, że jest skłonna do współpracy z dawną opozycją antykomunistyczną i utrwalić swój wizerunek jako nowoczesnej socjaldemokratycznej formacji⁴³. Umowa koalicyjna została podpisana 24 czerwca 1994 roku, a premierem rządu został socjalista Gyula Horn. Podstawową sprawą, która wymagała szybkiego załatwienia, była gospodarka. Po czterech latach zaniedbań rządu J. Antalla i P. Borossa Węgry znajdowały się w trudnej sytuacji. József Antall hamował radykalne reformy gospodarcze, dymisjonował ministrów finansów, którzy chcieli wprowadzić konieczne zmiany ekonomiczno-socjalne. Mimo wielkiego intelektu J. Antall słabo znał się na gospodarce, uważał, że należy pozostawić szeroki zestaw świadczeń socjalnych, a reformy wprowadzać w sposób stopniowy. Oparł swoje działania na realizacji zakurzonego programu reform J. Kádára jeszcze z 1968 roku. Dlatego już w 1993 roku wskaźniki ekonomiczne zaczęły się pogarszać. Gdy koalicja socjalliberalna rozpoczęła działalność, priorytetem stała się naprawa gospodarki. 12 marca 1995 roku na stanowisko ministra finansów powołano Lajosa Bokrosa, który wkrótce przedstawił plan poprawy sytuacji. Zakładał on m.in. dewaluację forinta, wzrost opłat importowych, redukcję płac realnych, ograniczenie wydatków socjalnych. Poprzez ograniczenie konsumpcji L. Bokros dążył do stabilizacji sytuacji gospodarczej, co ostatecznie osiągnął. To jego zasługą jest odbudowa pozytywnego wizerunku Węgier w latach 90. XX wieku na zewnątrz i mimo że już 18 lutego 1996 roku podał się do dymisji, to dopiero od czasu jego rządów rozpoczęła się gruntowna zmiana systemu ekonomicznego⁴⁴.

43 Szerzej: A. Czyż, S. Kubas: *Doświadczenia węgierskiej transformacji ustrojowej – od Jánosa Kádára do Viktora Orbána*. Katowice 2011, s. 70; B. GÓRALCZYK: *Węgierski pakiet...*, s. 153; P. SULA: *System partyjny Republiki Węgierskiej...*, s. 135.

44 B. GÓRALCZYK: *Węgierski pakiet...*, s. 148–164.

Sukcesem socjalliberalnej koalicji był wzrost prestiżu i pozytywnego postrzegania Węgier na arenie międzynarodowej. Wniosek o członkostwo w UE rząd P. Bokrosa złożył jeszcze w marcu 1993 roku, jednak zaproszenie do negocjacji w tej sprawie przedstawiono w grudniu 1997 roku gabinetowi G. Horna⁴⁵. Także w 1997 roku NATO zaprosiło Węgry do negocjacji członkostwa⁴⁶. W 1995 roku podpisano umowę międzypaństwową z sąsiednią Słowacją, a rok później z Rumunią. Opozycja rządowa skrytykowała te traktaty za to, że za cenę poprawy handlu międzypaństwowego pogorszone położenie mniejszości węgierskiej w tych dwóch krajach. Koalicja rządowa nie ustrzegła się jednak wpadek. Przede wszystkim media ujawniły skandal z restrukturyzacją mienia państwowego prowadzoną przez Agencję Majątku Państwowego. Poza tym w 1997 roku Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w Hadze uznał Węgry za winne jednostronnego wypowiedzenia umowy międzypaństwowej dotyczącej budowy zespołu hydro-energetycznego na Dunaju, na granicy słowacko-węgierskiej. Węgrami wstrząsnęła także afera benzynowa, w którą zamieszani byli lewicowi politycy.

Na uwagę zasługuje ewolucja Fideszu, do której doszło w trakcie drugiej kadencji parlamentu. Jeszcze w 1993 roku nastąpił rozłam w partii, gdy Gábor Fodor i liberalne skrzydło opuścili ugrupowanie. Niekwestionowanym liderem został Viktor Orbán, który był zwolennikiem polityki wzmacniania centralnych urzędów, demokracji pośredniej i swobodnego kształtowania się mechanizmów wolnorynkowych. Został wybrany na przewodniczącą partii, która w 1993 roku zrezygnowała z dotychczasowego limitu wieku dla członków w postaci 35 lat życia. Rozszerzenie bazy członkowskiej, a także pozbycie się liberalnego profilu na rzecz narodowo-konserwatywnego przyczyniło się do sukcesu partii w 1998 roku. W 1995 roku do nazwy partii dodano człon Węgierska Partia Obywatelska (Magyar Polgári Párt). Wiosną 1997 roku część członków KDNP wstąpiła do Fideszu, a pod koniec tego roku prawicowe skrzydło MDF nawiązało sojusz z Fideszem, co miało być zapowiedzią wyborczej koalicji⁴⁷. Robert Tankó stwierdza, że w 1998 roku Fidesz stał się najważniejszą prawicową partią na Węgrzech. Ugrupowanie to potrafiło przekształcić się w przeciagu ostatnich pięciu lat z małej liberalnej partii w ugrupowanie prawicowe o charakterze chadecko-narodowo-populistycznym⁴⁸.

45 J. WOJNICKI: *Droga Europy Środkowej do Unii Europejskiej (Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry)*. Warszawa 2007, s. 75, 99.

46 A. Czyż, S. KUBAS: *Doświadczenia węgierskiej transformacji...*, s. 71.

47 L. BENDA: *System partyjny Węgier...*, s. 90–91.

48 R. TANKÓ: *Forum. L' hégémonie du parti Fidesz et la concentration du système des partis hongrois entre 1990 et 2000*.

"Studia Universitatis Babes-Bolyai. Studia Europaea" 2011, nr. 3, s. 193–194.

W trakcie kampanii wyborczej przed wyborami parlamentarnymi w 1998 roku Fidesz skupił się na krytykowaniu poprzedniej koalicji MSZP i SZDSZ. Używano retoryki, która potęgowała strach przed powrotem komunizmu. W ten sposób próbowano ukazać wyraźny prawicowy profil Fidesz-MPP jako ugrupowania całkowicie przeciwnego nurtowi lewicowemu. Natomiast socjaliści nie mieli nic innego do zaproponowania poza kontynuacją. 7 marca 1998 roku MSZP ponownie wysunął G. Horna jako kandydata na premiera. Socjaliści i liberałowie kontynuując współpracę w rządzie, zawarli porozumienie wyborcze o współpracy w trakcie i po wyborach. Badana opinii publicznej wskazywały względną równowagę poparcia dla Fideszu i MSZP, dlatego aż do ogłoszenia wyników wyborów nie było wiadomo, która partia ostatecznie sięgnie po laur zwycięstwa.

Trzecie wolne wybory do węgierskiego parlamentu odbyły się 10 i 24 maja 1998 roku. W wyborach prawo udziału w I turze miało 8 016 397 zarejestrowanych osób, przy czym z tego prawa skorzystało 4 570 386 osób, co dawało 57% frekwencji. W II turze mogło uczestniczyć 8 062 708 zarejestrowanych wyborców, udział wzięło 4 536 254 (56,26%). Liczba nieważnie oddanych głosów wyniosła 48 401 (1,3%)⁴⁹.

Wśród wybranych deputowanych 354 było mężczyznami (91,7%), a 32 kobietami (8,3%)⁵⁰. W 1998 roku pojawiło się 196 nowych parlamentarzystów (49,4%). Jednocześnie reelekcję uzyskało 115 deputowanych (29%), a w ławach Zgromadzenia Krajowego w latach 1998–2002 zasiadało co najmniej po raz trzeci 86 osób (21,7%)⁵¹.

Po I turze wyborów wydawało się, że MSZP uzyska reelekcję władzy, gdyż zdobył więcej miejsc w okręgach jednomandatowych. Jednakże w II turze przewagę osiągnęli kandydaci Fidesz, a to dzięki porozumieniu się z KDNP i FKGP. Ustalono, że tam, gdzie w I turze więcej głosów zdobył kandydat danej partii, kandydaci dwóch pozostałych zrezygnują z uczestnictwa w II turze. Najbardziej skorzystał na tym Fidesz, którego kandydaci

49 Por. Hungary. Parliamentary Chamber. Országgyűlés. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_98.htm [dostęp: 9.02.2016]; NSD. European Election Database. Hungary: Parliamentary Elections 1998. http://eed.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://129.177.90.166:80/obj/fStudy/HUPA1990_Display&mode=cube&v=2&cube=http://129.177.90.166:80/obj/fCube/HUPA1990_Display_C1&top=yes [dostęp: 10.02.2016].

50 Por. Hungary. Parliamentary Chamber. Országgyűlés. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_98.htm [dostęp: 9.02.2016].

51 Zob. Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon. <http://www.parlament.hu/web/house-of-the-national-assembly/no-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term-no-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term-no-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term> [dostęp: 10.02.2016].

zajmowali w okręgach jednomandatowych pozycje przed kandydatami chadeków i ludowców. Ci ostatni nie przekroczyli progu wyborczego, uzyskując niecałe 3% głosów i nie weszli do parlamentu. W Zgromadzeniu Krajowym po raz pierwszy i jedyny pojawił się MIÉP, który ze względu na swoje radykalnie nacjonalistyczne poglądy był izolowany przez wszystkie ugrupowania w trakcie całej kadencji⁵².

Tabela 5.3. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 1998 roku

PARTIE POLITYCZNE	OKRĘGI JEDNOMANDATOWE			OKRĘGI WIELOMANDATOWE			LISTA KRA- JOWA	OGÓŁEM	
	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MAN- DATY	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MAN- DATY	MAN- DATY	MAN- DATY	PROCENTO- WY UDZIAŁ MANDATÓW
FIDESZ	1 161 520	26	90	1 263 563	28,2	48	10	148	38,34
MSZP	1 332 412	29,8	54	1 446 138	32,2	50	30	134	34,72
FKGP	594 009	13,3	12	617 821	13,8	22	14	48	12,44
SZDSZ	456 032	10,2	2	353 205	7,9	5	17	24	6,22
MIÉP	249 135	5,6	0	248 832	5,5	3	11	14	3,63
MDF	137 621	3,1	17	139 934	3,1	0	0	17	4,40
NIEZALEŻNI	75 965	1,7	1	0	0	0	0	1	0,26
POZOSTAŁE UGRUPOWANIA I KANDYDACI NIEZALEŻNI BEZ MANDATU	525 749	10,3	0	463 282	1,4	0	0	0	0
ŁĄCZNIE	4 532 443	100	176	4 532 775	100	128	82	386	100

Opracowanie własne na podstawie: F. GROTZ, L. HUBAI: *Hungary*. In: *Elections in Europe. A Data Book*. Eds. D. NOHLEN, P. STÖVER. Oxford 2010, s. 873 i n.; *Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon 1998*. http://www.valasztas.hu/ujweb/index_en.htm [dostęp: 9.02.2016].

Samodzielne rządy Fideszu nie były możliwe ze względu na zbyt małą liczbę zdobytych mandatów. Wśród potencjalnych koalicjantów pojawili się: SZDSZ, MDF i KDNP. Pierwsi zostali szybko wykluczeni ze względu na wcześniejszą współpracę z postkomunistami oraz zmianę profilu Fideszu z liberalnego na centro-prawicowy. Dlatego też do nowego rządu Viktora Orbána zaproszono narodowo-populistyczny MDF i agrarystów z FKGP. Koalicja rządowa mogła liczyć na 213 deputowanych (55,13%).

Aby odciążyć V. Orbána z nadmiaru obowiązków, doszło do przekazania funkcji przewodniczącego partii najpierw w 2000 roku László Kövérowi, w 2001 roku Zoltánowi Pokorniemu, w 2002 roku Jánosowi Áderowi. Był to

52 A. Czyż, S. KUBAS: *Doświadczenia węgierskiej transformacji...*, s. 72–73.

jedyny okres, gdy przewodniczącym Fideszu nie był V. Orbán. Od 2003 roku do chwili obecnej jest nim ponownie⁵³. Premier organizował wyjazdowe posiedzenia rządu, przyczyniając się tym do reklamy swojej osoby oraz partii. W mediach starał się prezentować tak, aby społeczeństwo dostrzegało jego charyzmatyczne cechy. Próba przejęcia kontroli nad środkami masowego przekazu, mimo usilnych starań V. Orbána, nie powiodła się jednak. W publicznych wypowiedziach Fidesz zwalczał zarówno postkomunistów, jak i liberałów wywodzących się z SZDSZ. W sferze gospodarczej wspierał rodzimą przedsiębiorczość, częściowe obniżenie podatków i krajowych producentów. Dążono także do zwiększenia kontroli nad pracami Instytutu Badania Rewolucji 1956 roku. Nie udało się zreformować prawa wyborczego i zmniejszyć liczby parlamentarzystów. W stosunkach z sąsiednimi państwami na pierwsze miejsce wysuwały się prawa mniejszości węgierskiej, co czasami powodowało spore konflikty⁵⁴. Współpraca Fideszu z koalicjantami przebiegała poprawnie. Jedynym większym skandalem był rozłam w FKGP wywołany postawą przewodniczącego Józsefa Torgyána. W stosunkach z V. Orbánem zachowywał się nonszalancko, nie pojawiał się na posiedzeniach rządu, często przemawiał z pozycji siły, a w 2000 roku zgłosił swoją kandydaturę na urząd prezydenta, czemu sprzeciwiał się premier. Ostatecznie prezydentem kraju został popierany przez Fidesz Ferenc Mádli⁵⁵.

Afer z udziałem elit rządowych było kilka. Najpoważniejszą była ta z 1999 roku, w której oskarżono V. Orbána, jego najbliższą rodzinę i współpracownika Lajosa Simicskę o nieprzejrzyste powiązania ze światem biznesu. Mimo że sąd uniewinnił oskarżonych, cień podejrzeń pozostał. Niewątpliwym sukcesem partii był wzrost gospodarczy oraz przyjęcie Węgier do NATO 12 marca 1999 roku. W trakcie trzeciej kadencji parlamentu na Węgrzech ukształtował się bipolarny układ partyjny, który polaryzował opinię publiczną. Z jednej strony występował konserwatywno-narodowy Fidesz, a z drugiej lewicowy MSZP.

W kampanii wyborczej w 2002 roku Fidesz musiał bronić swojej rządowej polityki, co było o tyle nowym zjawiskiem, że we wcześniejszych kampaniach zawsze krytykował politykę państwa. MSZP próbował wskazać na rozdwojenie profilu Fideszu, który według socjalistów w sferze ekonomicznej realizował liberalny program, ale przy jednoczesnym podkreślaniu

53 Por. *Fidesz*. <http://theorangefiles.hu/the-orban-regime/> [dostęp: 30.01.2016].

54 P. SULA: *System partyjny Republiki Węgierskiej...*, s. 144.

55 B. GÓRALCZYK: *Węgierski pakiet...*, s. 168–181.

narodowo-konserwatywnych wartości. Dla rządzącego ugrupowania niewygodnym rywalem po prawej stronie sceny politycznej był MIÉP, który miał poparcie konserwatywnie nastawionych Węgrów.

Czwarte wybory do węgierskiego parlamentu odbyły się 7 i 21 kwietnia 2002 roku. W wyborach prawo udziału w I turze miało 8 061 101 zarejestrowanych osób, przy czym z tego prawa skorzystało 5 685 655 osób, co dawało 70,53% frekwencji. W II turze mogło uczestniczyć 6 018 069 zarejestrowanych wyborców, udział wzięło 4 423 806 (73,51%). Liczba nieważnie oddanych głosów wyniosła 63 897 (0,8%)⁵⁶.

Wśród wybranych deputowanych 348 było mężczyznami (91,2%), a 48 kobietami (9,8%)⁵⁷. W 2002 roku pojawiło się 140 nowych parlamentarzystów (34%). Jednocześnie reelekcję uzyskało 125 deputowanych (30,3%), a w ławach Zgromadzenia Krajowego w latach 2002–2006 zasiadało co najmniej po raz trzeci 147 osób (35,7%)⁵⁸.

Tabela 5.4. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 2002 roku

PARTIE POLITYCZNE	OKRĘGI JEDNOMANDATOWE			OKRĘGI WIELOMANDATOWE			LISTA KRAJOWA	OGÓŁEM	
	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MAN- DATY	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MAN- DATY		MAN- DATY	PROCENTO- WY UDZIAŁ MANDATÓW
MSZP	2 227 732	40,5	78	2 361 983	42,1	69	31	178	46,11
FIDESZ-MDF	2 217 755	39,4	95	2 306 763	41,1	67	26	188	48,7
SZDSZ	380 982	6,8	2	313 084	5,6	4	13	19	4,92
MSZP-SZDSZ	27 892	0,5	1	0	0	0	0	1	0,26
POZOSTAŁE UGRUPOWA- NIA I KAN- DYDACI NIE- ZALEŻNI BEZ MANDATU	826 097	12,8	0	698 793	11,2	0	0	0	0
ŁĄCZNIE	5 680 458	100	176	5 680 623	100	140	70	386	100

Opracowanie własne na podstawie: F. GROTZ, L. HUBAI: *Hungary*. In: *Elections in Europe. A Data Book*. Eds. D. NOHLEN, P. STÖVER. Oxford 2010, s. 873 i n.; *Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon 2002*. http://www.valasztas.hu/ujweb/index_en.htm [dostęp: 9.02.2016].

56 Por. *Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon 2002*. http://www.valasztas.hu/parval2002/so02/ered_ind_en.htm [dostęp: 9.02.2016]; *NSD. European Election Database. Hungary: Parliamentary Elections 2002*. http://eed.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://129.177.90.166:80/obj/fStudy/HUPA1990_Display&mode=cube&v=2&cube=http://129.177.90.166:80/obj/fCube/HUPA1990_Display_C1&top=yes [dostęp: 9.02.2016].

57 Por. *Hungary. Parliamentary Chamber. Országgyűlés*. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_02.htm [dostęp: 9.02.2016].

58 Por. *Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon*. <http://www.parlament.hu/web/house-of-the-national-assembly/no-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term-no-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term-no-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term> [dostęp: 10.02.2016].

Wyniki wyborów w 2002 roku były ciekawe. Fidesz-MPP powtórzył sukces z 1998 roku i zajął pierwsze miejsce, uzyskując 188 mandatów, które nie dawały jednak większości. Sytuacja była skomplikowana, gdyż poza partią rządzącą do parlamentu weszły jeszcze tylko dwie inne partie: SZDSZ i MSZP, i żadna z nich nie wyraziła chęci współpracy z Fideszem. W związku z tym doszło do zawiązania drugiej socjalliberalnej koalicji rządowej, która dysponowała łącznie 198 mandatami (51,3%). Premierem rządu został socjalista Péter Medgyessy. Na uwagę zwraca fakt, że FKGP uzyskał jedynie 1% głosów, co było pokłosiem wewnętrznych konfliktów wywołanych postawą przewodniczącego partii. Progu wyborczego nie przekroczył też MIÉP. Fidesz powrócił do strategii partii protestu i zaczął zacieśniać współpracę z prawicowymi organizacjami. Rząd socjalliberalny oskarżano o prowadzenie polityki opartej na komunistycznych praktykach i manipulowanie społeczeństwem. W trakcie sprawowania urzędu oskarżono Pétera Medgyessyego o powiązania z komunistycznymi służbami bezpieczeństwa. W celu zbadania sprawy powołano specjalną komisję, która oczyściła szefa rządu z oskarżeń. Sprawa ta przywróciła do polityki kwestię lustracji. Na wniosek SZDSZ powołano komisję badającą przeszłość wszystkich ministrów i sekretarzy stanu po 1990 roku. Poza tym dokonano nowelizacji ustawy lustracyjnej. Rząd był krytykowany za porozumienie ze Stanami Zjednoczonymi w sprawie udostępnienia węgierskiej przestrzeni powietrznej dla samolotów przelatujących do Iraku i wysłanie kontyngentu wojsk do tego kraju. Fidesz był niezadowolony z naniesionych poprawek do karty Węgry, czyli ustawy o mniejszości węgierskiej żyjącej w państwach ościennych. Pod naciskiem państw Europy Zachodniej rząd P. Medgyessyego ograniczył przywileje i złagodził zapisy ustawy. W 2004 roku Węgry zostały przyjęte do UE, po czym odbyły się wybory do Parlamentu Europejskiego. Wyniki tych wyborów zaskoczyły rządzącą koalicję, gdyż zdobyła ona łącznie mniej głosów i mandatów niż Fidesz. W konsekwencji odwołano poparcie dla urzędującego premiera i na jego miejsce wybrano Ferenc Gyurcsányego. Koalicja MSZP-SZDSZ przetrwała całą kadencję parlamentu.

Hasłem wyborczym Fideszu w kampanii wyborczej w 2006 roku było: „Żyje się nam gorzej niż przed czterema laty”. W ten sposób próbowano wskazać na porażkę MSZP i SZDSZ przy jednoczesnym podkreśleniu sukcesów rządów prawicowych z lat 1998–2002⁵⁹. Wśród postulatów wyborczych zna-

59 V. GUED: *From the Green Movement to a Party. The Effect of the Crisis and Democratic Movements in Hungary*. "Politeja" 2014, No. 28, s. 38.

laży się następujące kwestie: konieczność dokonania lustracji i całkowitego przekazania władzy środowiskom antykomunistycznym, wzmacnianie rodzimych producentów i krajowego rynku gospodarczego, likwidacja przywilejów dla postkomunistycznej nomenklatury. Fidesz zawarł sojusz wyborczy z KDNP, poza tym starano się o koalicję z MDF, ale do tego nie doszło. Rządzący MSZP porozumiał się z SZDSZ w sprawie wspólnych kandydatur w okręgach jednomandatowych i ewentualnego odnowienia umowy koalicyjnej po sukcesie wyborczym. Kampania wyborcza była skoncentrowana na rywalizacji personalnej przywódców dwóch największych ugrupowań: Ferenc Gyurcsányego i Viktora Orbána.

Piąte wybory do węgierskiego parlamentu odbyły się 9 i 23 kwietnia 2006 roku. W wyborach prawo udziału w I turze miało 8 038 017 zarejestrowanych osób, przy czym z tego prawa skorzystało 5 450 874 osób, co dawało 67,83% frekwencji. W II turze mogło uczestniczyć 5 053 058 zarejestrowanych wyborców, udział wzięło 3 252 975 (64,39%). Liczba nieważnie oddanych głosów wyniosła 47,302 (0,6%)⁶⁰.

Wśród wybranych deputowanych 346 było mężczyznami (89,6%), a 40 kobietami (10,4%). W grupie wiekowej do 30. roku życia znalazło się 15 deputowanych (3,9%), pomiędzy 30. a 50. rokiem życia było 189 deputowanych (49%), a powyżej 60 lat – 182 deputowanych (47,1%). W kategorii zawodowej dominowali przedstawiciele wolnych zawodów: 85 (22%) i nauczyciele: 67 (17,3%), a następnie inżynierowie: 42 (10,9%), ekonomiści: 36 (9,3%), przedsiębiorcy: 29 (7,5%), osoby zawodowo związane z medycyną: 28 (7,2%), rolnicy: 24 (6,2%), oraz reprezentanci pozostałych profesji: 75 (19,6%)⁶¹. W 2006 roku pojawiło się 121 nowych parlamentarzystów (29,7%). Jednocześnie reelekcję uzyskało 83 deputowanych (32,9%), a w ławach Zgromadzenia Krajowego w latach 2006–2010 zasiadało co najmniej po raz trzeci 193 osób (47,4%)⁶².

60 Por. *Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon 2006*. http://www.valasztas.hu/parval2006/en/08/8_0.html [dostęp: 9.02.2016]; *NSD. European Election Database. Hungary: Parliamentary Elections 2006*. http://eed.nsd.uiib.no/webview/index.jsp?study=http://129.177.90.166:80/obj/fStudy/HUPA1990_Display&mode=cube&v=2&cube=http://129.177.90.166:80/obj/fCube/HUPA1990_Display_C1&top=yes [dostęp: 9.02.2016].

61 Por. *Hungary. Parliamentary Chamber. Országgyűlés*. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_06.htm [dostęp: 9.02.2016].

62 Por. *Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon*. <http://www.parlament.hu/web/house-of-the-national-assembly/no-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term-no-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term-no-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term> [dostęp: 10.02.2016].

Tabela 5.5. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 2006 roku

PARTIE POLITYCZNE	OKRĘGI JEDNOMANDATOWE			OKRĘGI WIELOMANDATOWE			LISTA KRAJOWA	OGÓŁEM	
	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MAN- DATY	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MAN- DATY		MAN- DATY	PROCENTO- WY UDZIAŁ MANDATÓW
FIDESZ-KDNP	2 269 241	42	68	2 272 979	42	69	27	164	42,50
MSZP	2 175 312	40,3	98	2 336 705	43,2	71	17	186	48,20
SZDSZ	340 746	6,3	3	351 612	6,5	4	11	18	4,60
MDF	238 566	4,4	0	272 831	5	2	9	11	2,80
MSZP-SZDSZ	154 619	2,9	6	0	0	0	0	6	1,50
ZWIĄZEK DLA SOMOGY	9 457	0,2	1	0	0	0	0	1	0,26
POZOSTAŁE UGRUPOWA- WANIA	267 136	3,9	0	221 225	3,3	0	0	0	0
ŁĄCZNIE	5 455 077	100	176	5 455 352	100	140	70	386	100

Opracowanie własne na podstawie: F. GROTZ, L. HUBAI: *Hungary*. In: *Elections in Europe. A Data Book*. Eds. D. NOHLEN, P. STRÖVER. Oxford 2010, s. 873 i n.; *Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon 2006*. http://www.valasztas.hu/ujweb/index_en.htm [dostęp: 9.02.2016].

Wybory w 2006 roku wygrał ponownie MSZP, który wraz z SZDSZ dysponował 210 mandatami. Do Zgromadzenia Krajowego weszły ponadto: Fidesz w koalicji z KDNP (164 mandaty) i MDF (11 mandatów), a także 1 niezależny deputowany.

Już we wrześniu 2006 roku media ujawniły tajną taśmę z nieoficjalnego posiedzenia rządu, na którym premier Ferenc Gyurcsány stwierdzał, że w trakcie kampanii zataił informacje o krytycznym stanie węgierskiej gospodarki po to, by ponownie objąć władzę. Ujawnienie tej wiadomości spowodowało wybuch największego społecznego niezadowolenia po 1990 roku. W całym kraju doszło do manifestacji i demonstracji, w trakcie których musiała interweniować policja i wojsko. Protesty wywołane tą informacją trwały aż do wyborów w 2010 roku, przy mniejszym natężeniu i częstotliwości⁶³. Premier nie ustąpił jednak, co więcej, uzyskał wotum zaufania od parlamentu. Do rezygnacji ze stanowiska nie zmusiły go także przegrane przez jego partię wybory samorządowe w październiku 2006 roku.

Sytuację tę wykorzystał Fidesz. Całkowicie zrezygnował z jakiegokolwiek współpracy z koalicją rządową zarówno na forum parlamentu, jak i poza nim. Przeszedł do ataku, wytykając wszelkie faktyczne, jak i wymyślone potyczki

63 S. KUBAS: *Similarities and Differences of Main Left-wing Parties in Poland and Hungary. The Case of SLD and MSZP from Comparative Perspective (1989–2014)*. „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2014, T. 13, s. 94.

gabinetu. W ten sposób przygotowywał się do kampanii w 2010 roku. Celem postępowania Fideszu miało być stworzenie wizerunku partii etycznej, która potępia wszelkie niegodziwe zachowania. W 2008 roku doszło do pogłębienia się deficytu finansowego i wzrostu długu publicznego, a w gospodarce nadal panowała recesja. MSZP i SZDSZ planowały ograniczyć wydatki na cele socjalne, aby wzmocnić budżet państwa. Wykorzystał to Fidesz i z jego inicjatywy przeprowadzono referendum w marcu 2008 roku, w którym zadano pytania Węgrom, czy chcą wprowadzenia opłat za korzystanie z usług służby zdrowia i za edukację na wyższym poziomie. Ponad 80% obywateli wyraziło niechęć wobec wprowadzenia opłat przy wiążącej frekwencji 50,5%. Był to wielki sukces Fideszu i zarazem sromotna porażka rządu⁶⁴. Jednak premier nie ustąpił ze stanowiska. Doszło natomiast do wycofania się ze współpracy rządowej liberalnego koalicjanta, czyli SZDSZ. Był to zabieg taktyczny, który miał odsunąć odpowiedzialność liberałów za pogarszające się notowania rządu. Dopiero rozwiązanie umowy koalicyjnej wpłynęło na decyzję MSZP i wycofanie poparcia dla Ferencza Gyurcsányego. W 2009 roku po raz pierwszy wykorzystano na Węgrzech konstruktywne wotum nieufności, w którym na miejsce ustępującego premiera wybrano Gordona Bajnaiego. Mimo rozpadu socjalliberalnej koalicji SZDSZ nadal wspierał mniejszościowy rząd lewicowy, który przetrwał do wyborów w 2010 roku.

W kampanii wyborczej w 2010 roku Fidesz podjął ostrą krytykę rządu za odwrócenie się od zwykłych obywateli i zamknięcie się w gronie członków socjalliberalnej elity. W swoim hasle „Nadszedł czas!” zwracał uwagę na konieczność podjęcia zdecydowanych reform o charakterze ustrojowym, ale nie precyzując dokładnie, o jakie kwestie chodzi. Wiadomo było, że podjęty będzie temat reformy systemu wyborczego, który próbowano zmienić już w trakcie pierwszego rządu Viktora Orbána. Ważną rolę w kampanii odgrywała retoryka narodowa podkreślająca wspólnotę Węgrów. Bezrobocie wynoszące ponad 11% stanowiło naczelny temat kampanii, Fidesz obiecał milion nowych miejsc pracy, a także obniżenie podatków. Tuż przed wyborami Fidesz i KDNP zawarły sojusz wyborczy, jednocześnie zaznaczono, że nie dojdzie do współpracy z nacjonalistycznym Jobbikiem. Jest to skrajnie prawicowe ugrupowanie, które powstało w 2003 roku. Ta antysystemowa partia po raz pierwszy zyskała szersze poparcie społeczne w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku, kiedy wprowadziła 3 deputowanych do tego organu. Jobbik jest

64 E. Rytók: *National Referenda in Hungary*. http://www.aceeeo.org/sites/default/files/PDF/presentation_of_conference/2008/Referenda%20in%20Hungary_english.pdf [dostęp: 20.09.2015].

przeciwnikiem demokracji i nawołuje do powrotu do autorytarnego systemu politycznego sprzed II wojny światowej. W programie przeważają hasła antysemickie i antyromskie⁶⁵.

Sondaże opinii publicznej wskazywały na bezapelacyjny sukces Fideszu. Ponadto szanse przekroczenia 5% progu wyborczego dawano jeszcze MSZP i Jobbikowi. Dwa ugrupowania znajdowały się tuż poniżej dolnej granicy dającej miejsca w parlamencie: MDF i liberalna Polityka Może Być Inna (Lehet Más a Politika).

Szóste wybory do węgierskiego parlamentu odbyły się 11 i 25 kwietnia 2010 roku. W wyborach prawo udziału w I turze miało 8 025 587 zarejestrowanych osób, przy czym z tego prawa skorzystało 5 165 461 osób, co dawało 64,38% frekwencji. W II turze mogło uczestniczyć 2 483 226 zarejestrowanych wyborców, udział wzięło 1 158 665 (46,66%). Liczba nieważnie oddanych głosów wyniosła 37 908 (0,73%)⁶⁶.

Tabela 5.6. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 2010 roku

PARTIE POLITYCZNE	OKRĘGI JEDNOMANDATOWE			OKRĘGI WIELOMANDATOWE			LISTA KRAJOWA	OGÓŁEM	
	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MAN- DATY	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MAN- DATY	MAN- DATY	MAN- DATY	PROCENTO- WY UDZIAŁ MANDATÓW
FIDESZ- -KDNP	2 743 626	53,64	173	2 706 292	52,73	87	3	263	67,88
MSZP	1 088 374	21,27	2	990 428	19,3	28	29	59	15,28
JOBBIK	836 774	16,36	0	855 436	16,7	26	21	47	12,18
LMP	259 220	5,07	0	383 876	7,5	5	11	16	4,15
POZOSTAŁE UGRUPO- WANIA	152 874	3,72	0	196 499	3,8	0	0	0	0
ŁĄCZNIE	5 114 570	100	176	5 132 531	100	146	64	386	100

Opracowanie własne na podstawie: F. GROTZ, L. HUBAI: *Hungary*. In: *Elections in Europe. A Data Book*. Eds. D. NOHLEN, P. STÖVER. Oxford 2010, s. 873 i n.; *Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon 2010*. http://www.valasztas.hu/ujweb/index_en.htm [dostęp: 9.02.2016].

65 Zob. <http://jobbik.com/> [dostęp: 30.09.2015].

66 Por. *Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon 2010*. http://www.valasztas.hu/en/parval2010/298/298_0_index.html [dostęp: 9.02.2016]; NSD. *European Election Database. Hungary: Parliamentary Elections 2010*. http://eed.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://129.177.90.166:80/obj/fStudy/HUPA1990_Display&mode=cube&v=2&cube=http://129.177.90.166:80/obj/fCube/HUPA1990_Display_C1&top=yes [dostęp: 9.02.2016].

Wśród wybranych deputowanych 351 było mężczyznami (91%), a 35 kobietami (19%). W grupie wiekowej do 30. roku życia znalazło się 22 deputowanych (5,17%), pomiędzy 30. i 50. rokiem życia było 209 deputowanych (54,7%), a powyżej 60 lat 155 deputowanych (40,1%). W kategorii zawodowej dominowali zawodowi politycy: 109 (28,2%), urzędnicy: 102 (26,4%), nauczyciele: 32 (8,3%), prawnicy: 29 (7,5%), przedsiębiorcy: 23 (6%), lekarze: 12 (3,1%), rolnicy: 8 (1,8%), ekonomiści: 7 (1,2%), oraz reprezentanci pozostałych profesji: 64 (17,5%)⁶⁷. W 2010 roku pojawiło się 188 nowych parlamentarzystów (46,7%). Jednocześnie reelekcję uzyskało 51 deputowanych (12,7%), a w ławach Zgromadzenia Krajowego w latach 2006–2010 zasiadało co najmniej po raz trzeci 164 osób (40,7%)⁶⁸.

W 2010 roku Fidesz odniósł bezprecedensowe zwycięstwo, sięgając w koalicji z KDNP po ponad 2/3 miejsc w parlamencie (263 mandaty, 67,88%). Dystans dzielący tę koalicję od pozostałych partii był ogromny: MSZP – 59 mandatów, Jobbik – 47, LMP – 16. Za zwycięzcę można uznać również Jobbik, który swoją antysystemową, populistyczną i radykalną postawą był w stanie zgromadzić ponad 16% poparcia obywateli, co dało 47 miejsc w parlamencie. Największym przegranym był MSZP, który utracił 127 mandatów. W jeszcze gorszej sytuacji znalazł się jego koalicjant rządowy, gdyż SZDSZ nie przekroczył wymaganego progu wyborczego, uzyskując zaledwie 0,25% ogółu głosów wyborców. Miejsce tego ugrupowania zajął LMP, któremu udało się pozyskać poparcie liberalnie nastawionej części węgierskiego społeczeństwa (16 mandatów).

Po ogłoszeniu wyników wyborów Fidesz stworzył rząd z premierem V. Orbánem na czele. W związku z tym, że gabinet dysponował liczbą ponad 2/3 mandantów w Zgromadzeniu Krajowym, mógł rozpocząć program wielkich reform. Należy zaznaczyć, że w 2010 roku Węgry znajdowały się w trudnej sytuacji gospodarczej i od jakiegoś czasu prowadziły rozmowy z UE i MFW w sprawie reform finansowych i ekonomicznych. Negocjacje te kontynuował rząd Fideszu i KDNP, ale w pewnym momencie uznał, że stawiane przez międzynarodowe organizacje wymagania są zbyt duże, dlatego

67 Por. Hungary. Parliamentary Chamber. Országgyűlés. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_10.htm [dostęp: 9.02.2016].

68 Por. Nemzeti Választási Iroda. Országgyűlési választások Magyarországon. <http://www.parlament.hu/web/house-of-the-national-assembly/no.-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term-no.-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term-no.-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term> [dostęp: 10.02.2016].

postanowiono zrewidować dotychczasową linię polityczną⁶⁹. Poza wycofaniem się z rozmów z MFW i UE dwa dodatkowe czynniki stanowiły podstawę rozpoczęcia rządów dla Fidesz-KDNP. Były nimi posiadanie ponad 2/3 mandatów w Zgromadzeniu Krajowym, a także całkowite rozbiście opozycji parlamentarnej. W wyniku podejmowanych działań V. Orbán i Węgry znalazły się w trwałym sporze z Komisją UE, uznającą postępowanie węgierskich władz za niedemokratyczne i autorytarne⁷⁰.

Do najbardziej znaczących zmian ustrojowych oraz polityczno-społecznych w latach 2010–2014 zaliczam następujące: uchwalenie nowej konstytucji, ograniczenie roli Trybunału Konstytucyjnego, reformę administracji publicznej i samorządu terytorialnego, zniesienie dotychczasowego systemu zabezpieczeń emerytalnych, reformę prawa medialnego, zmianę systemu wyborczego, reformę w sferze gospodarki. Nowa konstytucja (czyli Fundamentalne Prawo) została uchwalona przez Zgromadzenie Krajowe 18 kwietnia 2011 roku, a weszła w życie 1 stycznia 2012 roku. W sferze wartości podkreśla ona kwestie narodowo-konserwatywne. W sprawach ustrojowych wzmacnia pozycję głowy państwa i rządu przy jednoczesnym ograniczeniu roli Trybunału Konstytucyjnego⁷¹. Od czasu uchwalenia Fundamentalnego Prawa do 2015 roku koalicja Fidesz i KDNP pięciokrotnie nowelizowała jego zapisy. Za każdym razem Trybunał Konstytucyjny wskazywał na brak przestrzegania procedur prawnych, a także na niekonstytucyjność pewnych przepisów. Rząd obchodził te orzeczenia, uchwalając poprawki do konstytucji. Poczynania te notorycznie dezawuowały pozycję TK, który także w innych sprawach wyrażał negatywne opinie na temat procesu stanowienia prawa na Węgrzech⁷². Fidesz i KDNP dokonały również nowelizacji ustawy o samorządzie lokalnym, która weszła w życie 1 stycznia 2012 roku. Zmiany polegały na odwróceniu zasady decentralizacji władzy m.in. w zakresie nadzoru nad mieniem, a także kontroli wydawanych aktów prawa miejscowego⁷³. Likwidacji uległ wprowadzony w 1998 roku prywatno-publiczny system emerytalny. Fidesz podjął też działania, które zakończyły się uzyskaniem niemal pełnej kontroli nad środkami mediów publicznych. Jak pokazują ekspertyzy, służą one obecnie

69 A. GAGYI: *Smartphones and the European Flag: The New Hungarian Demonstrations for Democracy*. "Studia Universitatis Babes-Bolyai Sociologia" 2014, nr. 2, s. 80–81.

70 G. SCHÖPFLIN: *Hungarian Elections and After*. "Hungarian Review" 2014, No. 4, s. 8–9.

71 S. KUBAS: *Węgierski parlamentaryzm: od narodzin do stanu obecnego z uwzględnieniem Konstytucji z 2011 roku*. „Przegląd Sejmowy” nr 5 (112), s. 209–213.

72 Szerzej: S. KUBAS: *Sąd Konstytucyjny Węgier*. W: *Sądownictwo konstytucyjne w państwach Grupy Wyszehradzkiej*. Red. M. BARAŃSKI, A. Czyż, R. RAJCZYK. Katowice 2015, s. 87–92.

73 A. SADECKI: *Państwo stanu wyższej konieczności. Jak Orbán zmienił Węgry*. „Punkt Widzenia” 2014, nr 41, s. 11.

kształtowaniu pozytywnego wizerunku Fideszu jako jedyne go prawnego reprezentanta narodu. Zmieniono system wyborczy, o czym była mowa we wcześniejszym podrozdziale.

W sferze gospodarczo-społecznej obniżono podatek dochodowy od obywateli oraz małych i średnich przedsiębiorstw, dokonano podwyżki podatku od wielkich korporacji, wprowadzono całkowitą kontrolę państwa nad składkami przekazywanymi do funduszu emerytalnego, rozpostarto kontrolę nad sferą energetyki, dążąc do jej całkowitego uzależnienia od państwa, podjęto próbę przejęcia kontroli nad systemem ponad 50% banków działających na Węgrzech, wprowadzono nowe podatki m.in. od transakcji finansowych, od firm telekomunikacyjnych i przedsiębiorstw handlowych, podniesiono VAT do 27%, zmniejszono nakłady na szkolnictwo wyższe, obniżono dopłaty do transportu publicznego i lekarstw, obniżono zasiłki socjalne. Mimo krytyki ze strony opozycji i organizacji międzynarodowych Fideszowi udało się utrzymać dyscyplinę finansową i ograniczyć deficyt budżetowy do poziomu poniżej 3%. W 2015 roku stopa bezrobocia spadła do ok. 6%, co było bardzo dobrym wynikiem. Również PKB w ostatnich latach notuje stały wzrost.

W okresie szóstej kadencji węgierskiego parlamentu doszło do znaczących przemian na scenie partyjnej. Do 2010 roku wydawało się, że system partyjny tego kraju przybrał bipolarną formę, w której główna oś rywalizacji przebiegała pomiędzy prawicowym Fideszem a lewicowym MSZP, jednakże efekt ośmioletnich rządów postkomunistów i liberalnego SZDSZ spowodował zmianę tego układu. Po 2010 roku obserwuje się dominację Fideszu, który zagospodarował centrum i prawą stronę sceny politycznej przy jednocześnie całkowitej destabilizacji pozostałej części ugrupowań opozycyjnych. W 2011 roku MDF uległ rozwiązaniu, dwa lata później taką samą decyzję podjął SZDSZ. W wewnętrznym chaosie pogrążony jest MSZP. W październiku 2012 roku były premier Ferenc Gyurcsány opuścił tę partię i założył Demokratyczną Koalicję (Demokratikus Koalíció, DK). Rok później inny były lewicowy premier Gordon Bajai stworzył nowe ugrupowanie Razem 2014 (Együtt 2014). 14 stycznia 2014 roku lewicowo-liberalne ugrupowania postanowiły powołać do życia koalicję, która miała na celu powstrzymanie dominacji prawicy. W ten sposób powstało Zjednoczenie (Összefogás) składające się z MSZP, DK, Együtt 2014, Węgierskiej Partii Liberalnej (Magyar Liberális Párt, Liberals), a także Dialogu dla Węgier (Párbeszéd Magyarorszáért, PM). Jednocześnie w omawianym okresie na gruzach MDF powstały dwa byty polityczne: konserwatywna Demokratyczna Wspólnota Dobrobytu i Wolności

(Jólét és Szabadság Demokrata Közösség, JESZ) oraz centro-prawicowy i liberalny Ruch na Rzecz Nowoczesnych Węgier (Modern Magyarországért Mozgalom, MoMa) z Lajosem Bokrosem na czele⁷⁴.

Uwagę węgierskiej opinii publicznej zwróciły także ruchy społeczne, które pojawiły się na fali protestów organizowanych przeciwko ograniczaniu demokracji na Węgrzech przez Fidesz. Ich popularność wynikała również z faktu braku odpowiedzi na potrzebę realizacji nowych potrzeb społecznych przez dotychczasowe partie. Do najważniejszych ruchów zaliczam: Solidarność (Szolidaritás), Milion na Rzecz Wolności Prasy (Egymillióan a magyar sajtószabadságért, Milla), Ruch na Rzecz Czwartej Republiki (Negyedik Köztársaság Mozgalom, 4K!), Sieć Studentów (Hallgatói Hálózat, HaHa), partię wzorującą się na satyrycznych ugrupowaniach włoskich – Węgierski Pies z Dwoma Ogonami (Magyar Kétfarkú Kutya Párt – MKKP), czy Partię Piratów (Kalózpárt)⁷⁵.

W kampanii wyborczej w 2014 roku Fidesz i KDNP podkreślali osiągnięcia swojego rządu, wskazując na niezależność polityki węgierskiej, wzrost gospodarczy oraz poprawę ogólnych warunków życia. Koalicja partii lewicowych i liberalnych wręcz przeciwnie – zauważała pograżanie się państwa w autorytarnych praktykach, zwalczanie opozycji oraz to, że wzrost gospodarczy państwa odbijał się negatywnie w zakresie wydatków na sferę społeczną. Jobbik złągodził swój ostry radykalny ton prezentowany jeszcze w 2010 roku, co było związane z chęcią pozyskania nowego elektoratu. Miał także trudniejsze zadanie niż cztery lata wcześniej, gdyż Fidesz zrealizował kilka jego światopoglądowych postulatów. LMP podjął decyzję o nieuczestniczeniu w Összefogásu.

Siódme wybory do węgierskiego parlamentu odbyły się 6 kwietnia 2014 roku. Prawo wyborcze posiadało 8 047 769 osób, a 4 967 881 Węgrów z niego skorzystało (61,73%). Procent nieważnych głosów wyniósł 0,91⁷⁶.

Wśród wybranych deputowanych 180 było mężczyznami (91,5%), a 19 kobietami (9,5%)⁷⁷. Sukces powtórzyła koalicja Fidesz-KDNP, która zdobyła 133 mandaty i podobnie jak cztery lata wcześniej uzyskała ponad 2/3

74 Zob. MEP Bokros, controversial former finance minister, founds new free-market political party. http://bbj.hu/economy/mep-bokros-controversial-former-finance-minister-founds-new-free-market-political-party_65562 [dostęp: 29.09.2015].

75 V. GÜED: *From the Green Movement to a Party...*, s. 51–59.

76 Por. Hungary. Parliamentary Chamber. Országgyűlés. http://www.ipu.org/parline-e/reports/2141_e.htm [dostęp: 9.02.2016]; IDEA. Institute for Democracy and Electoral Assistance. <http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?id=100> [dostęp: 10.02.2016].

77 Por. Hungary. Parliamentary Chamber. Országgyűlés. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_10.htm [dostęp: 9.02.2016].

mandatów w węgierskim parlamencie (66,8%). Wyniki lewicowo-liberalnej koalicji nie okazały się dla żadnego z ugrupowań zadowalające. Összefogás zdobył łącznie 38 miejsc w Zgromadzeniu Krajowym, co stanowiło niecałe 20% ogółu mandatów, jednakże poza kandydatami MSZP żadna inna partia nie zdołała wprowadzić swoich członków do legislatury. Jobbik utrzymał stosunkowo wysokie poparcie i zdobył 23 mandaty. Także LMP przekroczył 5%-owy próg wyborczy, zyskując 5 mandatów.

Tabela 5.7. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 2014 roku

PARTIE POLITYCZNE	OKRĘGI JEDNOMANDATOWE			LISTA OGÓLNOKRAJOWA			OGÓŁEM	
	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MANDATY	GŁOSY	PROCENT GŁOSÓW	MANDATY	MANDATY	PROCENTO- WY UDZIAŁ MANDATÓW
FIDESZ-KDNP	2 165 342	44,87	96	2 264 780	44,9	37	133	66,8
MSZP-EGYÜTT- -DK-PM-MLP	1 317 879	25,57	10	1 290 806	25,6	28	38	19,1
JOBBIK	1 000 637	20,22	0	1 020 476	20,2	23	23	11,6
LMP	244 191	5,34	0	269 414	5,3	5	5	2,5
POZOSTAŁE UGRUPOWANIA	180 559	4	0	201 887	4	0	0	0
ŁĄCZNIE	4 908 608	100	106	5 047 363	100	93	199	100

Opracowanie na podstawie: <http://valasztas.hu/en/ovi/index.html#> [dostęp: 10.11.2015].

W 2014 roku ponownie stworzono prawicowo-chadecki rząd Fidesz-KDNP z premierem V. Orbánem na czele. Do najważniejszych wyzwań, przed którymi stanął, zaliczyć należy powstrzymanie fali migrantów z Bliskiego Wschodu, którzy w 2015 roku masowo przekraczali granicę z Serbią, wyznaczając szlak tranzytowy przez Węgry do Niemiec, Austrii, i dalej do Szwecji. Ostre wypowiedzi premiera Węgier, który nawoływał do zdecydowanej anty-emigracyjnej polityki UE, nie odniosły większego skutku, dlatego też w lecie 2015 roku zlecił on budowę zasieków na granicy z Serbią, co przekierowało falę uchodźców do innych europejskich państw. Poza tym, w lutym 2015 roku, Węgry po raz pierwszy odwiedziła niemiecka kanclerz Angela Merkel, która poddała rząd V. Orbána ostrej krytyce. Zupełnie inny przebieg miała wizyta Władimira Putina w tym samym miesiącu. Wykorzystując brak porozumienia Węgier i UE, próbuje on wykorzystać Węgry w rozgrywce mającej na celu destabilizację wspólnoty europejskiej.

5.2. Prezydent

Obecnie w gronie państw Grupy Wyszehradzkiej jedynie na Węgrzech wybory prezydenta mają charakter pośredni, co oznacza, że elekcji głowy państwa dokonują deputowani Zgromadzenia Krajowego. Podstawy prawne wyborów prezydenta znajdują się w Fundamentalnym Prawie. Artykuł 10 zawiera zapis, że prezydent jest wybierany na pięcioletnią kadencję z możliwością jednej reelekcji. Kandydat musi posiadać obywatelstwo węgierskie i mieć ukończone 35 lat.

W artykule 11 przedstawiona została procedura wyborów. Wybory głowy państwa zarządza przewodniczący Zgromadzenia Krajowego, który także przyjmuje nominacje kandydatów. Prezydenta Republiki powinno się wybrać na co najmniej trzydzieści dni i nie później niż sześćdziesiąt dni przed upływem kadencji ustępującego prezydenta. W przypadku, gdy poprzedni prezydent opuścił urząd przed terminem, wówczas nową głowę państwa wybiera się w przeciągu trzydziestu dni od daty ustania kadencji poprzedniego prezydenta. Wybory mają tajny charakter.

Głową państwa zostaje ten kandydat, który otrzyma 2/3 ogólnej liczby głosów. Jeżeli nie zostanie spełniony ten warunek, wówczas przeprowadza się II turę głosowania, w której uczestniczą dwaj kandydaci z największą liczbą głosów otrzymanych w I turze. Jeżeli w I turze dwaj kandydaci uzyskali taką samą najwyższą liczbę głosów, tylko oni biorą udział w II turze. Jeżeli w I turze na drugiej pozycji znaleźli się kandydaci z taką samą liczbą głosów, wówczas zarówno oni, jak i kandydat z pierwszego miejsca przechodzą do II tury. Prezydentem zostaje ta osoba, która w II turze głosowania zdobędzie najwięcej ważnie oddanych głosów bez względu na liczbę głosujących deputowanych. Jeśli także drugie głosowanie nie przyniesie rozstrzygnięcia, należy przeprowadzić nowe wybory na podstawie ponownych zgłoszeń i nominacji kandydatów.

Wybory muszą się odbyć w przeciągu dwóch następujących po sobie dni. Prezydent obejmuje urząd w dniu wygaśnięcia kadencji poprzednika, a jeżeli zakończyła się ona przedterminowo, to w ósmym dniu po ogłoszeniu wyników wyborów. Przed objęciem urzędu składa przysięgę wobec Zgromadzenia Krajowego. Mandat prezydenta wygasa wskutek: upływu kadencji, śmierci, niezdolności do pełnienia urzędowych obowiązków w okresie przekraczającym dziewięćdziesiąt dni, ustania przesłanek koniecznych do wyboru na urząd Prezydenta Republiki, stwierdzenia kolizji między funkcjami pełnionymi przez niego, rezygnacji i odsunięcia od pełnienia urzędu.

Zgromadzenie Krajowe podejmuje uchwałę o ustaniu urzędu prezydenta, jeżeli w okresie dłuższym niż 90 dni nie jest on w stanie wypełniać swoich obowiązków, a także gdy doszło do kolizji pomiędzy jego kompetencjami a dodatkowymi funkcjami. Decyzja zapada większością 2/3 głosów obecnych deputowanych. Jeżeli prezydent świadomie naruszy prawo, lub popełni czyn karalny, wówczas 1/5 członków Zgromadzenia Krajowego może wystąpić z wnioskiem o usunięcie głowy państwa z urzędu. Ostateczną decyzję podejmuje 2/3 deputowanych Zgromadzenia Krajowego w tajnym głosowaniu. W okresie pomiędzy wszczęciem procedury usuwania a jej zakończeniem prezydent nie może pełnić swoich obowiązków. Ostatecznie Sąd Konstytucyjny stwierdza odpowiedzialność publicznoprawną prezydenta i pozbawia go urzędu.

Jeżeli prezydent czasowo nie może wypełniać swoich funkcji, wówczas zastępuje go przewodniczący Zgromadzenia Krajowego. Zaistnienie przejściowej niezdolności stwierdza Zgromadzenie Krajowe na wniosek prezydenta, rządu lub deputowanego. W trakcie zastępowania prezydenta przewodniczący Zgromadzenia Krajowego nie może wykonywać swych obowiązków szefa legislatury jako członek Zgromadzenia Krajowego, które pełni w tym okresie wyznaczony przez Zgromadzenie Krajowe wiceprzewodniczący.

5.2.1. Analiza wyborów na urząd prezydenta

Pierwsze wybory prezydenta Węgier odbyły się 4 sierpnia 1990 roku. W wyniku porozumienia pomiędzy rządzącym MDF, pozostałymi koalicjantami rządu i SZDSZ została zgłoszona jedyna kandydatura Árpáda Göncza. Był to pisarz i działacz opozycji antysystemowej, którego poglądy miały liberalny charakter. W głosowaniu deputowanych Zgromadzenia Krajowego otrzymał on 295 głosów poparcia oraz 13 głosów sprzeciwu, przy dwóch głosach wstrzymujących się.

Tabela 5.8. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 1990 roku

KANDYDAT	PARTIA NOMINUJĄCA	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW
ÁRPÁD GÖNCZ	SZDSZ	295	80,5
	GŁOSY SPRZECIWU	13	3,5
	GŁOSY NIEWAŻNE	2	0,5
	LICZBA GŁOSUJĄCYCH DEPUTOWANYCH	310	84,5

Źródło: Árpád Göncz, *Hungarian president – obituary*. "The Telegraph" z 6.10.2015. <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/11914980/rpad-Goncz-Hungarian-president-obituary.html> [dostęp: 14.04.2016]; *Az államfő*. <http://www.torokgabor.com/docs/data/MPR/4allamfo.pdf>, s. 20 [dostęp: 16.04.2016].

Drugie wybory odbyły się 19 czerwca 1995 roku. Koalicja rządowa MSZP i SZDSZ poparła urzędującego prezydenta w walce o reelekcję. Jego kontrkandydatem był Ferenc Mádl, przedstawiciel partii prawicowych – Fideszu, KDNP, MDF. W I turze A. Göncz otrzymał 259 głosów i ponownie został prezydentem kraju. Jego kontrkandydat otrzymał 62 głosy.

Tabela 5.9. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 1995 roku

KANDYDAT	PARTIA NOMINUJĄCA	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW
ÁRPÁD GÖNCZ	MSZP, SZDSZ	259	70,6
FERENC MÁDL	FIDESZ, KDNP, MDF	62	16,9
GŁOSY NIEWAŻNE		14	3,8
LICZBA GŁOSUJĄCYCH DEPUTOWANYCH		335	91,3

Źródło: B. PYTUK: *Prezydent Republiki Węgierskiej. W: Prezydent w państwach współczesnych*. Red. J. Osiński. Warszawa 2011, s. 701; *Az államfő*. <http://www.torokgabor.com/docs/data/MPR/4allamfo.pdf>, s. 20 [dostęp: 16.04.2016].

Trzecie wybory miały miejsce 5 i 6 czerwca 2000 roku, mimo że podobnie jak w 1990 roku został zgłoszony tylko jeden kandydat. Był nim popierany przez Fidesz i FKGP Ferenc Mádl. W I i II turze nie zdołał uzyskać kwalifikowanej większości 2/3 głosów, zdobywając poparcie 251 deputowanych w I i 238 w II turze. Dopiero w powtórzonym głosowaniu (III tura) w dniu 6 czerwca 2000 roku otrzymał wymaganą wówczas zwykłą większość głosów 243 na 339 obecnych na sali deputowanych⁷⁸.

Tabela 5.10a. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2000 roku (I tura)

KANDYDAT	PARTIA NOMINUJĄCA	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW
FERENC MÁDL	NIEZALEŻNY, POPIERANY PRZEZ FIDESZ, FKGP	251	65,03
GŁOSY PRZECIWKO		105	27,2
GŁOSY NIEWAŻNE		7	1,81
LICZBA GŁOSUJĄCYCH DEPUTOWANYCH		363	89,4

Źródło: *Az államfő*. <http://www.torokgabor.com/docs/data/MPR/4allamfo.pdf>, s. 20 [dostęp: 16.04.2016].

⁷⁸ Szerzej: B. PYTUK: *Prezydent Republiki Węgierskiej. W: Prezydent w państwach współczesnych*. Red. J. Osiński. Warszawa 2011, s. 701–704.

Tabela 5.10b. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2000 roku (II tura)

KANDYDAT	PARTIA NOMINUJĄCA	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW
FERENC MÁDL	NIEZALEŻNY, POPIERANY PRZEZ FIDESZ, FKGP	238	61,66
GŁOSY PRZECIWKO		103	26,68
GŁOSY NIEWAŻNE		14	3,63
LICZBA GŁOSUJĄCYCH DEPUTOWANYCH		355	91,97

Źródło: Az államfő. <http://www.torokgabor.com/docs/data/MPR/4allamfo.pdf>, s. 20 [dostęp: 16.04.2016].

Tabela 5.10c. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2000 roku (III tura)

KANDYDAT	PARTIA NOMINUJĄCA	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW
FERENC MÁDL	NIEZALEŻNY, POPIERANY PRZEZ FIDESZ, FKGP	243	62,95
GŁOSY PRZECIWKO		96	24,87
GŁOSY NIEWAŻNE		12	3,11
LICZBA GŁOSUJĄCYCH DEPUTOWANYCH		351	90,93

Źródło: Az államfő. <http://www.torokgabor.com/docs/data/MPR/4allamfo.pdf>, s. 20 [dostęp: 16.04.2016].

W 2005 roku wydawało się, że prawicowego prezydenta zastąpi popierana przez lewicę Katalin Szili, będąca przewodniczącą Zgromadzenia Krajowego. Wybory odbywały się w dniach 6 i 7 czerwca. W pierwszej turze sukces K. Szili był duży, ale nie otrzymała wystarczającej większości głosów. W związku z tym musiała się odbyć druga tura, w której różnica pomiędzy nią a kandydatem Fideszu László Sólyomem uległa ogromnemu zmniejszeniu. Jednak także to głosowanie nie miało charakteru rozstrzygającego. Ku zaskoczeniu elity politycznej deputowani w trzeciej turze zdecydowali powierzyć urząd prezydenta László Sólyomowi.

Tabela 5.11a. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2005 roku (I tura)

KANDYDAT	PARTIA NOMINUJĄCA	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW
KATALIN SZILI	MSZP	183	47,5
LÁSZLÓ SÓLYOM	NIEZALEŻNY, POPIERANY PRZEZ FIDESZ	13	0,30
GŁOSY NIEWAŻNE		3	0,07
LICZBA GŁOSUJĄCYCH DEPUTOWANYCH		199	51,6

Źródło: Az államfő. <http://www.torokgabor.com/docs/data/MPR/4allamfo.pdf>, s. 20 [dostęp: 16.04.2016].

Tabela 5.11b. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2005 roku (II tura)

KANDYDAT	PARTIA NOMINUJĄCA	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW
KATALIN SZILI	MSZP	178	46,20
LÁSZLÓ SÓLYOM	NIEZALEŻNY, POPIERANY PRZEZ FIDESZ	185	48
GŁOSY NIEWAŻNE		2	0,05
LICZBA GŁOSUJĄCYCH DEPUTOWANYCH		365	94,04

Źródło: Az államfő. <http://www.torokgabor.com/docs/data/MPR/4allamfo.pdf>, s. 20 [dostęp: 16.04.2016].

Tabela 5.11c. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2005 roku (III tura)

KANDYDAT	PARTIA NOMINUJĄCA	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW
KATALIN SZILI	MSZP	182	49,6
LÁSZLÓ SÓLYOM	NIEZALEŻNY, POPIERANY PRZEZ FIDESZ	185	50,4
GŁOSY NIEWAŻNE		0	0
LICZBA GŁOSUJĄCYCH DEPUTOWANYCH		367	100

Źródło: Az államfő. <http://www.torokgabor.com/docs/data/MPR/4allamfo.pdf>, s. 20 [dostęp: 16.04.2016].

Pięte wybory prezydenckie odbyły się 7 lipca 2010 roku, trzy miesiące po objęciu rządów przez Viktora Orbána. Koalicja Fidesz i KDNP posiadała ponad 2/3 miejsc w parlamencie, dlatego też wybór jej kandydata na prezydenta wydawał się formalnością. Tak też się stało, gdyż już w I turze Pál Schmitt pokonał kandydata lewicy Andrása Balogha, zdobywając 263 głosów poparcia.

Tabela 5.12. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2010 roku

KANDYDAT	PARTIA NOMINUJĄCA	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW
PÁL SCHMITT	FIDESZ	263	68,1
ANDRÁS BALOGH	MSZP	59	15,3
GŁOSY NIEWAŻNE		44	11,4
LICZBA GŁOSUJĄCYCH DEPUTOWANYCH		366	94,8

Opracowanie własne na podstawie: *Pal Schmitt elected new president of Hungary*. <http://www.politics.hu/20100630/pal-schmitt-elected-new-president-of-hungary/> [dostęp: 4.04.2016]; Az államfő. <http://www.torokgabor.com/docs/data/MPR/4allamfo.pdf>, s. 21 [dostęp: 16.04.2016].

W związku z ujawnieniem plagiatu pracy doktorskiej, którego dopuścił się prezydent Pál Schmitt, Fidesz odsunął swoje poparcie dla głowy państwa. Dnia 2 kwietnia 2012 roku prezydent podał się do dymisji, a 2 maja 2012 roku

Zgromadzenie Krajowe przeprowadziło przedterminowe wybory nowej głowy państwa. Został nią János Áder, który otrzymał 262 głosy przy 40 głosach sprzeciwu i 3 głosach nieważnie oddanych.

Tabela 5.13. **Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2012 roku**

KANDYDAT	PARTIA NOMINUJĄCA	LICZBA GŁOSÓW	% GŁOSÓW
JÁNOS ÁDER	FIDESZ	262	71,4
GŁOSY PRZECIWKO		40	10,9
GŁOSY NIEWAŻNE		3	0,8
LICZBA GŁOSUJĄCYCH DEPUTOWANYCH		305	83,2

Źródło: *Az államfő*. <http://www.torokgabor.com/docs/data/MPR/4allamfo.pdf>, s. 21 [dostęp: 16.04.2016].

5.3. Parlament Europejski

Prawo wyborcze regulujące zasady wyboru węgierskich przedstawicieli do Parlamentu Europejskiego opiera się na kilku aktach prawnych. Generalne zasady wynikają z traktatu lizbońskiego, który wszedł w życie 1 grudnia 2009 roku⁷⁹. Natomiast w prawie krajowym obowiązują następujące akty: 1) Fundamentalne Prawo z 18 kwietnia 2011 roku⁸⁰; 2) ustawa CXIII z 2003 roku o wyborach członków Parlamentu Europejskiego⁸¹; 3) ustawa XXXVI z 2013 roku o procedurze wyborczej⁸²; 4) rozporządzenia Ministra Administracji Publicznej i Sprawiedliwości: o zadaniach urzędów wyborczych, agregacji rezultatów wyborczych, procedurach wyborczych (28/2013), o terminach wyborów (13/2014) i finansowaniu, realizacji budżetu, kontroli oraz zmianach określonych rozporządzeń ministerialnych (38/2013)⁸³.

79 Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej. Traktat z Lizbony. Zmieniający traktat o Unii Europejskiej i traktat ustanawiający Unię Europejską (2007/C 306/1). http://publications.europa.eu/resource/cellar/688a7a98-3110-4ffe-a6b3-8972d8445325.0017.01/DOC_19 [dostęp: 29.02.2016].

80 Ustawa Zasadnicza Węgier z dnia 25 kwietnia 2011 r. <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/wegry2011.html> [dostęp: 29.02.2016].

81 Ustawa CXIII z 2003 roku o wyborach członków Parlamentu Europejskiego. Act CXIII of 2003 on the Election of Members of the European Parliament. http://www.valasztas.hu/en/ep2014/405/405_1_2.html [dostęp: 29.02.2016].

82 Ustawa XXXVI o procedurze wyborczej z 2013 roku. Act XXXVI of 2013 on Electoral Procedure. http://www.valasztas.hu/en/ovi/241/241_1_10.html [dostęp: 17.02.2016].

83 Zob. *Electoral Guidelines 190. Information for International Observers on the election of the Members of the European Parliament on the 25th of May 2014*. http://www.valasztas.hu/en/download/176/vf_190_full.pdf [dostęp: 29.02.2016].

Traktat lizboński stwierdza, że deputowanymi Parlamentu UE mogą być wyłącznie obywatele UE, a liczba ich reprezentantów nie może przekroczyć 750 osób. Minimalna reprezentacja z danego państwa musi liczyć co najmniej 6 deputowanych, a maksymalna nie może być większa niż 96, przy czym ma ona charakter wzrastający w zależności od liczby ogółu mieszkańców danego państwa⁸⁴. Wybory do legislatury UE odbywają się w cyklu pięcioletnim, mają charakter wolny, równy, tajny, bezpośredni i powszechny.

Termin przeprowadzenia wyborów zarządza prezydent Węgier, przy czym w każdym z państw członkowskich UE wybory muszą być przeprowadzone w tym samym czasie. Czynne prawo wyborcze przysługuje obywatelowi UE, który ukończył 18. rok życia, nie został pozbawiony praw publicznych, stale zamieszkuje Węgry. Praw wyborczych pozbawione są osoby ubezwłasnowolnione wyrokiem sądu. Węgrzy podlegają automatycznej rejestracji w spisach wyborców, natomiast obywatele innych państw członkowskich UE zamieszkujący Węgry muszą zgłosić się do lokalu wyborczego w celu umieszczenia w spisie wyborców. Biernie prawo wyborcze pokrywa się z posiadaniem czynnego prawa, włączając w to także obywateli innych państw członkowskich UE⁸⁵.

W dniu głosowania lokale wyborcze są otwarte pomiędzy 6.00 i 19.00. Obywatele oddają swoje głosy w tych lokalach, które znajdują się na obszarze ich stałego zamieszkania. Mogą także głosować poza tymi obszarami po wcześniejszym powiadomieniu organów wyborczych. Istnieje także możliwość głosowania w lokalach wyborczych utworzonych w węgierskich placówkach dyplomatycznych za granicą.

System wyborczy opiera się na segmencie proporcjonalnym, tak jak w każdym państwie Unii Europejskiej. Obecnie wybiera się 21 reprezentantów Węgier do Parlamentu UE, przy czym w 2004 roku wybierano 24 reprezentantów, a w 2009 roku – 21. Węgry stanowią jeden okręg wyborczy. Partia jest jedynym podmiotem uprawnionym do zgłoszenia listy wyborczej o charakterze zamkniętym. Może ją stworzyć samodzielnie lub w koalicji z inną/innymi partiami. Każda lista może liczyć co najwyżej trzy razy więcej kandydatów niż ogólna liczba miejsc przeznaczonych dla wszystkich węgierskich deputowanych w Parlamencie UE. Partia, która chce zgłosić swoją listę kandydatów, musi zgromadzić 20 000 podpisów, a następnie złożyć je w Narodowej

84 Artykuł 9a traktatu z Lizbony. Zmieniającego traktat o Unii Europejskiej i traktat ustanawiający Unię Europejską (2007/C 306/1). http://publications.europa.eu/resource/cellar/688a7a98-3110-4ffe-a6b3-8972d8445325.0017.01/DOC_19 [dostęp: 29.02.2016].

85 Zob. Artykuł XXIII, pkt. 1 i 2 Ustawy Zasadniczej Węgier z dnia 25 kwietnia 2011 r. <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/wegry2011.html> [dostęp: 29.02.2016].

Komisji Wyborczej. Komisja ma trzy dni na sprawdzenie poprawności listy podpisów, po czym dokonuje rejestracji listy. Jeden wyborca może poprzeć tylko jedną listę⁸⁶. Jak wskazuje Robert Rajczyk, istniejący system wyborczy sprzyja dużym komitetom, które są zazwyczaj tworzone przez ogólnokrajowe ugrupowania polityczne. Po elekcji członkowie Parlamentu UE wchodziły w skład federacyjnych zrzeseń partii reprezentujących określone ideologie⁸⁷.

Podobnie jak w przypadku wyborów do Zgromadzenia Krajowego, wybory do Parlamentu Europejskiego są przeprowadzane przez dwa paralelne systemy organów: komisje i urzędy wyborcze, które są powoływane na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnokrajowym. Organy te współpracują ze sobą, nie ma pomiędzy nimi stosunku hierarchicznej zwierzchności. Przypomnijmy, że obwodowe komisje wyborcze przeprowadzają głosowanie i ustalają jego wyniki w obwodzie, następnie lokalne komisje gromadzą wyniki głosowania w okręgu, regionalne komisje obejmują swoim zasięgiem okręgi w jednomandatowych wyborach deputowanych do węgierskiego Zgromadzenia Krajowego i zbierają wyniki głosowania z lokalnych komisji. Ostateczne wyniki ustala Narodowa Komisja Wyborcza. Skład poszczególnych komisji ustalany jest w ten sam sposób, jak w przypadku wyborów do państwowej legislatury. Jeżeli chodzi o urzędy wyborcze, to wykonują one trwałą obsługę wyborów o charakterze administracyjnym. Zajmują się przygotowaniem głosowania, a także czuwają nad przestrzeganiem prawa w jego trakcie i po zakończeniu. Wśród urzędów występują te o charakterze lokalnym, na poziomie jednomandatowych okręgów tworzonych w wyborach do Zgromadzenia Krajowego i terytorialnym. Na czele całej struktury urzędów występuje Narodowy Urząd Wyborczy⁸⁸.

Przed głosowaniem wyborca otrzymuje zawiadomienie o wyborach z dokładnymi informacjami o dacie, miejscu i sposobie głosowania. Osoby niepełnosprawne mogą skorzystać z udogodnień w celu oddania swojego głosu, przy czym muszą wcześniej zgłosić chęć skorzystania z nich w lokalnym urzędzie wyborczym (osoby niepełnosprawne fizycznie, osoby niewidome). Partie uczestniczące w wyborach mogą nominować obserwatorów, których zadaniem jest sprawdzenie poprawności przebiegu głosowania i ustalanie jego

86 Rozdziały 5, 6, 7 ustawy CXIII z 2003 roku o wyborach członków Parlamentu Europejskiego. http://www.valasztas.hu/en/ep/2014/405/405_1_2.html [dostęp: 29.02.2016].

87 R. RAJCZYK: *Parlamenty krajowe w Unii Europejskiej*. W: *Parlament w państwach Grupy Wyszehradzkiej. Problemy metodologiczno-teoretyczne*. Red. M. BARAŃSKI, A. CZYŻ, R. RAJCZYK. Katowice 2015, s. 155.

88 Zob. Rozdział II i III ustawy XXXVI z 2013 roku o procedurze wyborczej. http://www.valasztas.hu/en/ovi/241/241_1_10.html [dostęp: 17.02.2016].

wyników. Udział w podziale mandatów przysługuje tylko tym partiom, które przekroczą 5%-owy próg wyborczy. Metodą rozdziału miejsc węgierskiej delegacji do Parlamentu UE jest d'Hondt⁸⁹. W przypadku przedterminowego wygaśnięcia mandatu przypada on temu kandydatowi, który na danej liście zdobył drugą po zwycięzcy liczbę głosów. Jeżeli brakuje kandydatów na liście, to otrzymuje go kandydat z innej listy z kolejną liczbą głosów⁹⁰.

Tak samo jak w przypadku wyborów do państwowej legislatury, każdemu wyborcy przysługują trzy typy środków prawnych związanych z zaskarżeniem nieprawidłowych czynności w trakcie wyborów: sprzeciw, zaskarżenie i żądanie. Pierwszą instancją zgłaszania nieprawidłowości jest ta komisja, której przedmiotowy zakres wiąże się z daną nieprawidłowością, a termin jej zgłoszenia upływa trzeciego dnia od zakończenia wyborów. Jeżeli środek prawny zgłoszony przez podmiot nie zostaje uznany, wówczas podmiot kierujący składa go do drugiej instancji, którą jest Narodowa Komisja Wyborcza. Jeżeli ona oddali wniosek, wówczas przysługuje prawo do skierowania środka do Sądu Najwyższego. W przypadku, gdy ostateczna decyzja Sądu Najwyższego jest niezgodna z Fundamentalnym Prawem, wówczas Sąd Konstytucyjny ma prawo ją unieważnić⁹¹.

Węgry podjęli decyzję o przystąpieniu do UE w drodze referendum w dniu 12 kwietnia 2003 roku. Frekwencja wyniosła 45,62% (3 699 252 osoby). Za członkostwem w UE wypowiedziało się 83,76% (3 056 027), przeciwko 16,24% (592 690). Oddano 0,49% głosów nieważnych (17 988)⁹².

5.3.1. Analiza wyborów do Parlamentu Europejskiego

Pierwsze wybory do Parlamentu Europejskiego na Węgrzech odbyły się 13 czerwca 2004 roku. Uprawnionych do udziału w głosowaniu było 8 046 247 osób. Ostatecznie do urn poszło 3 097 657 Węgrów, co stanowiło 38,5% ogółu. Ważnych głosów oddano 3 075 450, czyli 99,28%, przy czym 20 729 (0,67%) było głosami nieważnymi, a 1 478 (0,05%) kart do głosowania nie zostało wrzuconych

89 Zob. Rozdział IX ustawy CXIII z 2003 roku o wyborach członków Parlamentu Europejskiego. http://www.valasztas.hu/en/ep2014/405/405_1_2.html [dostęp: 29.02.2016].

90 Zob. Rozdział X ustawy CXIII z 2003 roku o wyborach członków Parlamentu Europejskiego. http://www.valasztas.hu/en/ep2014/405/405_1_2.html [dostęp: 29.02.2016].

91 Rozdział XII ustawy CXIII z 2003 roku o wyborach członków Parlamentu Europejskiego. http://www.valasztas.hu/en/ep2014/405/405_1_2.html [dostęp: 29.02.2016].

92 Por. *EU Referendum 2003*. http://www.valasztas.hu/nepszav03/outroot/en/10_0.html [dostęp: 29.02.2016].

do urn. Do rywalizacji o 24 mandaty przystąpiły: Fidesz, MSZP, SZDSZ, MDF, MIÉP, Munkáspárt, Węgierski Związek Narodowy (Magyar Nemzeti Szövetség, MNSZ), Partia Socjaldemokratyczna (Szociáldemokrata Párt, SZDP)⁹³.

Tabela 5.14. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego na Węgrzech w 2004 roku

PARTIA	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
FIDESZ	1 457 750	47,40	12
MSZP	1 054 921	34,30	9
SZDSZ	226 086	9,75	2
MDF	237 908	7,74	1

Opracowanie własne na podstawie: http://www.valasztas.hu/ep2004/04/en/10/10_0.html [dostęp: 8.02.2016].

Po ogłoszeniu wyników okazało się, że mandaty zdobyły wyłącznie partie, które miały swoje delegacje w Zgromadzeniu Krajowym. Rządzący MSZP zajął dopiero drugie miejsce z 9 mandatami za opozycyjnym Fideszem (12 mandatów). Koalicyjny partner lewicy SZDSZ uzyskał 2 mandaty, a MDF 1. Poza Parlamentem Europejskim znalazły się cztery partie rywalizujące o mandaty. Były to: Partia Socjaldemokratyczna, która uzyskała 12 169 głosów, co stanowiło 0,4%, Węgierski Związek Narodowy z 20 226 głosami (0,66%), Partia Sprawiedliwości i Życia: 72 203 głosy (2,35%) oraz Partia Pracy: 56 221 głosów (1,8%)⁹⁴. Zwycięska reprezentacja Fidesz, a także MDF zasiły szeregi Europejskiej Partii Obywatelskiej (EVP-ED), MSZP Partię Europejskich Socjalistów (PES), a SZDSZ Partię Europejskich Demokratów, Liberalów i Reformatorów (ELDR)⁹⁵.

Drugie wybory do Parlamentu Europejskiego na Węgrzech miały miejsce 7 czerwca 2009 roku. Uprawnionych do udziału w głosowaniu było 8 023 217 osób. Ostatecznie do urn poszło 2 921 779 Węgrów, co stanowiło 36,31% frekwencji. Ważnych głosów oddano 2 896 179, czyli 99,12%, przy czym 24 769 (0,85%) było głosów nieważnych, a 831 (0,03%) kart do głosowania nie zostało wrzuconych do urn. Do rywalizacji o 22 mandaty przystąpiły: Fidesz w koalicji z KDNP, MSZP, Jobbik, SZDSZ, MDF, MIÉP, Munkáspárt, koalicja LMP z Partią Humanistyczną (Humanista Párt, HP) oraz Węgierska Partia Romów (Magyarországi Cigányszervezetek Fóruma [MCF] Roma Összefogás Párt)⁹⁶.

93 S. KUBAS: *Wpływ węgierskiego systemu wyborczego...*, s. 136.

94 Por. *EU Referendum 2003*. http://www.valasztas.hu/nepszav03/outroot/en/10_0.html [dostęp: 29.02.2016].

95 S. KUBAS: *Wpływ węgierskiego systemu wyborczego...*, s. 136.

96 Ibidem, s. 136–137.

Tabela 5.15. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego na Węgrzech w 2009 roku

PARTIA	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
FIDESZ-KDNP	1 632 309	56,36	14
MSZP	503 140	17,37	4
JOBBIK	427 773	14,77	3
MDF	153 660	5,31	1

Opracowanie własne na podstawie: http://valasztas.hu/en/ep2009/291/291_0_index.html [dostęp: 8.02.2016].

Mandaty w Parlamencie Europejskim uzyskały: Fidesz z KDNP (14), MSZP (4), Jobbik (3) i MDF (1). Rezultat wyborów odzwierciedlał opinię Węgrów w sprawie afer i skandali z udziałem socjalistów. Rządząca partia zdobyła zaledwie 17,37% głosów poparcia i o nieco ponad 2,5% głosów zdołała wyprzedzić Jobbik, który do tej pory nigdy nie miał deputowanych w Zgromadzeniu Krajowym i Parlamencie Europejskim. Niedawny koalicjant lewicy SZDSZ w ogóle nie otrzymał mandatu, otrzymując zaledwie 2,16% głosów. Wielki sukces odniosła koalicja Fidesz-KDNP, którą poparło aż 1 632 309 osób. Poza Parlamentem Europejskim znalazły się także: LMP i HP, które zdobyły 75 522 głosy, co stanowiło 2,61%, Munkáspárt: 27 817 głosów (0,96%), oraz partia mniejszości romskiej MCF: 13 431 głosów (0,46%). Fidesz w koalicji z KDNP oraz MDF zasilł szeregi Europejskiej Partii Obywatelskiej (EVP-ED), MSZP Partię Europejskich Socjalistów (PES), a deputowani Jobbik grupę niezrzeszonych członków Parlamentu Europejskiego⁹⁷.

Trzecie wybory do Parlamentu Europejskiego na Węgrzech odbyły się 25 maja 2014 roku. Uprawnionych do udziału w głosowaniu było 8 041 386 osób. Ostatecznie do urn poszło 2 329 304 Węgrów, co stanowiło 28,97% ogółu uprawnionych. Ważnych głosów oddano 2 319 493, czyli 99,6%, przy czym 9 046 (0,37%) było głosów nieważnych, a 578 (0,03%) kart do głosowania nie zostało wrzuconych do urn. Wśród partii, które zarejestrowały swoje listy, były: MSZP, koalicja Fidesz-KDNP, Ojczyzna Nie Na Sprzedaż (A Haza Nem Eladó), Jobbik, Związek Marii Seres (Seres Mária Szövetségesei, SMS), Együtt 2014 w koalicji z Dialogiem dla Węgier (Párbeszéd Magyarorszáért, PM), a także Koalicja Demokratyczna (Demokratikus Koalíció, DK)⁹⁸.

⁹⁷ Ibidem, s. 136.

⁹⁸ Zob. 2014. *Elections to the European Parliament*. http://www.valasztas.hu/en/ep2014/422/422_0_index.html [dostęp: 29.02.2016].

Rządzący od czterech lat Fidesz i KDNP utrzymały wysokie poparcie społeczne, uzyskując 12 mandatów i zdobywając ponad połowę ważnie oddanych głosów. Także skrajnie prawicowy Jobbik uzyskał dobry wynik, otrzymując 3 mandaty. Rozbita lewica uzyskała 4 mandaty, ale 2 przypadły MSZP, 1 DK i 1 koalicji Együtt 2014-PM. Także 1 mandatem dysponował liberalny LMP. Przynależność do europejskich frakcji partyjnych przedstawiała się po wyborach następująco: Fidesz i KDNP należą do Grupy Chrześcijańsko-Demokratycznej (PPE), MSZP i DK do Grupy Związku Socjalistów i Demokratów (S&D), LMP oraz Együtt 2014-PM do Grupy Zielonych/Europejskiego Wolnego Związku (Verts, ALE), Jobbik do grupy niezrzeszonych deputowanych⁹⁹. Poza Parlamentem Europejskim znalazły się dwa węgierskie ugrupowania, które zarejestrowały swoje listy wyborcze. Były to: SMS z 9 279 głosami poparcia (0,4%) oraz Ojczyzna Nie Na Sprzedaż z 12 119 głosami (0,52%)¹⁰⁰.

Tabela 5.16. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego na Węgrzech w 2014 roku

PARTIA	LICZBA GŁOSUJĄCYCH	PROCENT GŁOSÓW ODDANYCH NA PARTIĘ	LICZBA MANDATÓW
FIDESZ-KDNP	1 193 991	51,48	12
JOBBIK	340 287	14,67	3
MSZP	252 751	10,9	2
DK	226 086	9,75	2
EGYÜTT 2014, PM	168 076	7,25	1
LMP	116 904	5,04	1

Opracowanie własne na podstawie: http://valasztas.hu/en/ep2014/422/422_0_index.html [dostęp: 8.02.2016].

5.4. Samorząd terytorialny

Regulacje prawa wyborczego oraz zasad funkcjonowania systemu wyborczego związane z wyborami organów jednostek samorządu terytorialnego Węgier określa Prawo Fundamentalne z 2011 roku, ustawa L o wyborze przedstawicieli samorządowych i burmistrzów z 2010

99 Zob. *European Parliament. MEP's*. <http://www.europarl.europa.eu/meps/en/hemicycle.html> [dostęp: 29.02.2016].

100 Ibidem.

roku¹⁰¹, a także ustawa XXXVI z 2013 roku o procedurze wyborczej, która szczegółowo opisuje tryb przeprowadzenia wyborów.

Prawo Fundamentalne w 35 artykule określa wybory do organów władzy samorządowej jako powszechne, równe, bezpośrednie i tajne. Od wyborów w 2014 roku, o czym informuje pkt. 2 cytowanego artykułu, organy władzy samorządu terytorialnego są wybierane na pięcioletnie kadencje (do tej pory na czteroletnie). Kadencja wybieranych organów uchwałodawczych trwa do dnia wyborów przedstawicieli samorządu terytorialnego i burmistrzów. W przypadku gdy wybory z powodu braku kandydatów nie odbędą się, kadencja organów przedstawicielskich zostaje przedłużona do dnia wyborów uzupełniających. Kadencja burmistrza trwa do wyboru nowego burmistrza. Zgromadzenia mogą same się rozwiązać, może to także uczynić Zgromadzenie Krajowe. Samorozwiązanie i rozwiązanie zgromadzenia kończy zarazem kadencję burmistrza.

Czynne prawo wyborcze związane jest z zamieszkiwaniem w okręgu, w którym przeprowadza się wybory, dlatego Węgrzy mieszkający poza granicami kraju nie mogą brać udziału w wyborach samorządowych. Prawo udziału mają natomiast uchodźcy, imigranci i rezydenci, którzy są w stanie wykazać się stałym miejscem zamieszkania na Węgrzech. Bierne prawo wyborcze posiadają obywatele węgierscy i państw UE stale zamieszkujący terytorium Węgier i nie pozbawieni czynnego prawa orzeczeniem sądu. Kandydaci nie muszą zamieszkiwać okręgu w gminie, komitacie, mieście na prawach komitatu, dzielnicach Budapesztu, w którym starają się o wybór. Wyborca, który chce głosować poza miejscem zamieszkania, musi to zgłosić do 30 dni przed tym aktem. Praw wyborczych pozbawieni są więźniowie oraz osoby podlegające leczeniu psychiatrycznemu (art. 1 pkt. 4).

Prezydent Węgier ogłasza datę wyborów samorządowych. Za organizację i przeprowadzenie wyborów parlamentarnych na Węgrzech odpowiedzialne są dwa pionierzy: komisje wyborcze oraz urzędy wyborcze, które mają swoje siedziby na poziomie krajowym, regionalnym, lokalnym i obwodowym. Obwód liczy od 600 do 1 500 mieszkańców. Lokale wyborcze są otwarte od 6.00 do 20.00.

Na wstępie należy zaznaczyć, że wybory samorządowe odbywają się w następujących jednostkach samorządu terytorialnego: gminach liczących do 10 000 mieszkańców (zgromadzenia, burmistrzowie), gminach liczących

101 Poniższa analiza prawa i systemu wyborczego węgierskiego samorządu terytorialnego została dokonana na podstawie Ustawy L z 2010 roku o wyborze przedstawicieli samorządowych i burmistrzów. Act L of 2010 on the Election of Municipal Representatives and Mayors. http://www.valasztas.hu/en/ovi/241/241_1_14.html [dostęp: 18.02.2016].

powyżej 10 000 mieszkańców (zgromadzenia, burmistrzowie), komitatach (zgromadzenia), miastach na prawach komitatów (zgromadzenia, burmistrzowie), Budapeszcie (zgromadzenia, burmistrzowie). W związku z tym węgierski wyborca może otrzymać trzy karty do głosowania: a) w gminach, gdzie wybiera zgromadzenie gminy, burmistrza i zgromadzenie komitatu, b) w miastach na prawach komitatu, gdzie wybiera zgromadzenie i burmistrza miasta oraz zgromadzenie komitatu, c) w każdej dzielnicy Budapesztu, gdzie wybiera zgromadzenie dzielnicy, jej burmistrza i burmistrza Budapesztu.

Liczba wybieranych przedstawicieli do ciał uchwałodawczych podawana jest 1 stycznia roku, w którym przeprowadza się wybory, a ustala się ją na podstawie liczby mieszkańców danego okręgu wyborczego i jednostki samorządu terytorialnego. W gminach liczących do 10 000 mieszkańców wybory przeprowadza się w segmencie większościowym. Obowiązuje w nich system tzw. indywidualnej lub małej listy, według którego wybiera się tylu kandydatów, ile jest mandatów do obsadzenia. Przydziela się je przy zastosowaniu większości względnej tym kandydatom, którzy zdobyli najwięcej głosów poparcia. W okręgu wyborczym liczącym do 100 obywateli wybiera się 2 reprezentantów, do 500 obywateli 4 reprezentantów, do 5 000 obywateli 6 reprezentantów i do 10 000 obywateli 8 reprezentantów. W gminach liczących powyżej 10 000 mieszkańców oraz w dzielnicach Budapesztu radnych wybiera się w oparciu o system mieszany, gdyż część z nich wyłanianych jest w jednomandatowych okręgach, a część na podstawie listy kompensacyjnej. W okręgu jednomandatowym wygrywa ten kandydat, który otrzymał największą liczbę głosów. Segment proporcjonalny umożliwia rozdział mandatów tym partiom i organizacjom, które wcześniej zgłosiły swoich kandydatów w co najmniej 1/2 okręgów wyborczych. Jak podaje Anna Czyż, metodą stosowaną przy przeliczaniu głosów na mandaty jest Sainte-Laguë¹⁰². Partie biorą udział w alokacji mandatów po przekroczeniu 5-procentowego progu wyborczego. Jeżeli niezależni kandydaci popierani przez organizację chcą zgłosić swoją listę, musi ona przekroczyć 10-procentowy próg, aby mogła wziąć udział w podziale mandatów. Koalicje dwóch i więcej partii w celu uzyskania mandatów muszą przekroczyć 15-procentowy próg wyborczy. Ogólna liczba mandatów w okręgach wyborczych w dużych gminach i dzielnicach Budapesztu wygląda następująco: w gminach do 25 000 mieszkańców w jednomandatowych okręgach wybiera się 8 radnych i 3 na podstawie listy kompensacyjnej, w gminach do 50 000 mieszkańców

102 A. Czyż: *Samorząd terytorialny w państwach Grupy Wyszehradzkiej*. Dąbrowa Górnicza 2010, s. 175.

w jednomandatowych okręgach wybiera się 10 radnych i 4 na podstawie listy kompensacyjnej, w gminach do 75 000 mieszkańców w jednomandatowych okręgach wybiera się 12 radnych i 5 na podstawie listy kompensacyjnej, w gminach do 100 000 mieszkańców w jednomandatowych okręgach wybiera się 14 radnych i 6 na podstawie listy kompensacyjnej. Przy czym na każde rozpoczęte 10 000 mieszkańców wzrasta o jednego liczba wybranych radnych w okręgach jednomandatowych, a na 25 000 o jednego wyłonięgo na podstawie listy kompensacyjnej.

W zgromadzeniu miasta stołecznego liczba radnych wynosi 33 i składa się z burmistrza, 23 burmistrzów dzielnic i 9 radnych wybranych z listy kompensacyjnej. Zgromadzenia komitatów wyłaniane są w segmencie proporcjonalnym, w którym jeden komitat stanowi jeden okręg wyborczy. W komitatach liczących do 400 000 mieszkańców całkowita liczba radnych nie może przekroczyć 15, w komitatach liczących do 700 000 mieszkańców maksymalna liczba radnych wynosi 20, a w komitatach powyżej 700 000 mieszkańców wybiera się 30 radnych, a każde rozpoczęte 40 000 dodatkowo wybiera 1 radnego.

Wyborca może poprzeć kandydata na radnego i burmistrza oraz jedną listę swoim podpisem tylko w jednym okręgu wyborczym. Prawo nie zabrania jednoczesnego kandydowania z listy kompensacyjnej, listy na urząd burmistrza i w okręgu jednomandatowym. Nie można natomiast zgłosić swojej kandydatury na dwóch listach kompensacyjnych i listach z kandydatami na burmistrzów w różnych gminach. Przy czym można jednocześnie kandydować z kompensacyjnej listy Budapesztu oraz listy kompensacyjnej jednej z jego dzielnic, przy czym do 3 dni po uzyskaniu mandatu w obu, należy piśmiennie zrzec się jednego z nich. Kandydaci na burmistrza Budapesztu mogą pochodzić wyłącznie z wyboru z listy kompensacyjnej stolicy. Poparcie dla kandydata w okręgu jednomandatowym lub na małej liście powinno być udokumentowane co najmniej 1% podpisów. Listy w okręgu, którym jest komitat, powinny być wsparte 0,5% podpisów mieszkańców komitatu. Co najmniej 3% podpisów mieszkańców jednostki samorządu terytorialnego powinna posiadać kandydatura na burmistrza, jeżeli liczy ona do 10 000 obywateli (nie może być mniej niż 300 podpisów), po przekroczeniu tej liczby wymaga się dodatkowych 500 podpisów. Kandydat na burmistrza Budapesztu musi zgromadzić 5 000 podpisów. Kandydatami na urząd burmistrza oraz radnych zgromadzeń mniejszości narodowych mogą być te osoby, które nie zgłaszają się do wyborów w innych wspólnotach mniejszości oraz posługują się językiem mniejszości i znają jej kulturę. Organizacje i partie polityczne

mogą zgłaszać wspólne listy kompensacyjne po spełnieniu warunku zgłoszenia kandydatów w połowie okręgów jednomandatowych w gminach powyżej 10 000 mieszkańców oraz stolicy. W komitatach listy kompensacyjne są zgłaszane przez organizacje i partie, które uzyskały 1% podpisów, ale nie mniej niż 2 000 ogółu mieszkańców.

W przypadku równej liczby głosów o wyborze radnego decyduje losowanie zarówno w okręgu jedno-, jak i wielomandatowym. W przypadku gdy kandydat został wybrany na urząd burmistrza i radnego w okręgu jednomandatowym lub przypadł mu mandat z listy kompensacyjnej, wówczas zostaje skreślony z tej listy (oraz anuluje się wybór w okręgu jednomandatowym), a jego miejsce zajmuje następna osoba z największą liczbą głosów. Kompensacyjna lista Budapesztu wykorzystuje głosy nadwyżkowe pochodzące od niewybranych kandydatów na burmistrzów dzielnic stolicy. Są one przekazywane partiom i organizacjom, które zgłaszały kandydatów. W przypadku uzyskania mandatu radnego stolicy i burmistrza następuje automatyczna rezygnacja z tego pierwszego stanowiska. Radnego zastępuje osoba z kolejną największą liczbą głosów.

Wybory uzupełniające przeprowadza się, gdy liczba kandydatów do zgromadzeń jest mniejsza niż liczba mandatów, a na urząd burmistrza nie zgłosił się żaden kandydat lub dwóch lub więcej kandydatów zdobyło równą liczbę głosów. W okręgu jednomandatowym także równa liczba głosów dla dwóch lub większej liczby kandydatów powoduje ogłoszenie wyborów uzupełniających. W przypadku wyboru mniejszej liczby kandydatów na radnych, jak i rezygnacji lub usunięcia burmistrza i radnego w przedterminowej procedurze z urzędu przeprowadzane są wybory uzupełniające. W okręgu jednomandatowym wakat uzupełnia się kandydatem, który otrzymał drugą największą liczbę głosów. W sytuacji powstania wakatów w komitatach i dzielnicach stolicy, gdzie stosowano listy kompensacyjne, radnego wskazuje partia lub organizacja, której członkiem był ustępujący mandatariusz. Jeżeli partia lub organizacja nie uczyni tego, wówczas mandat pozostaje nieobsadzony. Wybory uzupełniające powinny być zarządzone do 120 dnia od daty powstania wakatów lub ogłoszenia wyborów jako nieważnych. Nie mogą być przeprowadzone po 1 kwietnia roku, w którym planowane są terminowe wybory samorządowe.

Ustawa w V rozdziale wskazuje, że kandydaci mniejszości narodowych mogą otrzymać mandaty preferencyjne, jeżeli w gminie, w której kandydują, co najmniej 50% wyborców należy do danej mniejszości. Jeżeli w normalnej procedurze kandydat mniejszości na burmistrza lub z listy indywidualnej nie

otrzyma mandatu, wówczas mandat w zgromadzeniu gminy otrzyma taki kandydat mniejszości, który co prawda nie zdobył mandatu, ale uzyskał co najmniej $\frac{2}{3}$ głosów, które zdobył radny z najniższym poparciem. W przypadku równej liczby głosów kandydatów mniejszości mandat może przypaść tylko jednemu z nich w drodze losowania. Jeżeli w gminie lub komitacie zamieszkuje co najmniej 25% osób mniejszości narodowej, to zgłoszona przez nią lista kompensacyjna może brać udział w alokacji mandatów pod warunkiem, że żaden z jej kandydatów nie otrzymał mandatu radnego lub burmistrza. Jednakże kandydat z kompensacyjnej listy mniejszości musi uzyskać co najmniej $\frac{2}{3}$ głosów, które zdobył radny z najniższym poparciem.

Na uwagę zasługuje pozycja mniejszości narodowych, które zgodnie z węgierskim prawem mogą posiadać własne samorządy¹⁰³. Jak pisze Nóra Teller, sytuacja wyboru swoich organów obejmuje trzy przypadki: 1) gdy w społeczności lokalnej liczba reprezentantów w ponad 50% wywodzi się z mniejszości narodowej, wówczas ta społeczność uzyskuje status autonomii terytorialnej; 2) jeżeli podczas wyborów do organów jednostek samorządu terytorialnego co najmniej 3 mandatariuszy wywodzi się z danej mniejszości, tworzą oni z mocy prawa samorząd mniejszości w tzw. pośredniej formule; 3) wybór kandydata mniejszości może mieć miejsce w trakcie zwykłych wyborów samorządowych¹⁰⁴.

Osoby wywodzące się z jednej z 13 uznanych mniejszości narodowych¹⁰⁵ muszą dokonać rejestracji w spisie wyborców uprawnionych do elekcji mandatariuszy mniejszości. Prawo przeprowadzenia wyborów kandydatów mniejszości narodowych obejmuje wspólnoty zamieszkałe przynajmniej przez 25 członków danej mniejszości. Mniejszość musi wystawić taką liczbę kandydatów, która równa się liczbie wybieranych radnych w okręgu. Kandydat powinien uzyskać co najmniej 5% głosów poparcia w gminie w celu uzyskania mandatu, podczas gdy w komitacie i Budapeszcie lista mniejszości musi przekroczyć 10% progu wyborczego w celu udziału w alokacji mandatów. Wybory do organów samorządu mniejszości narodowych odbywają się w osobnych lokalach wyborczych w dniu przeprowadzania wyborów w jednostkach samorządu terytorialnego.

103 Pozycję prawną mniejszości narodowych reguluje Ustawa LXXVII z 1993 roku w sprawie praw mniejszości narodowych i etnicznych Węgier. Act LXXVII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities. <http://www.kisebbsegbiombudsman.hu/data/files/128317683.pdf> [dostęp: 17.02.2016].

104 N. TELLER: *Local Self-government and Ethnic Minorities in Hungary*. <http://www.pravamanjina.rs/attachments/Clanak%20Pecuj.pdf>, s. 72 [dostęp: 18.02.2016].

105 Lista trzynastu mniejszości jest wymieniona w 61 artykule, 1 punkcie Ustawy LXXVII z 1993 roku w sprawie praw mniejszości narodowych i etnicznych Węgier. Act LXXVII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities. <http://www.kisebbsegbiombudsman.hu/data/files/128317683.pdf> [dostęp: 17.02.2016].

Prawo przewiduje także wybór ogólnonarodowej reprezentacji samorządu mniejszości narodowej. Taka mniejszość wystawia swoją listę, która może zostać stworzona po wcześniejszej rejestracji kandydatów w co najmniej 10% okręgów wyborczych ustanowionych przy okazji wyborów samorządowych. Lista ogólnonarodowa mniejszości narodowej uzyskuje prawo do alokacji mandatów po przekroczeniu co najmniej 2% progu wyborczego. Wybory samorządowych ciał mniejszości narodowych odbywają się co pięć lat. Na poziomie ogólnokrajowym 15 członków organu uchwałodawczego mniejszości narodowych wybiera ta mniejszość, które liczą poniżej 5 000 członków, 23 członków mniejszości liczące pomiędzy 5 001 a 10 000, 31 członków mniejszości pomiędzy 10 001 i 25 000 oraz 47 mniejszości przekraczające 25 001 członków.

Do 30 dni przed wyborami wyborca, który zarejestrował się jako członek mniejszości narodowej, może zgłosić, że będzie głosował poza swoim obwodem zamieszkania. Jednakże nie można głosować poza granicami kraju. Jeżeli nie ma osobnego lokalu wyborczego w wyborach samorządu mniejszości narodowej, głosowanie odbywa się w obwodowych lokalach wyborczych utworzonych w celu przeprowadzenia wyborów samorządu terytorialnego. Jeżeli w danej jednostce samorządu terytorialnego mieszka do 100 członków mniejszości narodowej, to mają oni prawo wyboru 3 reprezentantów, a jeżeli powyżej 100, to 4 reprezentantów¹⁰⁶.

5.4.1. Analiza wyborów do organów samorządu terytorialnego

Pierwsze wybory samorządowe miały miejsce 30 września (I tura) i 14 października (II tura) 1990 roku. Frekwencja wyborcza w I turze wyniosła 40,2%, a w II 25,86%.

W gminach liczących do 10 000 mieszkańców wybierano ciała przedstawicielskie oraz burmistrzów na podstawie formuły większościowej. Ważność wyborów w gminach do 10 000 mieszkańców uznawano, gdy frekwencja przekroczyła liczbę co najmniej 2/5 uprawnionych do głosowania¹⁰⁷. W przypadku ciał uchwałodawczych mandaty zdobywali ci kandydaci, którzy uzyskali

106 Ustawa XXXVI z 2013 roku o procedurze wyborczej. Act XXXVI of 2013 on Electoral Procedure. http://www.valasztas.hu/en/ovi/241/241_1_10.html [dostęp: 17.02.2016]; Ustawa LXXVII z 1993 roku w sprawie praw mniejszości narodowych i etnicznych Węgier. Act LXXVII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities. <http://www.kisebbszerveiudman.hu/data/files/128317683.pdf> [dostęp: 17.02.2016].

107 A. Czyż: *Samorząd terytorialny...*, s. 176.

zwykłą większość głosów. W gminach powyżej 10 000 mieszkańców oraz dzielnicach Budapesztu obowiązywał mieszany większościowo-proporcjonalny system. Część mandatów otrzymywali kandydaci, którzy zdobyli zwykłą większość głosów, a część przypadała z listy kompensacyjnej. W drugim przypadku rozdział mandatów opierał się na zmodyfikowanej metodzie Sainte-Laguë'a z pierwszym dzielnikiem 1,5¹⁰⁸. W gminach powyżej 10 000 mieszkańców burmistrz był wybierany pośrednio przez ciała uchwałodawcze. Jak pisze Anna Wolff-Powęska, prawdziwym zwycięzcą wyborów okazał się SZDSZ, a także Fidesz, którzy byli w stanie w wielu miastach i gminach obsadzić większość mandatów w organach przedstawicielskich¹⁰⁹. Aż 83% urzędów burmistrzów znalazło się w posiadaniu niezależnych kandydatów¹¹⁰.

Drugie wybory samorządowe odbyły się 11 grudnia 1994 roku. Frekwencja wyniosła 43,44%. Od tych wyborów we wszystkich gminach wybory ciała uchwałodawczego, jak i burmistrza odbywały się bezpośrednio. Po raz pierwszy także wybory do zgromadzeń komitatów miały charakter bezpośredni, wcześniej mandaty w tych ciałach obsadzano delegatami pochodzącymi z gminnych ciał uchwałodawczych. Każdy komitat dzielono na dwa okręgi: jeden łączył gminy do 10 000 mieszkańców, drugi gminy mające powyżej 10 000 mieszkańców. W podziale mandatów uczestniczyły organizacje, które przekroczyły próg 4% głosów. Podczas dokonywania alokacji mandatów obowiązywała metoda Sainte-Laguë'a¹¹¹.

Tabela 5.17. Wyniki wyborów samorządowych do zgromadzeń komitatów na Węgrzech w 1994 roku

	FIDESZ	MSZP	FKGP	SZDSZ	MP	MIÉP	MDF	KDNP	UGRUPOWANIA REGIONALNE I RADNI NIEZALEŻNI
ZGROMADZENIA KOMITATÓW	61 (7,9%)	271 (34,6%)	90 (11,5%)	123 (15,7%)	27 (3,4%)	0 (0%)	62 (7,9%)	136 (17,3%)	14 (1,7%)

Opracowanie własne na podstawie: *1994-es magyarországi önkormányzati választás*. https://hu.wikipedia.org/wiki/1994-es_magyarorsz%C3%A1gi_%C3%B6nkorm%C3%A1nyzati_v%C3%A1laszt%C3%A1s [dostęp: 21.02.2016].

108 A. Czyż, S. KUBAS: *Doświadczenia węgierskiej transformacji...*, s. 77.

109 A. WOLFF-POWĘSKA: *Oswojona rewolucja: Europa Środkowo-Wschodnia w procesie demokratyzacji*. Poznań 1998, s. 301.

110 A. Czyż, S. KUBAS: *Doświadczenia węgierskiej transformacji...*, s. 77.

111 Ibidem, s. 78–79.

W pierwszych bezpośrednich wyborach do zgromadzeń komitatów bezsprzecznym zwycięzcą okazał się lewicowy MSZP, który potwierdził swoją dominację na węgierskiej scenie politycznej po sukcesie w wyborach parlamentarnych wiosną 1994 roku. W zgromadzeniach regionalnych uzyskał 34,6% wszystkich mandatów. Kolejne miejsca zajęły: KDNP 17,3%, SZDSZ 15,7%, FKGP 11,5%, MDF 7,9%, Fidesz 7,9%, Partia Pracy (Munkáspárt, MP) 3,4%. Negatywnym zjawiskiem była prawie zupełna nieobecność w zgromadzeniach komitatów regionalnych ugrupowań, gdyż w skali całego kraju zdobyły zaledwie 1,7% mandatów.

Trzecie wybory samorządowe odbyły się 18 października 1998 roku. Frekwencja wyniosła 45,66%. Wyższą frekwencję notowano w zachodnich i północnych komitatach, niższą w południowych i wschodnich. Chociaż właśnie w północno-wschodnim komitacie Szabolcs-Szatmár-Bereg frekwencja używała najwyższą wartość: 53,77%. Najniższa wystąpiła w Csongrád – 40,26%¹¹².

Tabela 5.18. Wyniki wyborów samorządowych do zgromadzeń komitatów i na urzędy burmistrzów miast na prawach komitatów na Węgrzech w 1998 roku

	FIDESZ	MSZP	FKGP	SZDSZ	MP	MIÉP	MDF	KDNP	UGRUPO- WANIA REGIONAL- NE I RADNI NIEZALEŻNI
ZGROMADZENIA KOMITATÓW	315 (35%)	278 (31%)	97 (11%)	63 (7%)	12 (1%)	20 (2%)	4 (0,4%)	7 (0,7%)	104 (11,7%)
BURMISTRZO- WIE MIAST NA PRAWACH KOMITATÓW	9* (39%)	9** (39%)	0 (0%)	3 (13%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	2 (9%)

* Wśród 9 prawicowych burmistrzów 2 było wyłącznie kandydatami Fideszu, 2 – koalicji Fidesz-MDF, 1 – koalicji Fidesz-MDF-VP, 1 – koalicji Fidesz-KDNP, 1 – koalicji Fidesz, KDNP, FKGP, MDF, 1 – koalicji Fidesz, KDNP, FKGP, MDNP (Węgierska Demokratyczna Partia Ludowa, Magyar Demokrata Néppárt; MDNP) i 1 koalicji Fidesz, MDF, FKGP.

** Wśród 9 lewicowych burmistrzów 6 pochodziło z MSZP, a 3 wysunęła koalicja MSZP i SZDSZ.

Opracowanie własne na podstawie: *Önkormányzati választások '98*. <http://www.valasztas.hu/parval2002/onkweb/indexarch.htm> [dostęp: 19.02.2016].

Na poziomie zgromadzeń komitatów zwycięzcą okazał się Fidesz, który tym samym potwierdził swój bardzo dobry wynik z wiosennych wyborów parlamentarnych. W komitatach zdobył 35% wszystkich mandatów. Na następnych miejscach znalazły się: MSZP z 31% mandatów, FKGP 11%, SZDSZ 7%,

112 Por. *Önkormányzati általános választások 1998*. http://www.valasztas.hu/onkval2002/so02/turnout_results_ind_en.htm [dostęp: 21.02.2016].

MIÉP 2%, MP 1%, KDNP 0,7%, MDF 0,4%. Na uwagę zasługuje ogromny wzrost liczby mandatów, którą uzyskały lokalne ugrupowania w porównaniu do 1994 roku. W drugich wyborach samorządowych liczba mandatów wyniosła 14 (1,7%), a w 1998 roku aż 104 mandaty (11,7%). W wyborach burmistrzów miast na prawach komitatów najwięcej foteli przypadło MSZP (6), następnie SZDSZ (3), potem Fideszowi (2). Jeżeli jednak uwzględnimy konstelacje koalicyjne, okaże się, że lewicowi i liberalni burmistrzowie zdobyli 12 mandatów, a prawicowo-chadecko-ludowi 9. Dwóch burmistrzów było niezależnych. W 1998 roku w wyborach na burmistrza Budapesztu wysunęto trzech kandydatów: Gábora Demszkyego z SZDSZ, Jánosa Latorcaiego z Fideszu i MDF, Pála Kolláta z MP. Reelekcję uzyskał G. Demszky, zdobywając 58,22% głosów.

Wybory samorządowe w 2002 roku odbyły się 20 października. Frekwencja wyborcza wyniosła 51,1%. Wyższą frekwencję notowano w zachodnich i północnych komitatach, niższą w południowych i wschodnich. Najwyższa frekwencja wystąpiła w komitacie Somogy i wyniosła 56%, a w Hajdú-Bihar 46,76%¹¹³.

Tabela 5.19. Wyniki wyborów samorządowych do zgromadzeń komitatów i na urzędy burmistrzów miast na prawach komitatów na Węgrzech w 2002 roku

	FIDESZ	MDF	MSZP	SZDSZ	MIÉP	UGRUPOWANIA REGIONALNE, KANDYDACI NIEZALEŻNI
ZGROMADZENIA KOMITATÓW: MANDATY DLA POSZCZEGÓLNYCH PARTII	132 (15,8%)	22 (2,6%)	371 (44,4%)	25 (3%)	2 (0,2%)	72 (8,7%)
ZGROMADZENIA KOMITATÓW: MANDATY DLA KOALICJI	172 (20,6%)		39 (4,7%)			0 (0%)
MANDATY DLA KOALICJI	172 (20,6%)		39 (4,7%)			
BURMISTRZOWIE MIAST NA PRAWACH KOMITATÓW	5* (21,7%)		14** (60,9%)	3 (13%)		1 (4,4%)

* Tylko jeden burmistrz był popierany wyłącznie przez Fidesz, pozostali byli nominowani przez koalicję z udziałem Fideszu i innych partii.

** Sześciu burmistrzów było popieranych wyłącznie przez MSZP; pozostali byli nominowani przez koalicję z udziałem MSZP i innych partii, w tym pięciu MSZP-SZDSZ, a trzech przez inne lewicowe lub liberalno-lewicowe koalicje.

Opracowanie własne na podstawie: *Önkormányzati választások 2002*. http://www.valasztas.hu/onkval2002/so02/turnout_results_ind_en.htm [dostęp: 21.02.2016].

113 *Önkormányzati választások 2002*. http://www.valasztas.hu/onkval2002/so02/turnout_results_ind_en.htm [dostęp: 21.02.2016].

W wyborach do zgromadzeń komitatów doszło w kilku jednostkach do zawiązania koalicji wyborczych dyktowanych sympatiami i wcześniejszą współpracą na poziomie ogólnokrajowym. Poza tym, że cztery najważniejsze partie samodzielnie wystawiły swoje listy, dodatkowo Fidesz i MDF podjęli decyzję o koalicji, podobnie jak MSZP i SZDSZ. Niekwestionowanym zwycięzcą okazał się MSZP (44,4% ogółu mandatów), a za nim Fidesz (15,8%), na trzecim miejscu uplasowały się łącznie wszystkie listy regionalnych komitetów wyborczych (8,7%), za nimi SZDSZ (3%) i MDF (2,6%). Jeżeli poddamy analizie wyniki rywalizacji na osi lewica–prawica, to okaże się, że socjalliberalna koalicja uzyskała łącznie 52,1%, podczas gdy prawicowo-narodowo-populistyczna 39% ogółu mandatów. W zgromadzeniu Budapesztu podział mandatów radnych wyglądał następująco: MSZP – 24, koalicja Fidesz-MDF-MKDSZ – 21, SZDSZ – 16 i MIÉP – 5. Wśród burmistrzów miast na prawach komitatów 21,7% miało prawicowe zaplecze (Fidesz), 60,9% lewicowe lub lewicowo-liberalne (MSZP), 13% liberalne (SZDSZ), 4,4% było niezależnymi burmistrzami. W wyborach na urząd burmistrza Budapesztu wystartowało 6 kandydatów: Gábor Demszky z SZDSZ, Pál Schmitt z Fidesz, Erzsébet Gy. Németh z MSZP, István Csurka z MIÉP, Lajosné Karacs z MP i György Droppa z Centrum. Kolejną reelekcję uzyskał G. Demszky, który zdobył 46,7% głosów¹¹⁴.

Pięte wybory samorządowe miały miejsce 1 października 2006 roku. Frekwencja wyborcza wyniosła 53,12%, co oznaczało, że na 8 146 200 osób uprawnionych do głosowania swoje głosy oddało 4 327 100 osób. Najwyższą frekwencję zanotowano w komitacie Szabolcs-Szatmár-Bereg (58,07%), a najniższą w Komárom-Esztergom (48,23%). Wśród miejscowości największą frekwencję odnotowano we wschodnim Máriapócs (72,08%)¹¹⁵.

Jesienne wybory samorządowe w 2006 roku były pierwszym sprawdzianem oceniającym zachowanie socjalistycznego premiera Ferencza Gyurcsányego po tym, jak przyznał, że okłamał Węgrów w sprawie stanu węgierskiej gospodarki. Mimo że w kwietniu MSZP odniósł zwycięstwo w wyborach parlamentarnych, to już w październiku doznał poważnej porażki. Socjaliści zdobyli 298 miejsc w zgromadzeniach komitatów, gdy w 2002 roku mieli ich 371 oraz 39 w koalicji z SZDSZ. Bezspornym zwycięzcą okazał się Fidesz, który obsadził 468 mandatów, a w 2002 roku 132 i 172 w koalicji z MDF. SZDSZ zdobył

¹¹⁴ Ibidem.

¹¹⁵ Zob. *Önkormányzati választások 2006*. http://www.valasztas.hu/onkval2006/en/20/20_0.html [dostęp: 16.04.2016].

zaledwie 13 mandatów, a MDF – 19. W porównaniu do 2002 roku prawie o połowę spadła liczba mandatów regionalnych partii w zgromadzeniach komitatów z 72 do 37.

Tabela 5.20. Wyniki wyborów samorządowych do zgromadzeń komitatów i na urzędy burmistrzów miast na prawach komitatów na Węgrzech w 2006 roku

	FIDESZ (SAMO-DZIELNIE LUB W KOALICJI)	MSZP (SAMO-DZIELNIE LUB W KOALICJI)	SZDSZ	MDF	POZOSTAŁE UGRUPOWANIA, W TYM REGIONALNE
ZGROMADZENIA KOMITATÓW	468 (56,1%)	298 (35,7%)	13 (1,5%)	19 (2,3%)	37 (4,4%)
BURMISTRZOWIE MIAST NA PRAWACH KOMITATÓW	15 (65,2%)	7 (30,4%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (4,4%)

Opracowanie własne na podstawie: *Önkormányzati választások 2006*. http://www.valasztas.hu/onkval2006/en/20/20_0.html [dostęp: 16.04.2016].

W wyborach na urząd burmistrza Budapesztu wzięło udział pięciu kandydatów. Zwyciężył Gábor Demszky popierany przez MSZP i SZDSZ, zdobywając 46,8% głosów, wyprzedzając niezależnego kandydata Istvána Tarlósa (45,2%). Na trzeciej pozycji uplasował się popierany przez MDF Kálmán Katona (6%), a za nim kandydat MIÉP László Zsinka (1,4%) i Péter Székely (0,54%) z Węgierskiej Komunistycznej Partii Pracy (Magyar Kommunista Munkáspárt). W budapesztańskim zgromadzeniu Fidesz w koalicji z FKGP zdobył 30 mandatów, MSZP – 24, SZDSZ – 9, a MDF – 3¹¹⁶.

Szóste wybory samorządowe odbyły się 3 października 2010 roku. Frekwencja wyborcza wyniosła 46,64%. Wybory odbywały się niecałe pół roku po wyborach parlamentarnych i potwierdziły wysokie poparcie dla rządzącej koalicji Fidesz i KDNP¹¹⁷.

W miastach na prawach komitatów 15 burmistrzów pochodziło z Fideszu (65%), 5 z MSZP (27%), po jednym z MDF (4%) i SZDSZ (4%), jeden był także kandydatem niezależnym (4%). W Budapeszcie burmistrzem został wybrany István Tarlós, który uzyskał 53,37% głosów, pokonując trzech innych kandydatów wystawionych przez MSZP, Jobbik i LMP. Do zgromadzenia uchwałodawczego stolicy wybrano 17 radnych z Fideszu, 10 z MSZP, 3 z LMP i 3 z Jobbiku. Nawet w tym najbardziej liberalnym ośrodku o wyraźnych

116 Por. *Önkormányzati választások 2006*. http://www.valasztas.hu/onkval2006/hu/10/10_0.html [dostęp: 16.04.2016].

117 Por. *Önkormányzati választások 2010*. <http://valasztas.hu/hu/onkval2010/index.html> [dostęp: 21.02.2016].

lewicowych sympatiach konserwatywny Fidesz był w stanie uzyskać bezwzględną większość miejsc w zgromadzeniu. Fidesz odniósł także ogromny sukces w wyborach do zgromadzeń komitatów, w których łącznie z KDNP uzyskał 261 mandatów (64,3%). Na następnych miejscach uplasował się MSZP z 89 mandatami (22%), Jobbik z 44 (10,8%), ugrupowania regionalne z 8 (2%) oraz LMP z 4 (0,9%).

Tabela 5.21. Wyniki wyborów samorządowych do zgromadzeń komitatów i na urzędy burmistrzów miast na prawach komitatów na Węgrzech w 2010 roku

	FIDESZ-KDNP	MSZP	JOBBIK	LMP	MDF	SZDSZ	POZOSTAŁE UGRUPOWANIA, W TYM REGIONALNE
ZGROMADZENIA KOMITATÓW	261 (64,3%)	89 (22%)	44 (10,8%)	4 (0,9%)	0 (0%)	0 (0%)	8 (2%)
BURMISTRZOWIE MIAST NA PRAWACH KOMITATÓW	15 (65%)	5 (27%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (4%)	1 (4%)	1 (4%)

Opracowanie własne na podstawie: *Önkormányzati választások 2010*. http://www.valasztas.hu/en/onkval2010/382/382_0_index.html [dostęp: 19.02.2016].

W wyborach samorządowych w 2014 roku udział wzięło 3 619 313 osób, co stanowiło 44,3% frekwencji. Zarejestrowało się 240 990 członków trzynastu mniejszości narodowych, z czego udział w głosowaniu wzięło 64%¹¹⁸. Fidesz w koalicji z KDNP zdobył większość mandatów w zgromadzeniach uchwałodawczych dziewiętnastu komitatów i w Budapeszcie¹¹⁹.

W stolicy kraju Fidesz uzyskał 17 mandatów, a 6 pozostałych przypadło: MSZP (2), DK (1), Együtt 2014 i PM (1), zjednoczonej lewicy: czyli MSZP-DK-Együtt 2014-PM (1) i Związkowi Obywatelskiemu (Civil Szerezetek) (1). W miastach na prawach komitatów Fidesz i KDNP odniosły spory sukces, zdobywając fotele 20 z 23 burmistrzów tych jednostek samorządu terytorialnego¹²⁰, co dało aż 87% udziału, dwóch burmistrzów pozyskał MSZP (8,7%), a jeden był niezależny (4,3%).

118 Zob. *Report of the President of the National Election Office on the Conduct and Organisation of the State Tasks Regarding the Elections of Municipal Representatives and Mayors as well as the Elections of National Minority Representatives of Local Self-government in 2014*. <http://valasztas.hu/en/download/200/Report-onk-kis-en.pdf> [dostęp: 14.04.2016].

119 G. Győri: *Hungarian Politics 2014*. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/11166.pdf> [dostęp: 9.11.2015].

120 Zob. *Önkormányzati választások 2014*. http://valasztas.hu/en/onkval2014/443/443_0_index.html [dostęp: 9.11.2015].

Tabela 5.22. Wyniki wyborów samorządowych do zgromadzeń komitatów i na urzędy burmistrzów miast na prawach komitatów na Węgrzech w 2014 roku

	FIDESZ- -KDNP	MSZP	JOBBIK	LMP	POZOSTAŁE UGRUPOWANIA, W TYM REGIONALNE
ZGROMADZENIA KOMITATÓW	225 (58,44%)	50 (12,99%)	19 (4,94%)	5 (1,3%)	5 (1,3%)
BURMISTRZOWIE MIAST NA PRAWACH KOMITATÓW	20* (87%)	2 (8,7%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (4,3%)

* Dziewiętnastu burmistrzów poparła koalicja Fidesz-KDNP, a jeden był popierany wyłącznie przez KDNP.

Opracowanie własne na podstawie: https://hu.wikipedia.org/wiki/2014-es_magyarorsz%C3%A1gi_%C3%B6nkorm%C3%A1lnyati_v%C3%A1laszt%C3%A1s [dostęp: 14.04.2016].

W gminach dominacja Fideszu także była także bezdyskusyjna, gdyż ob-
sadył on większość miejsc w organach przedstawicielskich i na urzędach
burmistrzów¹²¹. Zwycięski Fidesz w koalicji z KDNP zdobył 51% wszystkich
głosów w elekcji gminnych ciał przedstawicielskich, 34% w zgromadzeniach
komitatów i 40,1% w wyborach na urzędy burmistrzów. Na drugim miej-
scu znalazł się radykalnie prawicowy Jobbik, który zarówno w gminach, jak
i komitatach uzyskał 13,6% głosów, a w wyborach na urzędy burmistrzów
7,2%. MSZP zdobył 3,7% głosów poparcia w gminach, 10% w komitatach,
a w wyborach burmistrzów 4,3%. Wyniki dwóch pozostałych lewicowych
partii przedstawiały się następująco: DK – 1,1%, Együtt 2014-PM – 0,5%
w gminach, DK – 3,9%, Együtt 2014-PM – 0% w komitatach, DK – 1,8%,
Együtt 2014-PM – 1,6% w wyborach na urzędy burmistrzowskie. Liberalny
LMP otrzymał 0,2% poparcia w gminach, 1,3% w komitatach i 2,5% w wy-
borach na urząd burmistrza.

Głosy, które uzyskały poszczególne partie w wyborach do zgromadzeń
komitatów, przełożyły się na mandaty w następujący sposób: Fidesz uzyskał
225 mandatów (58,44%), MSZP – 50 (12,99%), Jobbik – 19 (4,94%), LMP
oraz ugrupowania regionalne po 5 (1,3%). W organach władzy samorządu
terytorialnego występuje stosunkowo wysokie upartyjnienie. Partie zasia-
dające w Zgromadzeniu Krajowym uzyskały aż 69,8% wszystkich głosów
w wyborach gminnych ciał przedstawicielskich, 62,8% w zgromadzeniach
komitatów i 57,5% w wyborach na urzędy burmistrzów.

121 A. SADECKI: *Węgry: koniec cyklu wyborczego*. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-10-15/wegry-koniec-cyklu-wyborczego> [dostęp: 9.11.2015].

Tabela 5.23. Wyniki wyborów do organów samorządu terytorialnego w 2014 roku uwzględniające głosy oddane na partie polityczne zasiadające w węgierskim parlamencie

	WYBORY BURMISTRZÓW	WYBORY ORGANÓW PRZEDSTAWICIELSKICH	
		W GMINACH LICZĄCYCH DO I POWYŻEJ 10 000 MIESZKAŃCÓW	ZGROMADZENIA KOMITATÓW
FIDESZ-KDNP	1 451 137 (40,1%)	1 870 467 (51%)	1 218 008 (34%)
JOBBIK	262 708 (7,2%)	493 611 (13,6%)	491 912 (13,6%)
MSZP	156 842 (4,3%)	135 624 (3,7%)	316 896 (10%)
DK	64 531 (1,8%)	38 116 (1,1%)	139 315 (3,9%)
EGYÜTT 2014, PM	56 506 (1,6%)	17 934 (0,5%)	0 (0%)
LMP	88 907 (2,5%)	77 052 (0,2%)	48 961 (1,3%)

Opracowanie własne na podstawie: http://valasztas.hu/hu/onkval2014/990/990_0_index.html [dostęp: 18.11.2014].

Bibliografia

Akty prawa

Akt dotyczący wyborów członków Parlamentu Europejskiego w powszechnych wyborach bezpośrednich, Dz.Urz. UE wyd. spec. 2004.

Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej. Traktat z Lizbony. Zmieniający traktat o Unii Europejskiej i traktat Ustanawiający Unię Europejską (207/C 306/1). http://publications.europa.eu/resource/cellar/688a7a98-3110-4ffe-a6b3-8972d8445325.0017.01/DOC_19 [dostęp: 29.02.2016].

Konstytucja RP z 02.04.1997, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.

Ustawa Zasadnicza Węgier z dnia 25 kwietnia 2011 r. <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/wegry2011.html> [dostęp: 29.02.2016].

Ústava Slovenskej republiky, č. 460/1992 Zb. The Constitution of the Czech Republic No. 1/1993 Coll., adopted on 16 December 1992.

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2011, nr 21, poz. 112.

Ustavny zákon zo 14. januara 1999, ktorým sa mení a doplná Ustava Slovenskej republiky č. 460 zo 1992. „Zb. v znení ustavného zákona“ 1998, č. 244.

Ustawa CCIII o wyborze posłów do parlamentu z 2011 roku. Act CCIII of 2011 on the Elections of Members of Parliament. http://www.valasztas.hu/en/ovi/241/241_1_11.html [dostęp: 17.02.2016].

Ustawa CXIII o wyborze członków Parlamentu Europejskiego z 2003 roku. Act CXIII of 2003 on the Election of Members of the European Parliament. http://www.valasztas.hu/en/ep2014/405/405_1_2.html [dostęp: 29.02.2016].

Ustawa L o wyborze przedstawicieli samorządowych i burmistrzów z 2010 roku. Act L of 2010 on the Election of Municipal Representatives and Mayors. http://www.valasztas.hu/en/ovi/241/241_1_14.html [dostęp: 18.02.2016].

Ustawa LXXVII w sprawie praw mniejszości narodowych i etnicznych Węgier z 1993 roku. Act LXXVII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities. <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/128317683.pdf> [dostęp: 17.02.2016].

- Ustawa o stowarzyszeniach. Act on the Right of Association (1989). <http://www.legislationline.org/documents/id/5353> [dostęp: 10.02.2016].
- Ustawa XXXVI o procedurze wyborczej z 2013 roku. Act XXXVI of 2013 on Electoral Procedure. http://www.valasztas.hu/en/ovi/241/241_1_10.html [dostęp: 17.02.2016].
- Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.
- Ústavný zákon zo 14. januara 1999, ktorým sa mení a doplna Ústava Slovenskej republiky č. 460 zo 1992. „Zb. v znení ustavného zákona“ 1998.
- Zákon č. 302/2001 Z. z. zo 4. júla 2001 o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch).
- Zákon č. 303/2001 Z. z. zo 4. júla 2001 o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku.
- Zákon 37/2002 Sb., ktorým se mění zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů.
- Zákon č. 129/2000 Sb. o krajích.
- Zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů.
- Zákon č. 187/1998 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení ďalších zákonov.
- Zákon č. 2/2003 Sb. – úplné znění zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení).
- Zákon č. 247/1995 Sb. o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů.
- Zákon č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky.
- Zákon č. 491/2001 Sb. ze dne 6. prosince 2001 o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů.
- Zákon č. 275/2012 Sb. o volbě prezidenta republiky.
- Zákon Slovenskej národnej rady č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí.
- Zákon SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov.
- Zákon z 18. marca 1999 o sposobe voľby prezidenta Slovenskej republiky, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a o doplnení niektorých ďalších zákonov, 46/1999. Z.z.b.
- Zákon ze dne 18. 2. 2003 o volbách do Evropského parlamentu a o změně některých a zákonů.
- 331/2003 Z. z. zákon z 10. júla 2003 o voľbách do Európskeho parlamentu.

Monografie

- ANTOSZEWSKI A.: *System polityczny RP*. Warszawa 2012.
- BARAŃSKI M.: *Samorząd terytorialny. Zmiany instytucjonalne: od demokracji bezpośredniej i przedstawicielskiej do partycypacyjnej*. Katowice 2013.
- BĄKIEWICZ M.: *System wyborczy do samorządu terytorialnego w Polsce na tle europejskim*. Toruń 2008.

- BINGHAM POWELL G.: *Wybory jako narzędzie demokracji. Koncepcje większościowe i proporcjonalne*. Warszawa 2006.
- CHRUŚCIAK R.: *System wyborczy i wybory w Polsce 1989–1998. Parlamentarne spory i dyskusje*. Warszawa 1999.
- Czyż A.: *Samorząd terytorialny w państwach Grupy Wyszehradzkiej*. Dąbrowa Górnicza 2010.
- Czyż A., KUBAS S.: *Doświadczenia węgierskiej transformacji ustrojowej – od Jánosá Kádára do Viktora Orbána*. Katowice 2011.
- DAHL R.: *A Preface to Democratic Theory*. Chicago 1956.
- DAHL R.: *Demokracja i jej krytycy*. Przeł. S. AMSTERDAMSKI. Warszawa 2012.
- DONATH H.: *Przemiany ustrojowo-prawne na Węgrzech 1939–1949*. Wrocław 1978.
- DYE T.R., SCHUBERT L., ZEIGLER H.: *The Irony of Democracy: An Uncommon Introduction to American Politics*. Wadsworth 2009.
- DZIEDIDOK-OLSEWSKA B.: *Instytucja prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*. Lublin 2003.
- FALK B.J.: *The Dilemmas of Dissidence in East-Central Europe*. Budapest–New York 2003.
- FÖLDES G., HUBAI L.: *Parlamenti képviselőválasztások, 1920–1990*. Budapest 1994.
- GLAJCAR R., OKRZESIK J., WOJTASIK W.: *Ustrój polityczny RP. Wprowadzenie*. Bielsko-Biała 2006.
- GÓRALCZYK B.: *Węgierski pakiet*. Warszawa 2000.
- HELD D.: *Modele demokracji*. Przeł. W. NOWICKI. Kraków 2010.
- KATZ R.S.: *Democracy and Elections*. New York–Oxford 1997.
- KOCHANOWSKI J.: *Węgry. Od ugody do ugody: 1867–1990*. Warszawa 1997.
- MARCEWSKA-RYTKO M.: *Demokracja bezpośrednia w teorii i praktyce politycznej*. Lublin 2001.
- MICHALAK B.: *Mieszane systemy wyborcze. Cele, rozwiązania, konsekwencje*. Toruń 2013.
- NOHLEN D.: *Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych*. Warszawa 2004.
- SARTORI G.: *Teoria demokracji*. Przeł. P. AMSTERDAMSKI, D. GRINBERG. Warszawa 1998.
- SAWARD M.: *Demokracja*. Przeł. A. BUREK. Warszawa 2008.
- SCHUMPETER J.A.: *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*. Przeł. M. RUSIŃSKI. Warszawa 2009.
- SEBESTYEN V.: *Rewolucja 1989. Jak doszło do upadku komunizmu*. Przeł. B. DŁUGAJCZYK. Wrocław 2009.
- SEYMOUR Ch., FRARY D.P.: *How the World Votes*. T. 2. Springfield 1918.
- SKOTNICKI K.: *Konstytucja Republiki Słowackiej*. Warszawa 2003.
- SKOTNICKI K.: *System konstytucyjny Czech*. Warszawa 2000.
- SKRZYDŁO W.: *Ustrój polityczny w świetle Konstytucji z 1997 r.* Warszawa 2008.
- SOKÓŁ W.: *Geneza i ewolucja systemów wyborczych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*. Lublin 2007.
- SULA P.: *System partyjny Republiki Węgierskiej*. Wrocław 2005.
- WOJNICKI J.: *Droga Europy Środkowej do Unii Europejskiej (Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry)*. Warszawa 2007.
- WOJTASIK W.: *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej. Teoria i praktyka*. Katowice 2012.

WOLFF-POWĘSKA A.: *Oswojona rewolucja: Europa Środkowo-Wschodnia w procesie demokratyzacji*. Poznań 1998.

ŻUKOWSKI A.: *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*. Warszawa 2004.

ŻUKOWSKI A.: *Systemy wyborcze. Wprowadzenie*. Olsztyn 1997.

Rozdziały w pracach zbiorowych

BARAŃSKI M., Czyż A.: *Słowacja*. W: *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Red. M. BARAŃSKI. Katowice 2005.

BENDA L.: *System partyjny Węgier*. W: *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*. Red. A. ANTOSZEWSKI, P. FIALA, R. HERBUT, J. SROKA. Wrocław 2003.

BRODZIŃSKI W.: *Prawo wyborcze do parlamentu Republiki Węgier*. W: *Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich*. Red. S. GRABOWSKA, K. SKŁADOWSKI. Kraków 2006.

COGAN R.: *Volba zastupiteľstva kraje. V: Reforma verejné spravy. Sborník príspevků*. Praha 2007.

Czyż A.: *Wybory samorządowe w państwach Grupy Wyszehradzkiej w 2010 roku*. W: *Wybory samorządowe 2010*. Red. M. KOLCZYŃSKI, W. WOJTASIK. Katowice 2011.

KLING J., NIŽŇANSKÝ V., PILÁT J.: *Separate existences above all else – local governments and service delivery in Slovakia*. In: *Consolidation or fragmentation? The Size of Local Government in Central and Eastern Europe*. Ed. P. SWIANIEWICZ. Budapest 2002.

KRĘCISZ W.: *Prawo wyborcze*. W: *Polskie prawo konstytucyjne*. Red. W. SKRZYDŁO. Lublin 2006.

KUBAS S.: *Dwie dekady polskich wyborów samorządowych*. W: *Wybory samorządowe 2010*. Red. M. KOLCZYŃSKI, W. WOJTASIK. Katowice 2011.

KUBAS S.: *Historia parlamentaryzmu w krajach Europy Środkowej*. W: *Parlament w państwach Grupy Wyszehradzkiej*. Red. M. BARAŃSKI, R. GLAJCAR, S. KUBAS. Katowice 2012.

KUBAS S.: *Sąd Konstytucyjny Węgier*. W: *Sądownictwo konstytucyjne w państwach Grupy Wyszehradzkiej*. Red. M. BARAŃSKI, A. CZYŻ, R. RAJCYK. Katowice 2015.

MIGALSKI M.: *Czechy*. W: *Partie i systemy partyjne państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Red. M. MIGALSKI. Sosnowiec 2005.

MORLINO L.: *Democratic Establishments: A Dimensional Analysis*. In: *Comparing New Democracies. Transition and Consolidation in Mediterranean Europe and Southern Cone*. Ed. E. BAYLORA. London 1987.

Prawo wyborcze i wybory. Doświadczenia dwudziestu lat procesów demokratyzacyjnych w Polsce. Red. A. STELMACH. Poznań 2010.

PYTLIK B.: *Prezydent Republiki Węgierskiej*. W: *Prezydent w państwach współczesnych*. Red. J. OSIŃSKI. Warszawa 2011.

RAJCYK R.: *Parlamenty krajowe w Unii Europejskiej*. W: *Parlament w państwach Grupy Wyszehradzkiej. Problemy metodologiczno-teoretyczne*. Red. M. BARAŃSKI, A. CZYŻ, R. RAJCYK. Katowice 2015.

- RIPP Z.: *The Politics of the Roundtable Talks. Unity and Division: The Opposition Roundtable and Its Relationship to the Communist Party*. In: *The Roundtable Talks of 1989. The Genesis of Hungarian Democracy: Analysis and Documents*. Ed. A. Bozóki. Budapest 2002.
- SOKÓŁ W.: *System polityczny Czech*. W: *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Red. W. SOKÓŁ, M. ŻMIGRODZKI. Lublin 2005.
- SOPÓCI J., HRABOVSKÁ A., BUNČÁK J.: *The State of Local Democracy in Slovakia*. In: G. Soós: *The State of local democracy in Central Europe*. Budapest 2006.
- SOROKA S.: *System wyborczy do Sejmu w III Rzeczypospolitej Polskiej: analiza efektywności*. W: *Prawo wyborcze i wybory. Doświadczenia dwudziestu lat procesów demokratyzacyjnych w Polsce*. Red. A. STELMACH. Poznań 2010.
- STELMACH A.: *Funkcje wyborów i ich weryfikacja we współczesnym świecie*. W: *W poszukiwaniu modelu demokratycznego*. Red. S. ZYBOROWICZ. Toruń 2009.
- Ustavne pravo (ustavny system Slovenskej republiky)*. Red. L. CEBULKA. Bratislava 2014.
- ZAKRZEWSKI W.: *Republika Słowacka*. W: *Ustroje państw współczesnych 2*. Red. E. GDULEWICZ. Lublin 2002.

Artykuły w czasopismach naukowych

- BAYER J.: *The Process of Political System Change in Hungary*. „Schriftenreihe des Europa Institutes” 2003, nr 22.
- DRINÓCZI T.: *Nowy węgierski system wyborczy*. „Studia Wyborcze” 2012, t. 13.
- GAGYI A.: *Smartphones and the European Flag: The New Hungarian Demonstrations for Democracy*. „Studia Universitatis Babeş-Bolyai Sociologia” 2014, nr 2.
- GLIED V.: *From the Green Movement to a Party. The Effect of the Crisis and Democratic Movements in Hungary*. „Politeja” 2014, nr 28.
- KUBAS S.: *Similarities and Differences of Main Left-wing Parties in Poland and Hungary. The Case of SLD and MSZP from Comparative Perspective (1989–2014)*. „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2014, t. 13.
- KUBAS S.: *Węgierski parlamentaryzm: od narodzin do stanu obecnego z uwzględnieniem Konstytucji z 2011 roku*. „Przegląd Sejmowy” nr 5 (112).
- KUBAS S.: *Wpływ węgierskiego systemu wyborczego na wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego i Parlamentu Europejskiego w latach 1990–2009*. „Studia Wyborcze” 2010, t. 9.
- SCHÖPFLIN G.: *Hungarian Elections and After*. „Hungarian Review” nr 4, 2014.
- SKOTNICKI K.: *Wpływ funkcji wyborów na prawo wyborcze i system wyborczy. Zarys problematyki*. „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 79 (2).
- TANKÓ R.: *Forum. L' hégémonie du parti Fidesz et la concentration du système des partis hongrois entre 1990 et 2000*. „Studia Universitatis Babeş-Bolyai Studia Europae” 2011, nr 3.
- UKIELSKI P.: *Czechy*. „Europa Środkowo-Wschodnia” 2001/2002, R. XI–XII.
- UKIELSKI P.: *Czechy*. „Europa Środkowo-Wschodnia” 2003, R. XIII.

- UKIELSKI P.: *Czechy. „Europa Środkowo-Wschodnia”* 2004, R. XIV.
- UKIELSKI P.: *Czechy. „Europa Środkowo-Wschodnia”* 2006, R. XVI.
- UKIELSKI P.: *Czechy. „Europa Środkowo-Wschodnia”* 2008, R. XVIII.
- UKIELSKI P.: *Słowacja. „Europa Środkowo-Wschodnia”* 2001–2002, R. XI/XII.
- WOJNICKI J.: *Alternacja władzy w państwach Europy Środkowo-Wschodniej po 1990 roku. „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”* 2011, t. 7.

Źródła internetowe

- 1994-es magyarországi önkormányzati választás. https://hu.wikipedia.org/wiki/1994-es_magyarorsz%C3%A1gi_%C3%B6nkorm%C3%A1nyzati_v%C3%A1laszt%C3%A1s [dostęp: 21.02.2016].
2014. Elections to the European Parliament. http://www.valasztas.hu/en/ep2014/422/422_0_index.html [dostęp: 29.02.2016].
- Árpád Göncz, Hungarian president – obituary. „The Telegraph” 6.10.2015. <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/11914980/rpad-Gonc-Hungarian-president-obituary.html> [dostęp: 14.04.2016].
- Az államfő. <http://www.torokgabor.com/docs/data/MPR/4allamfo.pdf> [dostęp: 16.04.2016].
- BOCIAN M.: *Czechy: techniczny rząd w cieniu wyborów*. Analizy OSW, 5.12.2009. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/best/2009-05-13/czechy-techniczny-rzad-w-cieniu-wyborow> [dostęp: 12.06.2016].
- Electoral Guidelines 190. Information for International Observers on the election of the Members of the European Parliament on the 25th of May 2014. http://www.valasztas.hu/en/download/176/vf_190_full.pdf [dostęp: 29.02.2016].
- EU Referendum 2003. http://www.valasztas.hu/nepszav03/outroot/en/10_0.html [dostęp: 29.02.2016].
- European Parliament. MEP's. <http://www.europarl.europa.eu/meps/en/hemicycle.html> [dostęp: 29.02.2016].
- EuroVotePlus.org. <http://eurovoteplus.eu/pl/pl> [dostęp: 03.07.2016].
- Fidesz. <http://theorangefiles.hu/the-orban-regime/> [dostęp: 30.01.2016].
- GNIAZDOWSKI M.: *Perspektywy koalicji centroprawicowej na Słowacji*. Analizy OSW, 06.16.2010. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/best/2010-06-16/perspektywy-koalicji-centroprawicowej-na-slowacji> [dostęp: 19.06.2016].
- GNIAZDOWSKI M., GROSZKOWSKI J.: *Czechy: w drugiej turze wyborów prezydenckich Miloš Zeman i Karel Schwarzenberg*. Analizy OSW, 16.01.2013. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/best/2013-01-16/czechy-w-drugiej-turze-wyborow-prezydenckich-milo-zeman-i-karel-schwarzen> [dostęp: 12.06.2016].
- GROSZKOWSKI J.: *Czechy: rozczarowanie prawicą wzmacnia komunistów*. Analizy OSW, 24.10.2012. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2012-10-24/czechy-rozczarowanie-prawicawzmacnia-komunistow> [dostęp: 12.06.2016].

- GROSZKOWSKI J.: *Lewica przejmuje władzę na Słowacji*. Analizy OSW, 03.14.2012. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/best/2012-03-14/lewica-przejmuje-wladze-na-slowacji> [dostęp: 19.06.2016].
- GROSZKOWSKI J.: *Nowy rząd Słowacji chce współdecydować o przyszłości strefy euro*. Analizy OSW, 07.21.2010. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/best/2010-07-21/nowy-rzad-slowacji-chce-wspoldecydowac-o-przyszlosci-strefy-euro> [dostęp: 19.06.2016].
- GROSZKOWSKI J.: *Nowy rząd w Czechach: jawny konflikt interesów*. Analizy OSW, 05.02.2014. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-02-05/nowy-rzad-w-czechach-jawny-konflikt-interesow> [dostęp: 12.06.2016].
- GROSZKOWSKI J.: *Przedwyborcze przetasowania w czeskiej polityce*. Analizy OSW, 28.08.2013. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-08-28/przedwyborcze-przetasowania-w-czeskiej-polityce> [dostęp: 12.06.2016].
- GROSZKOWSKI J.: *Słowacja: opozycja wygrywa wybory samorządowe*. Analizy OSW, 01.12.2010. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2010-12-01/slowacja-opozycja-wygrywa-wybory-samorzadowe> [dostęp: 23.06.2016].
- GROSZKOWSKI J.: *Słowacja: przyspieszone wybory ceną za ratyfikację reformy EFSF*. Analizy OSW, 12.10.2001. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2011-10-12/slowacja-przyspieszone-wybory-cena-za-ratyfikacje-reformy-efsf> [dostęp: 19.06.2016].
- GROSZKOWSKI J.: *Słowacja: trzeci rząd Roberta Ficy*. Analizy OSW, 23.03.2016. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-03-23/slowacja-trzeci-rzad-roberta-ficy> [dostęp: 19.06.2016].
- GYÓRI G.: *Hungarian Politics 2014*. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/11166.pdf> [dostęp: 9.11.2015].
- <http://volby.cz/pls/prez2013/pe2?xjazyk=CZ> [dostęp: 9.06.2016].
- <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1994/slov/volby2.htm> [dostęp: 15.06.2016].
- <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1994/slov/volby221.htm> [dostęp: 15.05.2016].
- <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1994/slov/volby21.htm> [dostęp: 15.06.2016].
- http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1994/slov/volby23_b.htm [dostęp: 15.06.2016].
- <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1998/results/tab1.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].
- <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1998/results/tab2.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].
- <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1998/results/tab4.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].
- <http://volby.statistics.sk/prez/prez1999/prezid99/results/tab6.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].
- <http://volby.statistics.sk/prez/prez1999/prezid99/results/tab10.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].
- <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2002/webdata/slov/tab/tab1.htm> [dostęp: 15.06.2016].
- <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2002/webdata/slov/tab/tab3.htm> [dostęp: 15.06.2016].
- <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2002/webdata/slov/graf/graf2.htm> [dostęp: 15.06.2016].
- http://volby.statistics.sk/prez/prez2004/prezident/prezident_obv/results/tab6.jsp.htm [dostęp: 15.06.2016].
- <http://volby.statistics.sk/prez/prez2014/Prezident-dv/Tabulka7sk.html> [dostęp: 15.06.2016].

http://volby.statistics.sk/prez/prez2004/prezident/prezident_obv/results/tab10.jsp.htm [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/prez/prez2014/Prezident-dv/Tabulka15sk.html> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/ep/ep2004/ep2004s/obvod/results/tab3.html> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/ep/ep2004/ep2004s/obvod/results/tab4.html> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2006/slov/obvod/results/tab1.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2006/slov/obvod/results/tab3.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2006/slov/obvod/results/tab4.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/prez/prez2009/jsp/okres/tab7.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/prez/prez2009/jsp/okres/tab13.jsp.htm> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2010/sr/tab1.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2010/sr/tab3.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2010/sr/tab4.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/sr/tab1.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/sr/tab3.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/sr/tab4.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/data01.html> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/data02.html> [dostęp: 15.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab1.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab1.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab2.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab3.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/graf/graf1.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab8.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab9k2.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab7.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/slov/results/graf1.jsp.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/slov/results/tab3.jsp.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/slov/results/tab2.jsp.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/slov/results/tab7.jsp.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/slov/results/tab8.jsp.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2009/sr/tab2.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2009/sr/tab6.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2009/sr/tab3.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2009/sr/tab5.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 21.06.2016].

<http://volby.statistics.sk/osk/osk2009/sr/tab7.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 21.06.2016].

http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/VUC/Tabulka1_sk.html [dostęp: 22.06.2016].

http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/VUC/Tabulka3_sk.html [dostęp: 22.06.2016].
http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/VUC/Tabulka5_sk.html [dostęp: 22.06.2016].
http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/VUC/Tabulka7_sk.html [dostęp: 22.06.2016].
http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/VUC/Tabulka6_sk.html [dostęp: 22.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2002/sk/graf/graf1.html> [dostęp: 19.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2002/sk/tab/tab3.htm> [dostęp: 19.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2002/sk/graf/graf2.html> [dostęp: 19.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2002/sk/tab/tab1.htm> [dostęp: 19.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2002/sk/tab/tab5.htm> [dostęp: 19.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2006/slov/obvod/results/tab1.jsp.htm> [dostęp: 20.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2006/slov/obvod/results/tab3.jsp.htm> [dostęp: 20.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2006/slov/obvod/results/tab5.jsp.htm> [dostęp: 20.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2010/sr/tab1.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 20.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2010/sr/tab3.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 20.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2010/sr/tab5.jsp@lang=sk.htm> [dostęp: 20.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2014/oso2014/sk/tab01.html> [dostęp: 20.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2014/oso2014/sk/tab03.html> [dostęp: 20.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/oso/oso2014/oso2014/sk/tab07.html> [dostęp: 20.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/prez/prez2014/Prezident-dv/Tabulka7sk.html> [dostęp: 15.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/prez/prez2014/Prezident-dv/Tabulka15sk.html> [dostęp: 15.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/ep/ep2014/EP-dv/Tabulka3sk.html> [dostęp: 15.06.2016].
<http://volby.statistics.sk/ep/ep2014/EP-dv/Tabulka4sk.html> [dostęp: 15.06.2016].
http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/2012/sb0028-2012.pdf [dostęp: 22.05.2016].
<http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-12-dubna-2000-o-volbach-do-zastupitelstev-kraju-a-o-zmene-nekterych-zakonu-1203.html> [dostęp: 16.06.2016].
<http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-6-prosince-2001-o-volbach-do-zastupitelstev-obci-a-o-zmene-nekterych-zakonu-2973.html> [dostęp: 16.06.2016].
<http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-havel.shtml> [dostęp: 22.05.2016].
<http://www.hrad.cz/en/president-of-the-cr/former-presidents/vaclav-havel.shtml> [dostęp: 10.06.2013].
<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4419> [dostęp: 19.06.2016].
<http://www.minv.sk/?uzemne-a-spravne-usporiadanie-sr> [dostęp: 19.06.2016].
<http://www.minv.sk/?zakon-snr-c-369-1990-zb-o-obecnom-zriadeni> [dostęp: 19.06.2016].
http://www.nrsr.sk/web/Static/sk-SK/NRSR/Doc/zd_ustava_20160302.pdf [dostęp: 19.06.2016].
<http://www.psp.cz/en/docs/laws/constitution.html> [dostęp: 22.05.2016].
<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?r=1995&cz=247> [dostęp: 22.05.2016].
<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?r=2000&cz=128> [dostęp: 16.06.2016].
<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?r=2003&cz=62> [dostęp: 2.06.2016].

- <http://www.volby.cz/pls/ep2004/ep11?xjazyk=CZ> [dostęp: 10.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/ep2009/ep11?xjazyk=CZ> [dostęp: 10.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/ep2014/ep11?xjazyk=CZ> [dostęp: 9.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kv1994/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=6&xnumnuts=0> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kv1998/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=6&xnumnuts=0> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kv2002/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=6&xnumnuts=0> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kv2006/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=7&xnumnuts=0&xstat=0&xvyber=1> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kv2010/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=7&xnumnuts=0&xstat=0&xvyber=1> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kv2014/kv1211?xjazyk=CZ&xid=1&xv=1&xdz=7&xnumnuts=0&xstat=0&xvyber=1> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2000/kz62?xjazyk=CZ&xdatum=20001112> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2000/kz63?xjazyk=CZ&xdatum=20001112> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2000/kz61?xjazyk=CZ&xdatum=20001112> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2000/kz64?xjazyk=CZ&xdatum=20001112> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2004/kz61?xjazyk=CZ&xdatum=20041105> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2004/kz62?xjazyk=CZ&xdatum=20041105> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2004/kz63?xjazyk=CZ&xdatum=20041105> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2004/kz64?xjazyk=CZ&xdatum=20041105> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2008/kz61?xjazyk=CZ&xdatum=20081017> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2008/kz62?xjazyk=CZ&xdatum=20081017> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2008/kz63?xjazyk=CZ&xdatum=20081017> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2008/kz64?xjazyk=CZ&xdatum=20081017> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2012/kz61?xjazyk=CZ&xdatum=20121012> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2012/kz62?xjazyk=CZ&xdatum=20121012> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2012/kz63?xjazyk=CZ&xdatum=20121012> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/kz2012/kz64?xjazyk=CZ&xdatum=20121012> [dostęp: 16.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/prez2013/pe2?xjazyk=CZ> [dostęp: 20.06.2013].
- <http://www.volby.cz/pls/ps1996/u4> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/ps1998/u4> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/ps2002/ps2?xjazyk=CZ> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ> [dostęp: 6.06.2016].

- <http://www.volby.cz/pls/ps2013/ps2?xjazyk=CZ> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=19961116&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20001112&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20021025&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20041105&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20061020&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20081017&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20101015&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20121012&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/senat/se1213?xjazyk=CZ&xdatum=20141010&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].
- <http://www.volby.cz/pls/senat/se1214?xjazyk=CZ&xdatum=19981114&xobvod=0&xstrana=0&xv=2> [dostęp: 6.06.2016].
- http://www.zbierka.sk/sk/vyhľadavanie?filter_sent=1&_filter_predpis_aspi_id=302%2F2001+&q=
[dostęp: 19.06.2016].
- http://www.zbierka.sk/sk/vyhľadavanie?filter_sent=1&_filter_predpis_aspi_id=346%2F1990&q=
[dostęp: 19.06.2016].
- http://www.zbierka.sk/sk/vyhľadavanie?filter_sent=1&_filter_predpis_aspi_id=303%2F2001+&q=
[dostęp: 21.06.2016].
- <http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=14447&FileName=98-z187&Rocnik=1998> [dostęp: 19.06.2016].
- https://sk.wikipedia.org/wiki/Vo%C4%BEba_prezidenta_Slovenskej_republiky_v_roku_1999
[dostęp: 24.06.2016].
- https://sk.wikipedia.org/wiki/Vo%C4%BEba_prezidenta_Slovenskej_republiky_v_roku_2004
[dostęp: 24.06.2016].
- https://sk.wikipedia.org/wiki/Vo%C4%BEba_prezidenta_Slovenskej_republiky_v_roku_2009
[dostęp: 24.06.2016].
- https://sk.wikipedia.org/wiki/Vo%C4%BEba_prezidenta_Slovenskej_republiky_v_roku_2014
[dostęp: 24.06.2016].
- <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=129&r=2000> [dostęp: 16.06.2016].
- <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=275&r=2012> [dostęp: 2.06.2012].
- <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=37&r=2002> [dostęp: 6.06.2016].
- Hungary. Parliamentary Chamber. Országgyűlés.* http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_90.htm [dostęp: 9.02.2016].
- Hungary. Parliamentary Chamber. Országgyűlés.* http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_94.htm [dostęp: 9.02.2016].
- Hungary. Parliamentary Chamber. Országgyűlés.* http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_98.htm [dostęp: 9.02.2016].

- Hungary. *Parliamentary Chamber. Országgyűlés*. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_06.htm [dostęp: 9.02.2016].
- Hungary. *Parliamentary Chamber. Országgyűlés*. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2141_10.htm [dostęp: 9.02.2016].
- Hungary. *Parliamentary Chamber. Országgyűlés*. http://www.ipu.org/parline-e/reports/2141_e.htm [dostęp: 9.02.2016].
- IDEA. *Institute for Democracy and Electoral Assistance*. <http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?id=100> [dostęp: 10.02.2016].
- Jobbik. <http://jobbik.com/> [dostęp: 30.09.2015].
- MARKOWSKI R.: *System wyborczy – system partyjny – jakość demokracji. O jednomandatowych okręgach wyborczych*. Warszawa 2010. <http://www.jawnosc.pl/wp-content/uploads/2013/12/2010-o-jednomandatowych-okre%C5%A8gach-wyborczych.pdf> [dostęp: 4.02.2016].
- MEP Bokros, *controversial former finance minister, founds new free-market political party*. http://bbj.hu/economy/mep-bokros-controversial-former-finance-minister-founds-new-free-market-political-party_65562 [dostęp: 29.09.2015].
- Nemzeti Választási Iroda. *Országgyűlési választások Magyarországon*. <http://www.parlament.hu/web/house-of-the-national-assembly/no.-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term-no.-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term-no.-of-new-and-returning-members-broken-down-by-term> [dostęp: 10.02.2016].
- Nemzeti Választási Iroda. *Országgyűlési választások Magyarországon 2002*. http://www.valasztas.hu/parval2002/so02/ered_ind_en.htm [dostęp: 9.02.2016].
- Nemzeti Választási Iroda. *Országgyűlési választások Magyarországon 2006*. http://www.valasztas.hu/parval2006/en/08/8_0.html [dostęp: 9.02.2016].
- Nemzeti Választási Iroda. *Országgyűlési választások Magyarországon 2010*. http://www.valasztas.hu/en/parval2010/298/298_0_index.html [dostęp: 9.02.2016].
- NSD. *European Election Database. Hungary: Parliamentary Elections 1994*. http://eed.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://129.177.90.166:80/obj/fStudy/HUPA1990_Display&mode=cube&v=2&cube=http://129.177.90.166:80/obj/fCube/HUPA1990_Display_C1&top=yes [dostęp: 9.02.2016].
- NSD. *European Election Database. Hungary: Parliamentary Elections 1998*. http://eed.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://129.177.90.166:80/obj/fStudy/HUPA1990_Display&mode=cube&v=2&cube=http://129.177.90.166:80/obj/fCube/HUPA1990_Display_C1&top=yes [dostęp: 9.02.2016].
- NSD. *European Election Database. Hungary: Parliamentary Elections 2002*. http://eed.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://129.177.90.166:80/obj/fStudy/HUPA1990_Display&mode=cube&v=2&cube=http://129.177.90.166:80/obj/fCube/HUPA1990_Display_C1&top=yes [dostęp: 9.02.2016].

- NSD. *European Election Database. Hungary: Parliamentary Elections 2006*. http://eed.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://129.177.90.166:80/obj/fStudy/HUPA1990_Display&mode=cube&v=2&cube=http://129.177.90.166:80/obj/fCube/HUPA1990_Display_C1&top=yes [dostęp: 9.02.2016].
- NSD. *European Election Database. Hungary: Parliamentary Elections 2010*. http://eed.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://129.177.90.166:80/obj/fStudy/HUPA1990_Display&mode=cube&v=2&cube=http://129.177.90.166:80/obj/fCube/HUPA1990_Display_C1&top=yes [dostęp: 9.02.2016].
- Önkormányzati általános választások 1998. http://www.valasztas.hu/onkval2002/so02/turnout_results_ind_en.htm [dostęp: 21.02.2016].
- Önkormányzati választások 2002. http://www.valasztas.hu/onkval2002/so02/turnout_results_ind_en.htm [dostęp: 21.02.2016].
- Önkormányzati választások 2006. http://www.valasztas.hu/onkval2006/en/20/20_0.html [dostęp: 16.04.2016].
- Önkormányzati választások 2006. http://www.valasztas.hu/onkval2006/hu/10/10_0.html [dostęp: 16.04.2016].
- Önkormányzati választások 2010. http://www.valasztas.hu/en/onkval2010/382/382_0_index.html [dostęp: 19.02.2016].
- Önkormányzati választások 2014. http://valasztas.hu/en/onkval2014/443/443_0_index.html [dostęp: 9.11.2015].
- Önkormányzati választások '98. <http://www.valasztas.hu/parval2002/onkweb/indexarch.htm> [dostęp: 19.02.2016].
- Pal Schmitt elected new president of Hungary. <http://www.politics.hu/20100630/pal-schmitt-elected-new-president-of-hungary/> [dostęp: 4.04.2016].
- Report of the President of the National Election Office on the Conduct and Organisation of the State Tasks Regarding the Elections of Municipal Representatives and Mayors as well as the Elections of National Minority Representatives of Local Self-government in 2014*. <http://valasztas.hu/en/download/200/Report-onk-kis-en.pdf> [dostęp: 14.04.2016].
- RIPP Z.: *The Hungarian Socialist Worker's Party: Towards the Multiparty System (June 1987–February 1989)*. file:///C:/Users/seb/Downloads/ripp_regimes.pdf [dostęp: 11.02.2016].
- RYTKÓ E.: *National Referenda in Hungary*. http://www.aceeeo.org/sites/default/files/PDF/presentation_of_conference/2008/Referenda%20in%20Hungary_english.pdf [dostęp: 20.09.2015].
- SADECKI A.: *Węgry: koniec cyklu wyborczego*. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-10-15/wegry-koniec-cyklu-wyborczego> [dostęp: 9.11.2015].
- TELLER N.: *Local Self-government and Ethnic Minorities in Hungary*. <http://www.pravamanjina.rs/attachments/Clanak%20Pecuj.pdf> [dostęp: 18.02.2016].

Pozostałe pozycje

SADECKI A.: *Państwo stanu wyższej konieczności. Jak Orbán zmienił Węgry*. „Punkt Widzenia” 2014, nr 41.

Spis tabel

Tabela 2.1. Wyniki wyborów do Izby Poselskiej w Czechach w 1996 roku.

Tabela 2.2. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 1996 roku.

Tabela 2.3. Wyniki wyborów do Izby Poselskiej w Czechach w 1998 roku.

Tabela 2.4. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 1998 roku.

Tabela 2.5. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2000 roku.

Tabela 2.6. Wyniki wyborów do Izby Poselskiej w Czechach w 2002 roku.

Tabela 2.7. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2002 roku.

Tabela 2.8. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2004 roku.

Tabela 2.9. Wyniki wyborów do Izby Poselskiej w Czechach w 2006 roku.

Tabela 2.10. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2006 roku.

Tabela 2.11. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2008 roku.

Tabela 2.12. Wyniki wyborów do Izby Poselskiej w Czechach w 2010 roku.

Tabela 2.13. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2010 roku.

Tabela 2.14. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2012 roku.

Tabela 2.15. Wyniki wyborów do Izby Poselskiej w Czechach w 2013 roku.

Tabela 2.16. Wyniki wyborów do Senatu w Czechach w 2014 roku.

Tabela 2.17a. Wyniki wyborów prezydenckich w Czechach w 2013 roku (I tura).

Tabela 2.17b. Wyniki wyborów prezydenckich w Czechach w 2013 roku (II tura).

Tabela 2.18. Prezydenci Czech.

Tabela 2.19. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Czechach w 2004 roku.

Tabela 2.20. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Czechach w 2009 roku.

Tabela 2.21. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Czechach w 2014 roku.

Tabela 2.22. Liczba radnych w gminach czeskich.

Tabela 2.23. Liczba radnych samorządowego kraju w Czechach.

Tabela 2.24. Wyniki wyborów do przedstawicielstw gminnych w Czechach w 1994 roku.

Tabela 2.25. Wyniki wyborów do przedstawicielstw gminnych w Czechach w 1998 roku.

Tabela 2.26. Wyniki wyborów do przedstawicielstw gminnych w Czechach w 2002 roku.

Tabela 2.27. Wyniki wyborów do przedstawicielstw gminnych w Czechach w 2006 roku.

Tabela 2.28. Wyniki wyborów do przedstawicielstw gminnych w Czechach w 2010 roku.

Tabela 2.29. Wyniki wyborów do przedstawicielstw gminnych w Czechach w 2014 roku.

Tabela 2.30. Frekwencja wyborcza w wyborach gminnych w Czechach.

Tabela 2.31. Wyniki wyborów do przedstawicielstw krajowych w Czechach w 2000 roku.

Tabela 2.32. Wyniki wyborów do przedstawicielstw krajowych w Czechach w 2004 roku.

Tabela 2.33. Wyniki wyborów do przedstawicielstw krajowych w Czechach w 2008 roku.

Tabela 2.34. Wyniki wyborów do przedstawicielstw krajowych w Czechach w 2012 roku.

Tabela 2.35. Frekwencja w wyborach regionalnych w Czechach.

Tabela 3.1. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 1991 roku.

Tabela 3.2. Wyniki wyborów do Senatu w 1991 roku.

Tabela 3.3. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 1993 roku.

Tabela 3.4. Wyniki wyborów do Senatu w 1993 roku.

Tabela 3.5. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 1997 roku.

Tabela 3.6. Wyniki wyborów do Senatu w 1997 roku.

Tabela 3.7. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 2001 roku.

Tabela 3.8. Wyniki wyborów do Senatu w 2001 roku.

Tabela 3.9. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 2005 roku.

Tabela 3.10. Wyniki wyborów do Senatu w 2005 roku.

Tabela 3.11. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 2007 roku.

Tabela 3.12. Wyniki wyborów do Senatu w 2007 roku.

Tabela 3.13. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 2011 roku.

Tabela 3.14. Wyniki wyborów do Senatu w 2011 roku.

Tabela 3.15. Wyniki wyborów do Sejmu RP w 2015 roku.

Tabela 3.16. Wyniki wyborów do Senatu w 2015 roku.

Tabela 3.17. Wyniki wyborów prezydenckich w Polsce w 1990 roku.

Tabela 3.18. Wyniki wyborów prezydenckich w Polsce w 1995 roku.

Tabela 3.19. Wyniki wyborów prezydenckich w Polsce w 2000 roku.

Tabela 3.20. Wyniki wyborów prezydenckich w Polsce w 2005 roku.

Tabela 3.21. Wyniki wyborów prezydenckich w Polsce w 2010 roku.

Tabela 3.22. Wyniki wyborów prezydenckich w Polsce w 2015 roku.

Tabela 3.23. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Polsce w 2004 roku.

Tabela 3.24. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Polsce w 2009 roku.

Tabela 3.25. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Polsce w 2014 roku.

Tabela 3.26. Wyniki wyborów do rad gmin w Polsce w 1990 roku.

Tabela 3.27. Wyniki wyborów do samorządu terytorialnego w 1998 roku.

Tabela 3.28. Wyniki wyborów samorządowych w 2002 roku.

Tabela 3.29. Wybory wójtów, burmistrzów i prezydentów miast w 2006 roku.

Tabela 3.30. Wybory do rad gmin i powiatów oraz sejmików województw w 2006 roku (łącznie).

Tabela 3.31. Wybory samorządowe w 2010 roku (rady gmin).

Tabela 3.32. Wybory samorządowe w 2010 roku (powiaty ziemskie i grodzkie).

Tabela 3.33. Wybory wójtów, burmistrzów i prezydentów miast w 2014 roku.

Tabela 3.34. Wybory samorządowe w 2014 roku (powiaty).

Tabela 3.35. Wyniki wyborów do sejmików województw w 1998 roku.

Tabela 3.36. Wyniki wyborów do sejmików województw w 2002 roku.

Tabela 3.37. Wyniki wyborów do sejmików województw w 2006 roku.

Tabela 3.38. Wyniki wyborów do sejmików województw w 2010 roku.

Tabela 3.39. Wyniki wyborów do sejmików województw w 2014 roku.

Tabela 4.1. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 1994 roku.

Tabela 4.2. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 1998 roku.

Tabela 4.3. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2002 roku.

Tabela 4.4. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2006 roku.

Tabela 4.5. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2010 roku.

Tabela 4.6. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2012 roku.

Tabela 4.7. Wyniki Wyborów do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2016 roku.

Tabela 4.8. Wyniki wyborów Prezydenta Republiki Słowackiej 15 i 29 maja 1999 roku.

Tabela 4.9. Wyniki wyborów Prezydenta Republiki Słowackiej 3 i 17 kwietnia 2004 roku.

Tabela 4.10. Wyniki wyborów Prezydenta Republiki Słowackiej 21 marca i 4 kwietnia 2009 roku.

Tabela 4.11. Wyniki wyborów Prezydenta Republiki Słowackiej 15 i 29 marca 2014 roku.

Tabela 4.12. Wybory do Parlamentu Europejskiego na terenie Słowacji w 2004 roku.

Tabela 4.13. Wybory do Parlamentu Europejskiego na terenie Słowacji w 2009 roku.

Tabela 4.14. Wybory do Parlamentu Europejskiego na terenie Słowacji w 2014 roku.

Tabela 4.15. Liczba radnych w gminach słowackich.

Tabela 4.16. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw gminnych w wyborach w 2002 roku.

Tabela 4.17. Wyniki wyborów starostów w wyborach gminnych w 2002 roku.

Tabela 4.18. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw gminnych w wyborach w 2006 roku.

Tabela 4.19. Wyniki wyborów starostów w wyborach gminnych w 2006 roku.

Tabela 4.20. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw gminnych w wyborach w 2010 roku.

Tabela 4.21. Wyniki wyborów starostów w wyborach gminnych w 2010 roku.

Tabela 4.22. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw gminnych w wyborach w 2014 roku.

Tabela 4.23. Wyniki wyborów starostów w wyborach gminnych w 2014 roku.

Tabela 4.24. Frekwencja w wyborach gminnych w Słowacji.

Tabela 4.25. Liczba członków przedstawicielstwa samorządowego kraju na Słowacji.

Tabela 4.26. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw krajowych w wyborach w 2001 roku.

Tabela 4.27. Wyniki wyborów przewodniczących krajów w wyborach regionalnych w 2001 roku.

Tabela 4.28. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw krajowych w wyborach w 2005 roku.

Tabela 4.29. Wyniki wyborów przewodniczących krajów w wyborach regionalnych w 2005 roku.

Tabela 4.30. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw krajowych w wyborach w 2009 roku.

Tabela 4.31. Wyniki wyborów przewodniczących krajów w wyborach regionalnych w 2009 roku.

Tabela 4.32. Wyniki wyborów radnych do przedstawicielstw krajowych w wyborach w 2013 roku.

Tabela 4.33. Wyniki wyborów przewodniczących krajów w wyborach regionalnych w 2013 roku.

Tabela 4.34. Frekwencja w wyborach regionalnych na Słowacji.

Tabela 5.1. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 1990 roku.

Tabela 5.2. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 1994 roku.

Tabela 5.3. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 1998 roku.

Tabela 5.4. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 2002 roku.

Tabela 5.5. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 2006 roku.

Tabela 5.6. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 2010 roku.

Tabela 5.7. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Krajowego na Węgrzech w 2014 roku.

Tabela 5.8. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 1990 roku.

Tabela 5.9. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 1995 roku.

Tabela 5.10a. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2000 roku (I tura).

Tabela 5.10b. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2000 roku (II tura).

Tabela 5.10c. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2000 roku (III tura).

Tabela 5.11a. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2005 roku (I tura).

Tabela 5.11b. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2005 roku (II tura).

Tabela 5.11c. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2005 roku (III tura).

Tabela 5.12. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2010 roku.

Tabela 5.13. Wyniki głosowania na urząd prezydenta Republiki Węgier w 2012 roku.

Tabela 5.14. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego na Węgrzech w 2004 roku.

Tabela 5.15. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego na Węgrzech w 2009 roku.

Tabela 5.16. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego na Węgrzech w 2014 roku.

Tabela 5.17. Wyniki wyborów samorządowych do zgromadzeń komitatów na Węgrzech w 1994 roku.

Tabela 5.18. Wyniki wyborów samorządowych do zgromadzeń komitatów i na urzędy burmistrzów miast na prawach komitatów na Węgrzech w 1998 roku.

Tabela 5.19. Wyniki wyborów samorządowych do zgromadzeń komitatów i na urzędy burmistrzów miast na prawach komitatów na Węgrzech w 2002 roku.

Tabela 5.20. Wyniki wyborów samorządowych do zgromadzeń komitatów i na urzędy burmistrzów miast na prawach komitatów na Węgrzech w 2006 roku.

Tabela 5.21. Wyniki wyborów samorządowych do zgromadzeń komitatów i na urzędy burmistrzów miast na prawach komitatów na Węgrzech w 2010 roku.

Tabela 5.22. Wyniki wyborów samorządowych do zgromadzeń komitatów i na urzędy burmistrzów miast na prawach komitatów na Węgrzech w 2014 roku.

Tabela 5.23. Wyniki wyborów do organów samorządu terytorialnego w 2014 roku uwzględniające głosy oddane na partie polityczne zasiadające w węgierskim parlamencie.

Redakcja
Sandra Trela

Projekt okładki
Agata Augustynik

Korekta
Ligia Dziadas

Projekt typograficzny i łamanie
Agata Augustynik

Copyright © 2016 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3018-1
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3019-8
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 14,25. Ark. wyd. 14,5
Papier offset III 90 g   Cena 20 zł (+ VAT)

Druk i oprawa
„TOTEM.COM.PL. Sp. z o.o.” Sp. K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Więcej o książce

CENA 20 ZŁ
(+ VAT)

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3018-1